

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік
Заснований 03.2009 року

№ 1-2 (126) 2016

Біла Церква
2016

УДК 338.43.01/02

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач:
Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ)

Збірник розглянуто і затверджено до друку рішенням вченої ради БНАУ
(Протокол № 10 від 3.11.2016 р.)

Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК» є фаховим виданням з економічних наук і є продовженням «Вісника Білоцерківського державного аграрного університету», започаткованого 1992 року. Статті внесено до інформаційно-аналітичної бази РІНЦ.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Даниленко А.С.**, д-р екон. наук, професор, академік НААН,
Білоцерківський НАУ.

Заступник головного редактора – **Сахнюк В. В.**, д-р вет. наук, професор, Білоцерківський НАУ.
Відповідальний секретар – **Сокольська М.О.**, завідувач РВвідділу, Білоцерківський НАУ.

Члени редколегії:

Варченко О.М., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Губенко В.І., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Паска І.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Сатир Л.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Свиноус І.В., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Шубравська О.В., д-р екон. наук, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України";

Шуст О.А., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шевченко А.О., канд. екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шмітц М., д-р економіки, професор, Університет ім. Юстуса Лібіха, Гіссен (Німеччина);

Борщовецька В.Д., канд. пед. наук, Білоцерківський НАУ;

Štefan Wojnes, Prof. Dr., Full Professor of Economics, Faculty of Management, University of Primorska;

Khakimov Parviz, PhD with distinction on Agricultural Economy, Macroeconomic Expert

У цьому випуску збірника висвітлені результати наукових досліджень, проведених ученими навчальних закладів та наукових установ, провідними економістами, фахівцями агробізнесу з актуальних економічних питань розвитку агропромислового виробництва.

Адреса редакції: Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1,
м. Біла Церква, 09117, Україна, тел. +38(0456)33-11-01, e-mail: redakciaviddil@ukr.net.

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК»

Збірник наукових праць є періодичним виданням обсягом 10–12 умовно-друкованих аркушів, форматом А4 і видається двічі на рік тиражем 300 примірників.

До публікації у збірнику відповідно до встановлених вимог приймаються статті, в яких висвітлюються результати наукових досліджень, що мають наукове і практичне значення та новизну. Стаття має бути написана українською, російською, англійською, німецькою чи французькою мовами.

У кожному номері публікуються 2–3 оглядові статті провідних фахівців у своїй галузі з актуальних питань.

Статті до збірника подаються до 1 березня та 1 жовтня. Випуск збірників передбачається до 1 липня та 1 січня. Додаткові випуски за матеріалами державних і міжнародних наукових конференцій, які проводяться у Білоцерківському національному аграрному університеті, видаються протягом трьох місяців з дня подачі матеріалів у редакційно-видавничий відділ.

Порядок подання рукописів

Рукописи статей за підписом авторів, на паперовому та електронному носіях, з рецензіями – внутрішньою і зовнішньою, подаються відповідальному за випуск члену редколегії (призначається за рішенням редколегії), який визначає рецензента або особисто рецензує статтю. Статті співробітників БНАУ візують завідувачі кафедр; статті іногородніх авторів супроводжуються листом від організації за підписом керівника.

Рецензент оцінює статтю на відповідність вимогам ВАК і визначає доцільність її опублікування, за необхідності робить конкретні зауваження щодо покращення роботи (допускається рукописна рецензія). Термін рецензування – не більше 7 днів.

Після врахування зауважень рецензента та отримання позитивної рецензії автор подає статтю відповідальному за випуск, який передає всі статті завідувачу редакційно-видавничого відділу.

У разі отримання негативної рецензії (без права доопрацювання) стаття знімається з друку. Після наукового редагування для виправлення технічних помилок стаття направляється автору, після чого виправлений електронний та паперовий (з правками редактора) варіанти статті повертаються відповідальному за випуск на повторне редагування, і лише після цього редактор віддає статтю на верстку до друкарні. Статті іногородніх авторів технічно опрацьовуються технічним редактором.

Оригінал-макет збірника в обов'язковому порядку підписується автором, а статті іногородніх авторів – відповідальним за випуск.

Дозвіл до друку надає вчена рада університету.

Вимоги до оформлення статей

За вимогами до фахових видань статті, що подаються, повинні мати наступні елементи в такій послідовності:

1. УДК.
2. Прізвище автора, ініціали, науковий ступінь, місце роботи, e-mail.
3. Назва статті.
4. Анотація українською мовою (до 600 знаків).
5. Ключові слова українською мовою.
6. Постановка проблеми.
7. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
8. Мета дослідження.
9. Матеріал і методика дослідження.
10. Основні результати дослідження.
11. Висновки.
12. Список літератури (не старіше 10 років та не менше 3 джерел авторів далекого зарубіжжя).
13. Список літератури латиницею **references**.

Для цього необхідно зайти на сайт транслітерації www.translit.ru і автоматично перекласти список літератури, наведений у пункті 12.

Зразок:

Давидюк Т.В. Розвиток бухгалтерського обліку людського капіталу: теорія і методологія: монографія / Т.В. Давидюк. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 508 с.

Davydjuk T.V. Rozvytok buhgalters'kogo obliku ljuds'kogo kapitalu: teorija i metodologija: monografija / T.V. Davydjuk. – Zhytomyr: ZhDTU, 2011. – 508 s.

14. Анотація російською мовою (до 600 знаків) має включати назву статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова.

15. Анотація англійською мовою – 2 сторінки (5000 знаків), назва статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова – з обов'язковим представленням її мовою оригіналу та зазначенням прізвища, посади та підпису фахівця, який відповідає за якість перекладу. Анотація у вартість публікації статті не входить.

16. Наявність рецензії доктора наук обов'язкова.

Обсяг статті становить 6–8 сторінок. Текст статті набирається в редакторі Microsoft Word, шрифт – Times New Roman Cyr, 14 pt, через 1,5 інтервали комп'ютерного набору. Кожна сторінка друкується на одному боці стандартного аркуша (210x297 мм, формат А4); при цьому ліве поле – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

ПРИЗВИЩЕ АВТОРА ТА ІНІЦІАЛИ, ЗАГОЛОВОК СТАТТІ, СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ – з великої літери. Прізвище автора, ініціали, його науковий ступінь та e-mail зазначаються перед заголовком статті. Автори вказують повну назву навчального закладу чи установи, де вони працюють (див. зразок).

Зразок:

УДК 338.439.5:637.1(477.41)

КОВАЛЬ Н.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

NadiaKoval@gmail.com

**РИНОК МОЛОКА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Використана література подається в кінці статті у порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією і зазначенням у тексті посилань у квадратних дужках. Бібліографічний список оформляється за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; шрифт 12 pt.

Іноземні прізвища в тексті подаються мовою оригіналу.

Таблиці мають бути набрані у програмі Microsoft Word або MS Excel; шрифт – Times New Roman Cyr, 12 pt; ширина – не більше 14 см; повне обрамлення; виключка по центру; маленькими літерами. *Зразок оформлення таблиці:*

Таблиця 1 – Супутня варіація між періодом існування малих переробних підприємств сфери АПК Житомирської області та наявністю стратегічного планування

Період існування	Застосування стратегічного планування (Y)			
	так		ні	
	кількість підприємств (шт.)	у %	кількість підприємств	у %
Всього, одиниць	55	78,6	15	21,4

Формули мають бути написані у програмі Equation Editor 3.0 (цей редактор є внутрішнім редактором формул у Microsoft Word); змінні математичні величини в тексті відповідно до формул набираються курсивом.

Рисунки (діаграми, фото, малюнки) виконують у редакторі Microsoft Word за допомогою функції «Створити рисунок» в чорно-білому варіанті. Він має бути розташований по центру, ширина – не більше 14 см, без обтікання текстом. У випадку складних креслень їх слід виконувати у редакторі Corel Draw версії не нижче 5.0, за умови, що текстові вкраплення виконані гарнітурою Times New Roman Cyr і розміром 14 пунктів. Фотографії мають бути чорно-білими в окремому файлі «Фото». У самому ж тексті вказується місце для фотографій. Назва рисунка чи фотографії розміщується під ними і набирається шрифтом 12, жирними маленькими літерами, усі підрисункові пояснення – світлим шрифтом.

Графіки виконуються у програмі MS Excel, як і рисунки.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

Статті, що не відповідають наведеним вимогам, будуть відхилені без повернення автору.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

УДК 330.3/44 [477]

ГУБЕНКО В.І., д-р екон. наук

*Білоцерківський національний аграрний університет***ЗМІНА МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Здійснено теоретичне обґрунтування причин економічної та соціальної відсталості України в своєму розвитку за 1991-2015 рр. порівняно з країнами колишнього Радянського Союзу та східноєвропейськими країнами, які перебували у зоні впливу СРСР. Основою цих явищ послужила сформована олігархічна система, що в симбіозі з політичними силами, криміналом та засобами масової інформації побудувала в державі олігархічний авантюристичний капіталізм, а сформована таким чином бізнес-еліта не стала класом ефективних власників і не була зорієнтована на модернізацію вітчизняних галузей економіки. Паростки сучасного капіталізму раціонально-виробничого типу, що розвивався в країні, був знищений авантюрно-спекулятивним і бюрократичним капіталом. Проведено аналіз теорій зміни сучасної світосистеми на метаекономічну систему, що формується на основі логіки самозаперечення капіталізму і виходу за його функціональні межі. Здійснено аналіз виробництва валової продукції України і АПК, виробництва основних видів продукції сільського господарства, та їх експортно-імпорتنу складову, динаміку структури зовнішньоекономічної діяльності АПК з інтеграційними угрупованнями країн світу. Досліджено експорт основних видів продукції АПК, середньозважені світові ціни і розраховано втрати валютних надходжень у зв'язку з диференціацією цін і низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції окремих її видів.

Ключові слова: ВВП, експорт, імпорт, стратегія, капіталізм, загрози, втрати, динамізм.

Постановка проблеми. Процес економічної інтеграції та регіоналізації світового господарства в останні 25 років демонструє високий динамізм та зростаючу різноманітність форматів, розширення охоплення і підвищення складності регіональних торговельних угод. Станом на вересень 2016 р. у світі нараховувалось 270 нотифікованих в СОТ і реально діючих торговельних угод, з яких 50 % є так званими глибокими регіональними торговими угрупованнями (РТУ), що охоплюють не лише торгівлю товарами, але й обмін послугами. Зростає також кількість між-регіональних та міжблокових об'єднань, що є найбільш впливовим явищем сучасної світової економіки. З огляду на значний ресурсний потенціал, вигідне геополітичне положення України, з одного боку, та зростаючий рівень конкуренції на зовнішніх ринках, з іншого, непересічного значення для забезпечення економічного зростання економіки набуває стратегія посилення інтеграційних процесів до світового економічного простору, насамперед до Європейського Союзу. Рух України у глобалізовану світову економіку здійснюється складно, перебуваючи у групі країн-лідерів як Європейського Союзу, так і світу по території – 603628 тис. км² та чисельності населення – близько 42 млн чол., а по об'ємах ВВП в структурі світового (0,116 %) [2] і міжнародного економічного обміну (експорт товарів) – 0,209 % [3]. В індексі людського розвитку Україна посіла 78 місце із 187 країн [4], дохід середньої сім'ї склав у 2016 р. 135 євро, ВВП на одного жителя – 2596 дол. США.

Скромні позиції України в господарському розвитку і взаємодії із зовнішнім світом пояснюються тим, що, наприклад, в структурі експорту АПК у 2015 р. 60,3 % [5] займають сировина та продукція первинної обробки і в зв'язку з особливостями історичного і соціально-економічного розвитку наша країна не в змозі сучасних реалій повною мірою брати участь у неухильно зростаючому обміні товарами і послугами, що породжені науково-технічною та інформаційними революціями. За нинішніми особливостями господарських зв'язків із зовнішнім світом вітчизняні виробники залишаються в переважній більшості поза сферою міжнародного промислового та інвестиційного співробітництва як такі, що не мають міцних кооперативних зв'язків із зарубіжними партнерами та не включені в інтернаціональні економічні ланцюжки. Як засвідчує досвід, процес включення економіки тієї чи іншої країни у світове господарство відповідає певним закономірностям, найбільш загальною з яких є ступінь участі в міжнародному поділі праці, що пов'язано з рівнем техніко-економічного розвитку і масштабом потенціалу країни та її забезпеченістю природними ресурсами. Рівень техніко-економічного розвитку – поняття складне, тому для його характеристики правомір-

но використовувати значну кількість показників, включаючи вікову структуру промислового обладнання і питому вагу прогресивних видів продукції в загальному об'ємі виробництва, що вимірюється розміром ВВП на душу населення, а структура ВВП і промислового виробництва дають можливість визначити, наскільки індустріалізована країна і в якій мірі її промисловість освоїла технологічно складні виробництва [5, с. 71].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси економічної трансформації України свідчать про бажання українців зберегти національні цінності з метою зміцнення національної ідентичності та віднайти гідне місце у міжнародній спільноті. Аналіз сутності проблем країни, причин її відставання в економічному, правовому, зовнішньоекономічному розвитку здійснюється у дослідженнях вчених В. Андрійчука, А. Амеліна, Т. Бурляй, В. Біленького, В. Власова, С. Гончарова, В. Галушко, С. Горюнова, А. Даниленка, С. Дем'яненко, Т. Зінчука, С. Кваші, В. Копійки, Д. Лук'яненко, Ю. Макогона, О. Філіпенка, Т. Шинкаренко, О. Школьного та ін. Проте, незважаючи на численність публікацій з цих проблем, на подальше осмислення заслуговують причини значного відставання України в соціально-економічному розвитку, низької конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках, що призвело за експорту продукції АПК в 2014 і 2015 рр. порівняно відповідно з 2012 і 2013 рр. до недоотримання валютних ресурсів від 6 до 9 млрд дол. США, зниження виробництва ВВП порівняно з 2012 р. на 47,3 %, скорочення валютних надходжень від експорту України на 43,6 %, з них по найбільш успішній експортній складовій – продукції АПК – на 13 %.

Мета дослідження. Здійснити теоретичне обґрунтування необхідності розвитку виробництва конкурентоспроможної продукції агропромислового комплексу України, аналіз виробництва ВВП України та АПК за 2012-2015 рр. в розрізі їх складових, дослідити стан зовнішньоекономічних відносин України і АПК за 2000-2015 рр. в загальному і в розрізі окремих груп товарів УТК ЗЕД, їх ефективність та розміри втрат за 2012-2015 рр., динаміку розвитку і структуру експортно-імпорتنних операцій щодо продукції АПК в розрізі інтеграційних об'єднань країн світу. Провести аналіз динаміки середньозважених світових цін на окремі види продукції АПК за 2012-2015 рр., які експортує Україна, на підставі яких внести пропозиції виробникам продукції і державним органам влади щодо коригування структури виробництва та їх експорту.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовували такі наукові методи: системний підхід з використанням методів порівняльного аналізу і синтезу, абстрактний, аналізу ієрархій і прийняття рішень, узагальнень і порівнянь. Матеріалами дослідження слугували наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених, звіти про стан виробництва ВВП і видів продукції та про стан зовнішньоекономічних відносин України і її АПК за 2000-2015 рр., статистичні дані Світового банку і СОТ, Європейського банку реконструкції і розвитку, Євростату, агентства «Bloomberg».

Основні результати дослідження. За 25 років існування незалежної України, правляча її еліта не здійснила глибоких трансформацій, але побудувала для себе модель двополосного суспільства, в якому 80 % населення володіють 4 % національного багатства, а 4 % багатих – володіють 80 % національного багатства. Така модель для суспільства є неприйнятною, за якої неможливо побудувати економіку для людей, тому що в державі сформована олігархічна система, яка в симбіозі з політичними силами і засобами масової інформації в процесі трансформації економіки з «планової» у «кланову» переслідує свої інтереси та впроваджує їх у конкретну політику. На відміну від європейських країн, де провідною силою до 80-85 % є середній клас населення, Україна розвивається за системою, при якій кримінально-олігархічна структура збудувала авантюристичний капіталізм, що виник в результаті «радикальних ринкових реформ» та сформованої соціально-економічної моделі, яка сприяла такому перебігу подій. Вирішальною силою «радикальних ринкових реформ» в Україні стали: «зверху» – чиновники, «знизу» – колишні тіньовики, організована злочинність і спекулятивно-посередницький прошарок. Створення такого симбіозу бюрократичного і спекулятивно-мафіозного капіталізму не мало нічого спільного із встановленням сучасного високопродуктивного капіталізму. В результаті такої приватизації частина власників збагатилась не підприємницькою активністю, а близькістю до бюрократичних структур, що вирішували в Україні питання приватизації, роздавали експортні квоти, митні пільги та інші привілеї. Безкоштовна майже роздача державного майна через нові канали розподілу не сприяла створенню економічно продуктивного і соціально стійкого прошарку власників, націлених на збільшення свого багатства за рахунок власної

праці, а тому не дивно, що сформована таким чином бізнес-еліта не стала класом ефективних власників і не була зорієнтована на модернізацію вітчизняних галузей економіки. Значна частина нових власників взагалі не збиралась продовжувати виробництво, підвищувати його конкурентоспроможність, тому частина приватизованих підприємств була здана зарубіжним фірмам в оренду та переобладнана під склади і гаражі, а частина порізана на металобрухт. Найбільш прибутковими сферами стали торгівля, операції з нерухомістю і валютою, гра на різницях цін – внутрішніх, державних, біржових, світових, процентних ставок між ставкою Нацбанку і відсотками по кредитах комерційних банків підприємствам, або знову ж таки спекулятивна і посередницька діяльність.

Поряд із мафіозно-спекулятивним і бюрократичним капіталізмом в Україні розвивався і капіталізм сучасного раціонально-виробничого типу, але ні правляча еліта, ні мафіозні структури не були зацікавлені в його становленні, адже вбачали в ньому конкурента, тому він був знищений авантюрно-спекулятивним і бюрократичним капіталізмом. В Україні переміг політичний капіталізм, як зрощування державної бюрократії та угруповань великих власників, експортерів сировини та імпортерів споживчих товарів над «національними модернізаторами» промисловості, параліч соціальної сфери і безпрецедентний у постсоціалістичному світі розрив між «низамми» і «верхами» в галузі доходів та життєвих можливостей. Тому, на думку ряду вчених економістів та соціологів зарубіжних країн і України – А. Гальчинського, Д. Белла, О. Тоффлера, І. Валлерстайна, П. Друкера, А. Етціонні та ін. нині існує безліч доказів, які дають підстави стверджувати, що сучасна світосистема, в якій всі ми живемо, вступила в період структурної кризи, або «кризи капіталізму, як світосистеми», що на думку І. Валерстайна «капіталізм намагається нині зробити останній вдих, а не набути нового дихання». У дійсності капіталізм перебуває у глибокій структурній кризі [6, с. 143]. Вчений стверджував, що «ми будемо жити не в капіталістичній світоekonomіці, а за якогось нового порядку, або порядків, за якоїсь нової історичної системи або систем» [7]. Нині стверджується економіка постформаційного суспільства, яка набуває ознак метаекономіки. Йдеться про якісно новий етап соціалізації економіки, розгадка якого криється у визначеннях креативної людини, її свободи і творчого потенціалу. Саме в розвитку людини перетинаються всі напрями поступу метаекономічної системи, яка формується на основі логіки самозапечення капіталізму та виходу за його функціональні межі [7, с. 14].

Остання економічна криза переконливо демонструє, що система макроекономічної стабілізації, яка склалася і в основі якої лежить державне регулювання, що здійснюється на національному рівні України, не відповідає сучасним вимогам [8, с. 25]. За 25 років Україна мала таку ж кількість стратегій – економічних, політичних, галузевих, але жодна з них не була комплексною і не відповідала інтересам всіх: громадян, політиків та бізнесу, крім того не було відповідальних за їх реалізацію, а конкретніше – відповідальні були, а відповідальності не було. Жодна із прийнятих стратегій не мала за мету покращення життя людей. Інколи якість життя обумовлювалась в пріоритетах, які залишались тільки декларацією, в той час як найбільш важливою метою будь-якої стратегії країни має бути зростання якості життя громадян. У 2015 р. Генеральна асамблея ООН розробила цілі стійкого розвитку до 2030 р., в яких передбачено 17 цілей, які спрямовані на глобальне підвищення якості життя на планеті: ліквідація злиднів, голоду, збереження ресурсів та забезпечення благополуччя націй через зростання сукупного ВВП у кожній з них із розрахунку на душу населення. В Україні за 2000-2016 рр. ВВП з 2000 до 2010 рр. зріс у 3,74 рази – з 31,25 до 117 млрд дол. США, з 2010 до 2013 рр. – із 117 до 176,7 млрд дол. США або в 1,5 рази, в 2015 р. порівняно з 2010, 2013, 2014 рр. знизився відповідно на 23; 51,2 та 31,4 % і склав 90,5 млрд дол. США.

ВВП на душу населення України у 2015 р. склав всього 2,6 тис. дол. США, що майже в 11 разів нижче рівня країн Євросоюзу. ВВП АПК за 2000-2015 рр. зріс у 1,9 разів, експорт України в 2015 р. порівняно з 2013-2014 рр. знизився відповідно в 1,66 і 1,41 рази, з них експорт АПК також знизився відповідно в 1,17 і 1,15 разів і склав 38,135 та 14,8 млрд дол. США. Коефіцієнт покриття експортом імпорту по національній економіці в 2015 р. склав 1,017 і 3,96 по продукції АПК (табл. 1). Зовнішньоторговельне сальдо в 2015 р. по національному експорту склало 1,7 млрд дол. США, по АПК – 11,1 млрд дол. США з коефіцієнтом покриття по АПК 3,96 (табл. 2). Питома вага експорту продукції АПК в структурі національного експорту України в 2015 р. склала 37,8 % і в структурі галузевого ВВП – 92,5 %. Виробництво основних видів продукції сільського господарства мало хоч і не високі, але ж тенденції до зростання, зокрема

олії рослинної – на 3 % (147 тис. тонн), цукру – на 17 % (363 тис. тонн), молока – на 4 % (491 тис. тонн). У 2017 р. сільське господарство не матиме можливості нарощувати виробництво як валової продукції в цілому, так і по окремих її видах у зв'язку з повною відсутністю державної підтримки галузі, недоступністю банківського кредитування, несприятливими погодними умовами у вересні та початку жовтня 2016 р. для посіву озимих культур, подальшого зниження поголів'я худоби в підприємствах, фермерських господарствах і господарствах населення. У зовнішньоекономічній сфері агропромисловий комплекс України не тільки не матиме можливості нарощувати об'єми експорту через із зниження виробництва, а й у зв'язку з тим, що очікувані у 2017 р. невисокі темпи зростання, а вірніше стагнація світового економічного розвитку стримуватимуть попит на світових ринках на сировину галузі і низькотехнологічну продукцію. При замороженому попиті наростити експорт продовольчих товарів України можна лише потіснивши конкурентів, що проблематично без застосування демпінгу, який після девальвації гривні можливий. Крім того, продукція галузі, що вироблятиметься в 2017 р. через зростання цін на засоби виробництва, енергетичну складову, продукцію хімічної та комбікормової промисловості, транспортні витрати значно підвищить собівартість продукції галузі і зробить її неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках.

Таблиця 1 – Динаміка виробництва валової продукції та питома вага експорту у ВВП України і АПК (2000-2015 рр.), млрд грн, млрд дол. США

Показник	2000 р.	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. в % до		
						2000 р.	2013 р.	2014 р.
ВВП: України (грн)	170	930	1412	1567	1977	1163	140	126
(дол. США)	31,25	117,0	176,7	131,9	90,5	290	51,2	69
ВВП АПК (грн)	60,5	195,0	252,7	252,9	239,4	396	94,7	95
(дол. США)	11,12	24,55	31,60	21,30	10,9	98	34	51
ВВП АПК в структурі ВВП України (%)	35,6	21,0	18,0	16,6	12	*	-5,9	-4,5
Експорт України	14,57	51,40	63,31	53,97	38,135	262	60,2	70,1
Експорт АПК	1,58	10,2	17,35	17,02	14,8	937	85,3	86,1
Експорт в структурі ВВП: України	46,62	43,90	35,80	42,10	38,7	*	+ 3,0	-3,3
В структурі ВВП АПК, %	14,20	41,50	54,90	79,90	92,5	*	+ 80,1	+55,1
Коефіцієнт покриття по Україні	0,98	0,89	0,82	1,025	1,017	*	+0,197	-0,008
Коефіцієнт покриття по АПК	1,59	1,69	2,03	2,65	3,96	*	+1,93	+1,31
Середньорічний курс дол. США (грн)	5,44	7,94	7,99	11,88	21,85	*	у 2,67 рази	у 1,84 рази

Джерело: розраховано з використанням звітів про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 2000-2015 рр.

Аналіз динаміки експорту продукції АПК України за останні 4 роки (2012-2015 рр., табл. 3), середньозважених світових цін на основні види продукції, що експортуються Україною засвідчує, що конкурентоспроможність її має бути вищою: галузь у зв'язку з цим несе значні втрати, експортуючи 60 % сировини, крім того через низький рівень конкурентоспроможності у 2015 р., як і в попередніх роках (див. табл. 4). На кожній тонні пшениці Україна втратила 50,6 дол. США, всього 680,8 млн дол. США, насінні олійних – 180 млн, сої – 118, олії – 228 млн, маслі вершковому – 184, зернових злакових всього 1460 млн дол. США. Загальні втрати, включаючи втрати від диференціації цін у 2012 р. склали 4,43 млрд дол. США, в 2014 р. – 3,292; 2015 р. – 9,485 млрд дол. США. Недоотримана від експорту продукції АПК валюта за 2015 р. дозволила б повністю переозброїти переробну промисловість галузі та довести до 80-90 % переробку сировини до стану глибокої переробки. Наприклад, у 2015 р. Україна експортувала 8667 тонн яловичини свіжомороженої на суму 24,516 млн дол. США (2829\$ за 1 т), імпортувала свіжомороженої яловичини ціною 5372\$ за 1 т, що майже у два рази вище експортної ціни вітчизняної яловичини. Другий приклад: Україна у 2015 р. імпортувала 5379 т сирів всіх видів за ціною 4362\$ за 1 т, що на 33 % перевищує ціну національного експорту. Приклад по продукції рослинництва: ціна експорту 1 т пшеничного борошна України склала 227,2\$, імпорт – 419\$, що в 1,85 разів вище експортної ціни. У 2015 р. Україна експортувала (табл. 3) 13454 тис. т пшениці за ціною 166,4\$ за 1 т. З цієї кількості зерна можна отримати мінімально 9418 тис. т борошна (70 % від сировини) по експортній ціні 1 т 227,2\$ за 1 т на загальну суму 2138 млн \$.

Побічна продукція борошномельної переробки 4036 тис. т висівок у формі гранул на зовнішніх ринках за 1 т від 290 до 563\$, що в сумі складе мінімально близько 12 млн \$. За 2000-2015 рр. в динаміці експортно-імпортних операцій АПК України відбулись значні зміни, особливо в останні 6 років.

Таблиця 2 – Виробництво, ЗТО, експорт, імпорт та внутрішні баланси основних харчових продуктів, млн дол. США, тис. т

Показник	2000р.	2010р.	2013р.	2014р.	2015р.	2015р.в % (разів) до:		
						2010р.	2013р.	2014р.
ЗТО України	29484	109000	140276	106600	75637	0,69	0,53	0,70
в т.ч. АПК	2576	16300	25885	23400	18540	1,14	0,72	0,79
в структур. ЗТО України, %	8,74	14,9	18,45	22,0	24,8	1,66	1,34	1,13
експорт, всього	14572	51400	63312	53968	38135	0,75	0,61	0,72
в т.ч. АПК	1581,9	10200	17347	17017	14800	1,45	0,85	0,87
в структур. експ. України, %	10,85	19,9	27,4	31,5	38,7	1,94	1,41	1,23
зовн. торгів. сальдо, всього	616	-6200	-13652	1336	1700	–		1,27
в т.ч. АПК	587,4	4200	8809	10600	11100	2,64	1,26	1,05
зерно: вир-во	24454	39200	63000	63800	71006	1,81	1,13	1,11
експорт	1330	13900	27100	32595	37429	2,69	1,38	1,15
питома вага, % , у: вир-ві експорті	5,4	35,4	43	51,1	52,7	1,49	1,23	1,03
внутр. баланс	24164	25430	36040	31366	31898	1,25	0,89	1,02
насіння олійних: вир-во	3521	8700	13400	16238	16262	1,87	1,21	1,00
експорт	913	2445	3939	3839	3765	1,54	0,96	0,98
питома вага, % , у: вир-ві експорті	25,9	28,1	29,4	23,6	23,2	0,83	0,79	0,98
внутрішній баланс	9,48	10,1	11,2	9,75	9,72	0,96	0,87	1,00
внутрішній баланс	2625	6298	9529	12451	12747	2,02	1,34	1,02
олія: вир-во	973	3572	3600	4910	4763	1,33	1,32	0,97
експорт	590	2863	3365	4586,4	4529,3	1,58	1,35	0,99
пит.вага, % у вир-ві експорті	60,6	80,1	93,4	93,4	95,1	1,19	1,02	1,02
внутрішній баланс	14,9	28,1	19,8	22,1	11,7	0,42	0,59	0,53
внутрішній баланс	437	1041,3	521	535,5	445	0,43	0,85	0,83
цукор: вир-во	1780	1808	1265	2105	1742	0,96	1,38	0,83
експорт	320	35,3	123	6,2	63,7	1,80	0,52	10,27
питома вага, % , у: вир-ві експорті	18	1,95	9,7	0,3	3,7	1,90	0,38	12,33
внутрішній баланс	6,7	0,15	0,38	0,02	0,16	1,07	0,42	8,00
внутрішній баланс	1780	2108	1142	2110	1762	0,84	1,54	0,84
молоко: вир-во	12700	11250	11500	11191,6	10700	0,95	0,93	0,96
експорт	101	153,63	138,5	112,9	120,7	0,79	0,87	1,07
питома вага, % , у: вир-ві експорті	0,79	1,57	1,2	1,0	1,1	0,70	0,92	1,10
внутрішній баланс	8,68	5,3	0,03	1,9	0,3	0,06	10,00	0,16
внутрішній баланс	12607	11133	11424	11116	10620	0,95	0,93	0,96
м'ясо: вир-во	1660	1900	1900	1953	1961	1,03	1,03	1,00
експорт	151,3	46,53	175,7	209,3	263	5,65	1,50	1,26
питома вага, % , у: вир-ві експорті	9,1	2,45	9,2	10,7	13,4	5,47	1,46	1,25
внутрішній баланс	12,3	0,88	2	2,2	0,7	0,80	0,35	0,32
Імпорт	22,3	348,85	301,66	190,4	151,2	0,43	0,50	0,79
Питома вага імпорту у внутр. балансі	0,8	15,84	14,9	9,8	8,2	0,52	0,55	0,84
Внутрішній баланс	1525	2202	2026	1934,1	1849,2	0,84	0,91	0,96

Джерело: розраховано з використанням звітів про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України та моніторингу економічного і соціального розвитку підприємств і організацій України за 2000-2015 рр.

Експорт продукції у 2015 р. зріс порівняно з 2000 і 2010 рр. в 5,73 і 1,44 рази, з них до країн Європейського Союзу порівняно з 2000-2014 рр. відповідно в 12,38; 2 рази, але знизився порівняно з 2014 р. на 16 % у зв'язку із зменшенням сумарного експорту АПК в 2015 р. на 13 %. У 11,7; 2,21 і 0,2 рази зріс експорт до країн Азії, у 5,7; 1,45 разів збільшився експорт до країн Африки та на 17 % у 2015 р. порівняно з 2014 р. зріс до інших країн. Знизився у 2015 р. експорт до країн СНД, порівняно з 2010 і 2014 рр. відповідно на 58 і 41 %. Експорт до Російської Федерації у 2015 р. порівняно з 2000 р. знизився у 2,04 рази і відносно 2014 р. – у 3,71 рази (табл. 4).

Таблиця 3 – Експорт сільськогосподарської продукції України (основних видів) і втрати через зниження цін у 2015 р. порівняно з 2014 р.

Найменування продукції	2012 р.			2014 р.			2015 р.			Втрати на 1 т	Загальні втрати, млн \$	Світова ціна, \$/т			Втрати від диференціації цін; \$/т			Загальні втрати, млн \$		
	млн \$	тис. т	ціна 1 т	млн \$	тис. т	ціна 1 т	млн \$	тис. т	ціна 1 т			2012р.	2014р.	2015р.	2012р.	2014р.	2015р.	2012р.	2014р.	2015р.
М'ясо та субпрод.	315,89	118,82	2659	382,38	209,3	1827	377,91	157	1625	202	31,714	3139	2985	2762	480	1158	1137	57,03	242,37	178,5
в т. ч.: ялов. охол.	42,228	8,996	4694	23,808	6,411	3714	59,51	0,992	2620	1094	1,085	5208	3884	4985	514	170	2365	4,62	1,09	2,3
свин. охол., свіжа	926,4	20,21	4583	26,33	9,36	2813	54,68	27,17	2013	800	21,736	4958,5	3553	2073	375,5	740	60	7,59	6,93	1,6
харчові субпрод.	0,997	1,115	894	3,68	3,49	1056	3,15	3,71	2013	–	–	1503	1432	1411,7	609	376	–	0,68	1,31	–
М'ясо дом. птиці	145,2	18,65	1800	276,55	174,7	1583	226,86	161,28	1625	–	–	2325	2348	2354,6	525	765	729,6	9,79	133,65	117,7
Молокопрод., всього	496,7	146,9	3381	324,1	112,9	2871	177,86	120,7	1474	1397	168,617	3673	2936	2725,4	292	65	1251,4	42,89	7,34	151,0
Масло вершкове	2,89	0,679	4256	47,33	11,29	4194	29,96	111,75	2550	1644	183,717	4382	4258	4222,6	126	64	1672,6	0,09	0,72	186,9
Яйце птиць	84,5	31,0	2726	158,4	59,3	2672	125	62,2	1995	677	42,109	3061	2847	2785	335	175	790	10,39	10,38	49,1
Мед натуральний	31,11	13,34	2332	93,4	36,34	2571	84,33	36	2342	229	8,244	4198	4836	5018,3	1866	2265	2676,3	24,89	82,31	96,3
Зернові злаки, всього	7008,4	27114	258	6558,1	32595	201	6064,5	37429	162	39	1459,731	317	260	289	59	59	127	1599,73	1,92	4753,5
в т. ч.: пшениця	2358,1	8679	271	2293	10545	217	2239,1	13454	166,4	50,6	680,772	324	281	268,7	53	64	102,3	460	675	1376,3
жито	2483	10,5	237	9,28	58,9	157	3	22,72	132	25	0,568	316	233	229,3	79	76	97,3	0,83	4,48	2,2
ячмінь	693,8	2,582	269	845,1	4169	202	768,8	4629,5	166	36	166,662	319	271	257,3	50	69	91,3	0,13	287,66	422,7
Кукурудза	3900	15631	249	3356	17558	191	3008,3	19048,7	157,9	33,1	630,512	305	226	203,4	56	35	45,5	875,34	614,53	866,7
Гречка	13,2	51,09	259	11,66	47,33	246	13,52	61,17	221	25	1,529	456	575	609	197	329	388	10,06	15,57	23,7
Насіння олійних	170,3	3132	543	1659	3839	432	1446,2	3764,65	384,2	47,8	179,950	582	570	566,6	39	138	182,4	122,15	529,78	686,7
Соя	701,9	1481	474	705,2	1676	420	806,8	2199	366,9	53,1	116,766	549,6	460	434,4	75,6	40	67,5	111,96	67,04	148,4
Насіння соняшнику	165,73	282,1	587	44,1	74	596	20,85	47,65	438,3	157,7	7,514	623	598	590,9	36	2	152,6	10,16	0,15	7,3
Насіння рапсу	791,0	1298	609	873	2037	429	570,1	1435	397,3	31,7	45,489	687	506	474,3	78	77	77	101,24	156,85	110,5
Олія, всього	3974,4	3614	1099	3764	4586,4	820	3864,8	4259,3	766,5	53,5	227,872	1285	870	780	186	50	13,5	672,20	229,32	57,5
Спирт	161,9	112,2	1444	96,7	67,74	1427	78,2	73,7	1528	–	–	4190	4736	4892	2746	3309	3364	308,1	224	247,9
Всього	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	3974,6	*	*	*	*	*	*	4429,9	3292,4	9484,8

Джерело: розраховано з використанням статистичних даних ФАО (<http://faostat3.fao.org/>) та звітів про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 2012-2015 рр.

Таблиця 4 – Динаміка структури експорту-імпорту продукції АПК між Україною та інтеграційними угрупованнями країн світу, млн дол. США

Показник	2000 р.				2010 р.				2014 р.				2015 р.				Експорт АПК 2015 р. (%) до:			Імпорт 2015 р. (%) до:		
	ЗТО	Експорт	Імпорт	Сальдо	ЗТО	Експорт	Імпорт	Сальдо	ЗТО	Експорт	Імпорт	Сальдо	ЗТО	Експорт	Імпорт	Сальдо	2000 р.	2010 р.	2014 р.	2000 р.	2010 р.	2014 р.
Всього	2576	1582	994	587	16285	10234	6051	4184	23444	17017	6426	10591	18542	14781	3760	11010	934	144	87	378	62	58
Країни: СНД	986	803	182	621	4494	3571	923	2648	3337	2568	769	1799	1849	1507	342	1166	188	42	59	188	37	44
%	38	51	18	*	28	35	15	63	14,2	15,1	12	17	10	10,2	9,1	10,6	*	*	*	*	*	*
в т.ч. Росія	740	634	106	529	2563	1936	626	1310	1613	983	631	352	575	310	264	46	49	16	31	249	42	42
%	75	79	58	85	57	54	68	49	48	38	82	19,6	3,1	2,1	7,0	0,4	*	*	*	*	*	*
Балтії	62	43	22	21	228	142	85	57	279	211	69	142	*	*	*	*	691	*	*	*	*	*
%	2,4	2,7	2,2	3,6	1,4	1,38	1,4	1,4	1,2	1,2	1,1	1,34	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ЄС	604	337	267	71,1	4433	2124	2309	1850	7691	4968	2723	2245	5870	4174	1696	2478	1288	196,5	84	635	73	62
%	23,4	21,3	26,9	12,1	27,2	20,7	38,2	-185	33	29	42	21	31,7	28,2	45	22,5	*	*	*	*	*	*
Азії	*	*	*	*	4165	3042	1123	1919	7775	6556	1219	5337	7430	6668	762	5906	1170	221	102	580	68	62
%	*	*	*	*	26	30	19	46	33	38	19	50,4	40	45	20	53,6	*	*	*	*	*	*
Африки	*	*	*	*	1709	1381	328	1053	2863	2563	301	2261	2210	2007	203	1803	569	145	78	203	62	67
%	*	*	*	*	10,5	13,5	5,4	25	12	15	4,6	21	12	13,6	5,4	16,4	*	*	*	*	*	*
Інші	1528	736	790	-37,5	1173	900	1083	-1251	1778	362	1414	-1020	1183	425	757	1625	58	47	117	95	70	53
%	59,3	46,5	79,5	*	7,2	8,8	18,0	*	7,6	2,1	22	*	6,4	2,9	20	14,6	*	*	*	*	*	*

* Країни Балтії, США, Латинської Америки, Австралії та Океанії включено в інші країни у 2015 р.

Джерело: розраховано з використанням звітів про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 2000-2015 рр.

Таким чином, як для Європи, так і для Росії український кейс є найбільш серйозним приводом для переоцінки інтеграційних процесів – їх можливостей, обмежень і перспектив, як позитивних, так і негативних, при чому, перш за все з точки зору економічної, соціальної і фінансової. При цьому витіснення Росії із важливих ніш української економіки поступово почало призводити до їх заповнення країнами ЄС, США у технічно передових галузях, включаючи ядерну і газосланцеву енергетику та інформатику, і Китай – у перспективні, але хронічно недоінвестовані галузі – сільське господарство, вугледобування, автомобілебудівництво, що становить пряму загрозу для Російської Федерації, відгороджуючи її своєю агресивною політикою до України від європейсько-американської зони розвитку. Продукція галузей АПК відіграє помітну, хоча й не ключову роль в російсько-українській торгівлі, основну частину формують сільське господарство і харчова промисловість, меншу – забезпечуючі їх галузі. Відмова Росії від українських продовольчих товарів призвела до випереджаючого зростання в чотирикратному розмірі цін на продовольство у регіонах Росії, що залежали від українських поставок та призвело до погіршення і подорожчання продовольчого забезпечення в регіонах Росії, які залежать від українського постачання і заміщення значної частини російських продуктів на українському ринку товарами із країн ЄС з прямими втратами для РФ понад 200 млн дол. США, мінеральних добрив – до 2000 млн дол. США та порушення нормального функціонування в Україні підприємств, що афільовані з російськими агрохолдингами. Можлива також кінцева втрата українського ринку продуктів з потенціалом близько 700 млн дол. США і повна втрата українського ринку непродовольчими галузями російського АПК та значне посилення конкуренції українських продовольчих товарів з російськими на ринках зерна, рослинних олій, насіння, борошна, м'яса птиці і свинини [10, с. 61]. В перспективі дані тенденції по більшості агропродовольчих товарів і сільськогосподарської техніки можуть мати незворотній характер і повернення їх на російський ринок стане повністю неможливим, або буде неповним і занадто повільним.

Висновки. Маючи значний ресурсний потенціал і вигідне географічне положення (найбільша країна по території і п'яте місце по населенню в Європі) та зростаючий рівень конкуренції на зовнішніх ринках, з метою забезпечення економічного зростання та активізації євроінтеграційних процесів і зміцнення національної ідентичності в Україні має бути вироблена і реалізована комплексна і консенсусна стратегія, яка б відповідала інтересам всіх: бізнесу, громадян, політиків і чиновників, якої не було в Україні. За 25 років існуючі стратегії не були ефективними і не спрацьовували та була відсутня відповідальність за їх реалізацію, а тому Україна, входячи у 1990 р. в першу десятку найбільш індустріально розвинутих країн світу, у 2015 р. увійшла в десятку найменш індустріально розвинутих країн. У 1992 р., займаючи 54 місце в світі за індексом розвитку людського суспільства, у 2015 р. – 82 місце, займаючи 62 місце у світі за рівнем ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (6,4 тис. дол.), у 2015 р. – лише 2,15 тис. дол. За індексом щастя ми посідаємо 123 місце в світі. Причини такого стану – побудова моделі двополюсного суспільства із створенням симбіозу бюрократичного і спекулятивно-олігархічно-мафіозного капіталізму, що немає нічого спільного із сучасним високопродуктивним. У 2015 р. ВВП України порівняно із 2014 р. знизився на 47,1 % і склав 90,5 млрд дол. США, валова продукція АПК також знизилась на 17 %. Зовнішньоторговельний обіг України у 2015 р. порівняно з 2010-2014 рр. знизився на 31,47; 30 % відповідно, з них обіг продукції АПК порівняно з 2010 р. зріс на 14 % та зменшився на 28 і 30 % порівняно з 2013–2014 рр. Експорт України у 2015 р. знизився порівняно з 2010-2014 рр. відповідно на 25; 39; 28 %, експорт продукції АПК збільшився порівняно з 2010 р. на 45 %, і зменшився порівняно з 2013–2014 рр. відповідно на 15 і 13 %. У зв'язку з високою питомою вагою сировини в експорті АПК (60 %) зниження світових цін на продовольчі товари у 2015 р. порівняно з 2012 і 2014 рр., Україна недоотримала від експорту в 2015 р. 9,48 млрд дол. США. Аналіз динаміки експортно-імпортних операцій АПК України з інтеграційними угрупованнями країн світу засвідчує, що у 2015 р. порівняно з 2014 р. експорт скоротився на 13 %, з них до країн СНД – на 46 %, в т.ч. до Росії – на 69 %, до ЄС – на 16 %, Країн Азії зріс на 2 %, в інші країни – на 17 %.

Отже, в Україні настало не процвітання, а масове збідніння населення, що спричинило масове безробіття та змусило до 10 млн громадян залишити Україну у пошуках кращого життя. Для того щоб правовий механізм діяв у ліберально організованих економіці та суспільстві, коли суспільна система не хоче жити під дамокловим мечем свавілля котрогось із її членів, за необ-

хідними для забезпечення мирного співробітництва правилами поведінки повинна стояти загроза застосування сили, інакше існуватиме загроза існуванню суспільства, тому необхідно мати можливість змусити людину чи групу людей виконувати правила життя суспільства. Важливим у цьому значенні є теза Л. Фон Мізеса щодо посилення вимог до влади з боку населення, оскільки державний устрій має бути таким, щоб рамки законів залишали індивіду певну свободу. В Україні за результатами опитування населення і підприємств у рамках проекту Ради Європи та ЄС 77 % опитаних зазначили, що рівень корупції в державі є дуже високим. Отже, як стверджує Л. Фон Мізес у громадянина залишається вибір – або загинути або зруйнувати такий державний механізм, який майже не залишає йому свободи руху. Якщо ж громадянин і здійснює якісь рухи, то його бізнес є неконкурентоспроможним. Таким чином, виходить, що більш небезпечнішим і страшнішим ворогом для України ніж путінська Росія є українська правляча еліта. Другим найбільш страшним ворогом України є її власна так звана політична еліта. Ні «оранжева революція», ні Євромайдан не привели до принципової зміни правлячого класу. 25 років управляє клептократія, яка як ракова пухлина, глибоко вросла в державний організм. Вихід в Україні один: повна заміна правлячої еліти. Черговий «Майдан» доб'є країну, необхідно вибирати політичний шлях повної заміни політичної еліти. В іншому випадку майбутнє України безнадійне.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичні дані СОТ. Електронний ресурс: <http://www.wto.org>.
2. Статистичні дані світового банку. Електронний ресурс: <http://www.worldbank>.
3. Звіт про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 200-2015 рр.
4. Дробноход М. Сучасні тенденції еволюційного розвитку людства. Електронний ресурс: <http://www.anusu.org.ua/index.ArtielesDrobnokhod.htm>.
5. Оболенський В.П. Россия в международном разделении труда: вечный поставщик энергоресурсов / В.П. Оболенский // И МЭМО.– 2014. – №6. – С. 71.
6. Валлернстайн И. Эволюция структур знаний в миросистемной перспективе / И. Валлернстайн. – Х.: «Ойкумена», 2005. – С. 143.
7. Гальчинський А. За межами капіталізму. Економіка України / А. Гальчинський. – 2011. –№9. – С. 14.
8. Сутырин С. Глобальный экономический кризис, как фактор трансформации международной торговой системы / С. Сутырин // МЭМО. – 2011. – №8. – С. 25.
9. Моніторинг економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2000-2015 рр.
10. Ассоциация Украины с Европейским Союзом: последствия для России. Информационно-аналитический доклад / А.А. Дынкин, И.Я. Кобринская, С.А. Афонцев и др. – М.: ИМЭМО РАН, 2014. – С. 63.
11. Амелін А. 25 років незалежності України: економічні підсумки / А. Амелін. – К., 2016. – С. 44.
12. Людвиг Фон Мізес. Либерализм. / Мізес Людвиг // Економіка. – М., 2011. – С. 41.
13. Швець Ю. Фінансовий аналітик США / Ю. Швець // «Бульвар Гордона». – К., 2016. –№36. – С. 3.

REFERENCES

1. Statistichni dani SOT. Elektronnij resurs: <http://www.wto.org>.
2. Statistichni dani svitovogo banku. Elektronnij resurs: <http://www.worldbank>.
3. Zvit pro stan zovnishn'oeconomichnih vidnosin v sistemі agropromislovogo kompleksu Ukraini za 200-2015 rr.
4. Drobnokhod M. Suchasni tendencii evoljucijnogo rozvitku ljudstva. Elektronnij resurs: <http://www.anusu.org.ua/index.ArtielesDrobnokhod.htm>.
5. Obolens'kij V.P. Rossija v mezhdunarodnom razdelenii truda: vechnyj postavshhik jenergoresursov / V.P. Obolens'kij // И MJeIMO. – 2014. – №6. – S. 71.
6. Vallernstajjn I. Jevoljucija struktur znanij v mirosistemnoj perspektive / I. Vallernstajjn. – H.: «Ojkumena», 2005. – S. 143.
7. Gal'chins'kij A. Za mezhami kapitalizmu. Ekonomika Ukraini / A. Gal'chins'kij. – 2011. –№9. – S. 14.
8. Sutyryn S. Global'nyj jekonomicheskij krizis, kak faktor transformacii mezhdunarodnoj torgovoj sistemy / S. Sutyryn // MJeIMO. – 2011. – №8. – S. 25.
9. Monitoring ekonomichnogo i social'nogo rozvitku pidpriemstv i organizacij APK za 2000-2015rr.
10. Associacija Ukrainy s Evropejskim Sojuzom: posledstvija dlja Rossii. Informacionno-analiticheskij doklad / A.A. Dynkin, I.Ja. Kobrinskaja, S.A. Afoncev i dr. – M.: IMJeMO RAN, 2014. – S. 63.
11. Amelin A. 25 rokov nezalezhnosti Ukraini: ekonomichni pidsumki / A. Amelin. – K., 2016. – S. 44.
12. Ljudvig Fon Mizes. Liberalizm. / Mizes Ljudvig // Jekonomika. – M., 2011. – S. 41.
13. Shvec' Ju. Finansovij analitik SShA / Ju. Shvec' // «Bul'var Gordona». – K., 2016. –№36. – S. 3.

Смена модели социально-экономического развития Украины

В.И. Губенко

Осуществлено теоретическое обоснование причин экономической и социальной отсталости Украины в своем развитии за 1991-2015 гг. в сравнении со странами бывшего Советского Союза и восточноевропейскими странами,

которые находились в зоне влияния СССР. Основой этих явлений послужила сформированная олигархическая система, что в симбиозе с политическими силами, криминалом и средствами массовой информации построила в государстве олигархический авантюристический капитализм, а сформированная таким образом бизнес-элита не стала классом эффективных владельцев и не была ориентирована на модернизацию отечественных отраслей экономики. Ростки современного капитализма рационально-производственного типа, что развивался в стране, был уничтожен авантюрно-спекулятивным и бюрократическим капиталом. Осуществлён анализ теорий смены современной миросистемы на метаэкономическую систему, которая формируется на основании логики самоотрицания капитализма и выхода за его функциональные границы. Осуществлён анализ производства валовой продукции Украины и АПК, производства основных видов продукции сельского хозяйства, и их экспортно-импортную составляющую динамику структуры внешнеэкономической деятельности АПК с интеграционными группировками стран мира. Исследованы экспорт основных видов продукции АПК, средневзвешенные мировые цены и рассчитаны потери валютных поступлений в связи с дифференциацией цен и низкой конкурентоспособностью отечественной продукции отдельных видов.

Ключевые слова: ВВП, экспорт, импорт, стратегия, капитализм, угрозы, потери, динамизм.

Change of model socio-economic development of Ukraine

V. Gubenko

It is established that movement of Ukraine in the globalized world economy is slow and difficult. Being in a group of leading countries in Europe on the size of the territory – 603,63 ths km² (1 place) and the population – 42 mln people (5th place), on volume of GDP – 0,116%, Ukraine in 2015 has in the structure of world GDP and export goods 0,209%, it has the lowest in Europe GDP per capita – 2596\$, the average family income in the year – 2,6 ths euros, that is in 8,2 times lower than in Poland, in 13,7 times lower than in England and in 10.5 times lower than in Germany. In the export structure of one of the most stable industries to crisis processes – agriculture, in 2015 raw material was 60,3%, having the structure of national exports with 38,8% coverage ratio at 3,96, import export national coverage ratio of 1,017. The structure of the national GDP agriculture in 2015 takes 12,1% compared to 2000 – 35,6% 2010 – 21%, 2014 – 16,6%. It is proved that in the current nature of foreign economic relations with the outside world Ukrainian producers in the vast majority remain outside the scope of international cooperation and investment (in 2015 in the economy of Ukraine invested 3,7637\$ bln of foreign direct investment and extracted 891,3\$ mln of direct investment) as entities that haven't close ties with foreign partners and is not included in the international economic chain because of the low level of development in the international division of labor, the potential scope and level of technical, economic and social development. It is proved that for 25 years the state of Ukraine the so-called ruling its political elite made a profound economic transformation, building for itself a model duplex society, capturing 80% of national wealth by creating a symbiotic bureaucratic and speculative mafia capitalism by free about privatization of state property. It is not conducive to the development of economically productive and socially stable layer of owners aimed at increasing their wealth through their own labor resulting in the Ukraine won political capitalism as merging state bureaucracy and big groups of owners, exporters of raw materials. This led to the paralysis of social and unprecedented development between the "lower ranks" and "top" in life opportunities. Such a model of society is unacceptable, when it is impossible to build the economy for the people, formed oligarchic system in symbiosis with the political forces in the economic transformation from "planned" to "clan" economic, that pursues its own interests, enriched by raider attack property, land and means of production, corruption schemes in large amounts, impunity of crimes in the complete inaction of government and power structures of the state. Ukraine needs a new model of post formational society, which in some countries becomes signs metaeconomics the new round of socialization of the economy in the definitions of creative rights, it freedom and creativity, and the system that has developed nationally Ukraine does not meet modern requirements because they do not have the goal of improving the lives of people, but rather worse.

The analysis of the dynamics of GDP and AIC Ukraine for 2000-2015, certain products, export-import operations is made. Established that Ukraine's GDP and AIC for 2015 compared to 2013-2014 decreased by 48,8 and 31,4%, agriculture – 5,3%, respectively, Ukraine exports decreased by 39,8% and 30%. Agriculture GDP in the Ukraine GDP structure in 2015 decreased compared to 2013-2014 from 18% to 16,6% to 12,1%. Ukraine exports in the structure of the national GDP decreased in 2015 compared to 2013-2014 from 35,8% to 42,1% and 38,8% coverage ratio in Ukraine remained unchanged and amounted to 1,017, agriculture coverage ratio increased in 1,95 times – from 2,65 to 2,03 and to 3,96.

The dynamics of exports of agricultural products in some of its forms for 2012-2015 is analyzed and it's calculated the loss in export operations from lower world prices and their differentiation in 2015 compared with 2014: 9,485\$ billion. The dynamics of exports and imports of agricultural products between Ukraine and integration groupings world is analyzed and it's founded that in 2015 compared to 2000-2010 total exports increased respectively in 9,34 times and in 1,44 times and decreased compared to 2014 by 13%, of which exports to Russia decreased by 51; 84; 69%, to the EU in 2000-2010 increased in 12,38; and 2 times and decreased compared to 2014 by 16%. The share of exports to the EU in 2015 was 28.2%, of import – 45%. The share of exports to Asia increased in 2015 compared to 2000, 2014, 2014 in 11,7; 2,21; 1,02 times and was in the structure of total exports 45%\$ to African countries – 13.6%, to other countries – 2.9%.

It's proved that in Ukraine it has come a significant impoverishment of the population, causing massive unemployment. To legal framework in force in a society where the public system does not want to live under the sword of tyranny of one of its members for the necessary rules of conduct should be a threat of force, otherwise there will be a threat to society, so you need to get a group of people follow the rules of society and enhance claims to power by the public and political system should be such that people within the law left some freedom.

After Putin's Russia the second most frightening enemy of Ukraine is its own so-called political elite. No "orange revolution" or euromaidan not led to a fundamental change in the ruling class. 25 years kleptocracy managed, which as cancer, had grown deeply into the state body. Output in Ukraine one: a complete replacement of the ruling elite. Another "Maidan" finish off the country must choose the political path of complete replacement of the political elite. Otherwise, the future of Ukraine hopeless.

Keywords: GDP, exports, imports, strategy, capitalism, threats, losses, dynamism.

Надійшла 19.05.2016 р.

УДК 338.439:006.83:631.15

ВАРЧЕНКО О. М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

КРИСАНОВ Д. Ф., д-р екон. наук

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

АРТІМОНОВА І. В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу законодавчої бази ЄС і України у сфері контролю безпеки харчових продуктів, рівня адаптації та пошуку напрямів вдосконалення національного законодавства, що забезпечувало б сприятливе бізнес-середовище, вільний обіг безпечних харчових продуктів, високий ступінь захисту життя і здоров'я людей. Розкрито обов'язкові вимоги законодавства ЄС до харчових продуктів і кормів для тварин, а також пов'язані з ними проблеми та ризики. Розроблено практичні пропозиції щодо зближення національної системи технічного регулювання для продовольчого комплексу з європейською базовою моделлю, впровадження функціональних систем менеджменту, базових програм та спрощених процедур, заснованих на принципах Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР) в аграрному секторі України.

Ключові слова: аграрний сектор, система НАССР, основні програми, спрощені процедури, система безпеки харчових продуктів, технічні регламенти.

Постановка проблеми. Система безпеки харчових продуктів і кормів для тварин, яка сформована й функціонує в Європейському Союзі, є результатом багатьох раундів тривалих перемовин та укладання багатосторонніх міжнародних Угод, що стосувалися до регулювання міжнародної торгівлі. Першою з них є ГАТТ-47, що після перегляду її положень, доповнення та розширення стала ГАТТ-78, а вже її оновлений варіант – ГАТТ-94. правонаступницею ГАТТ стала Світова організація торгівлі (СОТ), яка була створена у січні 1995 року після підписання 15.04.1994 р. відповідної багатосторонньої Угоди у м. Марракеш (Марокко). У той час організація налічувала 128 країн, у вересні 2015 року членами СОТ була 161 країна, і переговори про вступ до неї вели ще 22 країни. Перемовини про вступ до СОТ Україна розпочала 30.11.1993 р., а вже після дотримання усіх процедур та підписання відповідних документів 16.05.2008 р. вона стала повноправним членом цієї Організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти державної політики, спрямовані на вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері безпеки та якості продуктів харчування відповідно до вимог Європейського Союзу, розглянуто в наукових працях провідних вчених: С. Аранчія, О. Бородіної, І. Бураковського, Ф. Грищенко, Т. Коваленко, В. Корнієнко, Н. Малиш, В. Мовчана, Б. Пасхавера, І. Тавлуй, В. Юрчишина та ін. Однак багатогранність зазначеної тематики потребує подальшого практичного обґрунтування, оскільки залишається багато невирішених питань щодо впровадження системного підходу до організації державного регулювання якості й безпеки продуктів харчування відповідно до вимог Європейського Союзу.

Мета дослідження – аналіз законодавчо-нормативних актів ЄС і України у сфері забезпечення безпеки і якості продуктів харчування та розробка практичних рекомендацій щодо зближення національної системи технічного регулювання для продовольчого комплексу з базовою

моделлю ЄС, реалізація яких сприятиме суттєвому зниженню рівня ризику випуску неякісної та небезпечної харчової продукції.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовувались загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких: вибірковий, узагальнення і порівняння, структурно-функціональний, абстрактно-логічний. Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативні документи України та ЄС, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, науково-інформаційні видання, Internet-ресурси.

Основні результати дослідження. В преамбулі Угоди про заснування Світової організації торгівлі (Угода про СОТ) визнається право кожної країни спрямувати розвиток торгового та економічного підприємництва на вирішення таких важливих завдань:

- підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту;
- розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку;
- прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку;
- бажання розвивати інтегровану, стійкішу й тривалішу систему багатосторонньої торгівлі, яка охоплює ГАТТ-94, раніше досягнуті результати зусиль з лібералізації торгівлі, а також результати Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів 1986–1994 років та ін.

У преамбулі Угоди ТБТ-94 (про технічні бар'єри в торгівлі) зазначається, що жодній країні не повинні створюватися перешкоди для запровадження заходів, які є необхідними для забезпечення якості її експорту чи захисту життя або здоров'я людини, тварин чи рослин, навколишнього середовища, або для запобігання шахрайським діям, на тому рівні, який така країна вважає за потрібний, за умови дотримання вимог про те, що такі заходи не мають застосовуватися у спосіб, що являв би собою засіб свавільної або невинуватної дискримінації між країнами, де переважають такі ж умови або приховане обмеження міжнародної торгівлі, а також повинні відповідати іншим положенням цієї Угоди та ін.

Загальні принципи та підходи стосовно забезпечення захисту життя або здоров'я людини, тварин чи рослин, навколишнього середовища, знайшли конкретне впровадження та реалізацію в Європейському Союзі. У цьому відношенні основоположна точка відліку – сутність і структура санітарних або фітосанітарних заходів, які передбачені Угодою СФС.

Що ж стосується безпосередньо суб'єктів підприємницької діяльності, то для об'єктивного оцінювання механізмів, інструментів і «технологій» гарантування безпечності харчових продуктів та кормів для тварин доцільно звернутися до законодавчо-нормативної бази та практичного досвіду Європейського Союзу.

Попередньо необхідно зазначити, що забезпечення безпеки продовольства є одним із наріжних каменів, на якому формувався і який прагнув забезпечити своїм громадянам Європейський Союз. Зокрема, з метою розробки конкретних заходів для побудови внутрішнього ринку ЄС 28-29.06.1985 р. Європейською Радою була оприлюднена і схвалена Біла книга «Завершення створення внутрішнього ринку» [1]. Книга містила близько трьохсот заходів, що повинні реалізувати члени Співдружності до 1992 року та які були згруповані за трьома основними цілями, а саме: усунення фізичних кордонів шляхом скасування перевірок осіб та товарів під час перетину внутрішніх кордонів; усунення технічних кордонів, тобто ліквідація бар'єрів, що існували в національних нормативних актах стосовно виробництва товарів та надання послуг шляхом гармонізації відповідних стандартів або взаємного визнання; усунення податкових кордонів, а саме подолання перешкод, пов'язаних із відмінностями у сфері непрямого оподаткування, на основі гармонізації або зближення ставок податку на додану вартість та акцизних зборів.

Через усі частини Білої книги «Завершення створення внутрішнього ринку» проводиться ідея нової концепції правової гармонізації. Згідно з нею має відбутися гармонізація законодавства країн-членів ЄС і це повинно стати потужним імпульсом для створення внутрішнього ринку та переходу до загального ринку.

Водночас, 07.05.1985 р. Рада Міністрів ЄС прийняла Резолюцію про Новий підхід до технічної гармонізації та стандартів. Вона включала чотири головні принципи, на яких базувався Новий підхід, зокрема:

- гармонізація законодавства обмежується встановленням через видання Директив, що спираються на статтю 100 Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), суттєвих вимог безпеки, дотримання яких є обов'язковим (або інших вимог в інтересах знеособленого кола осіб) і яким має відповідати продукція на ринку, яка, таким чином, може вільно переміщуватися у межах території Співтовариства;

- завдання підготовки технічних специфікацій, необхідних для виробництва та введення в ринковий обіг товарів, які б відповідали основним вимогам, що встановлені Директивами, враховуючи нинішній стан розвитку технології, покладається на організації, компетентні у сфері стандартизації;

- зазначені технічні специфікації не є обов'язковими і зберігають статус добровільних стандартів;

- органи державної влади зобов'язані визнавати, що продукція, вироблена відповідно до вимог гармонізованих стандартів (за їх відсутності – до вимог національних стандартів), вважається такою, що відповідає «суттєвим вимогам», встановленим згаданими Директивами.

Водночас практична реалізація основних положень цієї Резолюції можлива за умови забезпечення дієздатності згаданої системи. Для цього потрібно виконати дві умови: по-перше, щоб стандарти забезпечували гарантію якості відносно «суттєвих вимог», які встановлені Директивами; а по-друге, щоб державні органи повною мірою несли відповідальність за забезпечення безпеки (або інших встановлених вимог) на своїй території.

Ще одну Резолюцію про Глобальний підхід до оцінки відповідності Європейська Рада прийняла 21.12.1989 р. У ній були оприлюднені додаткові основоположні принципи, найважливіші з яких наступні:

- послідовний підхід у законодавстві ЄС забезпечується на основі розробки модулів для різних етапів процедур оцінки відповідності та шляхом встановлення критеріїв для використання таких процедур, для визначення та нотифікації органів за такими процедурами, а також для використання маркування знаком CE; (нотифікація – формальна реєстрація органу сертифікації (ОС) через Комісію ЄС в офіційному переліку ЄС з присвоєнням відповідного номера);

- узагальнене використання європейських стандартів, що стосуються забезпечення якості (стандарти серії EN 29000), і вимог, що мають бути виконані зазначеними вище відповідними органами (стандарти серії EN 45000), створення систем акредитації та використання технік взаємопорівняння мають активно поширюватися в усіх державах Співтовариства, а також на рівні самого Співтовариства.

Зазначимо, що європейські стандарти серії EN 29000 є аналогами міжнародних стандартів серії ISO 9000, яка включає в себе три стандарти, що описують три системи якості, і двадцять два стандарти, що містять методичні рекомендації та керівні вказівки до вибору і побудови систем, а саме (останні версії):

- ISO 9001:2015. Системи менеджменту якості. Вимоги;

- ISO 9002:2008. Системи менеджменту якості. Модель забезпечення якості при виробництві, монтажі й обслуговуванні;

- ISO 9003:2008. Системи менеджменту якості. Модель забезпечення якості при контролі готової продукції та її випробуваннях.

У країнах-членах ЄС національні стандарти із систем якості створюють або безпосередньо на базі стандартів ISO серії 9000, або посилаються на стандарти EN серії 29000.

До європейських стандартів серії EN 45000 входять:

- EN 45001. Загальні вимоги до діяльності випробувальних лабораторій;

- EN 45002. Загальні вимоги до оцінювання (атестації) випробувальних лабораторій;

- EN 45003. Загальні вимоги до органів з акредитації лабораторій;

- EN 45011. Загальні вимоги до органів з сертифікації продукції;

- EN 45012. Загальні вимоги до органів з сертифікації систем якості;

- EN 45013. Загальні вимоги до органів з сертифікації, що проводять атестацію персоналу;

- EN 45014. Загальні вимоги до заяви постачальника про відповідність.

Сутність Глобального підходу до підтвердження відповідності, яка була визначена у резолюції Ради Європи від 21.12.1989 р., полягала у тому, щоб з одного боку, забезпечити створення необхідних умов для надійної оцінки відповідності, а з іншого – сприяти формуванню довіри між учасниками торговельних відносин завдяки компетентності й прозорості функціонування органів з оцінки відповідності. Отже, основна мета цієї концепції полягає в створенні довіри до сертифікатів постачальників, результатів випробувань, діяльності контрольних і повноважних органів шляхом застосування сертифікації й акредитації. За використання такого порядку учасників торговельних відносин між виробниками і споживачами буде формуватися необхідна впевненість у якості й безпеці продукції; якості й компетенції випробувальної лабораторії; якості й компетенції органу сертифікації; якості й компетенції органів, що акредитують випробувальні лабораторії та органи сертифікації.

Таким чином, у другій половині 80-их років було сформовано єдині інституціонально-законодавчі, нормативні та організаційні основи спільного економічного простору й нормативного середовища, що створило необхідні передумови для організації спільного внутрішнього ринку на кордонах ЄС. Зазначимо, що вже в 90-ті роки проводилась активна розбудова інфраструктури якості, основними компонентами якої були і є метрологія, стандартизація та оцінка відповідності. Водночас, оцінка відповідності взаємодіє з іншими галузями, зокрема: системи менеджменту, акредитація, еквівалентність систем акредитації випробувальних і калібрувальних лабораторій, а також органів із сертифікації продукції та послуг, систем управління якістю та управління довкіллям, персоналу та органів контролю між різними країнами чи галузевими асоціаціями, метрологія, стандартизація, статистика та ін.

Слід зазначити, що з початку 90-их років було закладено основні засади безпеки продукції, які пізніше почали диференціюватися за видами промислових товарів. Визначальною у цьому відношенні стала Директива 92/59/ЄЕС – про загальну безпеку продукції, де було закріплено наступний імператив: будь-який споживчий товар, наявний на національних ринках країн-членів ЄЕС, має бути безпечним. Це означає, що товар за нормальних або обґрунтовано очікуваних умов використання з урахуванням терміну придатності не має створювати хоча б мінімального ризику для життя і здоров'я споживача. Величина такого ризику і є загальним критерієм безпеки будь-якого споживчого товару. Під час оцінки ризику враховуються: характеристики товару, зокрема його склад, упаковка, умови зберігання; вплив товару на інші у випадках їх спільного використання; оформлення товару, маркування, інструкції з використання, інформація про товар, що надається виробником; категорія споживачів, для яких призначений товар.

Директива 92/59/ЄЕС поширюється на всі товари, на які відсутні галузеві директиви і доповнює національне законодавство в тій частині, де воно охоплює лише окремі аспекти безпеки. За відсутності галузевих директив товар, відповідно до Директиви 92/59/ЄЕС, вважається безпечним, якщо він відповідає національним нормам (стандартам). За відсутністю національного стандарту для оцінки безпеки можуть бути використані міжнародні стандарти, прийняті технічні регламенти і навіть досягнення науки й техніки. Вимог до безпеки товарів зобов'язані дотримуватися як виробники, так і ті, хто забезпечує їх збут (перевезення, зберігання, продаж).

Через дев'ять років було визнано, що у Директиву 92/59/ЄЕС необхідно внести ряд поправок із метою доповнити, підсилити або уточнити деякі її положення відповідно до набутого досвіду, нових значних змін у сфері безпеки споживчої продукції, а також змін, внесених у Договір, особливо у статтю 152 щодо охорони здоров'я і статтю 153 щодо захисту споживачів. Тому в інтересах ясності було здійснено її повний перегляд та прийнято нову Директиву Європейського парламенту й Ради 2001/95/ЄС – про загальну безпеку продукції (від 03.12.2001 р.).

Водночас, формування науково обґрунтованих законодавчих і нормативних основ та сучасної інфраструктури якості поставило перед необхідністю істотно підвищити рівень захисту прав споживачів та їх впевненості у безпечному харчовому забезпеченні. До цього спонукали кризові ситуації в харчовій промисловості, які були пов'язані із гострими спалахами хвороб у сільськогосподарських тварин (ящур, трансмісивна губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби, пташина чума, статеві гормони у свинині, антибіотики в меді, діоксин у кормах, яйцях і м'ясі птиці тощо) [2, с. 40-41]. Усе це призвело до розроблення й обґрунтування нових підходів

стосовно управління ризиками у сфері безпечності харчової продукції та спонукало до проведення громадських дебатів. Вони були ініційовані «Зеленою книгою» (1997 р.) та спричинили появу в січні 2000 року «Білої книги про безпечність харчових продуктів» (White Paper on Food Safety). В основу харчової безпеки покладено принципи, на яких базуються Новий (1985 р.) та Глобальний (1989 р.) підходи.

Необхідно зазначити, що у Європейському Союзі у 90-ті роки склалася наступна практика: розроблення нового законопроекту проводиться на підставі так званої «Білої книги» (White Paper), якій часто передуює «Зелена книга» (Green Paper). Остання є документом Європейської Комісії (ЄК) [3], мета якої – ініціювання громадського обговорювання та започаткування процесу консультацій на європейському рівні з певної тематики, зокрема в частині соціальної політики, єдиної валюти, телекомунікації тощо. Результатом таких обговорень і консультацій пізніше може стати публікація «Білої книги», яка є офіційним документом ЄК. «Білі книги» містять практичні рекомендації щодо діяльності Співтовариства у певній галузі економіки, розроблені офіційними службами та експертами відповідного фаху [4]. Якщо Рада ЄС підтримує певну «Білу книгу», то вона стає програмою дій Європейського Союзу у відповідній галузі економіки.

Відмітимо, що «Біла книга про безпечність харчових продуктів» складається з дев'яти розділів, резюме та доповнення. У ній поняття гігієни харчових продуктів стосувалося не лише кінцевого продукту, але й поширювалося на весь продовольчий ланцюг, включаючи первинне виробництво. Ці положення були ключовою точкою відліку за формування сучасної правової бази, яка спрямована на забезпечення належного контролю у виробництві харчових продуктів, кормів для тварин та чіткого контролю їхньої безпечності, необхідною основою для створення уніфікованої та прозорої системи безпеки харчової продукції (СБХП) в усьому продовольчому ланцюжку. Глобальний та інтегрований підхід до СБХП забезпечується сучасними правовими рамками регулювання чітких обов'язків і відповідальності усіх учасників продовольчого ланцюжка згідно з принципом «з лану до столу» і включає наступні основоположні моменти:

- *по-перше*, в основі безпечності харчових продуктів лежить положення про визнання тварин істотами, що мають відчуття, і тому виробники зобов'язані дбати про їхні умови у трьох сферах: вирощування, перевезення та забій тварин. Це комплексне поняття охоплює усі складові здоров'я тварин та їхнє харчування, захист тварин, піклування про їхній добробут і постійний ветеринарний контроль, захист та охорону рослин, дотримання санітарних норм за оброблення та приготування харчових продуктів;

- *по-друге*, обов'язковий державний контроль за усіма ланками ланцюжка з виробництва та споживання харчових продуктів, безпечність усіх їх видів;

- *по-третє*, відповідальність за дотримання принципів безпечності диференціюється за усіма рівнями управління: а) Європейська Комісія (формування законодавчої бази та організація обов'язкового офіційного контролю); б) національні органи влади (організація дотримання вимог стандартів операторами ринку харчових продуктів); в) оператори ринку харчових продуктів (дотримання вимог виробниками, постачальниками і дистриб'юторами у межах своєї відповідальності та мінімізація ризиків);

- *по-четверте*, дотримання принципу забезпечення здоров'я, безпеки, захисту економічних і юридичних інтересів споживачів та їхнього права на об'єктивну та своєчасну інформацію;

- *по-п'яте*, включення споживачів як кінцевої ланки продовольчого ланцюжка в систему громадських обговорень проблем харчової безпеки, навчання новим правилам і вимогам (персональна відповідальність за належне зберігання, використання й приготування продуктів харчування), врахування їхніх побажань і зауважень за удосконалення системи контролю, дотримання принципу прозорості європейської політики в частині безпечності харчових продуктів на всіх рівнях з метою підвищення довіри населення до продуцентів продовольчих ресурсів тощо;

- *по-шосте*, впровадження Європейською Комісією ефективних систем контролю та оцінювання результативності роботи національних органів влади, їхньої здатності впроваджувати ефективні системи біологічної безпеки як на рівні країни, так і безпосередньо виробників харчових продуктів, що підтверджується результатами обстеження (аудиторські перевірки та інспекції) окремих з них з метою встановлення відповідності роботи підприємств вимогам технічних регламентів та ін.

«Біла книга про безпечність харчових продуктів» включає також і питання аналізу ризиків, відстеження та запобігання виникненню харчових небезпек, зокрема [4]:

- аналіз ризиків розглядається як фундамент, на якому ґрунтується політика безпечності харчових продуктів. До того ж застосовні три окремі кроки аналізу ризику: оцінка ризику (економічна консультація й аналіз інформації), менеджмент ризику (правова система оцінки й нагляд) і сповіщення ризику (між усіма учасниками ланцюжка харчових продуктів);

- передумовою успішної політики щодо продуктів харчування є відстеження кормових і харчових продуктів, їхніх складових. Це має гарантувати, що в разі виникнення ризику для здоров'я споживачів, варто застосувати заходи вилучення з обігу відповідних кормових і харчових продуктів;

- під час затвердження рішень про менеджмент ризику, якщо можливо, застосовують профілактичні методи;

- для регулювання на рівні Європейського Співтовариства слід враховувати інші фактори, які є важливими для захисту здоров'я споживачів і для сприяння чесного ведення справ у торгівлі харчовими продуктами. Ці фактори включають екологічні аспекти, захист тварин, стале сільське господарство, вимоги споживача до якості продукції, надання правдивої інформації, а також визначення важливих характеристик продукту, зокрема методи перероблення та виробництва.

Необхідно зазначити, що основні положення «Білої книги з безпечності харчових продуктів» стали важливим підґрунтям для розроблення у першій половині 2000-них років низки нормативних документів вищими органами управління Співтовариства, що отримали пізніше назву основного законодавства ЄС і які є чинними дотепер. Серед них найважливішими є ті, що безпосередньо стосуються основоположних принципів безпечності харчових продуктів та наукового і методичного забезпечення за їх реалізації на практиці, зокрема:

- Регламент (ЄС) № 178/2002 «Про визначення загальних принципів і вимог харчового кодексу, створення органів для безпечності продуктів харчування і встановлення заходів для дотримання безпечності продуктів харчування»;

- Регламент № 852/2004 Європейського Парламенту і Ради ЄС «Щодо гігієни харчової продукції»;

- Регламент (ЄС) № 853/2004 Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення спеціальних гігієнічних правил, що підлягають застосуванню до продовольчих товарів тваринного походження»;

- Регламент № 854/2004 Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про відомчий контроль певних виробів тваринного походження, призначених для споживання людьми»;

- Регламент № 882/2004 Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про офіційні заходи контролю для забезпечення підтвердження відповідності з кормовим і харчовим законодавством, правилами здоров'я та захисту тварин»;

- Регламент Комісії (ЄС) № 2073/2005 «Про мікробіологічні критерії, що застосовуються до харчових продуктів»;

- Регламент (ЄС) № 764/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення процедури щодо застосування певних національних технічних правил до продукції, яка законно продається в іншій державі-члені, а також скасовує Рішення № 3052/95/ЄС».

Водночас необхідно привернути увагу до тієї обставини, що паралельно із розробленням нормативних документів нового покоління суттєві зміни відбувались і у відношеннях між споживачами харчової продукції та її виробниками, посередниками й торговельними центрами. З метою подолання недовіри споживачів до якості, а головне – безпечності харчових продуктів вирішальну роль почали відігравати продовольчо-торговельні корпорації, торговельні центри, закупівельні структури та роздрібна торгівля. Саме вони почали запроваджувати систему управління якістю та оцінювання можливостей дотримання нормативних вимог до продукції усіма учасниками продовольчого ланцюга, включаючи й виробників кормів. Але на початковому етапі кожна торговельна структура висувала свої вимоги до постачальників харчових продуктів, а також самостійно розробляла критерії їх оцінки. Перевірки, тобто аудити постачальників, проводилися різними торговельними структурами по кілька разів на рік, потребували значних витрат часу і ресурсів, відволікали персонал від основної роботи і засвідчили свою ду-

же низьку ефективність. У зв'язку з цим, постачальники продукції або ж мали підлаштовуватися під ці вимоги, або ж реалізувати її лише у власних торгових точках. Однак товаровиробники із великими обсягами виробництва повинні були постачати продукцію різним торговельним структурам і підлаштовуватися під вимоги кожної з них, що, в свою чергу, створювало безліч проблем і потребувало їх уніфікації.

Отже, на початку 2000-них років було визнано доцільним і необхідним створення єдиної системи оцінювання постачальників продукції. Вирішення цього актуального завдання вперше відбулося у 2002 році в Німеччині на основі запровадження міжнародного стандарту на харчові продукти (International Food Standard – IFS). Цей стандарт отримав значне поширення в середовищі виробників власних марок, що постачають продукцію для роздрібною торгівлі. Їх сертифікація на відповідність вимогам IFS свідчить про те, що власна система управління якістю є функціонально спроможною, а підтвердженням цьому слугує сертифікат, який був виданий нотифікованим в Європейській Комісії сертифікаційним центром. Пізніше почали розроблятися й інші стандарти, зокрема BRC Food, BRC IoP, Dutch HACCP, GlobalGAP, ISO 9001, ISO 14001, ISO 22000, FSSC, що, як засвідчила практика, фактично стали інструментом конкуренції серед постачальників торгових мереж, оскільки кожний із них позиціонував вищий від попереднього рівень гарантій не тільки якості, але й безпечності продукції. Зазначимо, що вказані стандарти відрізняються між собою за напрямом вимог (стандарт на систему чи продукт) [6].

У нормативних актах основного законодавства ЄС отримала подальший розвиток, поглиблену деталізацію та практичне спрямування низка основоположних принципів. Зокрема, в Регламенті (ЄС) № 172/2002 Європейського парламенту і Ради (від 28.01.2002 р.) отримали послідовний та глибокий взаємозв'язок і реалізацію в практичній діяльності наступні послідовні та взаємозв'язані терміни: ризик–простежуваність–запобігання–прозорість–харчові продукти і корми для тварин – міжнародні стандарти. Розкриємо їх детальніше та із урахуванням практичного спрямування.

У секції 1 «Загальні принципи законодавства про харчові продукти» Регламенту 178/2002 [6, с. 5–10] визначені загальні принципи, що формують правову основу горизонтального законодавства ЄС. На них базується досягнення загальних завдань у сфері харчових продуктів, це зокрема (стилий виклад ключових положень):

- загальні завдання. Законодавство про харчові продукти (далі ЗХП) передбачає одне або більше загальних завдань високого рівня захисту життя і здоров'я людини та захисту інтересів споживачів, а також включає чесні практики в торгівлі харчовими продуктами, враховуючи, якщо доречно, захист здоров'я тварин та умови їх утримання, захист рослин і довкілля. ЗХП спрямоване на досягнення вільного руху харчових продуктів і кормів для тварин у Співтоваристві, виготовлених чи проданих відповідно до загальних принципів і вимог цього Розділу;

- аналіз ризиків. ЗХП ґрунтується на аналізі ризику, крім випадків, коли це не відповідає обставинам чи характеру заходу. Оцінка ризику має ґрунтуватись на наявних наукових даних і повинна здійснюватись незалежним, об'єктивним і прозорим способом. Керування ризиком має враховувати результати оцінки ризику та зокрема, висновки Органу (Європейський орган з Безпеки харчових продуктів), інші обґрунтовані фактори, а також принцип попередження, якщо вимоги є доречними, з метою досягнення загальних завдань ЗХП;

- принцип попередження. За особливих обставин можуть бути ухвалені тимчасові заходи керування ризиком, необхідні для забезпечення високого рівня захисту здоров'я, який обрав ЄС, під час очікування подальшої наукової інформації для здійснення більш комплексної оцінки ризику. Заходи, ухвалені на основі принципу попередження, повинні бути пропорційні, і не більш обмежувальні для торгівлі, ніж це потрібно для досягнення високого рівня охорони здоров'я, який обрав ЄС, з урахуванням інших факторів;

- захист інтересів споживачів. ЗХП зорієнтоване на захист інтересів споживачів та сприятиме здійсненню споживачами компетентного вибору щодо харчових продуктів, які вони споживають. Воно спрямоване на попередження шахрайських чи оманних практик; фальсифікації харчових продуктів; будь-яких інших практик, що можуть вводити в оману споживача;

- принцип прозорості (секція 2) включає консультації та інформування громадськості. Консультації з громадськістю мають бути відкритими і прозорими та проводитись безпосередньо або через представницькі органи під час підготовки, оцінки і перегляду ЗХП, крім випадків,

коли нагальність питання не дозволяє цього. Якщо існують належні підстави для підозри, що харчові продукти чи корми для тварин можуть становити ризик для здоров'я людей чи тварин, залежно від особливостей, серйозності й ступеня цього ризику, державні органи повинні вжити необхідних заходів для інформування широкого загалу про характер ризику для здоров'я, якнайповніше визначаючи харчові продукти чи корми для тварин або тип харчових продуктів чи кормів для тварин, ризик, що вони можуть становити, та про заходи, які вжито або буде вжито для попередження, зниження чи усунення цього ризику.

У секції 3 «Загальні зобов'язання у торгівлі харчовими продуктами» встановлені вимоги до харчових продуктів і кормів [6, с. 11–13], а саме:

- харчові продукти і корми для тварин, що імпортуються в Співтовариство для розміщення на ринку у межах Співтовариства, мають відповідати відповідним вимогам ЗХП або умовам, що схвалені Співтовариством;

- харчові продукти і корми для тварин, що експортуються з території Співтовариства або реекспортовані зі Співтовариства для розміщення на ринку третьої країни, мають відповідати відповідним вимогам ЗХП, якщо іншого не вимагають органи країни-імпортера, або вимогам, що встановлені законами, регламентами, стандартами, кодексами практик або іншими правовими чи адміністративними процедурами, що діють у країні-імпортері;

- міжнародні стандарти. Без шкоди своїм правам і обов'язкам Співтовариство і держави-члени сприяють розробці міжнародних технічних стандартів щодо харчових продуктів і кормів для тварин, а також розробці санітарних і фітосанітарних стандартів; сприяють координації роботи зі стандартів щодо харчових продуктів і кормів для тварин; сприяють розробці угод про визнання еквівалентності особливих заходів, що стосуються харчових продуктів і кормів для тварин; приділяють особливу увагу спеціальному розвитку, фінансовим і торговельним потребам країн, що розвиваються, для забезпечення того, що міжнародні стандарти не створюють зайвих перешкод для експорту з країн, що розвиваються; сприяють відповідності між ЗХП та міжнародними технічними стандартами, гарантуючи, таким чином, що високий рівень захисту, який обрано Співтовариством, не знижується.

У секції 4 «Загальні вимоги законодавства про харчові продукти» систематизовано вимоги щодо безпеки харчових продуктів і кормів для тварин, простежуваність і відповідальність за дотримання вимог законодавства [6, с. 14–20], зокрема основні з них наступні:

- вимоги щодо безпеки харчових продуктів. Харчові продукти не повинні розміщуватись на ринку, якщо вони небезпечні, тобто шкідливі для здоров'я і непридатні для споживання людиною;

- вимоги щодо безпеки кормів для тварин. Корми для тварин, якщо вони небезпечні, не повинні розміщатись на ринку або згодовуватись будь-якій сільськогосподарській тварині. Корми для тварин вважаються небезпечними для застосування за призначенням, якщо вони мають негативний вплив на здоров'я людей або тварин; роблять харчові продукти, одержані від тварин, які використовуються для виробництва харчових продуктів, небезпечними для споживання людиною;

- спосіб презентації. Без шкоди більш особливим положенням ЗХП етикетування, реклами й подання даних про харчові продукти або корми для тварин не повинні вводити в оману споживача;

- відповідальність. Оператори, діяльність яких пов'язана із харчовими продуктами і кормами для тварин, на всіх стадіях виробництва, обробки та розповсюдження в межах діяльності, що знаходиться під їх контролем, повинні забезпечити відповідність харчових продуктів та кормів для тварин вимогам ЗХП, яке стосується їхньої діяльності, і мають перевіряти відповідність таким вимогам;

- можливість відстеження. Можливість відстеження харчових продуктів і кормів для тварин, що використовуються для виробництва харчових продуктів, та будь-яких речовин, призначених для введення в харчові продукти або корми для тварин, повинна бути забезпечена на всіх стадіях виробництва, обробки та розповсюдження. Оператори ринку мають бути здатними встановити особу, яка доставила харчові продукти, корми для тварин, тварин, що використовуються для виробництва харчових продуктів, або будь-яку речовину, призначену для введення в харчові продукти або корми для тварин;

- відповідальність за харчові продукти: оператори ринку харчових продуктів (далі – ОРХП).

1. Якщо ОРХП вважає або має підстави вважати, що харчові продукти, які він імпортував, виробив, обробив, виготовив або розповсюдив, не відповідають вимогам безпеки харчових продуктів, він повинен негайно почати процедуру вилучення цих харчових продуктів з ринку і проінформувати компетентні органи. Якщо продукти дійшли до споживача – має ефективно і точно проінформувати споживачів про причини їх вилучення та відкликати назад від споживачів вже доставлену їм продукцію, коли застосування інших заходів є недостатнім для досягнення високого рівня захисту здоров'я.

2. ОРХП повинен, у межах своєї відповідної діяльності, ініціювати процедури вилучення з ринку продукції, що не відповідає вимогам безпеки харчових продуктів, і сприяти забезпеченню безпеки харчових продуктів шляхом передачі відповідної інформації, необхідної для відстеження харчових продуктів, а також співпрацювати у разі відповідних судових розглядів.

3. ОРХП повинен негайно інформувати компетентні органи, якщо харчові продукти, які він поставив на ринок, можуть бути шкідливі для здоров'я людей; повідомити про вжиті заходи для попередження ризиків для кінцевого споживача, і не має запобігати або перешкоджати будь-якій особі співпрацювати з компетентними органами, якщо це може попередити, зменшити або усунути ризик, що походить від харчових продуктів.

4. ОРХП співпрацюють з компетентними органами в реалізації заходів щодо попередження або зменшення ризиків, спричинених харчовими продуктами, постачання яких вони забезпечують;

- відповідальність за корми для тварин: оператори ринку кормів для тварин (далі – ОРКТ).

1. Якщо ОРКТ вважає або має підстави вважати, що корми для тварин, які він імпортував, виробив, обробив, виготовив або розповсюдив, не відповідають вимогам безпеки кормів для тварин, він повинен негайно почати процедуру вилучення цих кормів для тварин з ринку та проінформувати компетентні органи.

2. ОРКТ повинен у межах своєї відповідної діяльності, ініціювати процедури вилучення з ринку продукції, що не відповідає вимогам безпеки кормів для тварин, і сприяти забезпеченню безпеки харчових продуктів шляхом передачі відповідної інформації, необхідної для відстеження кормів для тварин, а також співпрацювати у разі відповідних судових розглядів.

3. ОРКТ повинен негайно інформувати компетентні органи, якщо він вважає або має підстави вважати, що корми для тварин, які він поставив на ринок, не відповідають вимогам безпеки кормів для тварин; повідомити про дії, вжиті для попередження ризику, що виникає від застосування кормів для тварин, і не повинен запобігати або перешкоджати будь-якій особі співпрацювати з компетентними органами, якщо це може попередити, зменшити або усунути ризик, що походить від кормів для тварин.

4. ОРКТ повинні сприяти компетентним органам у реалізації заходів, спрямованих на запобігання ризиків, спричинених кормами для тварин, що вони постачають.

Розкривши обов'язкові вимоги законодавства ЄС до харчових продуктів і кормів для тварин, а також пов'язані з ними проблеми та ризики, які знайшли своє логічне вирішення у Регламенті (ЄС) № 178/2002 Європейського Парламенту і Ради (від 28.01.2002 р.) [6, с. 5–20], водночас необхідно привернути увагу до організації унеможливлення їх виникнення на практиці в умовах функціонування переробно-харчового виробництва. Найбільш прийнятними у цьому відношенні є систематизовані в Постанові (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту та Ради щодо гігієни харчової продукції (від 29.04.2004 р.) базові принципи безпечності агрохарчової продукції у продовольчому ланцюжку [7, с.1], а саме: відповідальність за безпеку харчової продукції лежить на підприємствах харчової галузі; необхідно забезпечити безпеку харчової продукції на всіх етапах харчового ланцюжка, починаючи з етапу виробництва сировини; важливо, щоб харчова продукція, що не може безпечно зберігатись за звичайної температури повітря, особливо це стосується замороженої харчової продукції, зберігалася за відповідної температури на всіх етапах харчового ланцюжка; загальний порядок використання процедур, які ґрунтуються на принципах НАССР, разом із застосуванням відповідних санітарно-гігієнічних практик, має підняти рівень відповідальності на підприємствах харчової галузі; методичні посібники про застосування належних практик є цінним інструментом щодо надання допомоги підприємствам харчової галузі на всіх рівнях харчового ланцюжка у дотриманні санітарно-гігієнічних правил

та у застосуванні принципів НАССР; необхідно визначити мікробіологічні критерії та вимоги щодо контролю температури, ґрунтуючись на оцінках небезпечних факторів, проведених науковцями; необхідно пересвідчитись, що імпортована продукція відповідає вимогам ЄС щодо безпечності харчових продуктів; імпортовані товари мають однакові або подібні стандарти гігієни харчових продуктів, які виготовлені в ЄС.

Необхідно зазначити, що з часу прийняття цієї постанови було розроблено та апробовано низку різнопланових інструментів, програм-передумов (базових програм) і систем попередження виникнення ризиків та/або унеможливлення чи мінімізації їх впливу у випадках виявлення. Ці вимоги знайшли необхідну практичну деталізацію за розроблення стандартів та впровадження їх вимог на підприємствах в країнах-членах ЄС, які спеціалізуються на виробництві харчових продуктів та/або кормів для тварин. Водночас, враховуючи необхідність моніторингу просування України до європейської моделі безпечності, доцільно проаналізувати ситуацію, яка сформувалася у вітчизняному аграрному секторі, тобто що стосується не тільки переробно-харчових потужностей, але й первинного виробництва на рівні суб'єктів господарювання.

У харчовій промисловості налічується близько 5,6 тис. підприємств, з них: великі і середні підприємства – 1,05 тис., де зайнято 313,2 тис. працівників; малі підприємства – близько 4,5 тис. од., у т. ч. без мікропідприємств (до 10 зайнятих) – 1,2 тис. од., де загалом зайнято 36,2 тис. працівників.

У первинному виробництві (сільське, лісове, рибне господарство) – понад 46 тис., у т.ч. сільському – 44 тис. суб'єктів господарювання, з них: великі – 28 од. і більше 46 тис. зайнятих; середні – близько 2,6 тис. підприємств та близько 0,3 тис. фізичних осіб-підприємців, де налічується більше 360 тис. зайнятих; малі (без мікропідприємств) – близько 4,5 тис. підприємств і близько 1 тис. фізичних осіб-підприємців, а також мікропідприємства (до 10 зайнятих та фізичні особи-підприємці) – відповідно близько 10 тис. і майже 25 тис., де нараховується понад 150 тис. зайнятих.

Таблиця 1 – Узагальнюючі результати зближення національної системи технічного регулювання (СТР) для продовольчого комплексу з базовою моделлю ЄС й впровадження функціональних систем менеджменту, базових програм та спрощених процедур, заснованих на принципах НАССР в аграрному секторі України

№ п/п	Найменування складових СТР	Ситуація станом на кінець квітня 2016 р.	Необхідно розробити (впровадити)
1	2	3	4
1	Законодавчо-нормативна база	Прийнято і введено в дію близько 50 законопроектів України (базових, рамкового з харчової безпеки, на окремі види продукції, контролю у сфері господарської діяльності);	Прийняти і ввести в дію більше десятка законопроектів України, у т. ч. ключовий: «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин» тощо;
2	Гармонізація національної бази стандартів	Національна база стандартів включає 30 тис. нормативних документів, з них: гармонізовано з європейськими 10 тис., а також 13,5 тис. ГОСТ і ДСТУ ГОСТ, чинність яких скасовано у грудні 2015 року, але продовжено до початку 2018 року для того, щоб бізнес зміг пристосуватися до нових умов;	Задля унеможливлення «нормативно-правового хаосу» до 2018 року необхідно реалізувати комплекс заходів: - розділити вимоги ГОСТ і ДСТУ ГОСТ на обов'язкові (закріпити в технічних регламентах (ТР) та добровільні (закріпити в національних стандартах); - розробити плани та оцінити обсяги проведення робіт зі стандартизації (з перегляду ГОСТ та розроблення ТР); - знайти кошти на фінансування проведення робіт зі стандартизації (розроблення національних стандартів і ТР);
3	Розроблення технічних регламентів	Затверджено 49 технічних регламентів, з яких 45 розроблено на основі актів законодавства ЄС (40 – обов'язкові до застосування);	Відновити роботи зі стандартизації (сектор ТР): - переглянути «законсервовані» законопроекти на окремі види харчової продукції та ввести їх у дію; - уточнити перелік технічних регламентів щодо безпечності агрохарчової продукції і розробити у першочерговому порядку; - завершити розроблення «законсервованих» і розгорнути роботи щодо розробки нових ТР;
4	Акредитація органів з оцінки відповідності	Акредитовано згідно з вимогами гармонізованих національних та міжнародних стандартів 620 органів з оцінки відповідності (ООВ);	Необхідно активізувати роботи по приведенню у відповідність з вимогами гармонізованих національних та міжнародних стандартів та провести акредитацію близько 340 ООВ;

1	2	3	4
5	Процедури підтвердження відповідності	- оцінка відповідності – доведення, що встановлені вимоги до продукції, процесу, системи, особи або органу виконано шляхом випробування, здійснення контролю або сертифікації; - підтвердження відповідності – видача декларації про відповідність (сертифіката відповідності) на основі рішення, яке приймається після проведення відповідних (необхідних) процедур оцінки відповідності, що довели виконання встановлених вимог;	Для гарантування еквівалентності (єдності) результатів випробувань та їхнього взаємного визнання необхідно підписати Угоду про Взаємне визнання між НААУ (Національне агентство з акредитації України) та ІЛАС (Міжнародна кооперація з акредитації лабораторій), що дозволить зняти бар'єри (повторне проведення випробувань продукції) під час переміщення товарів між країнами, які приєдналися до цієї Угоди (близько 100 країн світу). Така Угода підписана з Європейською асоціацією з акредитації (ЄА). Членами ЄА сьогодні є 26 країн-членів Європейського Союзу
№ п/п	Найменування складових СТР	Ситуація станом на кінець квітня 2016 р.	Необхідно розробити (впровадити)
6	Державний ринковий нагляд за дотриманням нормативних вимог	Постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (від 10.09.2014 р. № 442) <i>утворено Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів</i> (Держпродспоживслужба) на базі Державної ветеринарної та фітосанітарної служби, а також ліквідовано: Держсільгоспінспекцію, Держспоживінспекцію, Держцінінспекцію, Держсанепідемслужбу	Для забезпечення успішної роботи нової Служби необхідно: - завершити реорганізацію та/або ліквідацію регіональних представництв ліквідованих інспекцій та служб; - завершити заповнення кадрових вакансій в управліннях, установах та організаціях по регіонах, містах і районах; - забезпечити необхідними приміщеннями управління, установи та організації там, де вони відсутні; - забезпечити належне фінансування (близько 1 млрд грн);
7а	Впровадження функціональних систем менеджменту в харчовій промисловості	<i>Впроваджено функціональні системи менеджменту:</i> ISO серії 9000 (українська версія ДСТУ ISO 9001: 2009) – вимоги до систем менеджменту якості організацій і підприємств (системи управління якістю): сертифіковано систем – 413 од., в стані розроблення та впровадження – 22 од.; ISO серії 14000 (ДСТУ ISO 14001-97) – системи екологічного менеджменту (системи управління безпечністю навколишнього середовища): 30 та 10 од.; НАССР (ДСТУ 4161-2003) – аналіз небезпечних чинників та критичні точки контролю (системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги): 279 та 91 од.; ISO 22000:2005 (ДСТУ ISO 22000:2007) – системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга: 438 та 77 од.	Необхідно впровадити функціональні системи менеджменту: - потужності, що провадять діяльність з харчовими продуктами, у складі яких є необроблені інгредієнти тваринного походження (крім малих потужностей)*. Строки впровадження НАССР – до 20.09.2017 р. Кількість потужностей – близько 200 од.; - потужності, що провадять діяльність з харчовими продуктами, у складі яких відсутні необроблені інгредієнти тваринного походження (крім малих потужностей). Строки впровадження НАССР – до 20.09.2018 р. Кількість – більше 800 од.; - малі потужності. Строки впровадження НАССР – до 20.09.2019 р. Загальна кількість – близько 4,5 тис. од., у т. ч. без мікропідприємств (до 10 зайнятих) – 1,2 тис. од.; * Решта переробно-харчових потужностей (крім малих потужностей). Зазначимо, що <i>необроблені інгредієнти тваринного походження</i> повністю корелюють із визначенням згідно з рамковим Законом України з харчової безпеки наступного словосполучення: <i>неперероблений харчовий продукт</i> – харчовий продукт, який не піддавався переробці, крім поділу на частини, розрізання, виділення кісток, рублення, ламання, зняття шкіри, чищення, тримінгу, зняття шкарлупи або іншої оболонки, охолодження, замороження та розмороження;
7б	Впровадження базових програм та спрощених процедур, заснованих на принципах НАССР, у первинному виробництві	<i>Впроваджено різні функціональні системи менеджменту, базові програми та спрощені процедури, засновані на принципах НАССР, у первинному виробництві, орієнтовно на 1500 сільськогосподарських підприємств</i>	Необхідно впровадити базові програми й спрощені процедури, засновані на принципах НАССР, у первинному виробництві на більше ніж 40 тис. підприємницьких структур первинного виробництва. З них: - середні – близько 2,6 тис. підприємств та близько 0,3 тис. фізичних осіб-підприємців; - малі (без мікропідприємств) – близько 4,5 тис. підприємств і близько 1 тис. фізичних осіб-підприємців, а також мікропідприємства (до 10 зайнятих) та фізичні особи-підприємці – відповідно, близько 10 тис. і майже 27 тис.

У таблиці 1 наведені узагальнюючі результати цілеспрямованої діяльності державних структур різного рівня, галузевих асоціацій аграрного сектору, а також зацікавлених підприємств, зусилля яких концентрувалися на забезпеченні переходу від пострадянської моделі жорсткого державного контролю за виконанням вимог стандартів ГОСТ на кожному підприємстві до європейської базової моделі технічного регулювання, коли вся відповідальність за дотримання нормативних параметрів безпечності введена в обіг продукцією покладається на виробника, який її випускає, а за якість – на споживача, що її купує відповідно до своїх уподобань та залежно від власних фінансових можливостей. Що ж стосується безпосередньо технічного регулювання, то за першими п'ятьма основними складовими має місце суттєве просування та наближення до заключної фази, а по шостій – вихід на рівень практичного створення системи державного ринкового нагляду за дотриманням обов'язкових вимог продукцією продовольчого комплексу. Для забезпечення становлення державного ринкового нагляду потрібно щонайменше один рік практичної роботи і за її результатами – коригування законодавчої бази, удосконалення територіальної структури, підвищення професійної кваліфікації фахівців, формування її іміджу на теренах ЄС, СОТ та інших міжнародних об'єднань як надійного національного органу ринкового нагляду, виданим сертифікатам якого можна довіряти повною мірою.

Наведені показники (п. 7а табл. 1) стосуються лише виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, для яких система НАССР є обов'язковою. Водночас, оскільки для первинного виробництва (виробництво та вирощування продукції, у тому числі збір врожаю, доїння, розведення тварин до моменту забою, полювання на тварин, рибальство та збір врожаю диких рослин) її застосування не є обов'язковим, то агровиробники (п. 7б табл. 1) можуть використовувати гнучке або спрощене застосування процедур, що базуються на принципах НАССР (так звані базові програми або програми обов'язкових попередніх заходів), але за умови низького ризику для безпечності продукції [8]. Подібні програми мають попередньо застосовуватись і для тих переробно-харчових потужностей, де відсутні функціональні системи менеджменту, включаючи малі [9], з метою встановлення їх підготовленості до впровадження НАССР. У випадку ж встановлення невідповідності, то для них також попередньо реалізуються програми обов'язкових попередніх заходів або базові програми. Зазначимо, що базові програми (програми-передумови) НАССР враховують наступне [10]:

- застосування програм-передумов системи НАССР передбачає розробку та впровадження операторами ринку процедур для підтримання гігієни у всьому харчовому ланцюзі, які необхідні для виробництва та постачання безпечних харчових продуктів для споживання людиною, а також правила поводження з харчовими продуктами;

- програми-передумови є обов'язковими та призначені для ефективного функціонування системи безпечності харчових продуктів та контролю за небезпечними факторами і повинні бути розроблені, задокументовані і повністю впроваджені операторами ринку перед застосуванням системи НАССР. Сфера застосування програм-передумов має охоплювати усі потенційні загрози безпечності. Лише таким чином можна забезпечити дотримання нормативних вимог до безпечності та якості кінцевої агрохарчової продукції, що запроваджені в ЄС.

Необхідно зазначити, оскільки частка підприємств первинного виробництва, на яких впроваджено функціональні системи менеджменту, оцінюється кількома відсотками, то сьогодні вони не справляють помітного впливу на ситуацію в сфері виробництва продовольчої сировини.

Висновки. Отже, за винятком тих операторів ринку харчового і кормового бізнесу, в яких функціональні системи менеджменту вже сертифіковані або ж у процесі впровадження, практично усі юридичні та фізичні особи, які залучені до виробництва або обігу об'єктів санітарних заходів (харчові продукти, тварини, призначені для споживання людиною, а також допоміжні матеріали для переробки та матеріали, що контактують з харчовими продуктами), підпадають під запровадження базових програм та функціональних систем менеджменту безпечності (НАССР та ДСТУ ISO 22000:2007). Нині досить невелика частка операторів продуктового ринку знайома з основними принципами системи НАССР, а ще менше з них готові до їх впровадження. З'ясовано, що кінцевий строк їх впровадження встановлено рамковим Законом Украї-

ни з харчової безпеки до вересня 2019 року. Вважаємо, що ключовими вигодами для вітчизняних підприємств аграрного сектору від запровадження систем управління безпечністю харчових продуктів, заснованих на НАССР, насамперед є: зростання доходів (доступ до нових ринків, розширення мережі збуту, розвиток експортного потенціалу); скорочення загальних витрат (ефективніше управління персоналом, висока відповідальність працівників, раціональна організація виробничого процесу); підвищення стабільності показників якості та безпечності продукції, поліпшення її якісних характеристик тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла книга «Завершення створення внутрішнього ринку» (Мілан, 28–29 червня 1985 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.europarl.eu.int/facts/3_1_0_en.htm.
2. Грищенко Ф. В. Європейська система безпечності харчових продуктів. Історія створення / Ф. В. Грищенко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2013. – № 1. – С. 40–43.
3. Green Papers // Official website Euroglossary 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#_Toc90362090.
4. White Papers // Official website Euroglossary 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#_Toc90362090.
5. Тавлуй І. П. Євроінтеграція вимагає від українських виробників управляти якістю та безпечністю харчової продукції / І. П. Тавлуй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals>.
6. РЕГЛАМЕНТ (ЄС) № 178/2002 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ «Про встановлення загальних принципів і вимог законодавства про харчові продукти, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів і встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпекою харчових продуктів» (від 28.01.2002 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: old.vet.gov.ua/eufp/twinning?view=0&type=4&lng=uk&page=&a=.
7. Постанова (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року щодо гігієни харчової продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es852-2004.pdf.
8. Міжнародний стандарт/технічні умови ISO/TS 22002-3:2011 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 3. Виробництво сільськогосподарської продукції» (Prerequisite programmes on food safety – Part 3: Farming).
9. Міжнародний стандарт/технічні умови ISO/TS 22002-1:2009 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 1. Виробництво харчових продуктів» (Prerequisite programmes on food safety – Part 1: Food manufacturing).
10. Вимоги щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР) / Затверджено Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2012 р. № 590 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1704-12>.

REFERENCES

1. Bila knyha «Zavershennia stvorennia vnutrishnoho rynku» (Milan, 28–29 chervnia 1985 r.). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.europarl.eu.int/facts/3_1_0_en.htm.
2. Hryshchenko F. V. Yevropeiska sistema bezpechnosti kharchovykh produktiv. Istoriia stvorennia / F. V. Hryshchenko // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. – 2013. – № 1. – S. 40 – 43.
3. Green Papers // Official website Euroglossary 2006. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#_Toc90362090.
4. White Papers // Official website Euroglossary 2006. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#_Toc90362090.
5. Tavlui I. P. Yevrointehratsiia vymahaie vid ukrainskykh vyrobnykiv upravliaty yakistiu ta bezpechnosti kharchovoi produktsii / I. P. Tavlui [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.agrotimes.net/journals>.
6. REHLAMENT (YeS) № 178/2002 YevROPEISKOHO PARLAMENTU I RADY «Pro vstanovlennia zahalnykh pryntsyviv i vymoh zakonodavstva pro kharchovi produkty, stvorennia Yevropeiskoho orhanu z bezpeky kharchovykh produktiv i vstanovlennia protsedur u pytanniakh, poviazanykh iz bezpekoiu kharchovykh produktiv» (vid 28.01.2002 r.) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: old.vet.gov.ua/eufp/twinning?view=0&type=4&lng=uk&page=&a=.
7. Postanova (YeS) № 852/2004 Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 29 kvitnia 2004 roku shchodo hihieny kharchovoi produktsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.fsvps.ru/fsvpsdocs/ru/usefulinf/files/es852-2004.pdf.
8. Mizhnarodnyi standart/tekhnichni umovy ISO/TS 22002-3:2011 «Prohramy oboviazkovykh poperednikh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 3. Vyrobnytstvo silskohospodarskoi produktsii» (Prerequisite programmes on food safety – Part 3: Farming).
9. Mizhnarodnyi standart/tekhnichni umovy ISO/TS 22002-1:2009 «Prohramy oboviazkovykh poperednikh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 1. Vyrobnytstvo kharchovykh produktiv» (Prerequisite programmes on food safety – Part 1: Food manufacturing).
10. Vymohy shchodo rozrobky, vprovadzhennia ta zastosuvannia postiino diiuchykh protsedur, zasnovanykh na pryntsyvakh systemy upravlinnia bezpechnistiu kharchovykh produktiv (NASSR) / Zatverdzheno Nakazom Ministerstva aharnoї polityky ta prodovolstva Ukrainy vid 01.10.2012 r. № 590 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1704-12>.

Формирование европейской модели безопасности продуктов питания и ее внедрение на предприятиях аграрного сектора Украины

О. М. Варченко, Д. Ф. Крысанов, И. В. Артимонова

Статья посвящена анализу законодательной базы ЕС и Украины в сфере контроля безопасности пищевых продуктов, уровня адаптации и поиска направлений совершенствования национального законодательства, которое обеспечивало бы благоприятную бизнес-среду, свободный оборот безопасных пищевых продуктов, высокую степень защиты жизни и здоровья людей. Раскрыты обязательные требования законодательства ЕС к пищевым продуктам и кормам для животных, а также связанные с ними проблемы и риски. Разработаны практические предложения по сближению национальной системы технического регулирования для продовольственного комплекса с европейской базовой моделью, внедрение функциональных систем менеджмента, прикладных программ упрощенных процедур, основанных на принципах Hazard Analysis and Critical Control Points в аграрном секторе Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, система HACCP, основные программы, упрощенные процедуры, система безопасности пищевых продуктов, технические регламенты.

Forming an European food safety model and its implementation into the enterprises of Ukrainian agricultural sector

O. Varchenko, D. Krysanov, I. Artimonova

Deals with retrospective model food safety and animal feed, which was introduced in the member states of the European Union, analyzed key provisions of EU directives and regulations on which to base its organization and functioning since 2000's. Reveals the situation with the implementation of key elements of the European model of food safety, including HACCP, basic programs and simplified procedures based on HACCP principles, enterprises of agrarian sector of Ukraine. Reviewed scoping to ensure the convergence of technical regulations for the agricultural sector of Ukraine for the base model, introduced in the EU.

In the preamble to the Agreement Establishing the World Trade Organization (WTO Agreement) recognizes the right of every country to direct the development of trade and economic entrepreneurship to address such important tasks: raising standards of living, ensuring full employment and a significant and steady growth of real income and effective demand; expansion of production of goods and services and trade, taking into account the optimal use of the world's resources in accordance with sustainable development; the desire to protect and preserve the environment and improve the means for doing so in a manner that is

consistent with their respective needs and concerns at different levels of economic development; the desire to develop an integrated, stable and a longer multilateral trading system, covering GATT-94, previously achieved results of trade liberalization efforts, and the results of the Uruguay Round of multilateral trade negotiations 1986 – 1994 and others.

The preamble of the TBT Agreement, 94 (Technical Barriers to Trade) states that no country should be prevented from taking measures necessary to ensure the quality of its exports or protect the life or health of humans, animals or plants, protection the environment, or to prevent deceptive practices, at the levels it considers appropriate, subject to the requirement that such measures are not applied in a manner which would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination between countries where prevail the same conditions or a disguised Agreement and others.

General principles and approaches to ensure the protection of life or health of humans, animals or plants, environmental protection, have found a specific introduction and implementation of the European Union. In this respect, the fundamental starting point – the nature and structure of sanitary measures envisaged SPS Agreement, and their practical implementation, namely: all relevant laws, decrees, regulations, requirements and procedures including inter alia end product criteria; production processes and production methods; testing, inspection, certification and approval; quarantine treatments including relevant requirements for the transport of animals or plants or to the materials necessary for their survival during transport; provisions on relevant statistical methods, sampling procedures and methods of risk assessment; requirements for packaging and labeling that are directly related to food safety.

It should be noted that for the period of time that has passed after the adoption of this resolution was developed and tested a number of diverse instruments prerequisite programs (basic programs) and prevention of the emergence of risks and /or prevent or minimize their impact in case of detection. These requirements found necessary practical detail when developing standards and implementing their demands on enterprises in the EU member states, specialized in the production of food and / or feed for animals. However, given the need to monitor the progress of Ukraine to the European model of safety it is advisable to analyze the situation that emerged in the domestic agricultural sector is that concerns not only the foodprocessing facilities, but also at primary production entities.

We are summarizing the results of targeted government agencies at various levels, industry associations of the agricultural sector and interested companies whose efforts are focused on ensuring the transition from the post- Soviet model of rigid state control over compliance with requirements of GOST every enterprise to the European base model technical regulations when the responsibility for compliance with regulatory safety parameters coined production relies on products that it produces, and the quality – the consumer, which it buys according to their preferences and depending on their financial capabilities. With specific regard to technical regulations, over the first five main components is a significant advancement and approaching the final phase, and the sixth – level access to practical creation of system of market surveillance for compliance with the mandatory requirements of the food production industry. To ensure the formation of public market surveillance need at least one year of practical work and on its results – adjusting the legal framework, improving the territorial structure, professional development specialists, forming the image of the territory of the EU, WTO and other international organizations as a reliable national market surveillance authority issued certificates that can be trusted fully.

So, except operators of food and feed business where functional management system already certified or in the process of practically all natural and legal persons involved in the production and / or treatment facilities sanitary measures (food, animals, intended for human consumption, and for processing aids and materials in contact with food), subject to the

introduction of basic programs and functional safety management system (HACCP and SSU ISO 22000:2007). The deadline for implementation set by the Law of Ukraine framework of food safety – until September 2019 year. So here is just a matter of priority efforts should target economic entities of the agricultural sector to solve the problem.

Key words: agricultural sector, the HACCP system, basic programs, simplified procedures, food safety system, technical regulations.

Надійшла 23.05.2016 р.

УДК 338.432'06(477):339.92

ЛОБУНЕЦЬ В. І., канд. екон. наук

*Білоцерківський національний аграрний університет
menegerzed@mail.ru*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто загальні проблеми розвитку вітчизняної аграрної галузі з прив'язкою до заходів активізації інтеграційних процесів, здатних позитивно вплинути на вирішення вказаних проблем. Проведено аналіз розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні та ЄС, оцінено рівень виробництва вітчизняної агропродукції та функціонування внутрішнього і зовнішнього ринку. Розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності аграрної галузі економіки України в умовах співпраці з ЄС.

Ключові слова: аграрна галузь, інтеграційні процеси, ринок землі, експорт аграрної продукції, ефективності аграрної галузі, Європейський Союз, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Нестабільність розвитку АПК залишається ключовою проблемою економіки України. Зберігаються негативні тенденції в напрямі інвестиційної привабливості аграрної галузі, низької сертифікації та конкурентоспроможності агропродукції, сировинної спрямованості експорту. Складність ситуації посилюється загостренням соціально-політичної кризи та військовим конфліктом на Донбасі. За таких умов невизначеності функціонування аграрної сфери актуальності набуває аналіз та розробка заходів активізації інтеграційних процесів, здатних позитивно вплинути на вирішення вказаних проблем.

Свідомий вибір України на користь євроінтеграції – це підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Незважаючи на незначне зниження за останні роки інтеграційного потенціалу ЄС, він залишається для України досить привабливим. Європа є одним з масштабних платоспроможних та інноваційних ринків, освоїти і заповнити який намагаються багато країн світу. Інноваційність виробництва в ЄС перевищує 75 %. Середній показник ВВП на жителя в ЄС майже у вісім разів вищий, ніж в Україні. У провідних країнах ЄС рівень економічного розвитку ще вищий [1].

Тому актуалізується доцільність оцінки проблем розвитку аграрної галузі в умовах нестабільності та дисбалансу розвитку з урахуванням пріоритетів реалізації євроінтеграційної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень у сфері впливу процесів євроінтеграції на економіку України доцільно згадати праці таких учених: А. Гальчинського, О. Ковальнової, Г. Яворської, О. Дергачова, С. Максименка. У роботах вказаних та інших дослідників започатковано та розвинуто аналіз основних проблем реалізації курсу на європейську інтеграцію України та різноманітних чинників, що на нього впливають, зокрема й зовнішніх.

Економічні аспекти проблем європейської інтеграції України перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, Л. Гальперіна, І. Єгоров, М. Калина, В. Онищенко розглядали різні аспекти проблеми відповідності української економіки європейським вимогам. Серед досліджень, присвячених впливу євроінтеграції на аграрну сферу, слід відзначити праці учених Т. Васильціва, П. Гайдучького, В. Губенка, Д. Лук'яненка та інших.

Незважаючи на те, що науковці цілеспрямовано досліджують особливості розвитку агро-сфери та вплив на неї євроінтеграції, проблеми залишаються.

Мета дослідження – оцінка сучасного стану аграрної сфери, опрацювання статистичних даних задля встановлення диспропорцій функціонування агропромислового виробництва, аналіз основних надбань, які має Україна від європейської інтеграції, встановлення тенденцій розвитку аграрної галузі в умовах співпраці з ЄС.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалами досліджень слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статті друкованих видань стосовно проблематики дисбалансу функціонування аграрної сфери, переваги інтеграції України до Європейського економічного простору, стану співпраці аграрної галузі економіки України з партнерами ЄС. Для реалізації поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналізу та синтезу, системного підходу до вивчення явищ, метод експертних оцінок. Основні результати досліджень були висвітлені за допомогою статистично-економічного методу з використанням даних Державного комітету статистики України.

Основні результати дослідження. Стабільність функціонування аграрної галузі тісно пов'язана з проведенням земельної реформи. Так, нестабільність розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення обмежує накопичення капіталу, стримуючи потенційних інвесторів реалізувати довгострокові проекти в аграрній галузі. Введення часткового мораторію на продаж сільськогосподарських земель ускладнює відносини фактичних власників землі – селян та їх орендарів. Сільські жителі здають в оренду власні паї на умовах заниженої орендної плати, часто з розрахунком в натуральній формі. Все це породжує спекуляції в орендних відносинах, стимулює тінізацію ринку землі, знижує її реальну вартість, позбавляє селян їх реальних доходів.

За умови посилення євроінтеграційних процесів доцільно врахувати досвід розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення в ЄС. В першу чергу це кадастрова оцінка та інвентаризація сільськогосподарських угідь. По-друге, врегулювання процедури користування землею іноземцями, контролю за дотриманням порядку цільового використання сільськогосподарських угідь. По-третє, регламентація процесу обмеження концентрації сільськогосподарських угідь у руках одного власника. Зокрема, у Данії земельні наділи в користуванні одного фермера не можуть перевищувати 30 га, який обов'язково повинен мати фахову освіту або ж досвід господарювання в аграрній сфері, в Угорщині встановлено обмеження на рівні 300 га, у Румунії – 200 га. Головними суб'єктами виробництва сільськогосподарської продукції в Німеччині є сімейні фермерські господарства, середній розмір яких становить 17 га. У понад 50 % господарств площа угідь не перевищує 10 га, при цьому лише 5,5 % ферм мають у користуванні земельні ділянки більше 50 га [2].

Незважаючи на потужний виробничий і ресурсний потенціал, родючі землі, традиційне господарювання сільського населення, в аграрній галузі зберігається низький рівень виробництва продукції. Зокрема, у 2015 році в порівнянні з показниками 1990 року обсяги виробництва аграрної продукції залишаються недостатніми. Так, індекс виробництва валової продукції сільського господарства в 2015 р. (у відсотковому співвідношенні до 1990 р.) склав 88,2 %, а продукції тваринництва – 53,7 %. Аналогічна тенденція спостерігається і в динаміці за останні роки. В 2015 р. у постійних цінах 2010 р. було вироблено 239,5 млрд грн валової продукції сільського господарства (95,2 % до 2014 р.). Показники ефективності виробництва продукції сільського господарства також знижуються. Так, у 2015 р. порівняно з 2014 р. обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь зменшилися до 674,2 тис. грн (95,2 %). Скоротилися також обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу до 5589 грн (95,6 % до 2014 р.) [3].

Галузева структура виробництва сільськогосподарської продукції характеризується суттєвим дисбалансом. Так, частка тваринницької галузі в структурі валової продукції сільського господарства в 2015 р. склала лише 29,7 %. Такий дисбаланс негативно впливає на раціональне функціонування агросфери, оскільки спричиняє дефіцит тваринницької продукції та її імпорт із-за кордону, обмежує вироблення органічних добрив та відновлення родючості ґрунту. Як наслідок, частка кормових культур в структурі валової продукції сільського господарства становила в 2015 р. лише 1,6 %, тоді як частка технічних культур – 21,0 % [3]. Досить високий рівень прибутковості технічних культур зумовлює пріоритетність їх вибору, що призводить до порушення сівозміни, зниження якості ґрунтів, недотримання технології виробництва сільськогосподарської продукції.

Зберігаються диспропорції в загальній структурі виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема частка господарств населення в ній у 2015 році становила 44,9 %, а в структурі виробництва продукції тваринництва – 54,5 % [3].

Зосередження значної частки виробництва в господарствах населення знижує конкурентні позиції аграрної продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, ускладнює можливість її сертифікації з дотриманням діючих в ЄС норм, потребує покращення якісних параметрів продукції. Особливо гостро стало питання відповідності такої продукції в умовах членства України в СОТ та розширення торговельних відносин з ЄС, що ускладнюється взятим Україною на себе зобов'язанням про відмову приймати сільськогосподарську продукцію, вироблену населенням для переробки харчовими підприємствами.

Аналіз розвитку внутрішнього ринку аграрної продукції дозволяє зробити висновок про його недосконалість та дисбаланс продовольчих запасів. Так, 2015 р. в більшості областей України спостерігався дефіцит продуктів власного виробництва, а саме олії соняшникової, свинини, курятини, гречки та цукру. Цілком забезпеченими продукцією власного виробництва були лише Київська та Вінницька області. Натомість, найбільший дисбаланс продовольства спостерігався в Луганській, Одеській та Чернівецькій областях [4].

Причини виникнення дефіциту можна сформулювати наступні: занедбана дорожньо-транспортна інфраструктура сільських територій, відсутність ефективних міжгалузевих логістичних взаємозв'язків, надмірна кількість каналів розподілу та посередників на ринку, ірраціональність механізму формування цін на продукцію, внутрішня міграція населення України. Зокрема, внаслідок військових дій та анексії Криму посилюються міграційні процеси. Чисельність внутрішніх переселенців за підрахунками Міністерства соціальної політики України в 2015 р. налічувала близько 1,7 млн осіб [5].

Тому важливою є орієнтація на ринки, здатні не лише поповнити внутрішні потреби в продуктах харчування, але й стати ефективним напрямом реалізації надлишкової вітчизняної аграрної продукції, джерелом валютних надходжень в аграрну галузь та отримання прибутку агро-виробниками.

За даними державної служби статистики України, вітчизняні агро-виробники займають лідируючі позиції з експорту ряду видів аграрної продукції на світовому ринку (за підсумками 2015 р. 1-ше місце за обсягом експорту соняшникової олії (3,3 млн т), 4-те місце за обсягом експорту кукурудзи (16,7 млн т), 5-те місце за обсягом експорту ячменю (2,3 млн т) [6].

Рівень та ефективність інтеграції аграрного сектору в систему ринкових відносин з країнами ЄС є недостатнім. Так, в 2015 році відбулося відчутне скорочення експортно-імпортних операцій з країнами ЄС. За 2015 р. експорт товарів до країн ЄС становив 13017,5 млн дол. США і зменшився порівняно з 2014 р. на 23,4 % (на 3985,4 млн дол.), імпорт – відповідно 15343,8 млн дол. та зменшився на 27,2 % (на 5725,3 млн дол.). Негативне сальдо становило 2326,3 млн дол. (у 2014 р. також негативне – 4066,2 млн дол.). Найбільші обсяги експорту до країн ЄС мала продукція АПК та харчової промисловості – 31,2 % від загального обсягу експорту [6]. Структура експорту аграрної продукції зберігає сировинний характер. Так, у 2014 р. у структурі експорту аграрної продукції до країн ЄС частка її сировинних видів склала 76 %, а в 2015 р. – 67 % [7].

Нішовий характер та низька ефективність входження вітчизняних виробників в аграрний ринок країн ЄС має ряд пояснень: невідповідність якості українських продуктів харчування європейським стандартам, розбіжності у підходах до сертифікації та безпеки харчових товарів, високий бюрократизм та корупція в митних органах України, значні обсяги контрабандних потоків, які витісняють легальний якісний експорт.

Висновки. З огляду на викладене, стратегічно важливим в підвищенні ефективності функціонування аграрної галузі економіки України може стати реалізація наступних заходів:

- удосконалення інституційних основ регулювання земельних відносин, проведення кадастрової оцінки та інвентаризації сільськогосподарських угідь з дотриманням їх цільового використання;

- розробка програмної підтримки техніко-технологічної модернізації суб'єктів господарювання аграрної галузі, в першу чергу сільськогосподарських підприємств тваринницької галузі, з використанням інновацій та лізингу за рахунок коштів інвесторів, державного та місцевого бюджетів;

- проведення інформаційної кампанії щодо популяризації сильних сторін та конкурентних переваг аграрних регіонів України, розробка інвестиційних паспортів з привабливими для конкретного регіону галузями, надання роз'яснень потенційним іноземним інвесторам особливості ведення бізнесу;
- забезпечення економічних стимулів для створення фермерських господарств на засадах високого рівня їх товарності та доступу до оптових і зовнішніх ринків збуту продукції;
- наближення вітчизняного аграрного законодавства до вимог і положень спільної аграрної політики країн ЄС як в частині забезпечення функціонування аграрного ринку, так і удосконалення сертифікації безпечності харчових продуктів з узгодженням нормативно-правових актів до вимог ISO;
- полегшення доступу виробників аграрної продукції до виходу на ринок ЄС шляхом спрощення процедури їх сертифікації, усунення бюрократії під час митного оформлення вантажів, розширення обсягів експорту аграрної продукції понад встановлені тарифні квоти в рамках «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайдуцький П. Україна-ЄС: проблеми інтеграції / П. Гайдуцький // Дзеркало тижня. Україна, № 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/international/ukraina-es-problemy-integracii-.html>
2. Ринки землі: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://selpu.info/?p=231.20>.
3. Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) за 2015 рік: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. – 2016. – 23 с.
4. Ринки збуту: яким областям не вистачатиме продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/rinki-zbutu-akim-oblastam-ne-vistacatime-produktiv>.
5. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Олексій Павленко: Україна збільшує експорт продуктів переробки до країн ЄС / О. Павленко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/18236>.

REFERENCES

1. Gajduc'kyj P. Ukrai'na-JeS: problemy integracii' / P. Gajduc'kyj // Dzerkalo tyzhnja. Ukrai'na, № 20. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gazeta.zn.ua/international/ukraina-es-problemy-integracii-.html>
2. Rynok zemli: zarubizhnyj dosvid [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://selpu.info/?p=231.20>.
3. Valova produkcija sil'skogo gospodarstva (u postijnyh cinah 2010 r.) za 2015 rik: statystychnyj bjuleten' / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny. Vidpovidal'nyj za vypusk O. M. Prokopenko.– 2016. – 23 s.
4. Rynky zbutu: jakym oblastjam ne vystacatyme produkcii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://agravery.com/uk/posts/show/rinki-zbutu-akim-oblastam-ne-vistacatime-produktiv>.
5. Ministerstvo social'noi' polityky Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Oleksij Pavlenko: Ukrai'na zbil'shuje eksport produktiv pererobky do krai'n JeS / O. Pavlenko. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://minagro.gov.ua/node/18236>.

Современное состояние и особенности развития аграрной отрасли экономики Украины в условиях евроинтеграции

В.И. Лобунец

Рассмотрены общие проблемы развития отечественной аграрной отрасли с привязкой к мероприятиям активизации интеграционных процессов, способных положительно повлиять на решение указанных проблем. Проведен анализ развития рынка земель сельскохозяйственного назначения в Украине и ЕС, оценен уровень производства отечественной агропродукции и функционирования внутреннего и внешнего рынка. Разработаны рекомендации по повышению эффективности аграрной отрасли экономики Украины в условиях сотрудничества с ЕС.

Ключевые слова: аграрная отрасль, интеграционные процессы, рынок земли, экспорт аграрной продукции, эффективность аграрной отрасли, Европейский Союз, европейская интеграция.

Current status and characteristics of the agricultural sector of Ukraine's economy in terms of European integration

V. Lobunets

The article deals with the problems of the domestic agricultural sector and measures to enhance the integration processes which are able positively influence the solution of these problems. It is found that the instability of agricultural development is a key issue of Ukraine's economy. There are still negative tendencies toward investment attractiveness of the agricultural sector, certification and low competitiveness of agricultural, raw orientation of exports. The complexity of the situation compounded by acute social and political crisis and military conflict in the Donbass. Under the conditions of uncertainty of agrarian sphere it has become urgent to analyze and develop trends of integration processes.

The objective and the task of the work is to assess the current state of the agricultural sector, processing of statistical data to establish disparities for the agricultural production, analysis of key acquisitions that Ukraine has from European Integration, setting trends of the agricultural sector in terms of cooperation with the EU.

The materials of the research were scientific works of domestic and foreign scientists, article publications concerning the problems of imbalance functioning of the agricultural sector, the benefits of integration of Ukraine into the European Economic Area, state cooperation of agrarian sector of Ukraine's economy with the EU partners.

It is found that provided strengthening integration processes in Ukraine the experience of the agricultural land market in the EU should be taken into account. Firstly, it is cadastral assessment and inventory of agricultural land. Secondly, the settlement procedure for the use of land by foreigners, monitor compliance with the order of intended use of agricultural land. Thirdly, the regulation process limits the concentration of agricultural land in the hands of one owner. It is revealed that the branch structure of agricultural production is characterized by significant imbalances. The share of animal husbandry in the structure of gross agricultural output in 2015 was only 29.7 %. This imbalance adversely affects the efficient functioning of agrarian sphere, causes shortage of animal products and its imports from abroad, restricts the production of organic fertilizers and soil fertility restoration. As a result, the share of forage crops in the structure of gross agricultural production was in 2015 only 1.6 %.

The study revealed the niche nature and low efficiency of entry of domestic producers in the agricultural market of the EU, which has several explanations: lack of quality Ukrainian food in compare to European standards, differences in approaches to certification and safety of food products, high bureaucracy and corruption in the custom bodies of Ukraine significant amounts contraband flows displace legal export quality.

Recommendations to improve the efficiency of the agricultural sector of Ukraine's economy:

- improvement the institutional framework regulating land relations of cadastral valuation and inventory of agricultural land in compliance with their intended use;
- development of software support technical and technological modernization of the agricultural sector entities, primarily farm livestock sector, using innovation and leasing at the expense of investors, state and local budgets;
- an information campaign to popularize the strengths and competitive advantages of agrarian regions of Ukraine, development of investment passports of appealing to a specific region sectors, providing clarification to potential foreign investors peculiarities of running business;
- providing economic incentives to create farms on the basis of a high level of marketability and access to foreign markets and wholesale sales;
- approximation of national agricultural legislation with the requirements and provisions of the common agricultural policy of the EU, both in terms of the functioning of the agricultural market and improving food safety certification with the coordination of regulations to the requirements of ISO;
- facilitate access of producers of agricultural products to enter the EU market by simplifying procedures for their certification, eliminate bureaucracy at the customs clearance of goods, expanding agricultural export in excess of the tariff quotas under the "Agreement on Association between Ukraine and the European Union".

Key words: agrarian sector, integration processes, land market, the export of agricultural products, the efficiency of the agricultural sector, the European Union, European integration.

Надійшла 13.06.2016 р.

УДК 336.763:330.322.5

БОНДАР О.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет
esbondar@mail.ru

ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РИНКУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано стан аграрного ринку України в цілому та територіального аграрного ринку Київської області. Досліджено споживання основних продуктів сільськогосподарського виробництва в Україні та окремо взятому регіоні. Розкрито структуру діяльності сільгоспдприємств Київської області. Вивчено баланс виробництва і споживання продукції сільського господарства в регіоні. Виявлено, що в регіоні на ринку аграрної продукції споживання перевищує виробництво і є необхідність міжрегіонального обміну продукцією. Визначено фактори, що впливають на зменшення виробництва. Доведено, що ефективність функціонування агропродовольчого ринку залежить від рівня розвитку міжрегіональних продовольчих зв'язків. Вказано напрями розвитку аграрного ринку: нові інвестиції, вдосконалення структурних реформ, більш повне використання потенціалу аграрно-промислового комплексу.

Ключові слова: аграрний ринок, регіональний ринок, міжрегіональні зв'язки, попит, споживання, баланс виробництва і споживання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, коли відбувається збільшення економічної самостійності регіонів і структурна зміна галузей сільського господарства, одним з найважливі-

ших напрямів економічного розвитку АПК стає розвиток ефективного аграрного ринку. За останні двадцять років становлення аграрного ринку в Україні проходило в декілька етапів – від стихійного ринку до регіональних інтегрованих структур з державним регулюванням. Ринкові перетворення економіки України виявили безліч нових проблем, які необхідно теоретично дослідити та узагальнити, що приведе до практичного вирішення проблеми формування і розвитку аграрного ринку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні питання розвитку аграрного ринку докладно викладені в працях: А. І. Алтухова, І. Н. Буздолова, К. Г. Бородіна, К. П. Глуценка, А. Г. Зельднера, В. А. Клюкача, А. И. Костяева, В. І. Назаренка, В. І. Нечаєва, І. А. Романенко, А. Ф. Серкова, Е. В. Серовой, Л. П. Силаєвої, І. Г. Ушачова, А. А. Черняєва та інших.

Проблеми розвитку ринків на регіональному рівні досліджувалися в роботах вітчизняних вчених: А. Г. Гранберга, С. Маршалової, С. Б. Мельникова, Н. М. Розанова, А. С. Новоселова, А. З. Селезнева.

Водночас, слід зазначити, що багато теоретичних та методологічних аспектів формування та функціонування регіональних аграрних ринків ще недостатньо опрацьовані і потребують подальшого наукового дослідження і осмислення. Зростаюча роль міжрегіональних зв'язків у розвитку агропродовольчого ринку обумовлює необхідність розширення масштабів наукових досліджень.

Мета дослідження – висвітлення теоретичних та практичних аспектів функціонування територіального аграрного ринку, дослідження його особливостей в контексті регіональних умов.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використовували наступні методи та прийоми: монографічний, вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний, економіко-математичний.

Основні результати дослідження. Вітчизняний аграрний сектор в умовах економічної кризи, незважаючи на значні труднощі, досить успішно продовжує забезпечувати потреби внутрішнього та зовнішнього ринків. Порівняно з іншими секторами економіки, він виявився більш стійким до впливу довготривалих економічних ускладнень. Зокрема, у 2015 році видобувна промисловість скоротила обсяги виробництва на 14,5 %, переробна – на 13,1 %, знизили обсяги і торгівля та будівництво – на 21 та 14,9 % відповідно. Обсяги сільськогосподарського виробництва у 2015 р. також зменшилися, однак в значно менших масштабах. Порівняно з 2014 роком виробництво скоротилося на 4,8 %, у т. ч. рослинництво – на 5,3 %, тваринництво – на 3,7 %. При цьому у 2015 р. аграрії отримали значний урожай зернових – 60 млн тонн, рекордні обсяги насіння сояшнику – 11,2 млн тонн. У 2015 р. виробництво цукрового буряку скоротилося на 34,7 %, що відповідно позначилося на виробництві цукру (зменшилося на 30,5 %).

Якщо зменшення обсягів виробництва у рослинництві пояснюється досить високою базою попереднього року, то скорочення виробництва тваринницької продукції вже стає системною проблемою. Декілька років поспіль галузь показує зменшення поголів'я та обсягів виробництва. За 2015 рік в Україні втрачено 257,7 тис. голів свиней, 107,5 тис. голів великої рогатої худоби, з яких 90,4 тис. голів – корови. Відповідно це негативно вплинуло на виробництво тваринницької продукції. Зменшилося виробництво молока на 4 %, м'яса – на 1,4 %, яєць – на 14,3 %.

Серед основних причин такої ситуації слід відзначити зниження купівельної спроможності населення, що потребує від виробників пошуку компромісного балансу між ціною, яку в змозі заплатити споживач, і необхідністю покриття власних витрат на виробництво. З переходом до ринкових умов господарювання в Україні значно змінився рівень і структура споживання населенням основних продовольчих продуктів. Аналіз динаміки зміни фонду споживання основних продуктів харчування населенням України за 2000–2014 рр. свідчить про те, що аграрно-продовольчий ринок України функціонує в умовах низького попиту переважної більшості населення майже на всі продовольчі продукти (табл. 1).

Розглянемо зміну структури споживання основних продуктів харчування в Київській області (табл. 2). Структура споживання продуктів харчування в Київській області змінилася таким чином: збільшилося споживання м'яса та м'ясних продуктів на 2,41 %, яєць – на 12,57 %, плодів, ягід і винограду – на 2,52 %, зменшилося споживання хлібних продуктів на 7,56 %, молока та молочних продуктів – на 7,52 %, олії – на 0,03 %, цукру – на 2,27 %, риби та рибних продуктів – на 0,13 %.

Таблиця 1 – **Фонди споживання основних продуктів харчування населенням України, тис. тонн**

Показники	Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
М'ясо та м'ясопродукти		1611	1843,9	2384,0	2339,4	2478	2550	2325,4
Молоко та молочні продукти		9788,8	10625,1	9469,8	9363	9797,1	10050	9581,1
Яйця (млн шт.)		8142,1	11207	13279,6	14165	14019,6	14075,8	13344,7
Хлібні продукти		6141	5817,2	5105,9	5046,8	4989,9	4933,2	4667,7
Картопля		6660,2	6385,6	5913,8	6368,3	6393,9	6160,6	6061,3
Овочі та баштанні продовольчі культури		5002	5662,5	6581,3	7440	7452,2	7430,5	7019,1
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)		1439,1	1749,6	2203,2	2405,0	2432,3	2560,1	2248,6
Риба та рибні продукти		412,5	676,5	667	614,3	620,1	662,5	479,4
Цукор		1809	1794,6	1704	1758,3	1713,4	1686	1559,1
Олія		461,4	635	680	625,3	590,5	603,5	561,2

Таблиця 2 – **Споживання основних продуктів харчування в Київській області, тис. тонн**

Показники	Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Фонд споживання м'яса та м'ясних продуктів		147,2	192,8	304,9	288,3	315,7	332,8	315,3
Фонд споживання хлібних продуктів		467,6	441,9	388,6	380,1	386,8	403,7	396,1
Фонд споживання яєць		762	1149,7	1414	1547,8	1548,4	1554,9	1636
Фонд споживання молока та молочних продуктів		900	927,9	885,9	904,7	980,7	1059,2	1042,2
Фонд споживання олії		42,3	62,3	70,5	62,9	57,6	61,3	61,7
Фонд споживання цукру		152,3	153,8	157,9	158,4	146,4	142,5	136,8
Фонд споживання риби та рибних продуктів		48,3	77	87,5	76,5	80,9	91,9	66,9
Фонд споживання плодів, ягід і винограду		150,5	167,5	306,8	336,8	322,2	347,5	324,6

Київська область – один з найбільш освоєних у сільськогосподарському значенні регіон України. Площа сільськогосподарських угідь Київщини становить близько 1666,7 тис. га (59,3 % від загальної площі області), в тому числі рілля – 1358,9 тис. га, пасовища – 135,7 тис. га, сіножаті – 117,3 тис. га, багаторічні насадження – 42,1 тис. га.

У структурі діяльності сільгоспідприємств Київської області у валовій продукції перше місце займає тваринництво (54,7 %). Воно спеціалізується на виробництві м'ясо-молочної продукції, яєць. Київська область з розвитку тваринництва за кількісними, а особливо якісними показниками займає провідне місце серед інших регіонів держави, має потужну селекційну базу і достатній досвід інтенсивного ведення тваринництва.

На Київщині 1771 тис. га зайнято під сільськогосподарськими угіддями. Площа зрошуваних земель – 122,3 тис. га, осушених – 176,8 тис. га.

Сільськогосподарські підприємства Київської області характеризуються високорозвиненим зерновим господарством (основною культурою є озима пшениця), а також виробництвом технічних культур (таких як цукровий буряк, льон-довгунець), картоплі, овочів.

Однією з провідних галузей діяльності агропідприємств Київської області є рослинництво. Це, перш за все, вирощування зерна, технічних і кормових культур. Із зернових агрофірми Київської області висівають озиму пшеницю, жито, ячмінь, кукурудзу, гречку, поширені зернобобові культури. Є значні територіальні відмінності в спеціалізації зернового господарства поліської і лісостепової частин району. На півночі сільгоспідприємства Київської області спеціалізуються на посівах жита і гречки, на півдні – озимої пшениці і кукурудзи. З технічних культур провідна роль належить цукровому буряку і льону. Вирощують також хміль, соняшник, картоплю.

У Київській області працює 1885 агрофірм. Важливою виробничою ланкою АПК Київської області є переробні заводи, тому в регіоні значна увага приділяється розвитку харчової та переробної промисловості.

Розглянемо баланс виробництва і споживання сільськогосподарських продуктів у Київській області у 2014 році (табл. 3).

Київська область виробляє основних продуктів харчування менше, ніж споживає, а саме м'яса та м'ясних продуктів потрібно додатково завозити до регіону у кількості 521,4 тис. тонн, молока та молочної продукції – 1390,3, зернових і зернобобових – 5307,7 тис. тонн.

Таблиця 3 – Баланс виробництва і споживання сільськогосподарських продуктів у Київській області у 2014 році, тис. тонн

Показники	Надходження	Використання	Відхилення
М'ясо та м'ясні продукти у с.-г. підприємствах	182,3	364,4	-182,1
М'ясо та м'ясні продукти у госп. населення	339,3	678,6	-339,3
Молоко та молочні продукти у с.-г. підприємствах	218	436	-218
Молоко та молочні продукти у господарствах населення	1172,5	2344,8	-1172,3
Зернові і зернобобові культури у с.-г. підприємствах	5079,2	8858,5	-3779,3
Зернові і зернобобові культури у господарствах населення	5043,1	6571,5	-1528,4

Структура споживання продовольчих товарів в Київській області залишається незбалансованою, населення в надлишку споживає хлібні вироби і картоплю, водночас відзначається недостатнє споживання м'яса, молочних продуктів і яєць, овочів, фруктів.

На зменшення виробництва вплинуло закриття вже звичних зовнішніх ринків тваринницької продукції та необхідність освоєння нових, що потребує певного часу та зусиль для сертифікації продукції, змін у технологічних процесах, пошуку нових партнерів тощо.

Українським фермерам простіше продавати худобу на забій, ніж тримати її заради молока, яєць та вовни. Згідно з даними Держстату, за 7 місяців 2016 року господарства змогли збільшити тільки продаж тварин на забій: на 1,02 % (до січня – липня 2015) до 1,78 млн т в живій вазі. Причому нарощують обсяги продажу худоби на забій виключно підприємства (+3,4 %). У той час як господарства населення продають тварин менше, ніж в 2015 році – на 2,6 %. На частку приватних господарств доводиться менше 35 % від усього обсягу проданих на забій тварин. Виробництво молока за 7 місяців 2016 року зменшилось на 1,7 % (до 6,19 млн т). Майже 74 % від цього обсягу (4,55 млн т молока) надходить від приватних фермерів.

Висновки. Ефективність функціонування агропродовольчого ринку залежить від рівня розвитку міжрегіональних продовольчих зв'язків, оскільки вони мають вплив на постачання продовольства в окремих регіонах. Сучасні обмінні міжрегіональні зв'язки постачання сільськогосподарської продукції характеризуються великою розгалуженістю як щодо її ввезення, так і вивезення. Кожен регіон в системі міжрегіональних зв'язків виступає і як постачальник, і як споживач певних видів продукції. Роль і ступінь участі окремих регіонів в міжрегіональних і міждержавних зв'язках визначається часткою продукції, яку вони виробляють для задоволення потреб, а також часткою продовольства, яке вони отримують з міжрегіонального і міждержавного торгового обороту.

Широкое коло регіонів залучено в міжрегіональний оборот різних видів сільськогосподарської продукції. На обсяги ввезення та вивезення сільгосппродуктів в регіон впливають регіональні відмінності в обсягах та структурі виробництва сільгосппродукції, його споживанні, а також ефективності ведення сільського господарства. При цьому кожен регіон в міжрегіональних зв'язках з того чи іншого продукту має різні пріоритети.

Аграрний ринок в цілому формується відповідно до функціонального призначення виробництва, переробки, обміну і споживання сільськогосподарської продукції, динаміки їх руху, які передбачають і маркетингову класифікацію. Відносини на цьому ринку залежать від змін балансу в виробничому і споживчому обороті, в експортно-імпортному процесі, від співвідношень попиту і пропозиції на місцеві товари і послуги.

Розвиток аграрного ринку передбачає, по-перше, нові інвестиції і вдосконалення структурних реформ, по-друге, більш повне використання потенціалу аграрно-промислового комплексу.

Все це робить необхідним розробку комплексних програм соціально-економічного розвитку регіону, в першу чергу для підвищення рівня добробуту населення, використання регіональних ресурсів і забезпечення економічної безпеки.

У Київській області міжрегіональні проблеми в цілому можна вирішувати за двома основними напрямками: організації виробничих, фінансових та ринкових структур з виробництва, використання і експорту аграрної продукції; розвитку і вдосконалення міжрегіональної інтеграції в сільськогосподарському комплексі.

Обидва напрямки пов'язані з розвитком інфраструктури і передбачають більш повне використання виробничих потужностей і можливостей розвитку транзиту по євразійському коридору.

Ринок агропромислової продукції цілком обґрунтовано може відігравати регулюючу роль в забезпеченні безперервності процесу відтворення в сільському господарстві та об'єднувати виробництво сільськогосподарської продукції та її споживання всього аграрного сектору в єдине ціле. В цьому і полягає суть товарного і грошового обігу, що відбувається на аграрному ринку, де споживач здійснює контроль над виробником сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко В. І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми / В. І. Бойко. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, 2007. – 30 с.
2. Пасхавер Б. Й. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 5–12.
3. Прислонова Н. Сельское хозяйство Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fb.ru/article/2556/selskoe-hozyaystvo-germanii>.
4. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство: моногр. / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
5. Статистичний збірник "Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" [Електронний ресурс] // Київ – 2015. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року/ За ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
7. Удосконалення земельних відносин в аграрній сфері / В. М. Трегобчук, Н. М. Скурська, В. Д. Яровий, В. П. Прадун. – К.: Об'єдн. ін-т економіки НАН України, 2004. – 48 с.
8. Шпичак О. М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150–155.

REFERENCES

1. Bojko V. I. Prodovol'cha bezpeka Ukrainy v konteksti globalizacii' problemy / V. I. Bojko. – K.: NNC "Instytut agrarnoi' ekonomiky" UAAN, 2007. – 30 s.
2. Pashaver B. J. Suchasnyj stan prodovol'choi' bezpeky / B. J. Pashaver // Ekonomika APK. – 2014. – № 4. – S. 5–12.
3. Pyslonova N. Sel'skoe hozjajstvo Germanyy [Jelektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: <http://fb.ru/article/2556/selskoe-hozyaystvo-germanii>.
4. Sabluk P. T. Globalizacija i prodovol'stvo: monogr. / P. T. Sabluk, O. G. Bilorus, V. I. Vlasov. – K.: NNC IAE, 2008. – 632 s.
5. Statystychnyj zbirnyk "Balansy ta spozhyvannja osnovnyh produktiv harchuvannja naselennjam Ukrainy" [Elektronnyj resurs] // Kyi'v – 2015. – Rezhym dostupu: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
6. Strategichni naprjamy rozvytku sil'skogo gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku/ Za red. Ju. O. Lupenka, V. Ja. Mesel'-Veseljaka. – K.: NNC "IAE", 2012. – 182 s.
7. Udoskonalennja zemel'nyh vidnosyn v agrarnij sferi / V. M. Tregobchuk, N. M. Skurs'ka, V. D. Jarovyj, V. P. Pradun. – K.: Obj'jedn. in-t ekonomiky NAN Ukrainy, 2004. – 48 s.
8. Shpychak O. M. Ekonomichni mehanizmy derzhavnogo reguljuvannja rynkiv sil'skogospodars'koi' produkcii' ta i'h problemy / O. M. Shpychak // Ekonomika APK. – 2011. – № 2. – S. 150–155.

Тенденции и направления развития аграрного рынка Киевской области

Е.С. Бондарь

Проанализировано состояние аграрного рынка Украины в целом и территориального аграрного рынка Киевской области. Проведены исследования потребления основных продуктов сельскохозяйственного производства в Украине и отдельно взятом регионе. Раскрыта структура деятельности сельхозпредприятий Киевской области. Изучен баланс производства и потребления продукции сельского хозяйства в регионе. Выявлено, что в регионе на рынке аграрной продукции потребление превышает мощность производства и необходимость межрегионального обмена продукцией. Определены факторы, которые влияют на уменьшение производства. Доказано, что эффективность функционирования агропродовольственного рынка зависит от уровня развития межрегиональных продовольственных связей. Указано направления развития аграрного рынка: новые инвестиции, совершенствование структурных реформ, более полное использование потенциала аграрно-промышленного комплекса.

Ключевые слова: аграрный рынок, региональный рынок, межрегиональные связи, спрос, потребление, баланс производства и потребления.

Trends and directions agrarian market development of Kyiv region

O. Bondar

This article is devoted to actual problems associated with the methods of evaluation and analysis of the agricultural market of Ukraine and regional agricultural market Kyiv region.

Investigated consumption of staple agricultural production in Ukraine and in a particular region. The structure of agricultural Kyiv region was investigated.

We explored the structure of agricultural enterprises Kyiv region, the balance of production and consumption of agricultural products in the region.

The consumption of agricultural products in the region exceeds production capacity. There is a need in the exchange of goods between the regions of Ukraine. Factors influencing the decline in agricultural production in the Kiev region were established.

The efficiency of the agricultural food market depends on the level of food ties between the regions. Directions of development of the agricultural market have been specified. New investments, improve structural reforms, full use of the potential of the agricultural industrial complex will improve the economic and social situation in the Kiev region.

The main cause of crisis situation in the Kiev region is reducing purchasing power. It requires manufacturers to find a compromise balance between price that consumers are able to pay, and the need to cover their production costs.

The level and structure of consumption of basic food products in Ukraine has changed significantly with the transition to a market economy. The analysis of the change fund consumption of basic foodstuffs population of Ukraine for 2000 – 2014 indicates that the agro-food market Ukraine operates in low demand for the majority of all food products.

Coverage of the theoretical and practical aspects of regional agricultural market research features in the context of its regional characteristics is purpose of the study.

The domestic agricultural sector meets the needs of domestic and foreign markets. The volume of agricultural production in 2015 decreased. By 2015, Ukraine has lost 257,700 pigs, 107,500 cattle, of which 90.4 thousand hinds are cows. Reduced milk production by 4 %, meat – by 1.4 %, eggs – by 14.3 % occurred.

The population of Ukraine prefers the use of milk and milk products (in 2000 consumption patterns milk products takes 24% in 2014 and decreased to 20%).

The balance of production and consumption of agricultural products in the Kiev region in 2014. The structure of food consumption in the Kiev region has changed. Increased consumption of meat and meat products to 2.41%, 12.57% for eggs, fruits, berries and grapes to 2.52%, decreased consumption of bakery 7.56%, milk and dairy products by 7.52% oil by 0.03% to 2.27% sugar, fish products and fish by 0.13%.

Kyiv region produces staple foods less than it consumes. Meat and meat products must additionally deliver to the region in an amount of 521,4 thousand tons, milk and milk products – 1,390.3 thousand tons and grain and leguminous – 5307,7 thousand tons.

Closing the usual external market livestock products and the need to develop new markets influenced the decrease in agricultural production. Development of new foreign markets takes time and effort for certification of products, changes in production processes, find new partners.

Deliveries of agricultural products must take into account the current inter-relationships. They are characterized by large branching import and export. Every region has different priorities in food.

The agricultural market is formed according to the production, processing, exchange and consumption of agricultural products. Relations on the agricultural market depends on changes in the balance of industrial and consumer turnover in export-import process, the ratio of supply and demand for local goods and services.

Keywords: agrarian market , regional market, inter-regional relationship, supply and demand, cash flow statement, consuming capacity.

Надійшла 22.06.2016 р.

UDC 332.33.001.

DANYLENKO A., academician of NAAS

SOKOLSKA T., PhD. in Economics

Bila Tserkva national agrarian university

CONCEPTUAL BASES OF AGRICULTURE PRODUCTION RATIONALIZATION

Дослідженнями виявлено стійку тенденцію до зміни структури сільськогосподарського виробництва, яка відбувається на тлі впевненого нарощування загального обсягу виробництва. Між галузями тваринництва і рослинництва порушена пропорційність як в кількісному, так і якісному відношенні (рослинницька галузь становить майже 71 %). Через порушене екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, багаторічних насаджень, що негативно впливає на стійкість природних ландшафтів та техногенного навантаження, нинішнє використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування.

З метою забезпечення збалансованого економічного зростання в сільському господарстві, запропоновано комплексний підхід до раціоналізації виробничої структури, яка має здійснюватися за такими напрямками: структурна оптимізація, агротехнологічна оптимізація; торговельна оптимізація.

Ключові слова: раціоналізація, сільськогосподарське виробництво, структура виробництва, економічне зростання, оптимізація структурна, агротехнологічна, торговельна.

Problem statement. Crop and livestock products distribution channels develop haphazardly, they are unbalanced and uncontrollable in the current economic climate in Ukrainian agricultural sector due to economic freedom of the producers to independently determine the production direction, structure and volumes as well as the resources suppliers. These changes in some parameters in crop and livestock production affect the entire field production structure, and, therefore, economic efficiency environment and society oriented management of agricultural production enhancement is impossible without working out an efficient production structure, which is affected significantly by natural, environmental, demographic, technological and infrastructural factors.

Analysis of recent research and publications showed that the issues of optimizing the structure and size of the agricultural production were considered by numerous Ukrainian scientists V.H. Andriychuk, V.V. Vitlinskiy, P.I. Haidutskiy, A.O. Hutorov, P.T. Sabluk, M.O. Shpychak and others. However, the development of the optimal variants of industrial units formation through applying rationalization methods taking into account environment and society oriented farming methods as well as modern ways of doing society oriented and modern aspects of improving the agricultural sector production structure has not been studied profoundly so far. In addition, the challenge is the effective combination of private farms large-scale production.

Therefore, the **aim** of our study conceptual basis and justification rationalizing the structure of agricultural production.

Results and discussion. Summing up the existing theories concerning rationalization and optimization of agriculture production structure reveals that a structure can be considered rational if its branches operate effectively as well as complement each other and demonstrate their potential under certain quantitative and qualitative values of structural elements within them.

While interacting in the production process the branches are to ensure environmental sustainability of the environment, particularly by keeping non-deficit balance of humus in the soil, minimal environmental burden, the possibility of organic products production and so on.

The rational combination of the fields is also to provide: sufficient agricultural production volumes to meet the population essential needs in foodstuffs as well as in the foods quality and variety. Thus, the proper level of profitability should also be achieved to ensure expanded reproduction and industry wages increase. In general, developing a rational structure of agricultural production should be directed at eliminating structural imbalances that will provide agricultural production efficiency.

The analysis of macro indices in Ukrainian agricultural sector showed a strong tendency to change significantly the structure of agricultural production that takes place against a background of total production steady increase. For example, if 25 years ago the gross agricultural output was made of crop and livestock products in nearly equal shares, nowadays the crop sector is the dominant (almost 71%). The total yield of grain and oil seeds has increased by 2.9 times and reached a total figure of over 80 million tonnes (based on 2014) [1].

In 2015, Ukraine entered the top three of world cereal (sunflower, corn, barley, wheat, soy and chicken) exporters following the US and the EU, and made the highest amount in grain exports since its independence – almost 35 million tonnes [2].

The annual volume of agricultural exports in monetary terms increased almost 5 times in the last decade, having reached \$ 16.7 billion in 2014 (almost 31% of total exports from Ukraine), confirming the national economy agriculture driver status, while the added gross value as a percentage of the total amounted to only 11.8% [3].

It is obvious that the growth of grain exports is extremely important for our country at this stage of development as it provides foreign currency earnings in Ukraine, but we also believe that insufficient development of livestock and low purchasing ability of the population contribute to the lack of adequate domestic demand for grains.

Ukrainian scientists have been debating on the impact of these trends on the economy the national economy for many years, in particular, on grain exports correlation with its domestic consumption, the share of which decreased from 98.1% (1990) to 45% in 2015 (Figure 1).

We agree with the opinion of the leading experts who believe that increasing export capacity will result in decreased domestic needs in grain and adverse changes in both the grain sector and in the agricultural sector as a whole.

We share the opinion of our leading scientists that grain export, which could be used as raw material for animal fodder production we import is unreasonable since we lose the value added and jobs.

We export significant volumes and import animal products, while meat and dairy products consumption milk is below the rational norms by 34.81 and 41.36%, respectively.

Akdemician A.M. Shpychak believes that using 100 thousand tons of grain for livestock feeding can yield in 260 thousand tons of milk, and in UAH 132.8 million of value added if we consider the proportion of concentrated feed rations which is 5.4 times higher as compared with the cost of grain exports. High level of mechanization in specialized dairy complexes can create 930 additional jobs.

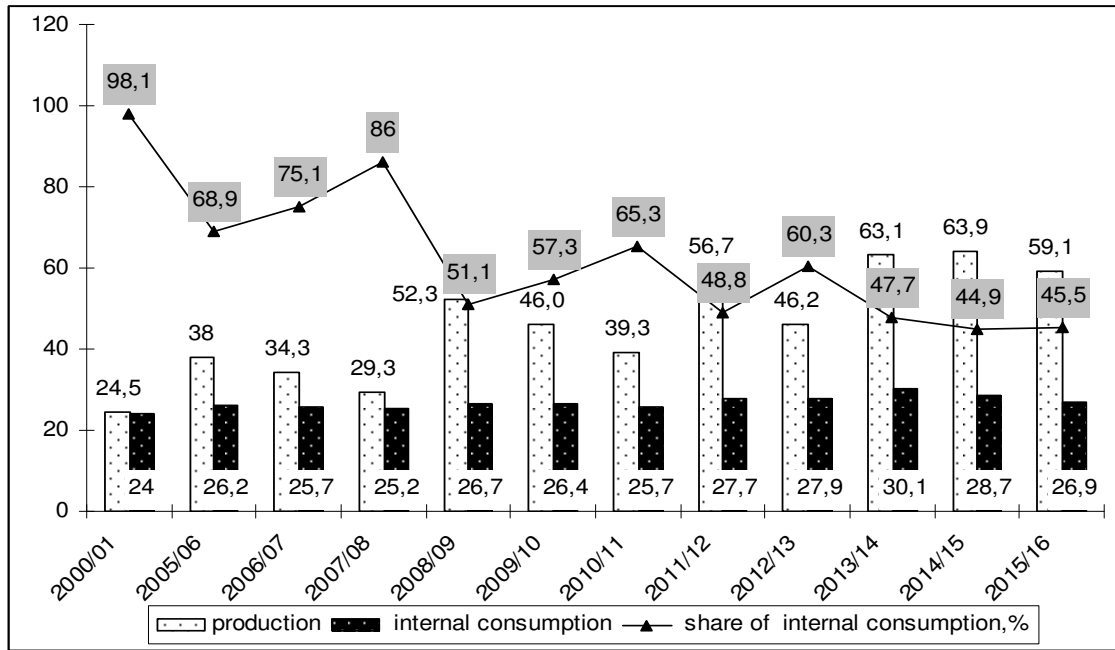

Fig. 1. Dynamics of grain crops production and consumption of in Ukraine, mln t
Source: compiled from the data [1].

Besides, it has been proven that the number of employees in private farms livestock farming increased by several times. According to calculations, [4] meat and milk processing within the country can provide value added growth increase by 9.4 times for milk and 8.8 times more than that of grain exports.

So, today it is essential to expand the ways to uses the grain produced in Ukraine, as the leading countries (USA, Canada, France, etc.) do. These countries export not only crops but also dairy and meat products, as well as bioethanol, production of which involves using processed grains, but cover domestic needs in grain and livestock products.

The current study of the dynamics of agricultural production reveals broken proportionality between the livestock and crop sectors in Ukraine both in quantitative and qualitative terms. In particular, the decrease in cattle results in a loss of organic fertilizers, and to achieve the balance of humus in the soil, one needs to make 8 -13 tons of manure per 1 ha of arable land [5].

The current imbalance in the production structure is one of the main reasons for the low efficiency of the agricultural sector, and agriculture becomes a one-sided development structure- with a focus on sunflower, soybean, canola, wheat crop production (Table. 1). In 2014, the share of cereals and legumes in the total volume amounted to 54.3%; technical crops – to30.9%; potatoes, vegetables, melons – to 6.9%; forage crops – to 7.7% [1].

Table 1 – Structure of sown area under main agricultural crops, per cent

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
All sown area	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Grain and legumi-nous crops	45,0	45,7	50,2	57,6	56,0	55,6	57,2	54,3
Industrial crops	11,6	12,1	15,4	20,2	27,1	28,2	27,8	31,0
Potatoes, vegetables and cucurbi-taceae crops	6,4	7,0	8,4	7,8	7,3	7,3	6,9	7,0
Fodder crops	37,0	35,2	26,0	14,4	9,6	8,9	8,1	7,7

Source: compiled from the data [1].

There is a tendency to decline in growing niche crops, the combined share of which in the total yields reaches only 3%. This segment also comprises basic cereal crops that currently make the basis

of the Ukrainians diet. Increasing the share of high profit energy-intensive and crops in the seeded area structure, results in higher efficiency, though livestock feed cost increases, slowing down the pace of its development. Above all, scientifically grounded crop rotation is broken, which causes decrease in soil fertility, pests and diseases spread.

Perennial grasses can be used to illustrate the situation since they are more than 17 times lower in the North-steppe region than the lowest limit, in the pre-Carpathian region the figure makes 9 and in the Polissyan region – more than 5 times lower than the norm [5].

Current land use does not comply with environmental management due to the broken environmentally acceptable ratio of arable land, natural grasslands, perennial plantings which affects the stability of the natural landscape and man-made load. According to [6], modern rational structure of land use is largely determined by the volume of natural areas under forage crops. The proportion of grasslands, pastures and forest plantations for ecologically sustainable land use should be 30-50%. The average share of natural pastures in the structure of agricultural land in the EU is 39.3%. In particular, for France it is 36.6%, Germany – 30.4%, Great Britain – 63.1%

The research has found out that the lack of real incentives for rationalization of land use and production structure in general resulted in an extremely low efficiency of natural resources use in agriculture. We believe that the area of arable land in Ukraine should be reduced by 5.10 million hectares and its degraded and unproductive part should be used as natural forage and forest land. The worst of the lands, as well as those located on steep slopes should be excluded from the cultivation structure and reserved for legumes that can produce up to 500-700 kg of humus per 1 ha and accumulate 150-200 kg of nitrogen, which is equivalent to adding 20-30 tons of manure and 150 kg of nitrogen per 1 ha.

Since agriculture is a combination of agriculture and industry, the rationalization of agricultural production must be accompanied by defining the most appropriate areas of processing certain agricultural raw materials, specified range of the final product and the most efficient use of industrial recycling wastes [7].

Having summarized the statements of the leading scientists, we believe that the main criteria of agricultural production structure rationality are economic, environmental and social ones.

The economic criteria of structure optimality criteria involve considering agriculture production profitability, focus on production costs minimizing, resource efficiency etc.

Social criteria involve compliance of with production activity results with basic social needs of farmers (providing employment, wage growth in agriculture, i.e. inclusive growth and development of rural infrastructure etc.

Environmental criteria involve the relationship between the change in production structure and trends in natural resource reproduction processes. Agriculture greenization implies creation of favorable conditions for crops growing and productive livestock breeding. Hereby, the positive and negative aspects of introducing new crop rotations, tillage systems, crops fertilization, determine the effectiveness of land as the basic agricultural resource .

In our study, these criteria make a single unity. Here, the environment and society oriented model of agriculture economy maintains soil fertility, veterinary welfare, high quality agricultural products while ensuring employment of rural population through activating the natural production mechanisms due to using high-tech innovative production means. The system is balanced in the environmental, economic and social terms, it does not overload the environment, it is independent of external labor costs and contributes to the preservation and development of rural areas and agriculture as a social and cultural category.

This model involves implementation of sectoral and intra-regional differentiation with creating combinations of interrelated and interdependent production activities.

Livestock industry development is to be determined by manufacture products in quantity and variety, which ensures food safety and meets the needs of the population needs in good nutrition at the lowest material and money cost of its production and creates new jobs.

Therefore, there arises the need to optimize the management forms in the countryside, since large-scale farming and its orientation to production and increasing its scope to some extent even bear threats and risks for sustainable development agrosphere. To overcome the decline of the village and streamlining the organizational structure of agriculture in line with European standards state should create favorable conditions for the development of family farms, which currently provide a variety of farming systems, landscapes, preserve culture and traditions and demonstrate a more responsible man-

agement of natural resources (soil, drinking water and wildlife), which provides significant environmental benefits to the society.

Outstanding Ukrainian scientists (O.V. Shubravska, A. Borodin, L.V. Moldovan, I.V. Prokopa) emphasized the inadmissibility of megalomania in agriculture, pointed to the limited effect of the scale and high risks of monoculturation, lack of diversification of the agricultural business. They proved the volatility of food prices (which may not only grow, but the decline as well as observed for the last time) [8].

V.Ya. Mesel-Veselyak believes that if the size of the economy exceeds the rational dimensions, it results in a negative scale effect [9]. The author argues that the optimal size of farms is over 2.5 thousand ha dairy farms should have 600 cows. These will provide a significant reduction (25-30%) of production costs and increased productivity (2-2.5 times).

Despite these studies, vertically integrated structure still continue to increase their land banks in very large amounts, which limits agriculture capacities through breaking comprehensive growth of the agricultural sector. Thus, nearly lost essence of agriculture multifunctionality, which is based on the world agricultural policy and the achievements of economic growth are not profoundly while future risks and threats are not revealed. For example, private farms engaged in manufacturing labor-intensive agricultural products produce 85% of vegetables, 80% of milk, over 75% of beef, 60% of pork. It is impossible to achieve the required level of milk production in Ukraine without the farms in the nearest future. However, the intention of our country to join the European Union requires establishing market-oriented model of agricultural enterprises. In particular, introducing international experience into the national policy of stimulating measures in setting up cooperatives through providing economic aid and social benefits is indisputable.

Using internal potential of rural areas, executive authorities, local authorities and local communities under limited budget and other financial resources is essential to ensure proportionality and balanced agricultural production through setting up the rural agrarian systems, industrial and social infrastructure, agricultural products processing enterprises, their own distribution network of agricultural enterprises, and so on. In addition to technical services for agriculture, food and processing industries, the state should promote the development of the most promising, according to international experience, areas of non-agricultural activities like agro-tourism, art and national-ethnic heritage, as well as embroidery and weaving, social services development, the implementation of remote trade and services using the Internet, fish farming, vegetables and flowers nurseries, planting fruit trees and berry bushes, early greens cultivation in greenhouses, harvesting medicinal plants, woodcrafts and so on.

To ensure agriculture growth, the following areas should be rationalised:

- structural optimization – scientifically justified crops acreages placing which takes into account climate change, crop adaptation to these changes, which allows the most efficient use of natural resources under the new climatic conditions to achieve sustainable growth in the crops yield and quality, increase in raw materials, energy and human resources.

- agrotechnological optimization – resource-saving technologies further implementation and development that optimizes the resources use and improves the products quality in the course of reducing its cost.

- trade optimization – establishing the optimal balance between domestic demand and exports, which allows to develop the processing industry and to increase export revenue from the selling goods with value added, without losing positions in commodity markets. To illustrate this one can consider the planned increase of flour exports, which totaled 257.5 ton in 2014/15. These trends give a signal to foreign investors and manufacturers.

Therefore, in order to ensure sustainable agricultural production, each region should have its own model, built on the basis of existing resources, risks and threats due to climatic conditions.

The problem of crops proportion under market economy is decided by a tenant or landowner under any particular case, based on considering each crop adaptability for specific soil and climatic conditions, market demand, growing profitability, etc. However, considering specifically grounded scientific standards of crop rotation and crop mix as well as their practical implementation, producers can improve significantly the results of the management.

In respect that the feature of production structure model optimization is its multi-directionality of the objectives to be achieved, we took into account three options while developing a model for the Forest-steppe zone: traditional, animal husbandry development focused, and combination of traditional and organic management (Table. 2).

Table 2 – Optimal structure parameters of acreage for farming in various types of the Forest steppe zone

Crops, %	Traditional farming	Animal husbandry development
Cereals and legumes	55	51
Industrial crops	20	24
Potato, vegetables and melons	1	0,8
Fruits and berries	1	0,2
Forage crops	23	24

It has been proved that traditional farming can be conducted in two ways: by concentrating the most productive crops in the sown areas structure, or by a structure that provides livestock industry with the required feeding products.

If the farming is focused on livestock development, it is appropriate to expand the area under forage crops by reducing the structure of grain crops share to 51%.

Combining traditional type and organic types of management results in significant growth of most of arable land performance indicators.

Implementation of modern economic policy of environment and society oriented agricultural development must proceed from the idea that mitigating the conflicts between the need to further sustainable development of the agricultural sector and the ability to save the environment is only possible if two problems will be solved parallel and simultaneously: the first one is to change the approach for the purposes of agricultural production and, the second – its transformation into an environmentally safe and "clean" industry. The solution to this strategically important task depends largely on the formation and efficiency of the policy of combining production and environmental practices in agriculture aimed at providing economic growth and preservation of the quality of agricultural and other ecosystems.

Thus, the rational structure of agricultural production implies a ratio of certain products manufacturing, their quantitative and qualitative parameters, location and relationship between the various sub-sectors (crops and livestock), accompanied by a structural balance of all types of resources, their adaptability to the environment challenges and meets the social focusing of the results.

We believe that the main task of agricultural production is not only to achieve the highest possible gross yield under certain soil and climatic conditions, but to process it into the most marketable ready-to-eat products with the creation of closed cycles of non-waste production.

Conclusions. To use the resources of different climatic and economic zones efficiently with considering the challenges of the environment and risks of doing business proportional development of basic industries, i.e. crops and livestock should be ensured. This will allow to achieve the resource balance in agricultural production, and thus, to get a positive result from economic point of view (in the form of the maximum possible profit or the lowest possible cost), and from agroecological and social ones as well.

Elimination of interior imbalances in agriculture is equivalent to about 10–15% of production growth.

The rational combination of the industries implies: production of sufficient volumes of agricultural products to meet population demand for essential foodstuffs; diversification of products by type and quality, achieving adequate profitability to ensure expanded reproduction and wages growth.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2014 р. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
2. Зростай, Україно: 12 здобутків аграрної галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://min-agro.gov.ua/node/19390>.
3. Сільське господарство України 2014 [Електронний ресурс]/ Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.org>.
4. Шпичак О.М. Оптимізація ринку зерна України та її результативність / О.М. Шпичак, О. В. Бондар // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 2 (21). – С. 8 – 13.
5. Шубравська О.В. Розвиток аграрного господарювання України на засадах економічної сталості / О.В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 62-72.
6. Майовець С.Й. Особливості агропромисловості в Україні / С.Й. Майовець, О. І. Топішко // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2014. – Вип. 3. – С. 161 – 167.
7. Сокольська Т.В. Ресурсне та економічне забезпечення стійкого зростання сільськогосподарського виробництва / Т.В. Сокольська. – Біла Церква, 2016. – 339 с.
8. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: кол. моногр. / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В.Шубравської; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогноз. НАН України". – К., 2014. – 456 с

9. Месель-Веселяк В.Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – №3. – С. 13-20.

REFERENCES

1. Ukrainian Agriculture. Statistical Yearbook 2014 – К.: State Statistics Service of Ukraine, 2015. – 379 p.
2. Grow, Ukraine: 12 achievements of the agricultural sector [electronic resource].: <http://minagro.gov.ua/node/19390>.
3. Ukrainian Agriculture 2014 [electronic resource] / State Statistics Service of Ukraine.: <http://ukrstat.org>.
4. Shpychak O.M. Ukrainian grain market optimization and its impact / O.M. Shpychak, A. Bondar // Stock Market Monitoring. –2014. – № 2 (21). – P. 8 – 13.
5. Shubravska O.V. Agricultural economic development of Ukraine on the principles of economic sustainability / O.V. Shubravska // Economics and Forecasting. – 2014.-- № 2. – P. 62-72.
6. Mayovets E. J. Ukrainian Agricultural Production Features /E. J. Mayovets, J.I. Topishko // Bulletin of Kremenchuk University. – 2014 – Vol. 3. – P. 161 –167.
7. Sokolska T.V. Resource and economic prvision for sustainable agricultural growth / T.V. Sokolskf. – Bila Tserkva, 2016 – 339 p.
8. Agrifood development of Ukraine in the context of food security: coll. monograph / [O.V.Shubravska, L.V.Moldavan, B.I.Pashaver et al.] Ed.: Dr. Econ. Sc. O.V.Shubravska; NAS of Ukraine, State Institution "Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. " – К., 2014. – 456 p.
9. Mesel-Veselyak V.Ya. Ooptimal sizes of industrial farm groups in Ukraine / V.Ya.Mesel Veselyak // AIC Economics. – 2008.– №3.– P. 13–20.

Концептуальные основы рационализации структуры сельскохозяйственного производства

А.С. Даниленко, Т.В. Сокольская

Исследованиями выявлено устойчивую тенденцию к изменению структуры сельскохозяйственного производства, происходящую на фоне уверенного наращивания общего объема производства. Между отраслями животноводства и растениеводства нарушена пропорциональность как в количественном, так и качественном отношении (растениеводческая отрасль составляет почти 71 %). Из-за нарушения экологически допустимого соотношения площадей пашни, естественных кормовых угодий, многолетних насаждений, нынешнее использование земельных ресурсов не соответствует требованиям рационального природопользования.

С целью обеспечения сбалансированного экономического роста в сельском хозяйстве предложен комплексный подход к рационализации структуры сельскохозяйственного производства, которая должна осуществляться по следующим направлениям: структурная оптимизация; агротехнологическая оптимизация; торговая оптимизация.

Ключевые слова: рационализация, сельскохозяйственное производство, структура производства, экономический рост, оптимизация структурная, агротехнологическая, торговая.

Conceptual bases of agriculture production rationalization

A. Danylenko, T. Sokolska

The paper considers conceptual foundations, current status and structure of agricultural production in Ukraine. A comprehensive approach to rationalizing the structure of agricultural production within environment and society oriented management to ensure sustainable growth in agriculture.

The rational combination of the industries implies : production of sufficient volumes of agricultural products to meet population demand for essential foodstuffs; diversification of products by type and quality, achieving adequate profitability to ensure expanded reproduction and wages growth.

Key words: rationalization, agricultural production, production structure, economic growth, optimization, environment and society oriented management.

Надійшла 29.06.2016 р.

УДК 349.41(477)

САЛЬМАН І.Ю., д-р юрид. наук

ДАНИЛЕНКО А.С., академік НААН

ШУСТ О.А., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

В статті наведені основні нормативно-правові документи, що регулюють земельні відносини в Україні. Подано складові організаційно-правового механізму земельного ринку, що визначені Конституцією України, Земельним кодексом України та в інших законодавчих актах, за якими збалансована структура організаційно-правового механі-

зму ринку земель має містити: а) інститут права власності на землю у його плюралістичній формі; б) ефективну систему державної реєстрації прав на землю та іншу нерухомість; в) правове забезпечення справедливої (ринкової) оцінки земельних ділянок; г) сприятливе «правове поле» для ринкового обігу земельних ділянок.

Визначено види цивільно-правових угод, за якими здійснюється ринковий обіг земельних ділянок та перехід права власності на земельні ділянки.

Встановлено, що в сучасних умовах реформування земельних відносин, завершення процесів роздержавлення землі, запровадження нової ринкової земельної політики вирішення проблеми реалізації правосуб'єктності у сфері земельних відносин власності потребує виваженого підходу. Має бути сформована нормативно-правова база, це те юридичне і правове поле, на якому повинні будуть діяти усі гравці земельного ринку, встановлена справедлива ціна на землю і продукцію, на ній вирощену, упорядковано ринок з гарантованим попитом і пропозицією. Аграрії мають отримати не просто ринок, а доступ до дешевих ресурсів і ліквідний ринок збуту.

Ключові слова: земельна ділянка, право власності, правове забезпечення, цивільно-правова угода, ринок землі.

Декларація «Про державний суверенітет України» започаткувала кардинальні зміни в новітній історії України і стала першим поштовхом реформуванню земельних відносин, за якою земля, як і всі інші природні ресурси, стали власністю Українською народу, матеріальною основою суверенітету України й використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян. З цього часу бере свій початок створення нової системи земельних відносин, яка мала принципово відрізнитися від системи, побудованої на принципах монопольного права державної власності на землю. Земельна реформа стосувалася передусім питань власності на землю, економічних інтересів селянина-трудівника, мотивації його праці, а зрештою – ефективності суспільного виробництва.

Приватна власність на землю в будь-якій країні стимулює її економічне зростання, оскільки: по-перше, вона забезпечує кращий доступ до землі як капіталу, яким не втрачає вартості, бо земля здатна утримувати, а з часом і підвищувати вартість, пов'язану з економічною діяльністю; по-друге, приватна власність підвищує рівень надійності, поліпшує умови для управління та існування, заохочує створення нових підприємств і залучення прямих іноземних інвестицій [1].

Основні засади ринку земель закладені Земельним кодексом України, який набув чинності 1 січня 2002 р. [5], та прийнятими у розвиток кодексу законами: «Про землеустрій», «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про оцінку земель», «Про державну експертизу землепорядної документації», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» та деякими іншими законодавчими актами [2].

У Конституції України, Земельному кодексі України та в інших законодавчих актах наведено складові організаційно-правового механізму земельного ринку, за якими збалансована структура організаційно-правового механізму ринку земель має містити: а) інститут права власності на землю у його плюралістичній формі; б) ефективну систему державної реєстрації прав на землю та іншу нерухомість; в) правове забезпечення справедливої (ринкової) оцінки земельних ділянок; г) сприятливе «правове поле» для ринкового обігу земельних ділянок [4].

Законодавство країн з ринковою економікою розрізняє поняття «цивільний або цивільно-правовий обіг земельних ділянок» та поняття «ринковий обіг земельних ділянок». Цивільно-правовий обіг земельних ділянок здійснюється на підставі різних видів цивільно-правових угод: купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, передачі землі у спадщину тощо. Однак не всі такі угоди є ринковими. Ринковими вважаються цивільно-правові угоди, які передбачають перехід прав на землю від однієї особи до іншої за плату на основі співвідношення попиту та пропозиції земельних ділянок. Ринкова ціна на них формується саме на основі договорів купівлі-продажу земельних ділянок. Держава з ринковою економікою зацікавлена у формуванні реальних цін на землю, а тому стимулює саме ринковий обіг земельних ділянок.

Ринковий обіг земельних ділянок здійснюється на основі двох видів цивільно-правових угод: договору купівлі-продажу земельних ділянок та договору оренди земельних ділянок. На основі договору купівлі-продажу земель відбувається перехід права власності на земельні ділянки, а на основі договорів оренди землі – перехід права користування на земельні ділянки.

Ці види цивільно-правових договорів є двома відносно самостійними сегментами земельного ринку: ринку земельних ділянок (для набуття їх у власність) та ринку оренди земель (для набуття їх у тимчасове платне користування). Відповідно ринок земельних ділянок визначає рівень цін на них, а ринок оренди земель – рівень орендної плати за земельні ділянки.

Отже, ринковий обіг земельних ділянок відбувається на основі одного виду цивільно-правових угод – договору купівлі-продажу. Усі інші цивільно-правові правочини, на основі яких відбувається перехід права власності на землю від однієї особи до іншої, є угодами, на підставі яких здійснюється цивільно-правовий обіг земельних ділянок [1].

Із введенням в дію 1 січня 2002 р. нового Земельного кодексу України ринок земель сільськогосподарського призначення став обмеженим і передбачає два види переходу прав на земельні ділянки: а) на основі рішення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (адміністративний обіг) та б) на основі цивільно-правового договору (ринковий обіг) [1].

За час проведення земельної реформи відбулася демонополізація державної форми власності на землю і майже 12 тис. господарств і 6,91 млн селян набули право на земельну частку (пай). Нині земельний фонд України становить 5,7 % території всієї Європи. У складі земель майже 71 % (42,8 млн га) займають сільськогосподарські землі, 17,6 % або більше 10,5 млн га – лісові угіддя. За формами власності станом на 1 січня 2011 р. 50,8 % земель знаходилися у приватній власності, 49 % – у державній і лише – 0,2 % у колективній. Показник забезпеченості земельними ресурсами у нашій державі становить 0,70 га на одну особу, в країнах Західної Європи – [6, 7].

Зазначимо, що при формуванні організаційно-правового механізму ринкового обігу земельних ділянок законодавець має враховувати і рівень доступу різних соціальних верств українського суспільства до землі. З огляду на можливість доступу до землі в сучасних умовах сільське населення нашої країни слід розділити на дві підгрупи: а) колишні члени колективних та інших сільськогосподарських підприємств та б) інші сільські жителі. Найкращі можливості доступу до землі отримали колишні члени колективних та інших сільськогосподарських підприємств, яким надані земельні частки (паї). Причому, паювання земель колишніх колективних сільськогосподарських підприємств мало разовий характер. В подальшому, основним джерелом земельних ділянок мав стати ринок, в основі правової моделі мають бути такі орієнтири: а) забезпечення доступу широких верств населення, передусім селян, до землі з метою задоволення їх потреб у земельних ділянках для індивідуального житлового будівництва та ведення підсобного господарства; б) недопущення надмірної концентрації земель у власності громадян та юридичних осіб; в) формування сприятливого інвестиційного «клімату» як для вітчизняних, так і для зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності; г) недопустимість приватизації земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва іноземними фізичними та юридичними особами. Ми вважаємо, що зазначені орієнтири доцільно закріпити в спеціалізованому законодавчому акті – законі про ринок земель сільськогосподарського призначення.

Законодавче визнання права приватної власності на землю в Україні є об'єктивним процесом переходу не тільки до ринкових відносин, а й до цивілізованих відносин у суспільстві в цілому.

Земельний кодекс України містить певні обмеження права приватної земельної класності. Держава, визнаючи право власника як його повну владу на земельну ділянку, залишає за собою можливість встановлювати певні обмеження, які вона вважає необхідними.

У такому аспекті розглядаються положення ст. 133 Земельного кодексу України, яка передбачає, що громадянин (юридична особа), якому земельна ділянка належить на праві приватної власності, може укласти договір застави лише з банком-заставоутримувачем відповідно до вимог, встановлених законами України. Таке положення обмежує правомочність громадянина-заставника у виборі заставоутримувача за договором іпотеки і не сприяє поверненню землі в цивільно-правовий майновий обіг, зміцнюючи таким чином монополію кредитних установ як заставоутримувачів землі [5].

Обмеженням права приватної власності громадянина на земельну ділянку може виступати її вилучення (викуп) з мотивів суспільної необхідності (статті 146, 147 Земельного кодексу України та Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», відповідно до статті першої якого «викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна для суспільних потреб – передача земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, за їх згодою, у державну або комунальну власність для задоволення суспіль-

них потреб шляхом укладення договору купівлі-продажу чи іншого правочину у порядку, встановленому законом» [5].

У сучасних умовах реформування земельних відносин, завершення процесів роздержавлення землі, запровадження нової ринкової земельної політики, вирішення проблеми реалізації правосуб'єктності у сфері земельних відносин власності потребує виваженого підходу. Зокрема, зняття мораторію на продаж земель, це одне з ключових положень просування реформ. Але до цього часу має бути сформована нормативно-правова база, це те юридичне і правове поле, на якому повинні будуть діяти усі гравці земельного ринку, без цього може розпочатися тотальний хаос серед землевласників. Водночас має бути встановлена справедлива ціна на землю і продукцію, на ній вирощену. Активне використання механізму ф'ючерсів дозволить упорядкувати ринок, гарантувати фіксований попит і пропозицію, хеджувати ризики від коливання цін, що особливо актуально в українських реаліях. Аграрії і фермери отримують не просто ринок, а те, чого вони дійсно прагнуть – доступ до дешевих ресурсів і ліквідний ринок збуту. Крім усього іншого, це вирішить і важливе соціальне завдання – дасть можливість сформуватися на селі середньому класу.

Висновки. Отже, реформування земельних відносин, збереження землі як природного ресурсу потребує створення механізмів та інструментів стимулювання ефективного господарювання на землі, формування інформаційної мережі щодо землекористування тощо. Необхідно завершити створення законодавчо-нормативних та інфраструктурних умов для відміни мораторію, що сприятиме перерозподілу сільськогосподарських угідь на користь більш ефективного власника і забезпечить подальший інтенсивний розвиток аграрного сектору України. Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення є важливим кроком для подальшого соціально-економічного розвитку України, у тому числі сільських територій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні / А.С. Даниленко, Ю.Д. Білик, М.Ю. Гарбуз та ін.; За ред. Ю.Д. Білика – К.: Урожай, 2004. – 96 с.
2. Сальман І.Ю. Правові засади аграрного сектору в Україні: загальний аналіз законодавства: монографія / І.Ю. Сальман. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 288 с.
3. Про форми власності на землю: Закон України від 30 січня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 18. – Ст. 225.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №3-4. – Ст. 27.
6. Майстро С.В. Необхідність та напрями удосконалення механізму державного регулювання розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / С.В. Майстро // Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. Теорія та практика державного управління. – Вип. 2 (49). – С. 1-8.
7. Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2013 рік / Держкомстат України. – К., 2014. – 340 с.

REFERENCES

1. Aktual'ni pytannja rozvytku zemel'noi' reformy v Ukraini / A.S. Danylenko, Ju.D. Bilyk, M.Ju. Garbuz ta in.; Za red. Ju.D. Bilyka – K.: Urozhaj, 2004. – 96 s.
2. Sal'man I.Ju. Pravovi zasady agrarnogo sektoru v Ukraini: zagal'nyj analiz zakonodavstva: monografija / I.Ju. Sal'man. – K.: Jurinkom Inter, 2014. – 288 s.
3. Pro formy vlasnosti na zemlju: Zakon Ukrainy vid 30 sichnja 1992 // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1992. – № 18. – St. 225.
4. Konstytucija Ukrainy vid 28 chervnja 1996 r. // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1996. – №30. – St. 141.
5. Zemel'nyj kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnja 2001 // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2002. – №3-4. – St. 27.
6. Majstro S.V. Neobhidnist' ta naprtjamy udoskolennja mehanizmu derzhavnogo reguljuvannja rozvytku rynku zemel' sil'skogospodars'kogo pryznachennja v Ukraini / S.V. Majstro // Derzhavne reguljuvannja procesiv ekonomich-nogo i social'nogo rozvytku. Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja. – Vyp. 2 (49). – S. 1-8.
7. Statystychnyj shhorichnyk “Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy” za 2013 rik / Derzhkomstat Ukrainy. – K., 2014. – 340 s.

Нормативно-правовое обеспечение земельных отношений в Украине

И.Ю. Сальман, А.С. Даниленко, Е.А. Шуст

В статье приведены основные нормативно-правовые документы, регулирующие земельные отношения в Украине. Приведенные составляющие организационно-правового механизма земельного рынка, которые определены Конституцией Украины, Земельным кодексом Украины и в других законодательных актах, по которым сбалансированная структура организационно-правового механизма рынка земель должна содержать: а) институт права собственности на землю в его плюралистической форме; б) эффективную систему государственной регистрации прав на землю и другую недвижимость; в) правовое обеспечение справедливой (рыночной) оценки земельных участков; г) благоприятное «правовое поле» для рыночного оборота земельных участков.

Определены виды гражданско-правовых сделок, по которым осуществляется рыночный оборот земельных участков и переход права собственности на земельные участки.

Определено, что в современных условиях реформирования земельных отношений, завершение процессов разгосударствления земли, введение новой рыночной земельной политики решения проблемы реализации правосубъектности в сфере земельных отношений собственности требует взвешенного подхода. Должна быть сформирована нормативно-правовая база, это то юридическое и правовое поле, на котором должны будут действовать все игроки земельного рынка, установлена справедливая цена на землю и продукцию, на ней выращенную, упорядочено рынок с гарантированным спросом и предложением. Аграрии должны получить не просто рынок, а доступ к дешевым ресурсам и ликвидный рынок сбыта.

Ключевые слова: земельный участок, право собственности, правовое обеспечение, гражданско-правовой договор, рынок земли.

Legal regulation of land relations in Ukraine

I. Salman, A. Danilenko, E. Shust

The article concerns the basic legal documents regulating land relations in Ukraine. These are, in particular, a Land Code of Ukraine, implemented on 1 January, 2002 and the laws "On Land Management", "On Land Protection", "On state control over land use and protection", "On Land Valuation" "On the state examination of land exploitation documents", "On state registration of rights to immovable property and their limitations" taken to the Code development.

These components of the organizational and legal framework of the land market, as defined in the Constitution of Ukraine, the Land Code of Ukraine and other legislative acts balancing the structure of the organizational and legal mechanism for land market should include: a) the institution of land ownership in its multiple forms; b) an effective system of state registration of rights to land and other property; c) legal support for fair (market) evaluation of land; d) favorable "legal framework" for land market circulation.

Types of civil contracts regulating market circulation of land and land ownership transfer are highlighted in the paper.

These kinds of civil contracts are two relatively separate segments of the land market, i.e. land plots market (to acquire their ownership) and land rental market (to acquire the right to temporary paid use). Thus, the land market determines their prices level and the land rental market – the level of land rent.

The paper defined the benchmarks of the legal market model which should be based on: a) providing general public, especially farmers, access to the land in order to meet their needs for land plots for individual housing and farming; b) to prevent excessive concentration of land owned by citizens and legal entities; c) to create a favorable investment "climate" for both domestic and foreign businesses; d) prohibition of agricultural land privatization for commercial agricultural production conducted by foreign individuals and legal entities. It is proved that these guidelines should be enshrined in the law on agricultural land market.

There has been determined that solving the problem of legal personality implementation in land property relations requires a balanced approach under the current conditions of land reform, the completion of land privatization and the introduction of a new market policy. In particular, lifting of the moratorium on land sales is one of the key actions for the reforms promoting. Yet, legal framework should have been formed by that time which is the framework within which all the players will have to operate on the land market. Otherwise, total chaos may start among the landowners. Fair price for the land and the products grown on it should be defined by this time. Active use of the the futures mechanism will streamline the market, guarantee fixed supply and demand, hedge the risks of price fluctuations, which is especially important in Ukrainian realities. Farmers will not just get the market, but what they really seek – access to cheap resources and liquid market. Among other things, it will solve an important social problem as well – it will enable to form the rural middle class.

Thus, land reform, preservation of land as a natural resource needs creating mechanisms and instruments for stimulating effective land management, forming information network on land use and so on. It is necessary to complete the legislative regulatory and infrastructural environment for the moratorium cancelling, which will facilitate the redistribution of agricultural land for a more effective owner and provide further intensive development of the agrarian sector of Ukraine. The functioning of the agricultural land market is an important step for the further socio-economic development of Ukraine, including rural areas.

Keywords: land, property rights, legal support, civil contract, the land market.

Надійшла 1.07.2016 р.

УДК 336.14: 330.837.

ЮХИМЕНКО Я.В., аспірант

Науковий керівник – **ЛЕОНЕНКО П.М.**, д-р екон. наук
ДННУ «Академія фінансового управління»

ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ПУБЛІЧНИХ СОЮЗІВ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МЕТОДОЛОГІЯ

Вперше в комплексі розглянуто неінституціональну методологію дослідження бюджетного процесу публічних союзів усіх рівнів. Показано взаємозв'язок досконалості інституціонального середовища з успішним функціонуванням та рівнем організованості прямих і зворотних зв'язків бюджетних організаційних інститутів у архітектоніці

бюджетної системи та суб'єктами бюджетування. Особлива увага приділяється обґрунтуванню методологічних підходів, які мають враховувати рівень «соціальної якості» учасників бюджетного процесу. Розкрито переваги неоінституціонального підходу за розгляду та аналізу бюджетного процесу, які полягають у більш повному поясненні якісної фінансової динаміки, що наближає модель бюджетного процесу до дійсності і забезпечує повніше розуміння ролі індивідів і держави у формуванні інституціональної архітектури і розвитку бюджетного процесу.

Ключові слова: бюджетний процес, неоінституціоналізм, бюджетування, методологія.

Постановка проблеми. Подальші зміни системи господарювання передбачають і системну зміну відповідного інституційного середовища, яке створює умови функціонування новостворених інститутів в усіх сферах суспільного життя, зокрема і у бюджетній системі. Функціонування інституціональної архітектури бюджетної системи здійснюється в рамках специфічної управлінської діяльності органів державної влади та місцевих публічних союзів різних рівнів – бюджетного процесу. Непослідовність і фрагментарність проведення реформ та відсутність ефективної інституціоналізації бюджетного процесу є основними причинами значних порушень і зловживань з боку окремих його учасників та відсутності стратегічної складової в цьому процесі.

За останні роки наукова спільнота України приділяє значну увагу науковому аналізу бюджетної проблематики. Значимість її визначається вагомістю бюджету і перерозподільних фондів, через які проходить понад 40 % вітчизняного ВВП. З цих позицій актуальність обраної автором теми не потребує додаткових коментарів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми дослідження, в основу яких покладена ідея розвитку бюджетних інститутів, загалом відображені у працях Дем'янишина В. Г. [10], Загорського А. Г. [11], Луніної І. О. [20], Павлюк К. В. [23], Чугунова І. Я. [28] тощо. Окремі аспекти окресленої проблеми розглядаються в працях, які присвячені вивченню механізмів бюджетної системи в органічній єдності із загальною економічною політикою [25; 1; 14; 18; 22; 9]. Питання фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, їх бюджетної самостійності у науковій літературі розглядається без аналізу впливу інституціонального фактора у монографії авторського колективу під керівництвом О. Кириленка [13], Л. Таранули [26] та ряду інших авторів [7; 6; 2]. З'являються й праці, де уже аналізуються й інституціональні проблеми бюджетного процесу [5].

Мета дослідження – наукові надбання зазначених вище та інших дослідників слугуватимуть теоретико-методологічною основою цієї статті, та буде спроба виділити найважливіші інституціональні методологічні підходи до дослідження проблем бюджетного процесу публічних союзів різних рівнів, які мають важливе значення в дослідженні інституціоналізації бюджетного процесу.

Матеріал та методика дослідження. В ході дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема, системний та еволюційний підходи до аналізу процесу інституціоналізації бюджетного процесу. Факторний, структурно-функціональний, системний методи були використані при дослідженні впливу інституціональної архітектури на ефективність бюджетного процесу. Завдяки методам наукового абстрагування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції зроблено висновок щодо необхідності та можливості теоретичного і практичного застосування результатів дослідження.

Основні результати дослідження. На відміну від організаційної архітектури бюджетної системи організація процесу взаємодії полягає в налагодженні прямих і зворотних зв'язків бюджетним організаційним центром (державою) та суб'єктами бюджетування (місцеві органи, державні підприємства та установи, фірми, які виграли тендери на бюджетне фінансування тощо). Процес цивілізаційного розвитку форм та способів реалізації прямих і зворотних зв'язків, факторів їх успішного функціонування та рівня організованості передбачає більш досконале інституційне середовище та суспільну свідомість (людський капітал).

Важливе місце в бюджетному процесі займає людина, яка є «мінімальним носієм соціальної якості» [24, с. 153]. Якщо говорити про бюджети публічних союзів різних рівнів, то саме участь у бюджетному процесі забезпечує відповідний рівень цієї «соціальної якості» людини як істоти, наділеної свідомістю, і яка має власні егоїстичні й економічні цілі, є носієм різних соціальних якостей, джерелом внутрішніх рушійних сил суспільного розвитку, одним із суб'єктів бюджетування. Заради досягнення суспільних цілей індивіди, об'єднуючись, утворюють інститути колективних суб'єктів різного масштабу та спрямування, значна частина яких утримується за рахунок цих же бюджетів.

Ми наголошуємо на важливості дослідження людини як суб'єкта бюджетних відносин з позицій неінституціональної методології дослідження, тому що:

- саме неінституціоналісти під час розгляду та аналізу бюджетного процесу в цілому надають більшого значення розумінню реальних фінансово-економічних явищ, ніж їх прогнозуванню. Тому, здійснюючи науковий його аналіз, можна більш реалістично визначити фінансові можливості публічних союзів і їх пріоритети, роль та форми реалізації закріплених за ними функцій. А інституціоналізація бюджетної політики місцевих інститутів влади закріплює його соціально-економічну спрямованість, конкретизує діяльність місцевих союзів і фінансово її забезпечує;

- науковий аналіз бюджетного процесу з позицій неінституціоналізму дає можливість урахувати неминучість невизначеності та підкреслити у зв'язку з цим межі можливого передбачення фактичного майбутнього на відміну від передбачення в контексті абстрактного моделювання. Практичне застосування за формування політики використання грошових коштів публічних союзів усіх рівнів бюджетного планування в комплексі з бюджетним прогнозуванням оптимізує розподіл їх грошових ресурсів. Бюджетне прогнозування в бюджетному процесі виконує індикативну роль, маючи характер передбачення, одержаного науково-аналітичним методом;

- на відміну від апіорного та формалістичного дедуктивізму неінституціоналісти сприймають сучасні макроекономічні теорії бюджетної політики як неминуче поєднання індукції та дедукції. Завдяки цьому бюджетний процес розглядається як органічне системне революціонізує ціле, а не як статичний механізм;

- неінституціональна теорія вказує на важливість інструменталізму і прагматизму, у тому числі як основи для вирішення проблем ефективного функціонування системи бюджетних відносин на відміну від «наукової фантастики» і розв'язання «головоломок». Саме активне впровадження і вдосконалення явних і прихованих фінансових інструментів у бюджетний процес дає можливість забезпечити упорядкування делегованих дохідних і повноважень, забезпечити виконання регульованої, соціальної функції держави в цілому та її публічних союзів різних рівнів;

- неінституціоналісти роблять акцент на неминучості нормативних елементів у фінансовій науці, особливо в аспекті застосування теорії до проблем інституціоналізації бюджетного процесу та економічної ролі держави і, насамперед, у тому, що стосується статусу кво. Вони підкреслюють роль селективних, часто наявних інституціональних передумов під час визначення того, чий інтереси мають враховуватися за складання бюджетів публічних союзів різних рівнів;

- методологія теорії неінституціоналізму передбачає відкрите висловлення ціннісних суджень, їх критику, обговорення у публічних дискусіях, а не використання цінності у наявному вигляді, що особливо важливо за складання бюджету, формування бюджетної політики та бюджетної архітектури країни. Такий підхід сприяє формуванню більш досконалого інституціонального середовища бюджетного процесу. Проте, тут варто врахувати, що в інституціональному аспекті неолібералізм, підкреслює Г.ж. Колодко, зробив державу та її регулюючу практику публічним ворогом номер один. Маніпулюючи суспільною думкою через засоби масової інформації і, на жаль, через частину наукового співтовариства, особливо через економістів, ліберали нав'язують концепцію «малої» держави та мінімізації її втручання у спонтанні ринкові процеси, хоча саме держава є, поряд з ринком, суперінститутом сучасного господарства та формування інституціонального середовища його функціонування. Лише розумна синергія могутності «невидимої руки» ринку з видимою головою держави дає шанс на довгостроковий економічний успіх, особливо у країнах з «ринком, який формується, зокрема, в економіках постсоціалістичних трансформацій» [15, с. 61]. Особливо це важливо для удосконалення бюджетного процесу в Україні, яка насправді реалізувала не політику лібералізму, а «політику консерватизму» [8, с. 7, 14]. Подібні тенденції світового розвитку підкреслюють класики лібералізму Л. фон Мізес [21] і П. Кругман [16];

- неінституціоналісти обґрунтовують важливість вдаватися до моделювання патернів, а не до обмеженого і часто сумнівного причинно-наслідкового пояснення, вони критикують використання ньютонівської фізики як архетипу фінансової науки взагалі і до дослідження її окремих складових, зокрема і бюджетного процесу;

- важливим у методології неінституціоналістів, що значно сприяє більш широкому науковому аналізу бюджетного процесу, є відстоювання методологічного колективізму у чистому

вигляді або в поєднанні зі збагаченим і неідеологізованим індивідуалізмом, але не останнього самого по собі [30, с.100–110].

Узагальнюючи основні принципи бюджетного процесу держави України загалом та її публічних союзів на основі неінституціональних методів, можна стверджувати про цілісну методологію бюджетно-фіскального перерозподілу в процесі реалізації бюджетної політики для створення умов динамічного економічного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1 – **Методологія бюджетного процесу в Україні**

Інституціональне закріплення основних показників витрат інвестиційної частини бюджету щодо досягнення цілей інвестиційно-інноваційного розвитку	Інституціоналізація макроекономічних бюджетних пропорцій, що забезпечуватимуть ефективне відтворення	Обґрунтування на макrorівні оптимальної величини збільшення бюджету соціального розвитку у тісному взаємозв'язку з темпами економічного зростання
Інституціоналізація цільових орієнтирів інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки з урахуванням бюджетних обмежень	Визначення стратегічної мети бюджетної політики, орієнтованої на розвиток, на основні оцінки ризиків	Врахування глобалізаційних тенденцій розвитку за ранжирування цілей бюджетної політики публічних союзів усіх рівнів
Інституціоналізація пріоритетів бюджетування із врахуванням факторів ризику інвестиційно-інноваційного розвитку	Інституціоналізація пріоритетів бюджетування за видами зовнішніх і внутрішніх ризиків	Інституціоналізація витрат бюджетних коштів за видами зовнішніх і внутрішніх факторів соціального ризику
Інституціональне та грошове забезпечення стимулів інвестиційної та інноваційної діяльності учасників бюджетного процесу	Вибір інструментарію моніторингу ефективності використання грошових коштів публічних союзів	Удосконалення інституціонального середовища бюджетного процесу на основі розвитку децентралізації бюджетної системи
Оцінка ефектів розподілу податкового тягаря за реалізації інвестиційно-інноваційного розвитку	Оцінка ефективності бюджетної політики публічних союзів відповідно до встановлених цілей і досягнутих результатів	Критерій ефективності використання грошових коштів публічних союзів – зростання економіки й добробуту населення

Джерело: запропоновано автором.

Саме такий підхід, на думку дослідників, дає можливість подолати домінуюче ідеалістичне уявлення про логіку наукового прогресу, яка зводить його до конкуренції дослідницьких програм [19] або парадигм [17], які латентно наділяються «онтологічним статусом, незалежним від людської діяльності» [4, с. 148] і видаються автономними від факторів наукової кооперації, комунікації і контрактації, які народжують їх. Це слугувало основою сучасним філософам науки визнати, що «незавершеність, недостатність, неповнота характерні і для наявних наукових методологічних підходів до дослідження процесу розвитку наукового пізнання» [3, с. 10]. Це цілком стосується вивчення фінансової науки загалом і бюджетного процесу зокрема.

Перспективність методологічного інституціоналізму визнано в економічній науці [27]. На наш погляд, він має стати пріоритетним і у фінансовій науці за дослідження її складових, зокрема і бюджетного процесу. Він дозволяє дослідникам інститутів бюджетного процесу відмовитися від принципу нейтральності суб'єкту пізнання, який характерний класичному природознавству і неокласичній економічній теорії. Завдяки використанню методологічного неінституціоналізму ми досягаємо взаємозв'язку «наукової теорії із методом діяльності наукових товариств» [29], який задає їх прихильникам загальні інтереси і цінності, інтегруючим статус і характерний образ мислення. Аксиоматика і гіпотетика фінансової науки включає імпліцитні компоненти, адекватне розуміння яких можливе тільки в умовах глибокої включеності в його локальну субкультуру через сприйняття (усвідомлення) системи ціннісних орієнтацій і цільових установок, конвенцій та інституціональних обмежень.

Запропонований нами підхід до аналізу бюджетного процесу (в цілому фінансової науки) може розглядатися в якості інституцій сфери суспільної свідомості (науково ідеологічних інституцій), а їх представники (дослідники) – в якості носіїв соціально-закріплених когнітивних функцій і загальних статусних інтересів наукових товариств.

Такий підхід в дослідженні бюджетного процесу є важливим, оскільки саме методологічний неінституціоналізм виходить із визнання системної ролі інституціонального фактору в науковій діяльності як її необхідного ендогенного елемента, творчо діючої сили і аргументу «виробничої функції» [12, с. 22–30], фінансової науки – сфери генерації і дифузії нових теоретичних знань про бюджетні процеси. Йдеться не просто про врахування множинності різноманітних «соціально-інституціональних факторів» в якості екзогенних змінних розвитку науки, а про розуміння інституціональної раціональності дій дослідника.

Висновки. Отже, важливою методологічною основою дослідження розвитку сучасного бюджетного процесу в Україні є неінституціональний аналіз. Саме такий методологічний підхід у нашому дослідженні, який ґрунтується на неінституціональній теорії, по-перше, наближає моделі бюджетного процесу до дійсності через включення в аналіз інституціонального середовища. По-друге, дає можливість більш повно пояснити якісну фінансову динаміку, зокрема особливості інституціональної трансформації бюджетної архітектури, а також повніше розкриває сутність еволюційного розвитку фінансових та економічних процесів. І, по-третє, забезпечує повніше розуміння ролі індивідуумів і держави у формуванні інституціональних структур і розвитку бюджетного процесу за участю публічних союзів усіх рівнів країни. Використання в наукових дослідженнях бюджетного процесу проаналізованих нами методологічних складових дадуть змогу краще зрозуміти взаємозв'язок і залежність реального бюджетного процесу від щільності інституціонального середовища, що є перспективою наукового дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азаров М. Я. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012–2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України: монографія / За заг. ред. М. Я. Азарова. – К.: Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. управління», 2011. – Ч. 1. – 268 с., Ч. 2. – 702 с.
2. Бадида М. П. Податкова база місцевого самоврядування: монографія / М. П. Бадида. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2010. – 408 с.
3. Батурич В. К. Глобальные исследовательские программы развития научного познания: теоретико-философский анализ и некоторые возможности их епигенеза / В. К. Батурич // Философия науки, 2004. – № 4. – С. 3–12.
4. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знаний / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: Меддум, 1995. – 323 с.
5. Варналії З. С. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: монографія / З. С. Варналії, Г. В. Бугай, С. В. Оніщенко. – Полтава: Полт. НТУ, 2014. – 271 с.
6. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: монографія / І. М. Вахович. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 400 с.
7. Вишневецька Н. В. Бюджетна політика: регіональний аспект: монографія / Н. В. Вишневецька. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2007. – 244 с.
8. Гесць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Гесць // Економіка України, 2010. – № 3. – С. 4–20.
9. Даниленко А. І. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / За ред. А. І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – 468 с.
10. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
11. Загорський А. Г. Бюджетна система та оподаткування в Україні: проблеми розвитку: монографія / А. Г. Загорський. – Х.: ІНЖЕК, 2008. – 285 с.
12. Иншаков О.В. Введение / Иншаков О. В., Фролов Д. П. // Эволюция институционализма в российской экономической мысли (IX–XXI вв.): В 4-х т. – М.: Экономистъ, 2007. – Т. 1. – 511 с.
13. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / За ред. О. П. Кириленка. – Тернопіль: Екон. думка, 2008. – 376 с.
14. Кириленко О. П. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк. – Тернопіль: Екон. думка, 2007. – 288 с.
15. Колодко Гж. Неoliberalizm и мировой экономической кризис / Гж. Колодко // Вопросы экономики. – 2010. – № 3. – С. 56–65.
16. Кругман П. Кредо либерализма / П. Кругман. – М.: Европа, 2009. – 368 с.
17. Кун Т. Структура научных революций: пер. с англ. / Т. Кун, Сост. В. Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2001. – С. 3–268.

18. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці: монографія / В. Д. Лагутін. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 248 с.
19. Лакатос Имре. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. Структура научных революций: пер. с англ. / Лакатос Имре. Сост. В. Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2001. – С. 269–454.
20. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія / Луніна І. О. – К.: Наук. думка, 2006. – 432 с.
21. Людвиг фон Мизес. Либерализм / Людвиг фон Мизес. – М.: Экономика, 2001. – 239 с.
22. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія і практика: монографія / Ц. Г. Огонь. – К.: КНТЕУ, 2003. – 580 с.
23. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія / К. В. Павлюк. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
24. Пригожин И. Р. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: пер. с англ. / И. Р. Пригожин, И. Стенгес. – Изд. 5-е. – М.: URSS, Ком Книга, 2005. – С. 153–294.
25. Сутормін В. М. Держава – податки – бізнес (зі світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки): монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. – К.: Либідь, 1992. – 328 с.
26. Тарантул Л. Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монографія / Л. Л. Тарантул. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 286 с.
27. Фролов Д. Методологический институционализм: новый взгляд на эволюцию экономической науки / Д. Фролов // Вопросы экономики. – 2008. – № 11. – С. 90–101.
28. Чугунова І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. – К.: НІОС, 2003. – 488 с.
29. Шуман А. Н. Конвенционализм / А. Н. Шуман // Новейший философский словарь. 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Интерпрессервис; Книжный дом. – 2001. – 498 с.
30. Фінансова думка України: монографія / П. І. Юхименко, С. В. Львовичкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – у 3 т. – Т. 1. – 2010. – 687 с.

REFERENCES

1. Azarov M. Ja. Derzhavnyj bjudzhet i bjudzhetna strategija, 2012–2014. Stabilizacija ta stalij rozvytok v umovah reformuvannja ekonomiky Ukrainy: monografija / Za zag. red. M. Ja. Azarova. – K.: Derzh. navch.-nauk. ustanova «Akad. fin. upravlinnja», 2011. – Ch. 1. – 268 s., Ch. 2. – 702 s.
2. Badyda M. P. Podatkova baza misceвого samovrjaduvannja: monografija / M. P. Badyda. – Nizhyn: Aspekt-Poligraf, 2010. – 408 s.
3. Baturin V. K. Global'nye issledovatel'skie programmy razvitija nauchnogo poznanija: teoretiko-filosofskij analiz i nekotorye vozmozhnosti ih epigenez / V. K. Baturin // Filosofija nauki, 2004. – № 4. – S. 3–12.
4. Berger P. Social'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po sociologii znaniy / P. Berger, T. Lukman. – M.: Medium, 1995. – 323 s.
5. Varnalij Z. S. Bjudzhetnyj proces v Ukraini: stan ta problemy instytucijnogo zabezpechennja: monografija / Z. S. Varnalij, G. V. Bugaj, S. V. Onishhenko. – Poltava: Polt. NTU, 2014. – 271 s.
6. Vahovych I. M. Finansova polityka stalogo rozvytku regionu: metodologija formuvannja ta mehanizmy realizacii: monografija / I. M. Vahovych. – Luc'k: Nadstyr'ja, 2009. – 400 s.
7. Vyshnevs'ka N. V. Bjudzhetna polityka: regional'nyj aspekt: monografija / N. V. Vyshnevs'ka. – Luc'k: RVV «Vezha», 2007. – 244 s.
8. Gejec' V. Liberal'no-demokratychni zasady: kurs na modernizaciju Ukrainy / V. Gejec' // Ekonomika Ukrainy, 2010. – № 3. – S. 4–20.
9. Danylenko A. I. Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnogo rozvytku: v 3 t. / Za red. A. I. Danylenka. – K.: Feniks, 2008. – T. 1: Finansova polityka ta podatkovobjudzhetni vazheli i'i realizacii. – 468 s.
10. Dem'janjshyn V. G. Teoretychna konceptualizacija i praktychna realizacija bjudzhetnoi doktryny Ukrainy: monografija / V. G. Dem'janjshyn. – Ternopil': TNEU, 2008. – 496 s.
11. Zagors'kyj A. G. Bjudzhetna systema ta opodatkovuvannja v Ukraini: problemy rozvytku: monografija / A. G. Zagors'kyj. – H.: INZhEK, 2008. – 285 s.
12. Inshakov O. V. Vvedenie / Inshakov O. V., Frolov D. P. // Jevoljucija institucionalizma v rossijskoj jekonomicheskoy mysli (IX–XXI vv.): V 4-h t. – M.: Jekonomist#, 2007. – T. 1. – 511 s.
13. Modernizacija miscevyh finansiv Ukrainy v umovah ekonomichnyh i social'nyh transformacij: monografija / Za red. O. P. Kyrylenka. – Ternopil': Ekon. dumka, 2008. – 376 s.
14. Kyrylenko O. P. Teorija i praktyka bjudzhetnyh investycij: monografija / O. P. Kyrylenko, B. S. Malynjak. – Ternopil': Ekon. Dumka, 2007. – 288 s.
15. Kolodko Gzh. Neoliberalizm i mirovoj jekonomicheskij krizis / Gzh. Kolodko // Voprosy jekonomiki. – 2010. – № 3. – S. 56–65.
16. Krugman P. Kreda liberalizma / P. Krugman. – M.: Evropa, 2009. – 368 s.
17. Kun T. Struktura nauchnyh revoljucij: per. s angl. / T. Kun, Sost. V. Ju. Kuznecov. – M.: ООО «Изд-во АСТ», 2001. – S. 3–268.
18. Lagutin V. D. Bjudzhetna ta monetarna polityka: koordynacija v transformacijnij ekonomici: monografija / V. D. Lagutin. – K.: Kyi'v. nac. torг.-ekon. un-t, 2007. – 248 s.
19. Lakatos Imre. Fal'sifikacija i metodologija nauchno-issledovatel'skih programm. Struktura nauchnyh re-voljucij: per. s angl. / Lakatos Imre. Sost. V. Ju. Kuznecov. – M.: ООО «Изд-во АСТ», 2001. – S. 269–454.
20. Lunina I. O. Derzhavni finansy ta reformuvannja mizhbjudzhetnyh vidnosyn: monografija / Lunina I. O. – K.: Nauk. dumka, 2006. – 432 s.
21. Ljudvig fon Mizes. Liberalizm / Ljudvig fon Mizes. – M.: Jekonomika, 2001. – 239 s.
22. Ogon' C. G. Dohody bjudzhetu Ukrainy: teorija i praktyka: monografija / C. G. Ogon'. – K.: KNTEU, 2003. – 580 s.

23. Pavljuk K. V. Bjudzhet i bjudzhetnyj proces v umovah tranzytivnoi' ekonomiky Ukrainy: monografija / K. V. Pavljuk. – K.: NDFI, 2006. – 584 s.
24. Prigozhin I. R. Porjadok iz haosa: Novyj dialog cheloveka s prirodoj: per. s angl. / I. R. Prigozhin, I. Strenges. – Izd. 5-e. – M.: URSS, Kom Kniga, 2005. – S. 153–294.
25. Sutormin V. M. Derzhava – podatky – biznes (zi svitovogo dosvidu fiskal'nogo reguljuvannja rynkovoï ekonomiky): monografija / V. M. Sutormina, V. M. Fedosov, V. L. Andrushhenko. – K.: Lybid', 1992. – 328 s.
26. Tarantul L. L. Opodatkuvannja ta regional'nyj rozvytok (teorija i praktyka): monografija / L. L. Tarantul. – Irpin': Akademiya DPS Ukrainy, 2003. – 286 s.
27. Frolov D. Metodologicheskij institucionalizm: novyj vzgljad na jevoljuciju jekonomicheskoy nauki / D. Frolov // Voprosy jekonomiki. – 2008. – № 11. – S. 90–101.
28. Chugunova I. Ja. Bjudzhetnyj mehanizm reguljuvannja ekonomichnogo rozvytku: monografija / I. Ja. Chugunov. – K.: NIOS, 2003. – 488 s.
29. Shuman A. N. Konvencionalizm / A. N. Shuman // Novejšij filosofskij slovar'. 2-e izd., pererab. i dop. – Minsk: Interpresservis; Knizhnyj dom. – 2001. – 498 s.
30. Finansova dumka Ukrainy: monografija / P. I. Juhymenko, S. V. L'ovochkin, V. M. Fedosov, S. I. Jurij; za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof. V. M. Fedosova. – K.: Kondor, 2010. – u 3 t. – T. 1. – 2010. – 687 s.

Исследование бюджетного процесса публичных союзов: институциональная методология

Я.В. Юхименко

Впервые в комплексе рассмотрено неинституциональную методологию исследования бюджетного процесса публичных союзов всех уровней. Показано взаимосвязь совершенства институциональной среды с успешным функционированием и уровнем организованности прямых и обратных связей бюджетных организационных институтов в архитектонике бюджетной системы и субъектами бюджетирования. Особое внимание уделено обоснованию методологических подходов, которые должны учитывать уровень «социального качества» участников бюджетного процесса. Выявлено преимущества неинституционального подхода при рассмотрении и анализе бюджетного процесса, которые более полно объясняют качественную финансовую динамику, что приводит модель бюджетного процесса к действительности и обеспечивает более полное понимание роли индивидов и государства в формировании институционализации архитектоники и развитии бюджетного процесса.

Ключевые слова: бюджетный процесс, неинституционализм, бюджетирование, методология.

Researching the budget process of public unions: institutional methodology

Ya. Yukhymenko

The article deals with neoinstitutional methodology of researching the budget process of public unions of all levels in complex for the first time. It is proved the interaction between the perfect institutional environment, successful operation and the level of organization of direct links and feedback of budget organizing institutes in the architectonics budget system and subjects budgeting. It is noted the place in budget process participants' "social skills", their influence on the action of collective institutions of various sizes and directing the policy of funds use. It is justified that neoinstitutional methodology of researching the budget process gives more understanding of the real financial and economic phenomena than their prognostication, and institutionalization of budget policy of local government institutions fixes its social-economic direction, elaborates activities of local unions and provides them financially.

Neoinstitutional methodology of researching the budget process considers more fully limits of the possible prediction of actual future unlike the prediction in the context of abstract modeling. Neoinstitutional theory points at the importance of pragmatism and instrumentalism, including as a basis for solving the problems of effective functioning the system of budgetary relations. Consideration of normative documents in the research contributes strengthening the role of selective, frequently existing institutional preconditions in determining whose interests must be taken into account when drawing up budgets of public unions of different levels.

Methodological tools of neoinstitutionalism provides open expression of value judgments, discussing them in public debate and their criticism, but non-use of values in the existing form which is especially important at budgeting, forming the budget policy and budget architectonics of the country.

A very important fact in the methodological neoinstitutionalism is defending methodological collectivism in its pure form or in combination with enriched non-ideological individualism, but not the latter itself. Based on above-mentioned the author presents a complete methodology for budgetary and fiscal redistribution in the implementation of the budget policy to create conditions for dynamic economic development.

The author concludes that the use of the neoinstitutional methodology allows the researchers of budget process institutions to refuse the principle of neutrality subject of cognition, which is characteristic of classical natural science and neoclassical economic theory, so interaction between scientific theory and the method of scientific society's activity is achieved. According to the author, marked approach to the consideration of budget process can be considered as institutional sphere of social consciousness, and their representatives as carriers of social-fixed cognitive functions. Finally, it is important to recognize the systemic role of institutional factor in the research activities as its necessary endogenous element, creatively active power and argument of the "production function".

Based on the analysis the author concludes that methodological approach which is based on neo-institutional theory, firstly, approximates model of the budget process to reality through inclusion into the analysis of the institutional environment. Secondly, it makes possible to explain more fully the qualitative financial dynamics, particular features of institutional transformation of budget architectonics, and disclose more fully the nature of evolutionary development of the financial and economic processes. Thirdly, it provides more complete understanding of the role of individuals and state in forming institutional structures and development of the budget process with the participation of public unions of all levels of the country.

Keywords: budget process, neoinstitutionalism, budgeting, methodology.

Надійшла 14.07.2016 р.

УДК 631.152:332.146:330.322(477.41)

ОДНОРОГ М.А., канд. екон. наук

Технологічно-економічний коледж

Білоцерківського національного аграрного університету

Odnorog_VTNAU@ukr.net

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ НА ОСНОВІ РОЗРОБКИ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ПО ЗАЛУЧЕННЮ ІНВЕСТИЦІЙ (на прикладі Київської області)

Встановлена необхідність модернізації інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового комплексу. Визначено основні пункти розробки комплексної програми по залученню інвестицій. Обґрунтовано напрями вдосконалення інвестиційної політики на рівні сільськогосподарських підприємств аграрного сектору Київської області. Розроблені теоретичні, методологічні положення і практичні рекомендації щодо шляхів модернізації інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового регіону на основі розробки комплексних програм по залученню інвестицій. Визначено економічні елементи впливу на інвестиційну діяльність.

Ключові слова: модернізація, інвестиційна політика, сільськогосподарські підприємства, агропромисловий регіон, комплексна програма, інвестиції.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбувається процес модернізації економіки областей, виробляються нова регіональна політика та інвестиційна стратегія господарського комплексу регіону. Проте останнім часом намітилася тенденція, пов'язана з великим розривом у соціально-економічному розвитку між агропромисловими і видобувними регіонами. Це пов'язано, по-перше, з включенням механізму ринкової конкуренції, що розділив регіони за їх конкурентними перевагами і недоліками; виявився також неоднаковий рівень адаптації до ринку регіонів з різною структурою економіки та різним менталітетом населення і влади. По-друге, істотно ослабла регулююча роль держави, що призвело до скорочення державних інвестицій у регіональний розвиток, скасування більшості регіональних економічних і соціальних компенсацій.

У зв'язку з цим однією з найбільш актуальних проблем агропромислових регіонів є модернізація інвестиційної політики, а саме створення сприятливого інвестиційного клімату, активізація інвестиційної діяльності всіх господарюючих суб'єктів на основі розробки комплексної програми залучення інвестицій в економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пошуку пріоритетних напрямів інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств присвячені праці таких зарубіжних вчених: Колеман Д., Фуллер Б., Херстейн Р., Джоргенсон Д., Крелле В., Лернер Д., Мегінсон В., Ромер П., Шмідт Р., Солоу Р. Також цими питаннями займалися вітчизняні вчені: І.Т. Балабанов, І.О. Бланк, В.П. Горьовий, С.О. Гуткевич, А.А. Задоя, О.В. Захарчук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, В.Г. Чабан, І.В. Ліпсіц, І.І. Лукінов, П.І. Юхименко, Г.М. Підлісецький, М.М. Кропивко, П.Т. Саблук та інші.

Однак у більшості наукових досліджень мало уваги приділено пошукам шляхів модернізації інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового регіону на основі розробки комплексних програм по залученню інвестицій. Усе це свідчить про актуальність теми, що й визначило напрям дослідження в науковому і практичному аспектах.

Мета дослідження – розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо шляхів модернізації інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового регіону на основі розробки комплексних програм по залученню інвестицій.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи наукової абстракції, системного підходу, аналізу та синтезу, монографічний метод.

Основні результати дослідження. Агропромисловий комплекс – один з найважливіших секторів економіки України. Затяжна економічна криза, що охопила всі сфери економіки, завдала непоправної шкоди аграрному виробництву, майже зруйнована система матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. Вихід аграрної економіки з кризового стану

може бути здійснений тільки після відновлення повноцінного інвестиційного процесу, спрямованого на відновлення матеріально-технічної бази. Основним завданням держави в цьому плані є створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання інвестиційних процесів.

Інвестиційний клімат є важливою складовою системи економіки, яка має створити передумови для стабільного інвестиційного зростання шляхом активної інвестиційної діяльності. Проблема підвищення ефективності інвестиційного процесу – одна з найважливіших. Проте в Україні інвестиційна активність внутрішніх і зарубіжних інвесторів значною мірою стримується за рахунок сформованого несприятливого інвестиційного середовища, ряду зовнішніх і внутрішніх факторів.

В умовах ринкової економіки залучення інвестицій є вагомим фактором економічного зростання, поліпшення економічної ситуації в країні та добробуту населення. В аграрній сфері залучення інвестицій є також засобом забезпечення продовольчої безпеки держави, гарантом розвитку його сфер. Дослідження показують, що для успішного залучення інвесторів у розвиток економіки аграрних підприємств необхідно створити умови для їх діяльності, тобто сформувавши сприятливий інвестиційний клімат як в Україні та регіонах, так і в кожному аграрному господарюючому суб'єкті зокрема.

Україна потребує нових механізмів залучення прямих іноземних інвестицій та суттєвого поліпшення інвестиційного клімату. Водночас все більше прослідковується нечіткість інвестиційної стратегії, а непрозорість процесу обговорення і формування інвестиційних та інноваційних пріоритетів розвитку національної економіки перешкоджає виробленню об'єктивних цілей та напрямів цієї політики, послаблює суспільну легітимність урядової політики у цій сфері. У суспільстві, а також серед економічної еліти, вже назріло розуміння того, що без істотних змін практики впровадження та механізмів реалізації декларованих в національному законодавстві норм забезпечення інвестиційного клімату Україна буде позбавлена гідних перспектив у міжнародному поділі праці. Існуючі в Україні перешкоди реалізації пріоритетів формування інвестиційного клімату мають системний характер і охоплюють правову, економічну, науково-технологічну та фінансову складові.

Динамічний розвиток Київської області, накопичений економічний потенціал, оперативно прийняті Урядом регіону заходи щодо мінімізації наслідків фінансової кризи дозволили зберегти соціальну та фінансову стабільність, продовжити структурні перетворення економіки і в результаті отримати позитивну динаміку за основними показниками соціально-економічного розвитку регіону. Основна частка коштів була спрямована на нове будівництво виробничих об'єктів та об'єктів соціальної сфери, придбання машин і обладнання. Основними галузями, які формують валовий регіональний продукт, є сільське господарство, промисловість, торгівля, транспорт і зв'язок, будівництво [4, с. 8]. Промисловість є базовою складовою економіки області. Значну роль в економіці Київської області відіграє агропромисловий комплекс. Необхідно зазначити, що, здійснюючи визначальний вплив на формування валового регіонального продукту, сільське господарство продовжує скорочення парку основних видів сільськогосподарської техніки. Спостерігається стійка тенденція зниження поголів'я великої рогатої худоби [1, с. 94]. Негативну динаміку має і поголів'я птиці. Проведене нами дослідження дозволило виявити основні фактори, що зумовлюють негативну динаміку розвитку і стримують інвестиційну активність агропромислових підприємств області у 2014 році: брак власних фінансових коштів, високий відсоток комерційного кредиту, невизначеність економічної ситуації в країні. Також до цих факторів належить складний механізм отримання кредитів для реалізації інвестиційних проектів, недостатній попит на продукцію і незадовільний стан технічної бази. Останнім часом гостро стоїть питання про подальший розвиток агропромислового комплексу.

Економічні показники багатьох підприємств погіршуються, і в області збільшиться кількість збиткових підприємств. Таким чином, для підвищення стійкості та ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств регіону, поліпшення основних соціальних параметрів життя в сільській місцевості потрібне залучення додаткових джерел фінансування інвестицій, що в умовах підвищених ризиків інвестування в сільське господарство визначає необхідність проведення ефективної регіональної інвестиційної політики. Інвестиційна політика в Київській області розроблена з урахуванням стратегії її довгострокового соціально-економічного розвитку і будується на принципах залучення інвестицій в ефективні та конкурентоспроможні

види діяльності, що стимулюють ділову активність в галузях, які сприяють росту доходів бюджету Київської області (харчова промисловість, сільськогосподарське виробництво, будівництво і т. д.) [2].

Основними принципами інвестиційної політики Київської області є: державна підтримка інвесторів, зниження витрат під час ведення бізнесу і ризиків інвестицій, розвиток інститутів державно-приватного партнерства, забезпечення збалансованості розвитку регіону в цілому і окремих галузей. За рівнем законодавчого забезпечення Київська область належить до регіонів з уже сформованою нормативно-правовою базою в галузі інвестиційної діяльності [5, с. 34]. Правове регулювання інвестиційної діяльності на території області здійснюється відповідно до законодавства України. Ці нормативно-правові акти визначають правові, економічні та соціальні умови залучення в економіку регіону капіталу, а також спрямовані на забезпечення і захист прав власності суб'єктів інвестиційної діяльності. Однак, це законодавство має ряд недоліків і недоробок, тобто не включає ряд складових, необхідних як для підтримки інвестиційного іміджу, так і для формування основи для модернізації економіки регіону. В цілому не передбачена підготовка висококваліфікованих кадрів для інвестиційної діяльності в Київській області; не згадується впровадження механізмів стимулювання залучення інвестицій для розширення інноваційного сектору в економіці регіону; не розроблена система формування привабливого іміджу Київської області шляхом просування продукції місцевих товаровиробників і т. д.

Також не прописані конкретні заходи, що сприяють залученню інвестиційного капіталу в агропромисловий комплекс регіону. Отже, одним з головних завдань, що сприяють залученню інвестицій в агропромисловий комплекс Київської області, має стати реформування регіонального інвестиційного законодавства [3, с.145]. Таким чином, найбільш актуальними напрямками підтримки інвесторів, що здійснюють вкладення капіталу в агропромисловий сектор для Київської області мають стати: розвиток інституту державно-приватного партнерства, створення на умовах державно-приватного партнерства інвестиційних майданчиків з готовою інженерною інфраструктурою для розміщення нових виробництв і видів діяльності; розвиток виробничої, міжгалузевої кооперації та ринку органічної продукції як між суб'єктами України, так і з країнами ближнього і далекого зарубіжжя; формування інвестиційного заставного фонду Київської області з метою залучення кредитних ресурсів і розширення можливостей надання гарантій Урядом регіону за кредитними коштами, залученими на фінансовому ринку для фінансування значущих інвестиційних проектів; оплата страхування ризиків інвесторів, що виникають за реалізації інвестиційних проектів, за рахунок інвестиційного заставного фонду Київської області; залучення фінансово-кредитних інститутів, інвестиційних компаній як фінансових посередників за реалізації пріоритетних інвестиційних проектів з наданням гарантій Уряду регіону; сприяння активній участі агропромислових підприємств області в міжнародній та регіональній виставково-ярмарковій діяльності; видання та розповсюдження довідників товаровиробників регіону, в тому числі розміщення інформації в мережі Інтернет, з метою демонстрації економічного потенціалу Київської області можливим діловим партнерам; будівництво переробних виробництв агропромислового комплексу з використанням сучасних досягнень агробіології, гігієни харчування та створення мережі малих переробних підприємств безпосередньо в місцях вирощування сільськогосподарської продукції; формування регіональних кластерів та комплексне використання місцевих сільськогосподарських ресурсів сировини.

Таким чином, необхідно модернізувати реалізовану в Київській області інвестиційну політику і створити нову комплексну програму по залученню інвестицій із застосуванням інноваційних інструментів у агропромисловому комплексі.

Висновки. Під час розробки конкретних заходів залучення фінансових ресурсів з використанням механізму концесій необхідно враховувати ряд важливих складових, таких як: по-перше, в процесі концесії інвесторам передаються реальні активи в експлуатацію, а не в лізинг, з подальшим правом викупу; по-друге, в період концесії найменування власника об'єкта концесії залишається колишнім. Крім того, необхідно відзначити, що в такій схемі концесіонерами-інвесторами не можуть бути державні органи влади та підприємства з державним капіталом. Розроблені нами економічні елементи впливу на інвестиційну діяльність регіону включають принципово нову для регіону культуру ставлення влади до інвесторів, в центрі якої знаходиться усвідомлення того, що інвестора потрібно не обтяжувати, а створювати для нього сприятливі

умови і допомагати досягти довгострокової успішності реалізованого проекту. Таким чином, розробка комплексної програми по залученню інвестицій в регіон дасть можливість поліпшити інвестиційний клімат Київської області, провести селекцію наявних інвестиційних проектів та ініціювати нові проекти з високим рівнем комерційної ефективності, залучити необхідні інвестиційні ресурси в агропромисловий комплекс регіону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонов В.Б. Оцінка ефективності структурних трансформацій залучення прямих іноземних інвестицій в Україні / В. Б. Антонов // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 94–98.
2. Басов М.Г. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства. [Електронний ресурс] / М.Г. Басов. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/4_basov.doc.htm.
3. Годованець О. Податкове регулювання інвестиційної діяльності як фактор економічного зростання / О. Годованець, Л. Амбрик // Світ фінансів. – 2011. – № 1. – С. 145–149.
4. Козик В. В. Визначення чутливості інвестиційної ефективності до зміни ефектоутворюючих факторів виробництва інноваційної продукції / В. В. Козик, О. Ю. Ємельянов, О. Л. Політанська // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 3. – С. 8.
5. Крупка М. І. Оцінка фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України / М. І. Крупка, Н. Б. Демчишак // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 34–39.

REFERENCES

1. Antonov V.B. Ocinka efektyvnosti strukturnykh transformacij zaluchennja prjamyh inozemnyh investycij v Ukraini / V. B. Antonov // Regional'na ekonomika. – 2010. – № 3. – S. 94–98.
2. Basov M.G. Ocinka investycijnoi' pryvablyvosti pidprijemstva. [Elektronnyj resurs] / M.G. Basov. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/4_basov.doc.htm.
3. Godovanc' O. Podatkove reguljuvannja investycijnoi' dijal'nosti jak faktor ekonomichnogo zrostantnja / O. Godovanc', L. Ambryk // Svit finansiv. – 2011. – № 1. – S. 145–149.
4. Kozyk V. V. Vyznachennja chutlyvosti investycijnoi' efektyvnosti do zminy efektoutvorjuchykh faktoriv vyrobnyctva innovacijnoi' produkcii' / V. V. Kozyk, O. Ju. Jemel'janov, O. L. Polityans'ka // Investycii': praktyka ta dosvid. – 2009. – № 3. – S. 8.
5. Krupka M. I. Ocinka finansovogo potencialu investycijnoi' dijal'nosti v ekonomici Ukrainy / M. I. Krupka, N. B. Demchyshak // Finansy Ukrainy. – 2011. – № 11. – S. 34–39.

Модернизация инвестиционной политики сельскохозяйственных предприятий агропромышленного региона на основании разработки комплексной программы по привлечению инвестиций (на примере Киевской области)

М.А. Однорог

Выявлена необходимость модернизации инвестиционной политики сельскохозяйственных предприятий агропромышленного комплекса. Определены основные пункты разработки комплексной программы по привлечению инвестиций. Обоснованы направления совершенствования инвестиционной политики на уровне сельскохозяйственных предприятий аграрного сектора Киевской области. Разработаны теоретические, методологические положения и практические рекомендации о путях модернизации инвестиционной политики сельскохозяйственных предприятий агропромышленного региона на основе разработки комплексных программ по привлечению инвестиций. Определены экономические элементы влияния на инвестиционную деятельность.

Ключевые слова: модернизация, инвестиционная политика, сельскохозяйственные предприятия, агропромышленный регион, комплексная программа, инвестиции.

Modernization of investment policy of agricultural region agricultural enterprises by developing a comprehensive program to attract investments (for example Kyiv region)

M. Odnorog

Attention is paid to issues of the investment policy of agricultural enterprises of agroindustrial region. Discovered the possibility of upgrading the investment policy the investment policy of agricultural enterprises through the development of a comprehensive program to attract investment.

One of the most actual problems of the agro-industrial regions is to upgrade the investment policy, namely the creation of a favorable investment climate, activation of investment activity of all economic entities through the development of a comprehensive program of attracting investments into the economy.

Today little attention is paid to finding ways of modernization of the investment policy of the agricultural enterprises of the agro-industrial region through the development of integrated programmes to attract investment. All this testifies to the relevance of the topic, and thus led to the choice of direction of research in the scientific and practical aspects.

The aim of the study is to develop theoretical, methodological provisions and practical recommendations on ways of modernization of the investment policy of the agricultural enterprises of the agro-industrial region through the development of integrated programmes to attract investment.

Theoretical and methodological basis of the study is the dialectical method of knowledge and systematic approach by which the theoretical and methodological bases of formation evaluation component factors of investment in agriculture, current conditions and characteristics of their influence.

In a market economy the attraction of investment is a significant factor of economic growth, improvement of the economic situation in the country and the welfare of the population. In the agricultural sector in attracting investment is also a means of ensuring food security of the state, the guarantor of development of its fields.

Studies show that successful attraction of investors to the economic development of agricultural enterprises is necessary to create conditions for their activities, that is, to form a favorable investment climate of Ukraine's regions and of every agricultural entity in particular.

The main principles of investment policy in the Kiev region are: state support for investors, lower costs of doing business and investment risks, the development of institutions of public-private partnerships, to ensure a balanced development of the region as a whole and individual sectors.

One of the main challenges for attracting investment in the agro-industrial complex of Kyiv region must become the reform of regional investment legislation.

The most relevant areas of support for investors carrying out investment in the agricultural sector for the Kyiv region should be: the development of the Institute of public-private partnerships, creation of public-private partnership investment sites with necessary engineering infrastructure to accommodate new industries and activities; the development of industrial, inter-sectoral cooperation and market of organic products between Ukraine and countries near and far abroad; the formation of the investment pledge Fund of the Kiev region, with the aim of attracting credit resources and empowerment of guarantors by the regional Government for the loan funds raised on the financial market to Finance important investment projects.

In developing specific activities for attracting financial resources using the mechanism of concessions necessary to consider a number of important components, such as: first, in the process of concession investors are transmitted to real assets in operation, not leasing with a subsequent right of redemption; second, the concession period the name of the owner of the object of concession remains the same. In addition, it should be noted that in this scheme, concessionaires – investors may not be public authorities and enterprises with state capital.

Thus, the development of a comprehensive program to attract investment to the region will provide an opportunity to improve the investment climate in the Kiev region, to carry out selection of available investment projects and initiate new projects with a high level of commercial efficiency to attract the required investment resources in the agricultural complex of the region.

Key words: modernization, investment policy, agricultural enterprises, agro-industrial region, a comprehensive program, investments.

Надійшла 15.07.2016 р.

УДК 338.43/46(477):004.738.5

БОНДАРЕНКО Р. І., аспірантка

Науковий керівник – **ШУСТ О. А.,** д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

bond.ruslana@ukr.net

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИНЦИПІВ Е-KOMERЦІЇ

Розглянуто позитивні результати впровадження принципів електронної комерції в збутову діяльність виробників аграрної продукції; досліджено основні види інтернет-ресурсів, що використовуються виробниками для просування та реалізації агропродовольства всередині країни залежно від об'ємів виробництва та виду продукції. Дано характеристику рівнів електронної мережевої інфраструктури.

Ключові слова: електронна комерція, електронний бізнес, інфраструктура, агропродовольчий ринок.

Постановка проблеми. Найважливішим чинником ефективного функціонування інфраструктури агропродовольчого ринку є налагоджений механізм взаємодії між суб'єктами господарювання, ринковими агентами та кінцевими споживачами. Ступінь розвитку інфраструктури та здатність виконувати покладені на неї функції залежить від швидкості встановлення комунікацій між партнерами в бізнес-середовищі, що впливає на оперативність прийняття рішень, мобільність партнерів та частоту укладання ринкових угод.

На думку науковців, інфраструктуру ринку варто розглядати в двох її функціональних аспектах:

- фізична інфраструктура (складські та холодильні приміщення, логістичні центри, транспортна система, оптові та роздрібні ринки, мережі ритейлу, заклади громадського харчування);
- інформаційна інфраструктура (консалтингові фірми, страхові компанії, біржі, галузеві організації, інститути сільськогосподарського дорадництва, інтернет-ресурси).

На сьогодні, інфраструктура агропродовольчого ринку України, як фізична, так й інформаційна, є недостатньо розвинутою. А тому виникає ряд проблем щодо взаємодії виробників

сільськогосподарської продукції, ринкових агентів та інформаційних центрів, що значно впливає на ефективність просування продукції, її ціну, збереження безпечності та якості.

Актуальність дослідження оптимізації взаємодії об'єктів інфраструктури агропродовольчого ринку з використанням принципів електронної комерції (е-комерції) пояснюється значним впливом глобальних інформаційних та комунікаційних технологій мережі Інтернет на соціально-економічну діяльність суспільства, що сприяє формуванню глобального віртуального економічного середовища. В свою чергу, використання інформаційних технологій відкриває можливості для створення нових та удосконалення уже існуючих організаційно-економічних та інституціональних механізмів розвитку аграрного бізнесу.

На сьогодні електронні торговельні майданчики та центри обробки транзакцій відіграють ключову роль в координації дій світового електронного продовольчого ринку [9]. Враховуючи швидку інтеграцію України до міжнародного ринку агропродовольства та аграрний потенціал країни загалом, сьогодні важливо вчасно зреагувати на світові тенденції використання можливостей Інтернету та не лише долучитися до світових online-систем постачання та просування агропродовольчих ресурсів, а й розпочати побудову власних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку е-комерції та електронного бізнесу в аграрному секторі в більшому обсязі висвітлюються в роботах міжнародних науковців, зокрема в працях К. Емке, Я. Дувала, Дж. Клотца, Ч. Орвіга, А. Ральфа, Д. Тілмані, М. Фрейн. Підкреслюється, що просування аграрної компанії в мережі Інтернет сприяє підвищенню її впізнавання, товарообігу та прибутковості. Особливості формування та розвитку електронного агропродовольчого ринку в країнах СНД розглядалися О. Г. Чариковою, Є. А. Ясиревою та ін. Серед вітчизняних науковців дослідженням перспектив впровадження технологій е-комерції в аграрний бізнес України займаються О. П. Копишінська, А. В. Калініченко, В. М. Калініченко, О. М. Швиденко та ін. В роботах Н. С. Серських приділяється увага проблемам впровадження інструментів е-комерції в аграрний бізнес.

Однак, на нашу думку, сьогодні залишається практично не висвітленим питання організації взаємодії учасників агропродовольчого ринку та елементів інфраструктурного забезпечення через механізми електронної комерції, з використанням інтернет-мережі.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні основних принципів електронної комерції в оптимізації роботи елементів інфраструктурного забезпечення агропродовольчого ринку.

Матеріал та методика дослідження. В роботі використовувалися теоретичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, аналітичні матеріали галузевих організацій та інформаційних центрів. Наукове дослідження проводилося з використанням принципів системного підходу та низки науково-дослідних методів.

Основні результати дослідження. Сучасна епоха глобалізації ринкових процесів приводить до необхідності використання передових технологій в усіх галузях аграрного виробництва, особливо це стосується реалізації виробленої продукції. Одним з пріоритетних напрямів процесу глобалізації є розвиток електронного бізнесу через використання інструментів електронної комерції.

Під електронною комерцією розуміється ведення бізнесу в online-режимі, зокрема через прямі продажі товарів і послуг, платіжні системи з використання інтернет-банкінгу (клієнт-банк), розміщення інформації та реклами на сайті компанії та спеціалізованих веб-ресурсах (бізнес-каталогах, рекламних сайтах, електронних торговельних майданчиках) [6]. Головною перевагою використання зазначених інструментів є інтерактивна взаємодія покупців та продавців у віртуальному просторі в режимі реального часу [1].

На думку Мельничук О. С., ринок е-комерції – це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу товарів та послуг, що здійснюються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій у віртуальному просторі та забезпечуються відповідною інфраструктурою [6].

На цьому ринку відбувається реалізація таких процесів як дослідження ринку, просування, продаж товарів та послуг, ведення переговорів, здійснення замовлень та їх виконання, розрахунки за угодами, відслідковування вантажів у режимі реального часу, післяпродажне обслуговування та ін. Відповідно, суб'єктами ринку е-комерції є бізнес-одиниці, споживачі та держава, що також виступає основним регулятором ринку [4].

В Україні регулювання процесів, що проходять з використанням е-комерції відбувається на основі ЗУ «Про електронну комерцію» (від 03.09.2015 № 675-VIII), який було прийнято лише минулої осені [3]. Це свідчить про те, що даний сегмент ведення бізнесу для України є досить новим.

На думку експертів, розвиток електронного ринку в Україні припадає на 2010–2011 роки [6]. Однак, навіть за такий короткий час, широке використання населенням та бізнес-структурами інформаційних технологій сприяло формуванню нових механізмів просування та реалізації аграрної продукції виробниками та посередниками, а також здійснення купівлі товарів споживачами.

Використання веб-ресурсів створює очевидні переваги як для великих гравців, так і для дрібних фермерів, які мають значні труднощі з виходом на організований ринок та пошуком партнерів. Це в першу чергу пов'язано з невеликими об'ємами виробництва продукції, територіальною розпорошеністю та відсутністю маркетингових відділів.

Підґрунтям для взаємодії суб'єктів ринку е-комерції є наявність електронної логістичної інфраструктури, яка є сукупністю торгової, фінансової та платіжної підсистем [1], що існують на базі відповідної мережевої інфраструктури, без якої не можуть бути реалізовані електронні угоди. Створення такої інфраструктури, на думку Н. Н. Алексеева, має включати формування декількох рівнів: виробничого, відділу переміщення, збутового та сервісного. Характеристика відділів доопрацьована автором та наведена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Характеристика рівнів електронної мережевої інфраструктури на агропродовольчому ринку (складено автором з використанням [1])

Рівні мережевої інфраструктури	Характеристика
Виробнича інфраструктура	Включає формування відповідної інформаційної бази даних щодо перебігу виробничих процесів. Має на меті створити мультимедійний продукт з використанням комп'ютерних технологій у вигляді тексту, графіків, відео, зображення і т. д. для поширення через інформаційні технології, мережу Інтернет.
Інфраструктура документообігу	Суть розкривається в електронному обміні діловими документами стандартизованої форми з використанням електронного підпису, цифрового логотипу, емблем і т. д.
Збутова інфраструктура	Головною функцією є розподіл та просування продукції потенційним споживачам через інтернет-ресурси. Включає: зведення потенційних покупців та продавців на електронних торговельних майданчиках, організація торгів з метою встановлення оптимальної ринкової ціни; організація та проведення поставок; підготовка, доставка продукції та контроль її якості і т. д.
Сервісна інфраструктура	Суб'єкти забезпечують оперативне надання послуг клієнту: проведення платіжних операцій (інтернет-банкінг); забезпечення інформаційної безпеки; рекламні послуги; використання електронних торговельних майданчиків; бірж; реєстрація в електронних бізнес-каталогах; відслідковування переміщення вантажу в online-режимі; online-страхування; отримання інформації щодо стану ринку; консалтингові послуги та ін.

З огляду на зазначену вище інформацію, можна припустити, що існування електронної логістичної інфраструктури за своєю функціональністю максимально наближене до традиційної логістичної системи, але має якісно іншу форму.

Досвід зарубіжних країн вказує на те, що сільське господарство є сприйнятливим до електронної комерції через наявність великого і сегментованого ринку. В реальному вимірі складність побудови ринкової стратегії для виробників агропродовольчих ресурсів полягає в тому, що зазвичай їм доводиться працювати відразу в декількох клієнтських секторах: бізнес-структури (B2B – business to business); кінцеві споживачі (B2C – business to consumer); держава (B2G – business to government) [11, 6].

Від моделі взаємодії суб'єктів ринку е-комерції залежить не лише загальна маркетингова стратегія, а й веб-ресурси, завдяки яким відбуватиметься просування продукції ринку, комунікація з партнерами та споживачами.

Виходячи з опрацьованих джерел, функціональне призначення веб-сайту та використання інших інтнет-ресурсів залежить від обсягів виробництва та виду продукції:

1. Для потужних аграрних компаній (агрохолдингів), яким притаманна модель взаємодії в форматі B2B та B2G (державні закупівлі), наявність сайту відіграє представницьку роль, головним чином висвітлюючи інформацію щодо керівництва, основних напрямків діяльності, місії, стратегії, команди, контактних даних та висвітлення новин. На сьогодні створення та ведення

сайту для компанії є невід'ємним атрибутом формування її іміджу серед потенційних партнерів, інвесторів та конкурентів.

2. Для малих та середніх виробників агропродовольства (моделі B2B та B2C) веб-сайт виступає не лише як інструмент просування господарств та створення іміджу, а й слугує торговельним майданчиком, через який значною мірою відбувається пошук клієнтів та продаж продукції. Використання Інтернету з метою реалізації продукції пояснюється наступними позиціями:

- представлення в Інтернеті дає можливість знайти свою цільову аудиторію виробникам з невеликими обсягами виробництва;

- реклама та просування нішових продуктів, фермерських продуктів власного виробництва та переробки (молоко і молочні продукти, тверді сири, свіжі/консервовані овочі та фрукти, м'ясо (свіже/охолоджене), мед та продукти переробки), органічних продуктів і т. д.

- робота безпосередньо з кінцевими споживачами забезпечує отримання більшого прибутку (торговельна націнка посередника, з якою формується роздрібна ціна, отримується виробником);

- опрацювання індивідуальних замовлень дає можливість якісніше відслідковувати потреби та запити споживачів, удосконалювати виробництво та розширювати асортимент продукції.

Друга група виробників є більш мобільною, ніж великі компанії. Як свідчать дослідження ФАО, серед європейських споживачів все більшою популярністю користуються органічні продукти та продукти традиційної регіональної кухні (наприклад, сири з овечого молока, вина), які мають попит серед гурманів, закладів готельно-ресторанного бізнесу. До того ж важливим фактором є особисте знайомство з фермером та можливість відвідати господарство. Це пояснюють бажанням жителів мегаполісів, великих міст стати ближче до природи та пересвідчитися в натуральності продукції [7].

3. Із початком стрімкого зростання популярності соціальних мереж (Фейсбук, ВКонтакте, Однокласники) бізнес отримав можливість стати ще ближчим до своїх потенційних клієнтів шляхом створення аккаунтів. Цей ресурс є абсолютно безкоштовним і, як свідчить досвід, досить ефективним щодо підвищення впізнаваності компанії та наближеності до кінцевого споживача. В цьому інтернет-сегменті найбільш широко представлена модель C2C, тобто основними операторами є приватні особи, які зазвичай реалізують надлишкову продукцію домогосподарств, не мають масового виробництва та працюють без державної реєстрації підприємницької діяльності.

Важливо зазначити, що просування компаній та їх продукції через Інтернет сприяло формуванню нових елементів продовольчого ринку: інформаційних посередників, головним завданням яких є пошук інформації на запит клієнта, та кур'єрських служб, які займаються доставкою продукції [4].

Висновки. Розвиток Інтернету та його використання в аграрному бізнесі сприяли певним змінам у системі функціонування агропродовольчого ринку, комунікації учасників ринку та розподілу продукції.

До переваг використання можливостей Інтернету варто віднести:

1. Інтернет як канал розподілу і маркетингових комунікацій дозволяє покупцям і продавцям контактувати без посередників. Варто зазначити, що використання е-комерції в бізнесі стало причиною виникнення нового виду посередників – інформаційних агентів, головним завданням яких є пошук інформації на запити клієнта та зведення його з потенційним партнером.

2. Використання Інтернету сприяє скороченню використання операційного часу на пошук необхідної інформації щодо пропозиції з продажу, покупки, давальницької переробки сільськогосподарської продукції, зустрічних торгових пропозицій, можливості комунікації з потенційним клієнтом, здійснення банківських розрахунків.

3. Е-комерція підвищує ефективність обміну завдяки зниженню трансакційних витрат, посиленню конкуренції, гнучкій ціновій політиці та більш прозорому веденню бізнесу. Переваги електронної торгівлі виражаються в економії витрат (до 35 %) на ведення торгово-закупівельної діяльності підприємств сільського господарства [9].

4. Можливість за допомогою картографічного сервісу оцінити потенціал агропромислового регіону.

Отже, можна зробити висновок, що використання інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету сприяє значній оптимізації проходження бізнес-процесів та забезпечує швидку

комунікацію суб'єктів агропродовольчого ринку в умовах віртуального простору та в режимі реального часу. В перспективі є актуальним подальше дослідження формування національних online-систем постачання та просування агропродовольчих ресурсів та механізмів інтеграції до світових віртуальних продовольчих мереж.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева Н. Н. Концепция электронной логистики в агробизнесе [Текст] / Н. Н. Алексеева // Вестник Самарского государственного экономического университета. – 2013. – № 4. – С. 11–14.
2. Балик У. О. Електронна комерція як елемент системи світового господарства / У. О. Балик, М. В. Колісник // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Логістика. – 2014. – № 811. – С. 11–19.
3. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
4. Копишинська О. П. Перспективи впровадження технологій електронної комерції в аграрному секторі економіки України [Електронний ресурс] / О. П. Копишинська, А. В. Калініченко, В. М. Калініченко. – Режим доступу: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/REKS/2008/REKS708/Kopishin.pdf>.
5. Копишинська О. П. Створення нових торговельних Інтернет-майданчиків серед підприємств аграрного бізнесу України як засіб інтеграції до інформаційної економіки [Електронний ресурс] / О. П. Копишинська, А. В. Калініченко, Л. В. Малинський. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/08.pdf.
6. Мельничук О.С. Сучасний стан та особливості розвитку електронної комерції у структурі національної економіки / О. С. Мельничук // Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». – 2015. – № 4. – С.217–221.
7. Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/statistics/ru/>.
8. Серських Н. С. Проблеми впровадження інструментів електронної комерції в агробізнесі / Н. С. Серських // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 3(27). – С. 39-42.
9. Чарыкова О. Г. Формирование и развитие электронного агропродовольственного рынка // Никоновские чтения. 2012. № 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-i-razvitie-elektronnogo-agroprodovolstvennogo-rynka>.
10. Швиденко О. М. Особливості та механізм впровадження інтернет-маркетингу на аграрних підприємствах / О. М. Швиденко // Науковий вісник нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – 2013. – № 181.– Ч. 4: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – С. 359–369.

REFERENCES

1. Alekseeva N. N. Konceptija jelektronnoj logistiki v agrobiznese [Tekst] / N. N. Alekseeva // Vestnik Samar-skogo gosudarstvennogo jekonomicheskogo universiteta. – 2013. – № 4. – S. 11–14.
2. Balyk U. O. Elektronna komercija jak element systemy svitovogo gospodarstva / U. O. Balyk, M. V. Kolisnyk // Visnyk Nacional'nogo universytetu "L'vivs'ka politehnika". Logistyka. – 2014. – № 811. – S. 11–19.
3. Zakon Ukrai'ny «Pro elektronnu komerciju» vid 03.09.2015 № 675-VIII – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dos-tupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
4. Kopyshins'ka O. P. Perspektivy vprovadzhennja tehnologij elektronnoi' komercii' v agrarnomu sektori ekono-miky Ukrai'ny [Elektronnyj resurs] / O. P. Kopyshins'ka, A. V. Kalinichenko, V. M. Kalinichenko. – Rezhym dostupu: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/REKS/2008/REKS708/Kopishin.pdf>.
5. Kopyshins'ka O. P. Stvorennja novyh torgivel'nyh Internet-majdanchykyv sered pidprijemstv agrarnogo biznesu Ukrai'ny jak zasib integracii' do informacijnoi' ekonomiky [Elektronnyj resurs] / O. P. Kopyshins'ka, A. V. Kalinichenko, L. V. Malyns'kyj. – Rezhym dostupu: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/08.pdf.
6. Mel'nychuk O.S. Suchasnyj stan ta osoblyvosti rozvytku elektronnoi' komercii' u strukturi nacional'noi' ekonomiky / O. S. Mel'nychuk // Elektronne naukove vydannja «Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky». – 2015. – № 4. – S.217–221.
7. Oficijnyj sajт Prodovol'choi' ta sil's'kogospodars'koi' organizacii' Ob'jednanyh Nacij (FAO) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fao.org/statistics/ru/>.
8. Sers'kyh N. S. Problemy vprovadzhennja instrumentiv elektronnoi' komercii' v agrobiznesi / N. S. Sers'kyh // Zbirnyk naukovyh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu (ekonomichni nauky). – 2014. – № 3(27). – S. 39-42.
9. Charykova O. G. Formirovanie i razvitie jelektronnogo agroprodovol'stvennogo rynku // Nikonovskie chtenija. 2012. № 17. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-i-razvitie-elektronnogo-agroprodovolstvennogo-rynka>.
10. Shvydenko O. M. Osoblyvosti ta mehanizm vprovadzhennja internet-marketynghu na agrarnyh pidprijemstvah / O. M. Shvydenko // Naukovyj visnyk nac. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny. – 2013. – № 181.– Ch. 4: Ekonomika, agrarnyj menedzhment, biznes. – S. 359–369.

Оптимизация взаимодействия субъектов инфраструктуры агропродовольственного рынка Украины с использованием принципов электронной коммерции

Р. И. Бондаренко

Рассмотрены положительные результаты внедрения принципов электронной коммерции в сбытовую деятельность производителей аграрной продукции; исследованы основные виды интернет-ресурсов, используемых произво-

дителями для продвижения и реализации агропродовольства внутри страны в зависимости от объемов производства и вида продукции. Дана характеристика уровней электронной сетевой инфраструктуры.

Ключевые слова: электронная коммерция, электронный бизнес, инфраструктура, агропродовольственный рынок.

The optimization of subjects' interaction in the agricultural markets' infrastructure in Ukraine with the use of e-commerce principles

R. Bondarenko

The most important factor of the effective functioning of agricultural markets' infrastructure is establishing a mechanism of interaction between the entities, market agents and end consumers.

Moving products from producer to consumers and its redistribution is done due to the objects of physical and informational infrastructure. It creates two types of flows: material and concomitant (informational) ones.

Nowadays, both flows of agricultural markets' infrastructure of Ukraine are underdeveloped. Therefore, a number of issues on cooperation of agricultural producers, market agents and information centers take place that greatly affect the efficiency of product promotion, its price, safety and quality.

To solve the abovementioned problems the information and communication technologies (E-commerce) is increasingly used in the global agriculture.

E-commerce is business doing in the online-mode through direct sales of products and services, payment systems with the use of Internet Banking (Client-Bank), placing information and advertisements on the website and specialized web resources (business directories, advertising sites, electronic trading platforms). The primary advantage of using these instruments is interacting sellers and consumers in a virtual space in real time.

Experience of foreign countries indicates that agriculture is receptive to E-commerce because the great and segmented nature of agricultural market.

There are a lot of complications in constructing market strategy for producers of agricultural resources because they have to handle multiple client sectors: business structures (B2B – business to business); end consumers (B2C – business to consumer); state (B2G – business to government).

Models of interaction of markets' subjects of E-commerce generate overall marketing strategy, and also choose the type of web resources.

The basis for the interaction of elements of E-commerce market is the availability of E-logistics infrastructure, which is a combination of commercial, financial and payments subsystems, which are based on the relevant network infrastructure, without which an electronic transaction could not be implemented.

Advantages of use of the Internet are:

1. Internet as a channel of distribution and marketing communications allows consumers and producers to contact directly, without any intermediaries. The use of E-commerce business is the cause of a new type of intermediaries – informational agents. The main objectives of these intermediaries are searching information on customer requests and the construction of him with his potential partner.

2. Using the Internet contributes to the reduction of operating time on searching for necessary information on the proposal for the sale, purchase, trade counter proposals, the possibility of communication with potential customers, banking payments.

3. E-commerce improves the efficiency of exchange by reducing the transaction costs, increasing of competition, flexible pricing and a more transparent business. The benefits of e-commerce are expressed in cost savings (35%) on trade and procurement conducting of agricultural enterprises.

4. The use of electronic local charts generates an ability to measure the agricultural potential of the region.

The optimization of agricultural markets' infrastructure through the principles of E-commerce is so important nowadays due to increasing impact of global information and communication technology (the Internet) on socio-economic activities of society which contributes to a virtual global economic environment.

Key words: electronic commerce, e-business, infrastructure, agrarian market.

Надійшла 19.07.2016 р.

УДК 311.21:004

ЗАДОРОЖНА Р.П., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ruslana.zadorozhna@gmail.com

BIG DATA – НОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Досліджено зміст та взаємозв'язки понять «дані», «інформація», «знання» в рамках концепції інформаційної ієрархії DIKW та згідно з термінологічним стандартом ISO/IEC 2382:2015. На найвищому рівні узагальнення розкрито сутність даних як зареєстрованих сигналів. Проаналізовано існуючі підходи до тлумачення поняття інформації; значення контексту та необхідність застосування відповідних методів оброблення даних для перетворення їх в інформацію. Розглянуто поділ отриманої з даних інформації на аналогову та цифрову.

© Задорожна Р.П., 2016.

Охарактеризовано сутність Big Data як різновиду даних, що виник внаслідок розвитку комп'ютерних технологій. Розглянуто основні особливості (3V) великих даних: їх обсяг (volume), швидкість (velocity) та різноманітність (variety). Окреслено потенціал інтелектуального аналізу даних (Data Mining) як засобу отримання прихованих знань зі структурованих та неструктурованих масивів великих даних.

Ключові слова: дані, інформація, знання, DIKW, Big Data, Data Mining, неструктурована інформація.

Постановка проблеми. Еволюційний процес розвитку людства, його хід і результати знаходять своє відображення в різноманітних фактах, відомостях, даних, інформації тощо. У різні історичні епохи ті відомості, що визнавалися доцільними для подальшого збереження, у доступний спосіб фіксувалися, завдяки чому могли бути використані не лише сучасниками, але й наступними поколіннями. Таким чином, у найбільш узагальненому сенсі людство постійно продукує, накопичує і використовує певний «інформаційний продукт». З плином часу та еволюційним поступом його тематика постійно диверсифікувалася, а обсяги безупинно зростали. Проте в останні десятиріччя в результаті стрімкого розвитку комп'ютерних технологій та їх проникнення чи не в усі сфери життя характер динаміки цього процесу кардинально змінився. Це знайшло відображення в тому, що сучасний етап розвитку цивілізації описується в термінах «інформаційна епоха», «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», «інформаційна революція» тощо [1].

Характерною особливістю сучасного «оцифрованого» життя стала поява Big Data – «великих даних», які наразі привертають до себе все більше уваги і стають предметом вивчення дедалі ширшого кола дослідників – від аналітиків даних до економістів, соціологів, маркетологів, медиків і т.д.

На перший погляд, судячи з назви, йдеться просто про значні за розміром інформаційні масиви. Однак великий обсяг – лише одна з особливостей феномену Big Data, у якому, з одного боку, знайшли втілення комп'ютерно-інформаційні тренди останніх десятиріч; з іншого – він сам здатен впливати й реально трансформує існуючі уявлення та напрацьовані впродовж тривалого часу практики й моделі поведінки як окремих індивідів, так і складних організаційних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різноманітних аспектів феномену Big Data присвячені дослідження таких вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків: Р. Акоффа, О. Грібніченко, Е. Даміані, В. Дашонок, О. Журенков, П. Іванов, І. Ільїн, Р. Казаков, О. Колесниченко, К. Кук'єр, Д. Лані, В. Майєр-Шенбергер, Л. Мазелис, Г. Смородин, П. Хофманн.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні передумов виникнення, сутності та особливостей Big Data як різновиду даних.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення мети дослідження використано такі методи: історичний, діалектичний, абстрактно-логічний, порівняння, аналіз, узагальнення.

Основні результати дослідження. Для того, щоб з'ясувати сутність та особливості «великих даних», варто спочатку розглянути поняття власне даних і тісно пов'язане з ним поняття інформації.

Перш за все слід звернути увагу на відсутність загальноприйнятих визначень даних та інформації, що є зрозумілим з огляду на багатоваріантність форм їх існування та різні погляди на досліджувану проблематику. При цьому поняття даних та інформації зазвичай визначаються одне через інше, що може створити труднощі стосовно однозначної їх ідентифікації та спричинити розуміння їх як взаємозамінних синонімів, що не відповідає дійсності.

Наразі досить розповсюдженою є запропонована Р. Акоффом [2] концепція інформаційної ієрархії DIKW (data – information – knowledge – wisdom) (див. рис. 1). Попри те, що ця модель не уникла критики, вона дає уявлення про першооснову виникнення знань, ілюструючи поступове ускладнення пізнавального процесу.

Як видно з рисунка 1, в основі інформаційної піраміди перебувають дані (data), котрі можуть бути трансформовані в інформацію (information), з якої, в свою чергу, можуть бути здобуті знання (knowledge) і, нарешті, останнім кроком є перетворення знань у мудрість (wisdom). Кожен вищий рівень ієрархії є більш довершеним, ніж попередній, завдяки додаванню певних властивостей до рівня нижчого порядку – дані перетворюються на інформацію завдяки додаванню контексту; знання додає опцію «як» (механізм використання); мудрість – «коли» (умови використання) [3].

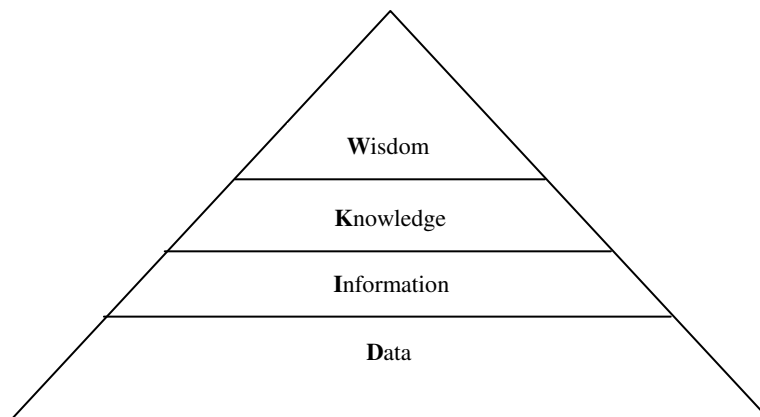

Рис. 1. Інформаційна ієрархія DIKW.

Саме поява певного контексту, у якому розуміють дані, і робить їх інформацією. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає контекст як «закінчений за змістом уривок тексту, що дає змогу встановити значення (виділено нами – *Авт.*) слова або речення, які входять до його складу» [4, с. 575]. Підкреслимо, що текст є лише одним з видів існування даних. Останні за своєю сутністю є «... зареєстрованими сигналами» [5, с. 21], тобто даними можуть бути будь-який символ, текст, цифри, зображення, жест, звук чи відео, фізичні методи реєстрації яких, звичайно, будуть відрізнятися. Технічні пристрої і навіть тіло людини генерують дані у вигляді різноманітних імпульсів. За збереження за допомогою комп'ютера вони представлятимуть набір чисел у вигляді байтів, котрі, у свою чергу, складаються з бітів, що набувають значення «1» чи «0». Зрозуміло, що сам факт наявності таких даних є недостатнім для їх ефективного використання, оскільки спочатку слід досягнути, що ж означають ці дані, тобто яку інформацію вони в собі несуть. Для цього потрібно застосувати відповідні методи обробки даних.

Усі можливі методи обробки даних поділяються на природні й технічні. Природні – це методи, засновані на органах чуттів людини (зір, дотик, нюх, слух, смак, спостереження, читання, логічне мислення, уява, порівняння, аналіз тощо); технічні методи включають апаратні (обробка здійснюється за допомогою спеціальних пристроїв – телефонів, магнітофонів, рентгенівських апаратів, мікроскопів тощо) та програмні (за допомогою комп'ютерного коду).

Без змістовного тлумачення (поза контекстом) дані так і залишаться просто зафіксованими сигналами. Наприклад, маючи результати лабораторного аналізу, неможливо зробити висновок, чи здоровою є людина або ж якого лікування вона потребує (для цього мають бути застосовані такі методи, як зір, читання, логічне мислення, аналіз).

Важливим для нашого дослідження є поділ отриманої з даних інформації на аналогову та цифрову. Перша отримується завдяки застосуванню природних методів обробки даних і сприймається виключно людиною. Вона має неперервний характер і поділяється відповідно до п'яти органів людського чуття на візуальну, аудіальну, тактильну, нюхову, смакову. Цифрова інформація є дискретною і сприймається обчислювальною технікою.

Таким чином, інформація – це «... смисловий продукт взаємодії даних та адекватних їм методів» [5, с. 16]. З одних і тих же даних, застосовуючи різні методи обробки, можна отримати різну інформацію. Або ж, як зауважує Н. В. Ковтун, якщо дані вже відомі досліднику або не належать до розв'язуваної задачі, вони не містять для нього інформації [6, с. 36].

Термінологічний стандарт ISO/IEC 2382-1 «Information technology – Vocabulary» (перегляд ISO/IEC 2382:2015 [7]), оперуючи поняттями трьох нижчих рівнів інформаційної ієрархії DIKW, дає наступні визначення даних, інформації та знання:

- дані – це подання інформації в певному формалізованому вигляді, придатному для передачі, інтерпретації чи обробки;
- інформація (у процесах її обробки) – це будь-який факт, поняття чи значення, отримані з даних, а також контекст, вибраний зі знань, чи контекст, асоційований зі знаннями;
- знання – це організоване, інтегроване зібрання фактів та узагальнень.

Дані, інформація та знання можуть існувати як до, так і після процесу їх обробки. Як видно з рисунка 2, дані можуть бути отримані двома шляхами: або за допомогою здійснення вимірювань в дослідженнях, або ж «низхідним» шляхом (у контексті моделі DIKW), виокремивши певну інформацію з уже наявних знань і певним чином її представивши. Так, в статистичній практиці розмежовуються поняття первинних (до процедури їх обробки) та статистичних (після обробки) даних. Закон України «Про державну статистику» [8] визначає первинні дані як інформацію щодо кількісної та якісної характеристики явищ і процесів, яка подана респондентами під час статистичних спостережень. Статистичні дані згідно з цим законом – це інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, що опрацьована й подана у формалізованому вигляді відповідно до загальноприйнятих принципів і методології.

Зауважимо, що обробка знань, на відміну від обробки даних та інформації, може здійснюватися лише завдяки свідомості людини. Як вказує Л. І. Донець, зазвичай знання існують не в документах, а в індивідуальній чи колективній свідомості [9, с. 293], з чого автор робить висновок, що знання – «... це люди плюс інформація» [9, с. 295].

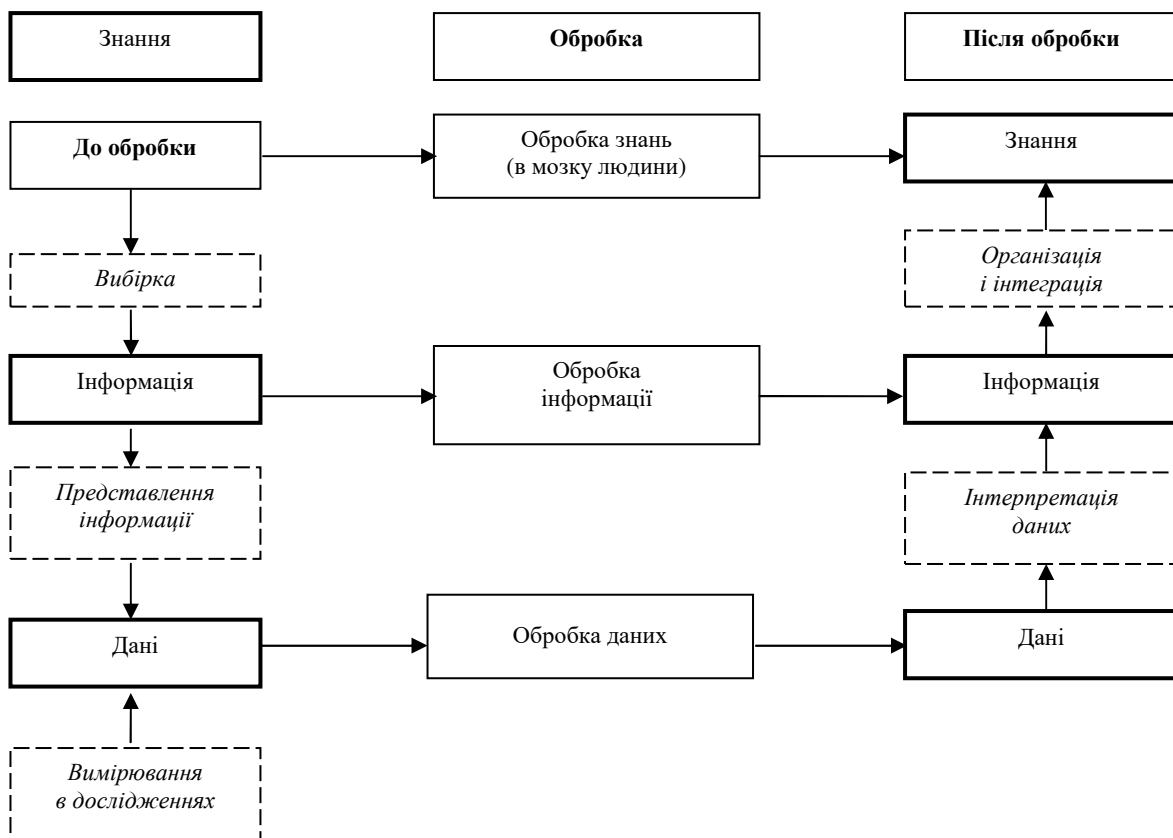

Рис. 2. Співвідношення між даними, інформацією та знаннями.

Поняття інформації як одне з найбільш універсальних у прихованій формі досліджувалося вченими починаючи з античних філософів. Проте, як зазначає Стенфордська енциклопедія філософії, до другої половини двадцятого сторіччя практично жоден із сучасних філософів не розглядав поняття «інформація» як важливий філософський концепт [10]. Поштовхом до виникнення зацікавленості в дослідженні проблем інформації і даних як її першоджерела стала комп'ютеризація різноманітних сфер життєдіяльності людини.

Н. Вінер, основоположник кібернетики, визначав інформацію дещо тавтологічно: «Інформація це інформація, а не матерія чи енергія (Information is information, not matter or energy)» [11, с. 132]. Тим не менш, підкреслюючи в такий спосіб якісну самобутність феномену інформації, ця дефініція визначає важливий логічний статус поняття інформації – на одному рівні з поняттями матерії та енергії. Відповідно до іншого тлумачення, що також належить Н. Вінеру,

інформація – це визначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього нас самих і наших відчуттів [12, с. 31].

Фізична енциклопедія розуміє під інформацією будь-які відомості та дані, що відображають властивості об'єктів у природних (біологічних, фізичних тощо), соціальних і технічних системах і передаються звуковим, графічним (у т. ч. письмовим) чи іншим способом без застосування чи із застосуванням технічних засобів [13].

Розвиток саме технічних засобів надав людству нові можливості щодо фіксування, обробки, збереження та аналізу дедалі більших за обсягом і різноманітніших за природою і структурою масивів даних. З іншого боку, еволюція технологій спричинила і збільшення виробництва даних – їх нині продукують найрізноманітніші пристрої – від мобільних телефонів і подібних «дрібних» гаджетів до приладів рівня Слоанівського телескопа чи адронного колайдера.

«Цунамі» цифрових даних, що зародилося в середині 2000-х років (див. рис. 3) отримало назву Big Data – «великі дані». Однією з особливостей феномену великих даних є те, що, належачи за своєю сутністю до предметної сфери фахівців з комп'ютерних технологій, цей концепт став не лише широко відомим в IT-спільноті, а й викликав велику зацікавленість серед представників бізнесу, мас-медіа та науковців.

Сьогодні термін Big Data вживається щонайменше у двох значеннях:

- як власне дані, що характеризуються великим обсягом і низкою інших властивостей;
- як технології роботи з такими даними.

Інтерес із часом ?

⋮

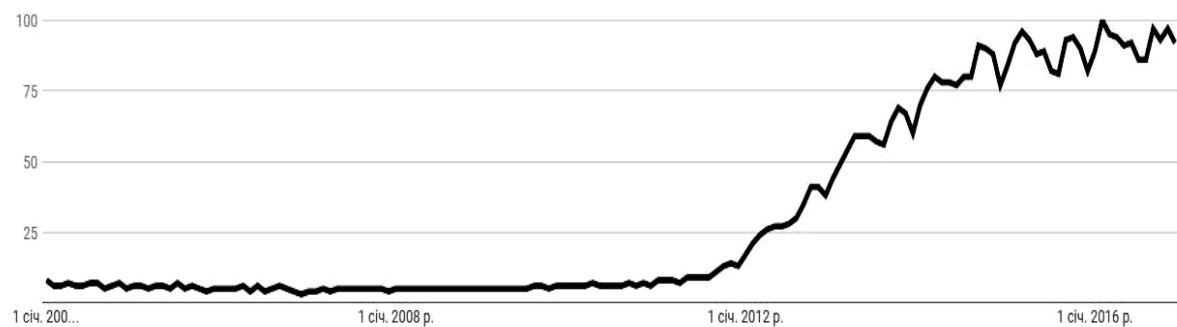

Рис. 3. Динаміка пошукових запитів «Big Data» в Google за 2004–2016 pp. [14].

Оксфордський словник визначає Big Data як надзвичайно великі набори даних, які можуть бути проаналізовані за допомогою комп'ютерів з метою виявлення певних шаблонів (зразків, паттернів), тенденцій та зв'язків, особливо стосовно поведінки та взаємодії людей [15].

Наразі загально визнаною є концепція великих даних, запропонована Д. Лані (Doug Laney), згідно з якою основними їх характеристиками є обсяг (volume), швидкість (velocity), різноманітність (variety) [16].

Коли йдеться про обсяги великих даних, дослідники зазвичай оперують такими незвичними для пересічного користувача одиницями виміру інформації, як терабайти, петабайти тощо [17, с. 13–15]. Відтак серед дефініцій Big Data зустрічаються такі, у яких йдеться про «незручно великі» обсяги: М. Алексєєв визначає Big Data як набори даних такого обсягу, що традиційні інструменти не здатні виконувати їх захват, управління та обробку за прийнятний для практики час [18].

Швидкість як характеристика великих даних означає, що дані стрімко накопичуються та потребують якомога швидшого реагування у вигляді обробки потоків даних у режимі реального часу.

Різнороманітність Big Data полягає в тому, що це може бути як структурована, так і неструктурована інформація. До останньої належать текстові файли різноманітних документів, електронні листи, sms-повідомлення, аудіофайли, цифрові зображення, відеокліпи тощо. Особливістю таких неструктурованих даних є те, що часто вони створюються користувачами Інтернету.

Як зазначає О. Ю. Колесниченко, «.. Інтернет датафікує мовну функцію людини» [19, с. 24]. Тому профілі користувачів у соціальних мережах, блоги, коментарі під статтями і новинами, пошукові запити тощо перетворюються на дані й за умови застосування відповідних методів аналізу можуть виявитися дуже інформативними з погляду наявності в них так званих «прихованих знань», котрі можуть бути отримані за допомогою інтелектуального аналізу даних – Data Mining.

Data Mining – це дослідження та виявлення «машиною» (алгоритмами, засобами штучного інтелекту) в «сирих» даних прихованих знань, які раніше не були відомі, нетривіальні, практично корисні, доступні для інтерпретації людиною [20, с. 58].

Літературні джерела з проблематики великих даних містять безліч найрізноманітніших прикладів їх застосування – від прогнозування епідемії грипу на підставі аналізу пошукових запитів в Інтернеті до оптимізації витрат на придбання авіаквитків чи прогнозування тенденцій фондового ринку, що базуються на аналізі записів у Twitter. Сфера використання Big Data і сьогодні є надзвичайно широкою, а з плином часу вона тільки зростатиме. Тому слід враховувати, що велике значення великих даних, підкреслюване практично всіма дослідниками цієї проблематики, зумовлюється не самими даними чи їх обсягами, а результатами їх обробки й аналізу, котрі дозволяють викристалізувати нове знання. Відтак однією серед найбільш затребуваних професій найближчого майбутнього буде спеціаліст з Data Science, котрий володіє трьома групами компетенцій: IT-грамотністю, математичними та статистичними знаннями; та обізнаний у предметній сфері застосування попередніх груп навичок, тобто усвідомлює бізнес-запити своєї організації чи завдання відповідної науки.

Висновки. З розвитком технологічного укладу людства стало можливим фіксувати та зберігати гігантські обсяги структурованих і неструктурованих даних, що отримали назву Big Data.

Проте більш важливим є не набуття фізичної можливості володіти цими обсягами даних, а розуміння того, яким чином і з якою метою можна їх ефективно використати. Наразі як ніколи актуальним є перетворення даних в інформацію, а інформації – в знання, і саме з такого погляду слід розуміти відомий вислів «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Сам факт володіння не забезпечує (як не забезпечував і раніше) конкурентних переваг без відповідного застосування набутого знання. Адекватне використання отриманих з інформації знань уможливує вирішення широкого кола завдань – від задоволення нових потреб людини, що з'являються в результаті розвитку технологій, до вирішення проблем збереження навколишнього середовища чи розв'язання завдань бізнесу щодо генерації прибутку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Sholle D. What is Information? The Flow of Bits and the Control of Chaos / D. Sholle // *Democracy and new media*. – Cambridge, Mass.: MIT Press. – 2003. – P. 343–364. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.mit.edu/commforum/papers/sholle.html>.
2. Ackoff R. L. From Data to Wisdom / R. L. Ackoff // *Journal of Applied Systems Analysis*. – Vol. 16. – 1989. – P. 3–9.
3. DИKW [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/DИKW>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Іванов В. Г. Основи інформатики та обчислювальної техніки: підруч. / В. Г. Іванов, В. В. Карасюк, М. В. Гвозденко; за заг. ред. В. Г. Іванова. – Х.: Право, 2015. – 312 с.
6. Ковтун Н. В. Теорія статистики: підруч. / Н. В. Ковтун. – К.: Знання, 2012. – 399 с.
7. ISO/IEC 2382:2015 «Information technology – Vocabulary» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:2382:ed-1:v1:en>.
8. Закон України «Про державну статистику» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 43, ст. 608. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>.
9. Донец Л. И. Управление знаниями в контексте инновационного развития предприятия / Л. И. Донец // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 292–296.
10. Information [Електронний ресурс] // *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/entries/information>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
11. Wiener N. *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. 2nd ed. / N. Wiener. – Cambridge, MA: MIT Press. – 1965. – 212 p.

12. Винер Н. Кибернетика и общество / Н. Винер. – М.: Издательство иностранной литературы, 1958. – 199 с.
13. Інформація [Електронний ресурс] // Енциклопедія фізики і техніки. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://femto.com.ua/articles/part_1/1406.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
14. Big Data [Електронний ресурс] // Google Trends. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/trends/explore?date=all&q=big%20data>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
15. Big Data [Електронний ресурс] // Oxford dictionaries. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/big-data>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
16. Laney D. 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity and Variety [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blogs.gartner.com/doug-laney/files/2012/01/ad949-3D-Data-Management-Controlling-Data-Volume-Velocity-and-Variety.pdf>.
17. Майер-Шенбергер В. Большие данные. Революция, которая изменит то, как мы живем, работаем и мыслим / Виктор Майер-Шенбергер, Кеннет Кукер. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 240 с.
18. Алексеев М. Big Data-революция в области хранения и обработки данных. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.slideshare.net/mikhailalekseev71/big-data-40258380?tid=0b867437-14f5-4631-868a-788191c5954b&v=&b=&from_search=6.
19. «Третья волна»: многоцентровое исследование по аналитике Big Data Академического партнерства ЕМС в России и СНГ / О.Ю. Колесниченко, Г.Н.Сморodin, И.В.Ильин и др. // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. – 2015. – № 5. – С. 21–41.
20. Технології аналіза даних: Data Mining, Visual Mining, Text Mining, OLAP / А. А. Барсегян, М. С. Куприянов, В. В. Степаненко, И. И. Холод. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: БХВ-Петербург, 2007. – 384 с.

REFERENCES

1. Sholle D. What is Information? The Flow of Bits and the Control of Chaos / D. Sholle // Democracy and new media. – Cambridge, Mass.: MIT Press. – 2003. – P. 343–364. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://web.mit.edu/commforum/papers/sholle.html>.
2. Ackoff R. L. From Data to Wisdom / R. L. Ackoff // Journal of Applied Systems Analysis. – Vol. 16. – 1989. – P. 3–9.
3. DIKW [Elektronnyj resurs] // Vikipediia: vil'na entsykl. – Elektron. dani. – Rezhim dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/DIKW>. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 05.09.2016.
4. Velykyj tumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K., Irpin': VTF «Perun», 2005. – 1728 s.
5. Ivanov V. H. Osnovy informatyky ta obchysliual'noi tekhniki: pidruch. / V. H. Ivanov, V. V. Karasiuk, M. V. Hvozdenko; za zah. red. V. H. Ivanova. – Kh.: Pravo, 2015. – 312 s.
6. Kovtun N. V. Teoriia statystyky: pidruch. / N. V. Kovtun. – K.: Znannia, 2012. – 399 s.
7. ISO/IEC 2382:2015 «Information technology – Vocabulary» [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:2382:ed-1:v1:en>.
8. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu statystyku» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1992, № 43, st. 608. [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>.
9. Donec L. I. Upravlenie znaniyami v kontekste innovacionnogo razvitiya predpriyatija / L. I. Donec // Teoretychni i praktichni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti. – 2012. – Vyp. 1. – T. 1. – S. 292-296.
10. Information [Elektronnyj resurs] // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Elektron. dani. – Rezhim dostupu: <http://plato.stanford.edu/entries/information>. – Nazva z ekrana. – Data perehliadu: 05.09.2016.
11. Wiener N. Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine. 2nd ed. / N. Wiener. – Cambridge, MA: MIT Press. – 1965. – 212 p.
12. Viner N. Kibernetika i obshchestvo / N. Vinner. – M.: Izdatel'stvo inostranoj literatury, 1958. – 199 s.
13. Інформація [Електронний ресурс] // Енциклопедія фізики і техніки. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://femto.com.ua/articles/part_1/1406.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
14. Big Data [Електронний ресурс] // Google Trends. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/trends/explore?date=all&q=big%20data>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
15. Big Data [Електронний ресурс] // Oxford dictionaries. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/big-data>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2016.
16. Laney D. 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity and Variety [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <https://blogs.gartner.com/doug-laney/files/2012/01/ad949-3D-Data-Management-Controlling-Data-Volume-Velocity-and-Variety.pdf>.
17. Majer-Shenberger V. Bol'shie dannye. Revoljucija, kotoraja izmenit to, kak my zhivem, rabotaem i myslim / Viktor Majer-Shenberger, Kennet Kuk'er. – M.: Mann, Ivanov i Ferber, 2014. – 240 s.
18. Alekseev M. Big Data-revoljucija v oblasti hranenija i obrabotki dannyh. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.slideshare.net/mikhailalekseev71/big-data-40258380?tid=0b867437-14f5-4631-868a-788191c5954b&v=&b=&from_search=6.
19. «Tret'ja volna»: mnogocentrovoe issledovanie po analitike Big Data Akademicheskogo partnerstva EMS v Rossii i SNG / O.Ju. Kolesnichenko, G.N. Smorodin, I.V. Il'in i dr. // Monitoring obshhestvennogo mneniya: jekonomicheskie i social'nye peremeny. – 2015. – № 5. – S. 21–41.
20. Tehnologii analiza dannyh: Data Mining, Visual Mining, Text Mining, OLAP / А. А. Barsegian, М. С. Kuprijanov, V. V. Stepanenko, I. I. Holod. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: BHV-Peterburg, 2007. – 384 с.

Big Data – новый информационный феномен цифровой эпохи

Р. П. Задорожная

Исследованы сущность и взаимосвязи понятий «данные», «информация», «знания» в рамках концепции информационной иерархии DIKW и в соответствии с терминологическим стандартом ISO/IEC 2382:2015. На высшем уровне обобщения раскрыто сущность данных как зарегистрированных сигналов. Проанализированы существующие подходы к толкованию понятия информации; значение контекста и необходимость применения соответствующих методов обработки данных для превращения их в информацию. Рассмотрено деление полученной из данных информации на аналоговую и цифровую.

Охарактеризованы сущность и особенности Big Data как разновидности данных, которая возникла вследствие развития компьютерных технологий. Рассмотрены основные особенности (3V) больших данных: их объём (volume), скорость (velocity) и разнообразие (variety). Рассмотрен потенциал интеллектуального анализа данных (Data Mining) как средства получения скрытых знаний из структурированных и неструктурированных массивов больших данных.

Ключевые слова: данные, информация, знания, DIKW, Big Data, Data Mining, неструктурированная информация.

Big Data – a new information phenomenon of digital epoch

R. Zadorozhna

The essence of concepts «data», «information», «knowledge» is investigated in the article from positions of DIKW (Information Hierarchy) of American organizational theorist Russell Ackoff. DIKW belongs to a class of models for representing relationships between data, information, knowledge and wisdom. In this model information is defined in terms of data, knowledge in terms of information, and wisdom in terms of knowledge.

Also concepts «data», «information», «knowledge» are described according to ISO/IEC 2382:2015 «Information technology – Vocabulary».

Data is the representation of information in a formalized manner suitable for communication, interpretation or processing. Information (in information processing) is any fact, concept or meaning derived from data and associated context, or selected from knowledge. Knowledge can be described as organized, integrated collection of facts and generalization.

It is important for our research to divide information obtained from data on analog and digital. The first is obtained through the use of natural methods of data processing and is perceived exclusively by human. It has a continuous character and is divided according to the five human senses to visual, auditory, tactile, olfactory and gustatory. Digital information is discrete and is perceived by computers.

Development of technical facilities gave new possibilities for recording, processing, storage and analysis of increasingly larger and more varied in nature and structure data sets. On the other hand, the evolution of technology increased data production.

Big Data appeared due to development of computer technologies. During the last years Big Data has attracted attention of more and more researchers. Year by year, data collected from different spheres of activity is getting larger and more complicated.

Big data refers to datasets whose size is beyond the ability of typical database software tools to capture, store, manage and analyze. That's why some investigators called Big Data as "inconveniently large data".

Oxford dictionary defines Big Data as extremely large data sets that may be analyzed computationally to reveal patterns, trends and associations, especially relating to human behavior and interactions.

Big data is a term used to describe a large volume of both structured and unstructured data. But a huge volume is not the only one feature of Big Data.

The other features are:

velocity (data in motion) – data streams with an unprecedented speed and must be processed in time. Speed as a characteristic of Big Data means that data is collected rapidly and requires response as soon as possible as processing data streams in real time;

variety (data in many forms) – data comes in all types of formats – from structured, numeric data in traditional databases to unstructured text documents, email, video, audio, stock ticker data and financial transactions. Such unstructured data is often created by Internet users. In addition, companies collect data from a wide range of sources, including different financial and business transactions, social media and information from sensor or machine-to-machine data.

SAS, one of the leading producers of software for statistical analysis, nominates two additional features of Big Data:

variability – data flows can be highly inconsistent with periodic peaks (daily, seasonal etc.);

complexity – data comes from multiple sources, which makes it difficult to link, match, cleanse and transform data across systems.

Unstructured arrays of data reflect the actual processes in the Internet information environment and could be used for obtaining information through Data mining. Data mining is the process that attempts to discover useful information (or patterns) in large data repositories. Data mining enables to analyze data regardless of source, type, size, or format.

A scope of Big Data using is extremely broad now and it will grow in future. Today it is a business priority, because the effective use of data is becoming the basis of competition. Big Data can improve the profitability, business value and provide a success of many enterprises. So, Big Data will fundamentally change the way businesses compete and operate.

It should be noted that the huge importance of Big Data is predefined not by data itself or by its size, but by results of processing and analysis that allow to provide new knowledge. Thus one of the most popular professions of the near future will be a specialist in Data Science, who has three groups of competencies: IT literacy, mathematical and statistical knowledge and awareness in practical application of the previous groups of skills, who understands business needs of his organization or tasks of relevant science area.

Key words: data, information, knowledge, DIKW, Big Data, Data Mining, unstructured information.

Надійшла 3.08.2016 р.

УДК 330.131.5:631.172

КАЧАН Д. А., аспірант

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О. М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

dmytroqachan@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Узагальнено нормативні вимоги та методичні підходи до оцінки ефективності використання сільськогосподарської техніки, що були рекомендованими до використання у плановій економіці. Запропоновано алгоритм дослідження ефективності використання технічних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах, який включає наступні рівні: галузь, регіон, сільськогосподарське підприємство. Обґрунтовано систему показників оцінки технічного стану та рівня забезпеченості господарюючих суб'єктів сільськогосподарською технікою. Систематизовано пріоритетні напрями підвищення ефективності використання техніки – технічні, організаційно-технологічні та соціальні, а також окреслено параметри їх урахування. Запропоновано проведення оцінки інноваційних технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств на основі показників ефективності інвестицій.

Ключові слова: ефективність використання, сільськогосподарська техніка, механізовані роботи, забезпеченість, оптимізація складу, оновлення.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації конкурентоспроможність сільського господарства повною мірою визначається рівнем його технічного забезпечення, оскільки від повного забезпечення суб'єктів господарювання галузі технічними ресурсами залежить ефективність їх використання. Забезпечення раціонального формування та використання сільськогосподарської техніки потребує розробки комплексної системи показників, яка б сприяла налагодженню оперативного контролю за процесом відтворення, а також одержанню об'єктивної оцінки технічного забезпечення та ефективності використання сільськогосподарської техніки. Зазначимо, що методичні аспекти оцінки технічного забезпечення та ефективності використання технічних ресурсів в сільському господарстві розглядалися як в комплексі, так і з погляду удосконалення методичних підходів до вивчення окремих аспектів використання техніки. Однак, необхідність урахування рівня інноваційності сучасних видів техніки, зокрема потужності та функціональних можливостей, специфіки її використання у сільськогосподарських підприємствах, потребують обґрунтування комплексної системи показників оцінки стану та ефективності використання технічних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки й підвищення ефективності використання сільськогосподарської техніки досліджували: В. Г. Андрійчук [1], В. Г. Білоусько [2], І. Д. Бурковський [3], Т. С. Івашків [4], Б. В. Курган [5], Я. М. Мартинишин [6], А. В. Непочатенко [7], І. Г. Тивоненко [8], В. В. Россоха [9], В. С. Шибанін [10] та інші. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо висвітленим є методичне забезпечення оцінки стану та ефективного використання сільськогосподарської техніки із урахуванням впливу різних факторів, зумовлених виробничими умовами сільськогосподарських підприємств.

Мета дослідження. Узагальнення методики визначення стану й ефективного використання сільськогосподарської техніки та доповнення відповідної системи показників із урахуванням сучасних її особливостей та специфіки експлуатації.

Матеріал і методика дослідження. Систематизацію показників оцінки наявності, вибуття, оновлення, а також ефективності використання техніки у сільському господарстві проведено за допомогою статистичного та монографічного методів дослідження.

Основні результати дослідження. Важливими елементами забезпечення раціонального використання сільськогосподарської техніки є чинні стандарти експлуатації та вимоги до технічного обслуговування. Узагальнення діючої нормативної документації з оцінки використання сільськогосподарської техніки дозволило виділити наступні групи документів, стандартів і методик: стандарти техніко-економічної оцінки використання сільськогосподарської техніки; стандарти оцінки результатів випробувань; стандарти оцінки впливу техніки на навколишнє середовище, безпеку людини; стандарти оцінки параметрів техніки у розрізі її видів. Саме у цих

документах визначено основні підходи до економічної оцінки використання сільськогосподарської техніки.

Окрім стандартів для економічної оцінки технічного забезпечення та ефективності використання сільськогосподарської техніки, використовуються методичні рекомендації та методики, розроблені науковцями. Так, розроблена в 1956 р. «Тимчасова типова методика визначення ефективності впровадження техніки» [11] містила такі основні параметри: динаміка продуктивності праці, капітальні затрати, виробнича собівартість, капіталовіддача. Розроблена у 1961 р. «Методика визначення річного економічного ефекту, який одержується у результаті впровадження нової техніки» [12] враховувала величину приведених затрат на одиницю продукції, причому у цій методиці встановлено галузеві коефіцієнти для коригування. Зазначимо, що ще однією особливістю цієї методики є можливість порівняння різних варіантів на основі визначення різниці у приведених затратах.

Водночас перехід до ринкових відносин потребував нових підходів до оцінки ефективності використання технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств, які б урахували зарубіжну практику оцінки. Оскільки сільськогосподарське підприємство у ринкових умовах розглядає виробничу діяльність з позиції комерційної вигоди, то оцінку техніки доцільно розглядати як ресурсну базу одержання доходу. Саме тому для товаровиробника важливими є техніко-економічні характеристики, виробник техніки, продуктивність, вартість, ремонтпридатність, надійність, енергомісткість, затрати на технічне обслуговування.

Вважаємо, що економічну оцінку технічного забезпечення та ефективності використання техніки в сільському господарстві необхідно проводити комплексно. Так, важливо дослідити технічну базу сільського господарства з позиції держави, окремого регіону та сільськогосподарського підприємства. З іншого боку, лише провівши аналіз забезпеченості технікою неможливо зробити об'єктивні висновки про тенденції розвитку і прийняти обґрунтоване управлінське рішення щодо напрямів стимулювання технічної модернізації сільськогосподарських галузей. У зв'язку із цим наступним етапом оцінки має стати вивчення темпів відтворення технічної бази, вікової структури парку, ринку техніки. Важливим моментом є вивчення технологій виробництва, рівня ресурсо- й енергомісткості сільськогосподарської продукції.

Алгоритм проведення економічної оцінки технічного забезпечення та ефективності його використання в сільському господарстві складається із наступних етапів:

1. На державному рівні доцільно провести аналіз за такими позиціями:

– економічна оцінка парку техніки, забезпеченості у розрахунку на одиницю площі або поголів'я, навантаження на одиницю техніки, забезпеченості енергетичними потужностями (як в цілому, так і в розрізі видів техніки), вікової структури;

– економічна оцінка тенденцій і темпів відтворення технічної бази сільського господарства, яка включає аналіз надходження нової та вибуття зношеної техніки, як в натуральному, так і у вартісному виразі, аналіз та екстраполяція тенденцій технічного переозброєння;

– вивчення ринку сільськогосподарської техніки; аналіз обсягів виробництва вітчизняної сільськогосподарської техніки, рівня використання виробничих потужностей, інноваційної складової виробництва; оцінка ємності та структури ринку сільськогосподарської техніки; аналіз ринкових позицій основних постачальників сільськогосподарської техніки;

– розробка та обґрунтування концепції регулювання ринку сільськогосподарської техніки; оцінка стратегічних напрямів розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування; формування механізмів стимулювання технічної модернізації сільського господарства.

2. На регіональному рівні складовими вивчення мають стати:

– оцінка тенденцій та темпів оновлення парку у розрізі окремих видів техніки;

– визначення середнього навантаження на основні види сільськогосподарської техніки, співвіднесення його із параметрами потужності та виробничими характеристиками сільськогосподарської техніки;

– аналіз енергозабезпечення та енергоозброєності, дослідження динаміки цих показників;

– оцінка частки сучасної техніки у структурі парку, що використовується у сільськогосподарському виробництві.

– визначення слабких місць у технічному забезпеченні сільського господарства регіону, розробка і реалізація стратегічних регіональних програм щодо стимулювання технічної модернізації із урахування рівня технічного забезпечення аграрного сектору регіону.

3. На рівні сільськогосподарського підприємства напрямами дослідження мають стати:
- оцінка забезпечення підприємства технічними ресурсами; визначення потреби у сільськогосподарській техніці у розрізі видів;
 - економічне обґрунтування вибору сільськогосподарської техніки на основі системи критеріїв та техніко-економічних характеристик;
 - аналіз представлених на ринку марок техніки з урахуванням конкурентних особливостей виробників та постачальників техніки;
 - визначення моменту списання (продажу) зношеної техніки, оцінка терміну окупності нової техніки; оцінка навантаження на техніку;
 - оцінка парку сільськогосподарської техніки з погляду ресурсо- та енергоефективності; вибір техніки та технологій із оптимальними співвідношеннями затрат та ефекту.

Зупинимося більш детально на характеристиці показників, що дозволяють провести аналіз стану забезпечення та ефективності використання сільськогосподарської техніки на рівні підприємства. Важливими показниками оцінки використання сільськогосподарської техніки є: наявність техніки у господарствах, її технічний стан та рівень забезпеченості господарюючих суб'єктів засобами механізації (рис. 1). Наявність у господарствах сільськогосподарської техніки визначає їх технічний потенціал, тобто спроможність виконувати певний обсяг механізованих робіт щодо вирощування культур, який визначається спеціалізацією.

Рис. 1. Система показників використання сільськогосподарської техніки.

Джерело: розроблено автором.

У зв'язку із тим, що ефективність використання техніки пов'язана із витратами виробництва, то її необхідно враховувати у фізичних одиницях за видами і марками, а також у вартісному виразі за первісною (відновною) вартістю або залишковою. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств технікою визначається на 1000 га орних земель. Поділяється на нормативну і фактичну, яка залежить від стану техніки, її віку, морального та фізичного зносу, що впливає на її продуктивність та затрати на утримання у справному технічному, працездатному стані. Ці показники визначаються за річними звітами сільськогосподарських підприємств, а також бухгалтерською звітністю та аналітичною інформацією служби інженерно-технічного забезпечення. Стан сільськогосподарської техніки визначається за надходженням нових машин та вибут-

тям машин, які відпрацювали свій нормативний термін корисної експлуатації, тобто коефіцієнтом оновлення.

Використання сільськогосподарської мобільної енергонасиченої техніки, в основному тракторів і всіх видів самохідних комбайнів, визначається за їх завантаженістю: відпрацьованими машино-днями, машино-зміними та річними машино-днями порівняно із встановленими норма-днями за сезон (рік). Відпрацьовані машино-зміни, машино-дні у розрізі кожної марки тракторів, комбайнів та інших самохідних машин можна визначити за технологічними картами вирощування сільськогосподарських культур. Відпрацьовані машино-зміни, машино-дні для працюючих сільськогосподарських машин: плугів, культиваторів, сівалок, жаток, косарок та інших – доцільно визначати за днями роботи із відповідними тракторами. Із змінних виробітків складається денна та сезонна річна продуктивність машини. Потреба у техніці визначається на основі денного (добового) виробітку будь-якої техніки. Потребу в техніці можна скоротити шляхом зниження темпів робіт, тобто зміною технології (збільшенням термінів виконання технологічних операцій, переглядом складу польових робіт) або збільшенням добового виробітку, при цьому термін виконання робіт стане менше оптимального. На збільшення обсягу збору урожаю це не вплине, але термін скоротиться, що є позитивним, але за рахунок збільшення амортизаційних відрахувань продукція стане дорожчою. Таке можливо за оптимального складу парку. Ефект від підвищення продуктивності сільськогосподарської техніки можна одержати лише за умови скорочення її кількості, що позитивно вплине на скорочення затрат на виробництво продукції.

Важливим показником забезпечення ефективності використання техніки є кваліфіковані механізатори, які більш продуктивно та ефективно її використовують. Відомо, що за персонального закріплення техніки за механізаторами вона використовується більш ефективно, краще зберігається, менше витрачається коштів на її утримання, технічне обслуговування, ремонт і зберігання. Науково обґрунтовано, що за одним механізатором доцільно закріпляти не більше 4–5 робочих машин, у яких періоди роботи не співпадають.

Обов'язковою умовою забезпечення ефективного використання сільськогосподарської техніки є урахування науково обґрунтованих нормативів. На основі обґрунтованих норм часу, виробітку, обслуговування можна визначити трудомісткість виконання тих або інших робіт та встановити необхідну чисельність працівників за наступним співвідношенням:

$$N_{ч} = \frac{T_{р.г.}}{T_{зм} \times D_{п}} \times K, \quad (1)$$

де $N_{ч}$ – норма чисельності працівників, чол.;

$T_{р.г.}$ – планова річна трудомісткість усіх робіт, люд.-год.;

$T_{зм}$ – змінна трудомісткість усіх робіт, люд.-год.;

$D_{п}$ – кількість днів у плановому періоді;

K – коефіцієнт, що показує відношення календарних днів у плановому періоді до робочих днів.

Ефективність використання техніки залежить від витрат фонду оплати праці працівників інженерно-технічної служби, витрат на утримання автотракторного парку, складу паливно-мастильних матеріалів та затрат по тваринництву, оскільки усі затрати визначають собівартість усіх механізованих робіт (грн/ет.га), яка визначає ефективність використання сільськогосподарської техніки.

Витрати на ремонт та технічне обслуговування техніки мають враховуватися за кожною окремо взятою машиною, оскільки вони будуть залежати від виду роботи: оранка, культивування, боронування, посів, догляд за рослинами, збирання урожаю та ін., за виконання їх нараховується заробітна плата механізаторам, ураховуючи те, що вказані роботи можуть проводитися різними машинно-тракторними агрегатами – низької, середньої та високої потужності та продуктивності, а, відповідно, і витрати паливно-мастильних матеріалів на одиницю виконаної роботи, фізичний або еталонний гектар. Унаслідок цього будуть виникати різні затрати праці (часу), трудо-, енерго- та ресурсомісткість технологічних процесів. У зв'язку із цим необхідно підбирати такий склад агрегатів для виконання різних видів польових механізованих робіт, який є найбільш економічним на зазначених роботах.

Затрати на утримання ремонтної майстерні та пунктів технічного обслуговування техніки повинні розподілятися пропорційно між галузями рослинництва та тваринництва за обсягами виконаних робіт для кожної галузі у господарстві. При цьому необхідно враховувати затрати майстерні на надання послуг стороннім організаціям, які включають амортизацію будівель та

обладнання майстерні, силову енергію, електроенергію, освітлення (у зимовий час – опалення), зарплату завідуючого майстернею і працівників, які задіяні на виконанні завдань.

Важливу роль в ефективному використанні техніки у сільськогосподарських підприємствах відіграє створення та утримання машинних дворів для зберігання техніки у неробочі дні. У машинних дворах мають бути обладнані майданчики для регулювання та технічного обслуговування сільськогосподарських причіпних навісних робочих машин. Практика свідчить, що за наявності машинних дворів більш якісно зберігається техніка, зменшуються затрати на її утримання та зберігання. Окрім того, на машинних дворах техніка охороняється, що забезпечує її збереженість.

Велике значення для підвищення ефективності використання техніки у сільськогосподарських підприємствах має підготовка інженерів та механізаторів. Розвиток інновацій у сільському господарстві є неперервним, що приводить до зміни поколінь техніки, яка ускладнюється у використанні, управлінні нею, а також у технічному обслуговуванні. З метою освоєння нової техніки та інтенсивних технологій необхідно періодично підвищувати кваліфікацію механізаторів. Підвищувати рівень кваліфікації можна на техніко-технологічних базах провідних сільськогосподарських підприємств регіону, вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ, центрах дилерів техніки.

При цьому значні резерви підвищення ефективності використання техніки забезпечуються організацією ефективного її використання у господарстві, які доцільно проаналізувати за такими напрямками:

- технічні – оптимізація використання параметрів агрегатів, що застосовуються; оптимізація використання двигунів тракторів та інших силових машин; підтримка машин в технічно працездатному стані; використання якісного палива та мастил; регулювання роботи двигунів тракторів, комбайнів; використання комбінованих агрегатів; регулювання механізмів тракторів та комбайнів; установка та регулювання сільськогосподарських машин;

- організаційно-технологічні – вибір та використання оптимального технологічного комплексу; вибір та використання оптимальних параметрів процесів; використання раціональних режимів робочого дня та використання робочого часу; оптимізація технологічного обслуговування процесів; оптимізація режимів швидкості руху агрегатів;

- соціальні – формування оптимальної чисельності інженерного персоналу та механізаторів; дотримання принципів наукової організації праці; використання методів стимулювання праці; охорона праці механізаторів.

Необхідно зазначити, що технічні резерви можна реалізувати через підвищення технічних можливостей машин та агрегатів, за рахунок їх надійності та безвідмовності у процесі використання (виконання робіт), оптимального використання потужностей двигунів тракторів, комбайнів та іншої мобільної техніки, зниження енергозатрат, оптимізації навантажувально-розвантажувальних режимів руху агрегатів. Технологічні резерви пов'язані із використанням можливості підвищення ефективності виробництва за рахунок вибору та використання машинних технологій, підвищення якості виконання робіт з вирощування сільськогосподарських культур. Як відомо, процес експлуатації техніки у господарствах складається із її підготовки до роботи, робочих процесів вирощування культур і простоїв (зберігання), що потребує ведення обліку витрат за цими напрямками.

Інтенсивне використання агрегатів можна забезпечити раціональним комплектуванням складу агрегату, покращенням його тяглових та швидкісних режимів, раціональною організацією руху (із мінімальним числом поворотів і холостих проходів). Підвищити продуктивність сільськогосподарської техніки можна за рахунок подовження використання агрегатів, підвищення ресурсу їх працездатності і поліпшення технічного обслуговування, а також високої кваліфікації механізаторів. Вищезазначені резерви підвищення використання техніки є у кожному сільгосппідприємстві, що вимагає в аналітичній роботі економічної служби їх виявляти та розробляти заходи з їх реалізації.

Організація ефективного використання техніки в сільськогосподарських підприємствах базується на використанні інноваційних розробок, які характеризуються надходженням до господарств енергонасиченої техніки із високими можливостями підвищення продуктивності праці механізаторів та інтенсифікації виробничих процесів у господарстві; необхідності

забезпечення високої кваліфікації інженерно-технічного персоналу та механізаторів, оскільки роль людини як управлінця сучасними агрегатами в умовах зростання механізації та автоматизації значно підвищується у вигляді істотного ускладнення процесу управління; постійній необхідності масового освоєння інноваційних технологій; зростаючому значенні оптимізації методів управління механізованим виробництвом, що значно підвищується за масштабами та рівнем енергонасиченості процесів з вирощування сільськогосподарських культур. Очевидно, що освоєння інноваційних розробок потребує значних інвестицій, які будуть ефективними тоді, коли їх обсяг за величиною буде меншим від суми очікуваного доходу за передбачуваний термін служби техніки. Зазначимо, що прийняті рішення щодо придбання сучасної техніки, оцінки її ефективності доцільно проводити за показниками приведеної величини доходу, дисконтованого терміну окупності, внутрішнього рівня рентабельності, які обов'язково мають бути скориговані на величину індексу інфляції.

Підвищення продуктивності праці механізаторів має супроводжуватися збільшенням обсягів виробництва продукції із одиниці посівних площ. При цьому віддача виробничого потенціалу має зростати унаслідок впливу об'єктивних факторів технічного прогресу, який включає у сільськогосподарське виробництво зростаючу частку затрат праці і засобів уречевленої у засобах виробництва праці, сприяє різкому зниженню прямих затрат праці і засобів на виробництво одиниці продукції.

Висновки. Запропонований методичний підхід до оцінки стану та ефективності використання сільськогосподарської техніки господарюючими суб'єктами передбачає комплексне проведення такої оцінки на рівні держави, регіону та підприємства, що дозволяє зробити об'єктивні висновки та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Систематизовані показники оцінки стану технічного забезпечення та ефективного використання техніки, у т. ч. фізичного зношення та морального старіння, рівня забезпечення кваліфікованим персоналом потребують здійснення деталізованого обліку затрат на її обслуговування та утримання. Урахування витрат ПММ, техобслуговування і ремонт, витрат на утримання інженерно-технічної служби у господарствах, утримання ремонтно-технічної майстерні та ремонтної служби, обсягів механізованих робіт із урахування їх собівартості дозволяють провести оцінку ефективності використання техніки у сільськогосподарських підприємствах. Подальший розвиток методичного забезпечення оцінки ефективного використання техніки у сільськогосподарських підприємствах має враховувати екологічні вимоги щодо збереження та підвищення родючості ґрунту, а також мінімізації негативного впливу технічних ресурсів на навколишнє середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підруч. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Білоусько Я. К. Принципи техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько, П. А. Денисенко // Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 22–27.
3. Бурковський І. Д. Ефективність використання основних виробничих засобів в аграрному секторі / І. Д. Бурковський, В. В. Лагодієнко // Економіка АПК. – 2002. – № 4. – С. 16–22.
4. Івашків Т. С. Теоретичні основи використання енергетичних показників при оцінці техніки і технологій / Т. С. Івашків // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць ТАНГУ. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – Вип. 7. – С. 70–73.
5. Курган Б. В. Ефективність використання техніки / Б. В. Курган // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 115–118.
6. Мартинишин Я. М. Динаміка факторів і показників економічної ефективності технічного обслуговування тракторів / Я. М. Мартинишин // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 25–29.
7. Непочатенко А. В. Оцінка ефективності використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств та напрямки її вдосконалення / А. В. Непочатенко // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. – Біла Церква, 2014. – № 2 (115). – С. 90–97.
8. Тивоненко І. Г. Економічні проблеми використання машинно-тракторного парку в умовах ринкових відносин: автореф. дис. д-ра екон. наук.: 08.07.02 / І. Г. Тивоненко. – К., 1999. – 34 с.
9. Россоха В. В. Методичні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК / В. В. Россоха // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 39–44.
10. Шибанін В. С. Системне оновлення та розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства: монографія / В. С. Шибанін. – К., 2005. – 276 с.
11. Временная типовая методика определения эффективности внедрения техники. – М., 1956.
12. Методика определения годового экономического эффекта, получаемого в результате внедрения новой техники. – М., 1961.

REFERENCES

1. Andriichuk V. H. *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu: pidruch.* / V. H. Andriichuk. – K.: KNEU, 2013. – 779 s.
2. Bilousko Ya. K. *Pryntsypy tekhniko-tekhnolohichnoho zabezpechennia aharnoho vyrobnytstva* / Ya. K. Bilousko, P. A. Denysenko // *Ekonomika APK.* – 2001. – № 8. – S. 22–27.
3. Burkovskiy I. D. *Efektivnist vykorystannia osnovnykh vyrobnychkh zasobiv v aharnomu sektori* / I. D. Burkovskiy, V. V. Lahodiienko // *Ekonomika APK.* – 2002. – № 4. – S. 16–22.
4. Ivashkiv T. S. *Teoretychni osnovy vykorystannia enerhetychnykh pokaznykiv pry otsintsi tekhniki i tekhnolohii* / T. S. Ivashkiv // *Rehionalni aspekty rozvytku i rozmishchennia produktyvnykh syl Ukrainy: Zb. nauk. prats TANHU.* – Ternopil: *Ekonomichna dumka*, 2002. – Vyp. 7. – S. 70–73.
5. Kurhan B. V. *Efektivnist vykorystannia tekhniki* / B. V. Kurhan // *Ekonomika APK.* – 2004. – № 3. – S. 115–118.
6. Martynshyn Ya. M. *Dynamika faktoriv i pokaznykiv ekonomichnoi efektyvnosti tekhnichnoho obsluhovuvannia traktoriv* / Ya. M. Martynshyn // *Ekonomika APK.* – 2003. – № 11. – S. 25–29.
7. Nepochatenko A. V. *Otsinka efektyvnosti vykorystannia mashynno-trakornykh parkiv silskohospodarskykh pidpriemstv ta napriamy yii vdoskonalennia* / A. V. Nepochatenko // *Ekonomika ta upravlinnia APK: zb. nauk. prats.* – Bila Tserkva, 2014. – № 2 (115). – S. 90–97.
8. Tyvonenko I. H. *Ekonomichni problemy vykorystannia mashynno-trakornogo parku v umovakh rynkovykh vidnosyn: avtoref. dys. d-ra ekon. nauk.: 08.07.02* / I. H. Tyvonenko. – K., 1999. – 34 s.
9. Rossokha V. V. *Metodychni aspekty formuvannia ta rozvytku potentsialu pidpriemstv aharnoi sfery APK* / V. V. Rossokha // *Ekonomika APK.* – 2005. – № 8. – S. 39–44.
10. Shebanin V. S. *Systemne onovlennia ta rozvytok materialno-resursnoho potentsialu silskoho hospodarstva: monohrafiia* / V. S. Shebanin. – K., 2005. – 276 s.
11. *Vremennaja tipovaja metodika opredelenija jeffektivnosti vnedrenija tekhniki.* – M., 1956.
12. *Metodika opredelenija godovogo jekonomicheskogo jeffekta, poluchaemogo v rezul'tate vnedrenija novoj tekhniki.* – M., 1961.

Методические подходы к оценке состояния и эффективности использования сельскохозяйственной техники**Д. А. Качан**

Обобщены нормативные требования и методические подходы к оценке эффективности использования сельскохозяйственной техники, что были рекомендованы к использованию в плановой экономике. Предложен алгоритм исследования эффективности использования технических ресурсов в сельскохозяйственных предприятиях, включающий следующие уровни: отрасль, регион, сельскохозяйственное предприятие. Обоснована система показателей оценки технического состояния и уровня обеспеченности субъектов сельскохозяйственной техникой. Систематизированы приоритетные направления повышения эффективности использования техники: технические, организационно-технологические и социальные, а также обозначены параметры их учета. Предложено проведение оценки инновационных технических ресурсов сельхозпредприятий на основе показателей эффективности инвестиций.

Ключевые слова: эффективность использования, сельскохозяйственная техника, механизированные работы, обеспеченность, оптимизация состава, обновления.

Methodological approaches to evaluation of condition and effectiveness of usage of agricultural machinery**D. Kachan**

In conditions of globalization competitiveness of agriculture is determined by the level of its technical providing, effectiveness of technical resources usage depends on technical providing fullness of agricultural enterprises. Securement of rational formation and usage of agricultural machinery requires development of complex system of indexes, which would facilitate adjustment of operational control after reproduction process and obtaining of objective evaluation of technical providing and usage effectiveness of agricultural machinery. Methodological aspects of technical providing evaluation and effectiveness of technical resources usage shall be considered in complex and for an every separate part of it. The necessity of consideration of innovativity level of modern agricultural machinery (capacity and functionality), specifics of its usage at agricultural enterprises require reasoning of complex system of indexes of condition evaluation and effectiveness of usage of technical resources.

The systematization of indexes of availability, disposal, upgrade and efficiency of machinery usage in agriculture was conducted by statistical and monographic research methods.

The article deals with generalization of methodology of condition evaluation and effectiveness of usage of agricultural machinery and complements the system of indexes with consideration of its modern features.

The transition to a market economy required new approaches to assessing the efficiency of technical resources usage, which would consider foreign evaluation practice. Since agricultural enterprise in market conditions considers production from commercial benefits side, evaluation of machinery should be considered as a resource base of income. That is why the producers are interested in technical and economic characteristics, such as a manufacturer of machinery, productivity, cost, maintainability, reliability, power consumption, cost of maintenance.

We assume that an economic assessment of technical providing and efficiency of its usage should be executed comprehensively. It is important to explore a technical base of agriculture from the perspective of a state, a region and an agricultural enterprise.

Significant reserves of more efficient usage of machinery is provided by the organization of its effective use, which should be analyzed in the following areas:

- technical;
- organizational and technological;
- social.

The methodological approach to assessment of efficiency of agricultural machinery usage provides a comprehensive evaluation on the scale of a state, a region and an enterprise, that makes it possible to draw objective conclusions and make informed management decisions. Systematized indexes of efficiency evaluation of agricultural machinery require a detailed accounting of costs of service and maintenance. Considering the cost of fuel, maintenance and repairs, the cost of maintenance engineering services in farms, maintenance repair and technical workshop repair and service volumes of mechanized operations with regard to their cost enable to assess the efficiency of farm machinery. Further development of methodological evaluation of effective usage of machinery in the agricultural enterprises should take into account environmental requirements to conserve and improve soil fertility and minimize the negative impact of inputs on the environment.

Keywords: usage efficiency, agricultural machinery, mechanical operations, provision, structure and renewal optimization.

Надійшла 10.08.2016 р.

УДК 657.411.6:631.11

СТАДНІК Л.І., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

leostad@yandex.ru

ОБЛІК ЗАПАСІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто класифікацію запасів та особливості їх обліку в сільськогосподарських підприємствах. Водночас досліджено сучасний стан і виявлено проблеми обліку запасів, а саме в питаннях: формування звітності про запаси, оцінки і собівартості запасів, організація синтетичного і аналітичного їх обліку, комп'ютеризації обліку запасів та їх оптимізації в сільськогосподарських підприємствах.

Проаналізувавши основні проблеми, пов'язані з організацією та веденням обліку запасів в сільськогосподарських підприємствах, автор запропонував шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: запаси, класифікація запасів, структура запасів, облік запасів, автоматизація обліку запасів.

Постановка проблеми. Обов'язковою умовою організації виробництва продукції на сільськогосподарських підприємствах є наявність запасів, які є найбільш важливою і значною частиною оборотних активів.

Працюючи в нестабільній і невідрегульованій ринковій системі, сільськогосподарські підприємства вимушені шукати шляхи зниження витрат виробництва. Одним із таких шляхів вони вбачають економічність і якість використання запасів.

У сільськогосподарських підприємствах до запасів відносять: виробничі запаси; незавершене виробництво; продукцію сільськогосподарського виробництва; товари. Принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси та розкриття її у фінансовій звітності визначають відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

За використання запасів їх вартість істотно впливає на собівартість продукції (робіт, послуг чи діяльність підприємства). Особливістю запасів у сільському господарстві є те, що значна їх частина має біологічне (насіння, корми) або хімічне походження (мінеральні добрива, отрутохімікати). Як правило ці запаси високовартісні і мають визначений термін зберігання. А тому від ефективного управління запасами в аграрних формуваннях залежить певною мірою фінансовий стан господарства. А це спонукає до необхідності одержання своєчасної і якісної облікової інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики обліку і контролю запасів зробили такі українські вчені як: П.Т. Саблук, Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга, В.П. Завгородній, Л.К. Сук, Н.М. Ткаченко, М.Ф. Огітчук, В.Г. Швець, С.Ф. Голов, П.Л. Сук та інші. Однак ще є ряд проблем в організації і методиці обліку, які потребують подальших досліджень.

Мета дослідження – ознайомлення із організацією та методикою ведення обліку запасів в умовах сільськогосподарського виробництва, виявлення проблем і надання пропозицій щодо їх вирішення.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалом дослідження слугували праці вітчизняних науковців, а також практика організації обліку запасів в окремих сільськогосподарських підприємствах Білоцерківського району. Для реалізації досягнення поставленої мети використову-

вали наступні методи та прийоми: монографічний, вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний.

Основні результати дослідження. Запаси – це активи які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”. Крім того, за відображення в обліку та фінансовій звітності запасів необхідно враховувати вимоги інших Положень: НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”; П(С)БО 16 “Витрати”; П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств”, а також Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій.

До запасів сільськогосподарського підприємства включаються всі запаси, на які підприємство має право власності на визначену дату (наприклад, на дату складання Балансу), незалежно від місця їх знаходження. Одночасно на території, що належить підприємству, можуть знаходитися запаси, які є власністю інших фізичних і юридичних осіб. Вони не є запасами підприємства.

Однією з вимог обліку є простота, чіткість, точність і повнота поточних і звітних даних, попередження будь-яких спроб перекручування дійсності, усунення серйозних недоліків в організації бухгалтерського обліку і посилення його ролі в здійсненні контролю за господарською діяльністю; надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період.

Проаналізувавши зміни форми №1 Баланс [2] діючої у 2016 році відносно 2000 року, ми бачимо, що протягом цього періоду відбулися певні зміни (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняльна таблиця відображення статей запасів у формі №1 Баланс

2000 рік		2016 рік	
Актив	Код рядка	Актив	Код рядка
II. Оборотні активи		II. Оборотні активи	
Запаси:		Запаси	1100
виробничі запаси	100		
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110	Поточні біологічні активи	1110
незавершене виробництво	120		
готова продукція	130		
товари	140		

У формі Балансу, який діє нині, інформація, що стосується структури запасів завуальована. Особи, які мають корпоративні права не в змозі проаналізувати наявність і зміни в динаміці вартості виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, товарів.

Для відображення запасів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженим наказом Мініфіну від 30.11.99 р. № 291, передбачено другий клас “Запаси” [5, с. 369]. Він містить такі рахунки для обліку надходження та вибуття запасів: 20 “Виробничі запаси”; 21 “Поточні біологічні активи”; 22 “Малоцінні та швидкозношувані предмети”; 23 “Виробництво”; 24 “Брак у виробництві”; 25 “Напівфабрикати”; 26 “Готова продукція”; 27 “Продукція сільськогосподарського виробництва”; 28 “Товари».

Продукція, яку виробляють аграрні формування і є готовою продукцією, а тому вести її облік на двох рахунках на нашу думку не є доцільно. Адже за потреби можна відкрити будь-які субрахунки щодо обліку виробленої сільськогосподарської продукції, як це було до 2000-го року. Водночас, на рахунку «Готова продукція» має обліковуватися лише товарна продукція. Сільськогосподарська продукція, яка виконує роль запасів (насіння, садивний матеріал, корми), має обліковуватися на синтетичному рахунку 20 «Виробничі запаси», субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення». Доцільним було б до цього субрахунку відкрити субрахунки 2-го порядку, а саме: 2081 «Добрива»; 2082 «Отрутохімікати для рослинництва», 2083 «Засоби захисту тварин»; 2084 «Насіння»; 2085 «Садивний матеріал»; 2086 «Корми». Якщо у

підприємства велика номенклатура запасів і великий їх обіг, то доцільним може бути відкриття субрахунків третього порядку. Облік власного насіння, саджанців, кормів має бути відокремленим від придбаного на стороні.

Оцінка запасів у сільськогосподарських підприємствах є важливим інструментом, що забезпечує достовірність інформації бухгалтерського обліку про результати господарської діяльності. Водночас, проблемним залишається питання оцінювання окремих запасів, зокрема, це вироблена продукція рослинництва і тваринництва.

Відповідно до п.12 П(С)БО 30 [4], сільськогосподарська продукція за її первісного визнання оцінюється за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу.

Вирощена (створена) сільськогосподарська продукція залежно від облікової політики може бути оцінена за фактичною собівартістю чи за справедливою вартістю, яка на момент надходження до господарства є її первісною вартістю [1, с.172].

Сільськогосподарську продукцію після її первісного визнання оцінюють та відображають відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» [3].

За причини відсутності або несформованості ринку по окремих поточних біологічних активах, щодо сільськогосподарської продукції, достовірно визначити їх справедливую вартість у більшості випадків неможливо. Звідси, якщо справедливую вартість поточного біологічного активу достовірно визначити неможливо, то оцінку необхідно здійснювати за історичною собівартістю, передбачивши це в наказі про облікову політику підприємства.

З метою збереження запасів, сільськогосподарські підприємства організовують складське господарство. Складський облік запасів – це попредметний облік за разовими та накопичувальними видатковими документами. Складський облік здійснюється двома методами:

- кількісно-сумовим, сутність якого полягає в паралельному веденні реєстрів кількісно-сумової й кількісно-гатурнкової форм у бухгалтерії та на складі;
- оперативно-бухгалтерським, сутність якого полягає в тому, що бухгалтерія відкриває картки чи книги складського обліку та передає їх під розписку в журналі реєстрації завідувачеві складу.

Комп'ютеризація робочих місць працівників бухгалтерії, завідувачів складами, комірників і підключення їх до мережевої програми автоматизації обліку дасть змогу усунути дублювання окремих функцій, зекономити час і підвищити якість обліку і контролю запасів в аграрних формуваннях.

Програма з автоматизації обліку «1С: Бухгалтерія 8 для України», на нашу думку є зручним інструментом для ведення обліку запасів. Функціонал рішення надає можливість вести бухгалтерський облік матеріалів, товарів, а також готової продукції для користувача. Запаси можуть враховуватися як в розрізі складів і партій, так і в розрізі позицій номенклатури. Повна автоматизація операції з надходження та списання запасів, їх переміщення значно підвищить продуктивність праці облікових працівників.

Також позитивним є те, що програма «1С Бухгалтерія 8» підтримує наступні способи оцінки матеріально-виробничих запасів за їх вибуття:

- за середньою собівартістю;
- за собівартістю перших за часом придбання матеріально-виробничих запасів (спосіб ФІФО).

Найпростішим з наведених є спосіб за середньою собівартістю, який не потребує ведення обліку по партіях. За використання способу ФІФО обов'язково необхідно вести партійний облік. Вартість списання запасів за передачі у виробництво чи реалізації у документі можна вказати явно. Тоді за проведення ця сума не може бути змінена. Це підвищує керованість програмою і покращує інтеграцію з об'єктами зберігання запасів.

Інформацію про залишки запасів, надходження, вибуття протягом певного періоду часу можна переглянути за допомогою стандартних звітів. За допомогою інформаційної системи обліку можна оптимізувати надходження і вибуття запасів на сільськогосподарському підприємстві.

Висновки. Проведені наукові дослідження показують, що процес обліку запасів в аграрних формуваннях є дуже трудомісткою роботою, а отже відповідальною частиною праці бухгалтера. Це іноді призводить до допущення помилок і запущеності обліку запасів, що показує невирішеність окремих проблем. Рекомендації з удосконалення організації обліку запасів на сільськогосподарських підприємствах можуть бути наступними:

- У другому розділі активу балансу доцільним було б введення статей: виробничі запаси; незавершене виробництво; готова продукція; товари.

- Рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» необхідно видалити, а облік виробленої продукції аграрними підприємствами обліковувати на рахунок 26 «Готова продукція».

- Облік запасів власного виробництва, які мають біологічне походження (насіння, саджанці, корми) доцільно обліковувати на субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення».

- Поточні біологічні активи і вироблену сільськогосподарську продукцію пропонується оцінювати за історичною собівартістю, передбачивши цей крок в наказі про облікову політику.

- Програма з автоматизації обліку «ІС: Бухгалтерія 8 для України» є зручним інструмент для ведення обліку запасів. Разом з працівниками бухгалтерії комп'ютеризувати робочі місця необхідно у завідувачів складами і комірників з підключенням їх до мережевої версії програми автоматизації обліку. Це усуне дублювання окремих функцій, зекономить час і підвищить якість обліку та контролю запасів в аграрних формуваннях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах/ [В.Я. Плаксієнко, Л.О. Мармуль, Т.Г. Маренич та ін.]; За ред. В.Я. Плаксієнко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 448 с.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом МФУ від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджений Наказом МФУ від 20.10.1999 р. № 246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджений Наказом МФУ від 18.11.2005 р. № 790 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>.
5. Сук Л.К. Фінансовий облік: навч. посіб. / Сук Л.К., Сук П.Л.– 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2012. – 647 с.
6. FIFO vs. LIFO Accounting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accountingtools.com/fifo-vs-lifo-accounting>.
7. The First-in, First-out Method (FIFO) | FIFO Inventory Method [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accountingtools.com/fifo-method>.
8. The Last-in, First-out Method | LIFO Inventory Method [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accountingtools.com/lifo-method>.

REFERENCES

1. Buhgalters'kyj oblik u vyrobnychych ta agroservisnyh kooperatyvah/ [V.Ja. Plaksijenko, L.O. Marmul', T.G. Marenych ta in.]; Za red. V.Ja. Plaksijenko. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2014. – 448 s.
2. Nacional'ne polozhennja (standart) buhgalters'kogo obliku 1 «Zagal'ni vymogy do finansovoi' zvitnosti», zatverdzhennyj Nakazom MFU vid 07.02.2013 r. № 73 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
3. Polozhennja (standart) buhgalters'kogo obliku 9 «Zapasy», zatverdzhennyj Nakazom MFU vid 20.10.1999 r. № 246 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>
4. Polozhennja (standart) buhgalters'kogo obliku 30 «Biologichni aktyvy», zatverdzhennyj Nakazom MFU vid 18.11.2005 r. № 790 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>
5. Suk L.K. Finansovuj oblik: navch. Posib / Suk L.K., Suk P.L. –2-ge vyd., pererob. i dop. – K., 2012. – 647 s.
6. FIFO vs. LIFO Accounting [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.accountingtools.com/fifo-vs-lifo-accounting>
7. The First-in, First-out Method (FIFO) | FIFO Inventory Method [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.accountingtools.com/fifo-method>
8. The Last-in, First-out Method | LIFO Inventory Method [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.accountingtools.com/lifo-method>

Учёт запасов в сельскохозяйственных предприятиях

Л.И. Стадник

Рассмотрена классификация запасов и особенности их учета в сельскохозяйственных предприятиях. Вместе с тем исследовано современное состояние и выявлены проблемы учета запасов, а именно в вопросах: формирование отчетности о запасах, оценки и себестоимости запасов, организация синтетического и аналитического их учета, компьютеризации учета запасов и их оптимизации в сельскохозяйственных предприятиях.

Проанализировав основные проблемы, связанные с организацией и ведением учета запасов в сельскохозяйственных предприятиях, автор предложил пути их совершенствования.

Ключевые слова: запасы, классификация запасов, структура запасов, учет запасов, автоматизация учета запасов.

Accounting for reserves in the agricultural enterprises

L. Stadnik

The article deals with the classification of reserves and peculiarities of accounting at agricultural enterprises. Also, the current state and problems are studied and problems in the inventories accounting are identified in the following issues:

- reserves reporting formation. For example, in the balance form which operates currently, the information concerning the stock structure is veiled. People who have corporate rights are not able to analyze the presence and changes in the dynamics of the inventory value, WIP, finished goods and products;

- Synthetic and analytical account of the finished goods. The goods produced by agrarian enterprises are finished goods, and therefore we consider performing its accounting on two different accounts inappropriate. After all, any subaccount for agricultural products can be opened, if necessary, as it used to be until 2000. However, "Finished goods" account should record only commodity products. Agricultural products, performing the role of inventories (seeds and planting material, feed), is to be accounted on a synthetic account 20 "Inventories", sub-account 208 "Materials for agricultural purposes." It would be reasonable to establish 2nd order subaccounts for this subaccount sub, namely 2081 "Fertilizers"; 2082 "Plant Pesticides," 2083 "Animals Protection Means"; 2084 "Seeds"; 2085 "Planting material"; 2086 "Fodder". If the company stocks a large range and their large circulation, then it may be appropriate to open a 3rd order subaccounts. Accounting their own seeds, plants and fodder should be separated from that purchased outside;

- The inventories cost and evaluation, organization of synthetic and analytical accounting. Since the market of agricultural products and some current biological assets is not established, it is impossible to determine their fair value reliably in most cases. Hence, since the current fair value of biological asset can not be reliably measured, the assessment should be carried out on historical cost, providing it in the enterprise accounting policies order.

- inventory accounting computerization and its optimization in agricultural enterprises. The program of account automation "1C: Accounting 8 for Ukraine", in our opinion, is a handy tool for stocks records keeping. Its efficiency provides materials and goods accounting as well as finished goods. Stocks can be considered both in terms of compositions and parties as well as in terms of the positions range. Full automation of operation on stocks supply and charging –off, their movement will significantly increase of accounting personnel productivity.

Having analyzed the main problems concerning stocks organization and record keeping in agricultural enterprises, the author suggested the ways to improve them.

The conducted research shows that the process of stock accounting in agrarian enterprises formations is rather time-consuming, and therefore it is a very significant work area for an accountant which sometimes results in mistakes and neglecting the stocks accounting and reveals some unresolved issues. The recommendations on improvement of agriculture stock accounting at agricultural enterprises may include:

- It would be appropriate to introduce the items for inventories, unfinished production, final products and production in the second section of the asset balance

- Account 27 "Agricultural products" should be removed, and records of agricultural enterprises production should be accounted on account 26 "Final product".

- Accounting the produced reserves of biological origin (seeds, seedlings, feed), should be accounted for subaccount 208 "Materials for agricultural purposes."

- Current biological assets and agricultural products are to be evaluated on the historical cost through anticipating in the order of accounting policies.

- The program of "1C: Accounting 8 for Ukraine" for accounting automation is a handy tool for stocks records keeping. Warehousemen and stockmen's workplaces should be computerized along with those of accounting offices employees and the should be connected to the network version of accounting automation. This will eliminate duplication of some functions, save time and improve the quality of accounting and stock control in agrarian formations.

Keywords: inventory, inventory classification, reserves structure, reserves accounting, automation of inventories accounting.

Надійшла 26.08.2016 р.

УДК 657.2:091

ХОМОВИЙ С.М., ГАВРИК О.Ю., кандидати екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розкрита суть інформаційних потоків, що формуються в системі управлінського обліку. Досліджено інформаційні системи обліку в аграрних підприємствах. Розглянуто принципи побудови ефективного управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах, засновані на специфіці їх виробництва. Висвітлено проблеми і недоліки інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру, зумовлені недосконалістю діючої структури інформаційної бази аграрних підприємств. Уточнено методи побудови інформаційної сис-

теми управлінського обліку в великих сільськогосподарських об'єднаннях (агрохолдингах) та невеликих окремих підприємствах цього напрямку.

Ключові слова: управлінський облік, інформаційне забезпечення підприємств, внутрішньогосподарська звітність.

Постановка проблеми. Розвиток системи інформаційного забезпечення підприємств є одним із ключових значень для ефективного функціонування сучасного аграрного виробництва [4]. В Україні, де аграрний сектор економіки є пріоритетним, для прийняття управлінських рішень з метою забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання необхідно використовувати специфічну інформацію, одержання якої забезпечує управлінський облік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформативності управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах присвячені праці таких вчених: Г.Г. Кірейцева, М.М. Коцупатрого, В.Г. Лінника, В.Б. Моссаковського, М.Ф. Огійчука, Л.К. Сука, В.В. Сопка, Р. Ентоні, Дж. Риса, В. Нідлза, Ч.Т. Хонгрена, Дж. Фостера та багатьох інших.

Проте й досі залишається не вирішеною проблема забезпечення сільськогосподарських підприємств ефективною інформаційною базою для прийняття управлінських рішень, що враховувала б специфіку цієї галузі.

Метою дослідження є формування організаційних і методичних підходів до впровадження інформаційних елементів та показників управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням їх специфіки.

Матеріал і методика дослідження. У процесі наукового дослідження було використано низку методів, серед яких найважливішими є загальнонаукові методи дослідження: системний підхід – у дослідженні теоретико-методологічних основ інформації; просторового, економічного, статистичного аналізу – для дослідження інформаційних потоків аграрних підприємств.

Основні результати дослідження. Історично управлінський облік виник шляхом перетворення обліку виробничих витрат і собівартості продукції в облік, що забезпечує управління інформацією для прийняття ефективних рішень, покликаних допомогти керівництву в досягненні стратегічної мети підприємства.

Досліджуючи інформаційні системи сільськогосподарських підприємств, В.Б. Івашкевич вказує, що 40–50 % всієї інформації є надлишковою в інформаційному потоці і, водночас, в обліку є відсутнім близько 50 % необхідної інформації для управління [3]. Прийняття рішень найчастіше базується на інтуїції керівників, ніж на точній і об'єктивній інформації. Аналогічні тенденції стосуються інформаційного забезпечення управління розміром і структурою витрат аграрних підприємств. Неможливим є і створення єдиної концепції управлінського обліку, оскільки її організація на кожному підприємстві унікальна і багато в чому визначається особливостями виробництва та управління.

До специфічних особливостей аграрного виробництва належать:

1. Земля – неодмінний чинник сільськогосподарського виробництва. Вона не є результатом людської праці. Це своєрідна частка природи, яка не тільки зберігає свою родючість, а за певних умов використання ще й збільшує її. Площа придатної для обробітку землі обмежена природою.

В Україні понад 75 % сільськогосподарських угідь знаходяться у приватній власності, близько 6,5 млн селян є приватними власниками землі. Абсолютна більшість селян здають землю в оренду. Наприклад, у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області у 2014 р. сільськогосподарські угіддя становили 10069,3 гектарів, у тому числі здані в оренду 8936,4 гектарів або 88,75 %.

2. Землеробство має сезонний характер, дає нерівномірний вихід продукції, скоригований погодними умовами. Це зумовлює ряд економічних особливостей господарської діяльності: а) система і економічний механізм ведення господарства мають узгоджуватися із законами екології; б) проведення робіт у стислі строки потребує інтенсивного використання праці і техніки; в) невідповідність робочого періоду і періоду виробництва посилює негативний вплив інфляційних процесів; г) процес виробництва пов'язаний із живими організмами – рослинами і тваринами, і не може бути обмежений у часі за рахунок інтенсивності; д) готову продукцію одержують із великих, територіально розмежованих площ.

3. Ціни на сільськогосподарську продукцію залежать від сезону реалізації і мають дуже нестабільний характер. У жовтні 2015 року індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції збільшився, у порівнянні з вереснем поточного року, на 3,5 % [6].

4. Для сільськогосподарського виробництва характерні низький рівень рентабельності та оплати праці, наявність великої кількості збиткових господарств, застосування дотацій із держави різними способами (зниження процентних ставок за кредит, введення пільгового оподаткування тощо).

Зазначені особливості сільськогосподарського виробництва диктують необхідність відображення в управлінському обліку процесів формування економічної інформації (рис. 1).

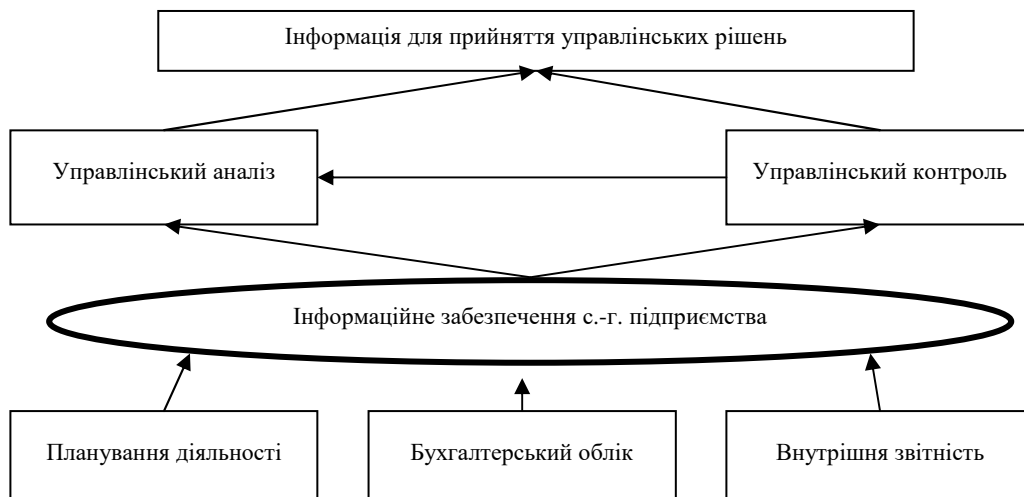

Рис. 1. Інформаційне забезпечення сільськогосподарських підприємств України.

Значна частина проблем і недоліків інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру зумовлена недосконалістю діючої структури інформаційної бази сільськогосподарських підприємств, типова модель формування якої зводиться лише до формальної консолідації фінансової інформації. Формування ж ефективної системи управлінського обліку не може бути зведене до функціонування окремих компонентів.

Основою для правильної, на наш погляд, організації управлінського обліку є організаційна та виробнича структура сільськогосподарського підприємства. Організаційна структура підприємства – це поділ підприємства на окремі структурні підрозділи і служби (центри відповідальності), що передбачають розподіл між ними функцій з вирішення завдань, які виникають у ході виробничої діяльності, таким чином, щоб забезпечити ефективне досягнення мети, поставленої перед підприємством в цілому [7].

Організаційна структура системи управління являє собою схему управлінських зв'язків між управляючою та керованою складовими, що характеризується складом та інформаційними зв'язками між самостійними підрозділами та окремими виконавцями, розташованими в ієрархічній послідовності та наділеними певними правами і обов'язками [1].

Серед організаційних структур сільськогосподарських підприємств виділяють окремі підприємства та агрохолдинги. Методи побудови інформаційної системи управлінського обліку в яких також будуть різними.

На побудову структури управлінського обліку в холдингах будуть впливати такі два визначальні фактори, як ступінь централізації функцій управління та вид холдингу (табл. 1).

Таблиця 1 – Структура побудови управлінського обліку в холдингах

П/п	Характеристика	Ступінь централізації управління		
		Фінансове управління	Стратегічне управління	Операційне управління
1	Джерела створення вартості	Бізнес-одиниця	Стратегічні рішення по управлінню портфелем з урахуванням синергії	Корпоративний досвід та жорсткий контроль
2	Роль центру відповідальності	Аналіз і виявлення бізнесів для придбання і продажу	Визначення корпоративної стратегії, управління фінансовими активами	Спільна розробка і прийняття ключових рішень
3	Позиціонування центру відповідальності	Інвестиційна компанія	Стратег, системник, контролер, помічник	Ключові функціональні менеджери

Ступінь централізації функцій управління зумовлюється об'єктивними та суб'єктивними факторами. До об'єктивних відносять економію на витратах, відсутність кваліфікованого персоналу в структурах холдингу, контроль за ресурсами.

Вид агрохолдингу залежить від особливостей поєднання в ньому різних видів діяльності. Можливі такі варіанти побудови холдингу: а) горизонтальна інтеграція; б) вертикальна інтеграція; в) конгломератна диверсифікація [5].

До складу горизонтально інтегрованого агрохолдингу входять однотипні за видами діяльності структури. Система управлінського обліку в горизонтально інтегрованих холдингах з погляду методології і складності побудови є відносно простою. Вона однотипна і легко масштабується, тобто у разі приєднання до холдингу ще однієї юридичної особи система управлінського обліку «клонується».

Вертикально інтегровані холдинги включають в себе види діяльності, технологічно пов'язані між собою створенням єдиного кінцевого продукту. В таких холдингах система управлінського обліку ускладнюється у зв'язку з технологічними особливостями кожного виду діяльності. Це впливає на методики, що застосовуються (наприклад, калькуляції продукції).

Для того щоб отримати адекватну управлінську інформацію про такий складний об'єкт управління як холдинг, необхідно мати методологію збору і обробки облікової інформації, яка на підприємстві може бути закріплена в Положенні про управлінський облік.

Якщо ж говорити про управлінський облік у окремих сільськогосподарських підприємствах, то з результатів дослідження практичної діяльності 16 сільськогосподарських підприємств Хмельницької області можемо зробити висновок, що спеціалісти у своїй роботі недостатньо використовують різні напрями класифікації витрат управлінського обліку. Значна їх частина (60,9 %), як правило, виділяють лише прямі і непрямі витрати та постійні і змінні (39,1 %). Решта видів витрат застосовуються за потреби керівників у такій інформації. Тому, для організації управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах, на нашу думку, необхідно застосовувати таку класифікацію витрат, яка б повністю відповідала його потребам та забезпечувала керівників повною і необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень як поточних, так і на перспективу: а) для визначення собівартості продукції (робіт, послуг), оцінки запасів і фінансових результатів; б) для аналізу і планування; в) для контролю і регулювання.

Запропонована класифікація витрат для побудови управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах дає можливість здійснювати управління витратами з метою забезпечення ефективного процесу виробництва продукції.

Для внутрішньоінформаційної сфери сільськогосподарського підприємства характерні процеси збору, обробки, накопичення і зберігання інформації в різних формах управлінської звітності, що є важливим засобом прийняття ефективних управлінських рішень [2].

На більшості досліджуваних підприємств Кам'янець-Подільського району Хмельницької області система управлінської звітності базується на застосуванні довільних форм управлінських звітів, що є суттєвим недоліком. Така звітність не є періодичною, складається за вимогою керівника і часто не містить повної інформації стосовно певних аспектів діяльності. Для прийняття обґрунтованих та своєчасних управлінських рішень необхідним є комплекс заходів із організації управлінської роботи та запровадження внутрішніх форм управлінської звітності, періодичність її складання та конкретні виконавці.

Недоліком використовуваних на досліджуваних підприємствах звітів є відсутність показників якості. Зокрема, для управління процесу формування стада та використання тварин є відсутнім, на наш погляд, такий важливий показник, як середня жива маса тварин. Він потрібний для контролю за досягненням живої маси тварин під час переведення їх у ремонтні групи, основне стадо, за прийняття рішення щодо реалізації тварин з урахуванням стандартів вгодованості, в основу яких покладена жива маса (вища вгодованість, середня, та ін.). На практиці доцільно відображати середню масу однієї голови в кілограмах за статевіковими групами і за такими позиціями: залишок на початок і кінець місяця, приріст, переведення в інші групи, в основне стадо, реалізація за каналами, за необхідності за всіма показниками руху поголів'я. За такими ж показниками слід формувати комп'ютерну форму звіту.

Особливого підходу потребує побудова внутрішньої звітності центрів відповідальності щодо витрат та доходів. При цьому необхідно врахувати: а) для яких суб'єктів управління має бути приз-

начений звіт; б) набір показників, що мають бути відображені у звіті; в) формат звіту; г) джерела складання звіту, тобто первинний облік і звітність мають бути узгодженими. Звітність за центрами витрат та доходів має містити не тільки бухгалтерську інформацію, але й планову, нормативну, технічну та іншу. Важливим елементом (показником) таких звітів є відхилення від плану.

Інша ситуація склалася зі Звітом про рух матеріальних цінностей на сільськогосподарських підприємствах, що може бути досить громіздким за наявності великої номенклатури ресурсів. У цьому випадку ми вважаємо, що розширювати затверджену форму якісними показниками не є доцільним, тому пропонуємо складати додатки до цієї форми окремо за видами виробничих запасів.

Висновки. Отже, багатогалузевий характер сільськогосподарської діяльності, наявність біологічних активів, різноманітної продукції та сировини і матеріалів зумовлюють таку побудову управлінського обліку, за якої внутрішньогосподарська звітність сприятиме поліпшенню управління та подальшому підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнилицька Л. Проблеми впровадження управлінського обліку на підприємствах України / Л. Гнилицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 9. – С. 39–42.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри; пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 573 с.
3. Івашкевич В.Б. Бухгалтерський управленческий учет / В.Б. Івашкевич. – М.: Економіст, 2007. – 618 с.
4. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством / В.В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
5. Управління агрохолдингами [Електрон. ресурс]: Режим доступу: <http://bdo.com.ua/files/doclib/5492/agroholding.pdf>.
6. Ціни на сільськогосподарську продукцію [Електрон. ресурс]: Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1521332-tsini-na-silskogospodarsku-produktsiyu-zbilshilisy-na-3-5-derzhstatistiki>.
7. Brukhanskiy R. Optimization of accounting information support of strategic management within agrarian enterprises of ukraine [Електрон. ресурс]: Режим доступу: <http://sbc.kiev.ua/articles/articles/agroholding.php>.

REFERENCES

1. Gnili'ka L. Problemi vprovadzhennja upravlinskogo obliku na pidpriemstvah Ukraini / L. Gnili'ka // Buhgalters'kij oblik i audit. – 2007. – № 9. – S. 39–42.
2. Druri K. Upravlencheskij i proizvodstvennyj uchet / K. Druri; per. s angl. – М.: JUNITI-DANA, 2002. – 573 s.
3. Ivashkevich V.B. Buhgalterskij upravlencheskij uchet / V.B. Ivashkevich. – М.: Ekonomist, 2007. – 618 s.
4. Sopko V.V. Buhgalters'kij oblik v upravlinni pidpriemstvom / V.V. Sopko. – К.: KNEU, 2006. – 526 s.
5. Upravlinnja agroholdingami [Elektron. resurs]: Rezhim dostupu: http://bdo.com.ua_files/doclib/5492/agroholding.pdf.
6. Cini na sil's'kogospodars'ku produkciju [Elektron. resurs]: Rezhim dostupu: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1521332-tsini-na-silskogospodarsku-produktsiyu-zbilshilisy-na-3-5-derzhstatistiki>.
7. Vrukhanskiy R. Optimization of accounting information support of strategic management within agrarian enterprises of ukraine [Elektron. resurs]: Rezhim dostupu: <http://sbc.kiev.ua/articles/articles/agroholding.php>.

Информационное обеспечение управленческого учета сельскохозяйственных предприятий

С.М. Хомовой, О.Ю. Гаврик

Раскрыта суть информационных потоков, формируемых в системе управленческого учета. Исследованы информационные системы учета в аграрных предприятиях. Рассмотрены принципы построения эффективного управленческого учета в сельскохозяйственных предприятиях, основанные на специфике их производства. Выявлены проблемы и недостатки информационного обеспечения процесса принятия управленческих решений стратегического характера, обусловлены несовершенством действующей структуры информационной базы аграрных предприятий. Уточнены методы построения информационной системы управленческого учета в крупных сельскохозяйственных объединениях (агрохолдингах) и небольших отдельных предприятиях этого направления.

Ключевые слова: управленческий учет, информационное обеспечение предприятий, внутрихозяйственная отчетность.

Information support of management accounting of agricultural enterprises

S. Homovoy, O. Gavrik

Development of information system of enterprises is one of the key values for the effective functioning of modern agricultural production. The purpose and objective of the study is to develop organizational and methodical approaches to implementation of information elements and indicators of management accounting in agricultural enterprises taking into account their specificity.

Investigating Information Systems farm V.B. Ivashkevich indicates that 40–50 % of the information is redundant in the information flow, and at the same time, the accounting is missing about 50 % of the necessary information for management. Features of agricultural production necessitate reflected in management accounting processes of formation of economic information.

Much of the problems and shortcomings of information support management decision making, strategic imperfections caused by the current structure of the information base of agricultural enterprises, the typical model of which is limited to the formal consolidation of financial information.

The basis for the right, in our view, the organization of management accounting is the organizational and production structure of agricultural enterprises. Organizational structure management scheme represents management links between the management and manageable components and is characterized by its composition and information links between separate units and individual performers arranged in a hierarchical order and endowed with certain rights and responsibilities.

Among the organizational structures of farm produce individual businesses and agricultural holdings. Methods of construction management accounting information system which will also be different. In building the structure of management accounting in the holding company will affect the following two determining factors as the degree of centralization of management functions and type of holding. Management accounting system horizontally integrated holding companies in terms of methodology and complexity of construction is relatively simple. It is the same type (one chart of accounts, the same typical operation, guides, etc) and is easily scalable, accession holding another legal entity management accounting system «cloned», and it appears another uniform item. In vertically integrated holding managerial accounting system is complicated due to the technological characteristics of each activity.

As for the administrative account in individual farms, from the results of the study practices of 16 agricultural enterprises Khmelnytsky region can conclude that experts in the work areas of insufficient use different classification of management accounting costs. Most of them (60,9 %) tend to emit only the direct and indirect costs and fixed and variable (39,1 %). The remaining types of costs used for the needs of managers in such information. Therefore, for the organization of management accounting in agricultural enterprises, in our opinion, it is necessary to apply that classification of costs which would fully meet their needs and provide managers complete and necessary information for management decisions both current and for the future: a) to determine the cost (works, services) and financial evaluation of results; b) for analysis and planning; c) for control and regulation. Classification costs for building management accounting in agricultural enterprises makes it possible to manage costs to ensure the efficient process of production and sales.

Key words: upravlenchesky accounting, ynformatsyonnoe provision enterprises, internal statements.

Надійшла 31.08.2016 р.

УДК 331.5

КАРМАЗІН В.І., здобувач

Науковий керівник – **ЮХИМЕНКО П.І.**, д-р екон. наук

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

7vi@ukr.net

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ НА ЗАЙНЯТІСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз впливу сучасних геополітичних подій в Україні на зайнятість в цілому та її молодіжну складову. Проаналізовано сучасний стан ринку праці, виділено особливу категорію осіб, що з'явилася нещодавно – переселенці з зони проведення АТО та учасники АТО. Розглянуто досвід Швеції у питаннях зайнятості та інтеграції біженців. Запропоновано персоніфікувати роботу Держслужби зайнятості з учасниками АТО, задіюючи військкомати, налагодити зв'язок цих інститутів для збору інформації про строки звільнення учасників АТО та їх професію ще до мобілізації.

Ключові слова: зайнятість молоді, ринок праці, служба зайнятості, рівень зайнятості, працевлаштування, переселенці, учасники АТО.

Постановка проблеми. Ринок праці України знаходиться в прямій залежності від політичних подій, що відбуваються на Сході країни. Економічна рецесія, геополітичні наслідки безпосередньо впливають на сферу зайнятості всього населення та молоді в першу чергу.

Спостерігається загальне скорочення попиту на робочу силу, руйнація виробничої кооперації, зростання інфляції, обмеження ринків збуту, зупинка підприємств, масова міграція працівників. Критичною є ситуація на Сході, де триває збройне протистояння. Продовжується міграція населення з зони конфлікту, що ускладнюється втратою як житла, так і робочих місць [1].

На шляху ефективного узгодження пропозиції та попиту на ринку праці все ще залишаються такі перешкоди, як наявність великомасштабної неформальної економіки, слабка кореляція між ринком праці та системою освіти, неефективні реформи системи освіти та професійної освіти і навчання, слабкі стимули роботодавців до участі в розробці навчальних програм і навчальних планів [2].

Аналіз останніх досліджень. Аналізом зайнятості населення України, зокрема його молодіжної складової, займалися в своїх працях багато науковців: Е. Лібанова, С. Бандур, С. Кожем'якіна, Л. Лісогор, Ю. Маршавін, С. Мочерний, О. Чернявська, Г. Завіновська, В. Васильче-

нко та ін. У зв'язку з політичними подіями в країні, анексією частини території України та веденням військових дій в зоні АТО ускладнилася ситуація на ринку праці. Тому вивчення шляхів підвищення рівня зайнятості на сучасному етапі з урахуванням ситуації, що склалася, є вкрай актуальним.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану ринку праці, виявлення основних чинників, що негативно впливають на рівень зайнятості та шляхів їх вирішення.

Матеріал і методика дослідження. В ході дослідження використано абстрактно-логічний метод для з'ясування стану, місця та ролі на ринку праці молоді і подальших перспектив його розвитку. Статичний, табличний і графічний методи використано при аналізі сучасного рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Завдяки методу наукового абстрагування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції зроблені висновки щодо вирішення існуючих проблем ринку праці молоді.

Основні результати дослідження. Майбутнє країни знаходиться в руках молоді. Тому країна, яку турбує розвиток власної держави і суспільства, вважає молодь об'єктом національно-державних інтересів. Саме цій категорії важливі державна підтримка і стимулювання потенціалу молоді. В сучасних умовах України необхідна кардинальна активізація державної політики відносно молоді робочої сили.

Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді належать громадяни України віком від 14 до 35 років [3].

У I півріччі 2016 року статус безробітного у державній службі зайнятості мали 352,8 тис. осіб у віці до 35 років. За даними Державної служби статистики у I кварталі 2016 року рівень зайнятості серед осіб у віці 15–24 роки становив лише 26,1 %, а серед осіб віком 25–29 років цей показник склав 68,5 % та був вищим, ніж в середньому серед всіх вікових груп (55,6 %). Рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП), серед молоді у віці 25–29 років у I кварталі 2016 року становив 12,9 %. Серед осіб у віці 15–24 роки цей показник склав 25,1 % та був більш як удвічі вищий, ніж серед всіх вікових груп. Високий рівень безробіття обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи та не володіє стійкими конкурентними перевагами на ринку праці [4]. Серед безробітних у віці до 35 років, зареєстрованих у державній службі зайнятості, які мали професійний досвід, кожний четвертий раніше працював у сфері державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування; 19,1 % – в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів; 13,1 % – у переробній промисловості; 9,5 % – у сільському, лісовому та рибному господарстві; 6,2 % – у фінансовій та страховій діяльності

Серед молодих осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню (молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах; яка звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби, і яка вперше приймається на роботу) державною службою зайнятості у I півріччі 2016 року, на перше робоче місце влаштувалося лише 536 безробітних.

У разі надання молодій людині першого робочого місця роботодавцю компенсуються фактичні витрати в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу. За I півріччя 2016 року з наданням компенсації роботодавцям працевлаштовано 77 безробітних з числа молоді, яка вперше приймається на роботу та має додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню.

Низькі показники зайнятості молоді обумовлені як загальним станом ринку праці в Україні, так і специфічними чинниками. Це й переважно низькі заробітні плати за високих запитів молоді; відсутність перспектив розвитку; неможливість застосувати отримані знання через відсутність зв'язків між ВНЗ та ринком праці; обмеженість державних програм.

За даними Державної служби статистики України, ситуація на ринку праці залишається напруженою та характеризується скороченням зайнятості та зростанням безробіття.

Чисельність зайнятого населення у віці 15–70 років у I кварталі 2016 року становила 16,1 млн осіб, а рівень зайнятості – 55,6 % (у I кварталі 2015 року, відповідно, 16,3 млн осіб та 56,0 %).

Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (61,7 %) та Дніпропетровській області (59,2 %), а найнижчий – у Донецькій (49,7 %) та Волинській (49,9 %) областях.

Зменшується чисельність зайнятих та середньооблікова кількість штатних працівників, збільшуються обсяги вимушеної неповної зайнятості. Водночас, скорочується попит на робочу силу та зростає навантаження на одне робоче місце. Вперше за роки незалежності на початку 2016 року на одне робоче місце претендувало 19 кандидатів. І хоча за даними Держслужби зайнятості станом на 1 серпня цей показник покращився до 9 осіб на одне робоче місце, ситуація все ще критична.

Значним залишається дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці за видами діяльності. Станом на 1 липня 2016 року на 1 вільне робоче місце претендувало серед працівників фінансової та страхової діяльності – 44 особи; державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 31 особа; серед працівників постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 17 осіб; працівників сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства; інформації та телекомунікації – по 12 осіб; працівників професійної, наукової та технічної діяльності – 9 осіб.

У першому кварталі 2016 року чисельність безробітних становила майже 1 млн 800 тис. осіб (у I кварталі 2015 року – 1,7 млн осіб), а рівень безробіття (за методологією МОП) – 9,9 % економічно активного населення (у I кварталі 2015 року – 9,6 %).

За останній рік 490 тис. осіб перестали сплачувати єдиний соціальний внесок. Цей показник свідчить, що майже півмільйона українців втратили робочі місця.

У зв'язку із політичним та воєнним конфліктами на Півдні та Сході країни, ще однією особливістю сучасного ринку праці є постійно зростаюча кількість переселенців, які залишили попередні робочі місця. За даними служби зайнятості, станом на кінець лютого 2016 – з початку окупації Автономної Республіки Крим та проведення антитерористичної операції, до центрів зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 66,0 тис. мешканців Криму, Донецької та Луганської областей (проти 43,9 тис. осіб, які були зареєстровані станом на 13.03.2015) [5]. Ускладнює ситуацію й те, що осіб указаної категорії не завжди можна працевлаштувати на роботу у тих галузях народного господарства, де вони мають досвід роботи.

На ринку праці України наразі існує реальний попит на робітничі професії: кваліфікованих слюсарів, токарів, електрозварювальників, швачок. Водночас, серед зареєстрованих у Державній службі зайнятості безробітних 45 % мають вищу освіту. На превеликий жаль, наявність вищої освіти в сьогоденних реаліях не гарантує перевагу на ринку праці. Випускникам вишів важко знайти роботу за спеціальністю.

За останніми даними, у загальній кількості вакансій кожна п'ята була в переробній промисловості; кожна шоста – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів; кожна десята – у транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності.

За професійними групами найбільший попит на робочу силу на кінець липня 2016 р. спостерігався на кваліфікованих робітників з інструментом (20,8 % від загальної кількості заявлених вакансій), а найменший – на кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (1,4 %) і технічних службовців (4,4 %).

Існує попит на інженерні професії та кваліфікованих спеціалістів у аграрному секторі – ремонтників сільгосптехніки, агрономів. Традиційно затребувані кваліфіковані фахівці в IT-сфері, технологи, менеджери високого рівня, є достатньо вакансій у фармгалузі.

Відбувається реальне скорочення державного апарату. 25 % від загальної кількості зареєстрованих в Держслужбі зайнятості становлять держслужбовці, торік їх було 13 %.

З початку бойових дій на обліку в Держслужбі зайнятості перебувало 38600 учасників АТО, з них 36500 отримували допомогу по безробіттю, а працевлаштовано було лише 8450 осіб. Майже 2000 учасників АТО відкрили власний бізнес за сприяння служби зайнятості, отримавши одноразову допомогу на відкриття власної справи.

Наразі набрав чинності Закон України № 1436-VIII «Про внесення зміни до статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» щодо додаткових гарантій у сприянні працевлаштуванню учасників бойових дій, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [6]. Зокрема, передбачено повну компенсацію роботодавцю єдиного соціального внеску у разі працевлаштування за направленням служби зайнятості на строк не менше двох років та закріплюється квота у 5 % на підприємствах, установах та організаціях, де працює понад 20 співробітників цієї категорії безробітних.

Для підвищення конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, придбання необхідної кваліфікації і отримання робітничих професій, що користуються попитом, всім громадянам цієї категорії пропонується навчання новим професіям, проходження перепідготовки та підвищення кваліфікації. За направленням служби зайнятості протягом 2016 року 81 демобілізований учасник АТО проходив професійне навчання або підвищував свою кваліфікацію. Прийняті зміни сприятимуть соціальній та трудовій адаптації учасників бойових дій. Але чи вирішать проблему працевлаштування повністю?

У Державній службі зайнятості констатують, що більшість учасників АТО і переселенців приходять у центри зайнятості, щоб стояти на обліку та отримувати допомогу, а не в пошуках роботи [7]. Це відбувається ще й через те, що розмір допомоги в більшості перевищує рівень запропонованої заробітної плати.

Щодо учасників АТО, необхідно налагодити роботу Держслужби зайнятості з військкоматами для збору заздалегідь інформації про строки звільнення та їх професію до мобілізації. Адже повернувшись із зони АТО, військовослужбовці зіткнуться з пошуком робочого місця.

Згідно з результатами опитування серед внутрішньопереміщених осіб, безробіття серед молоді (18–30 років) вище, ніж серед представників інших вікових груп (31–40 та 41–50 років): 24,7 %, 20,0 % та 18,0 % відповідно (рис. 1).

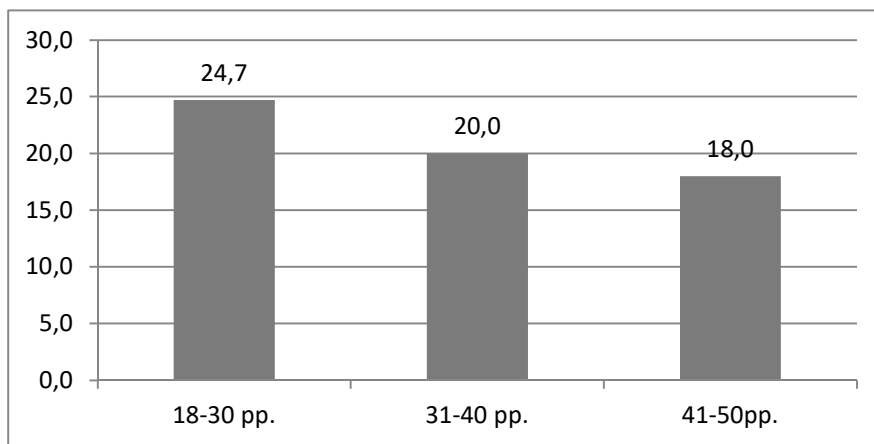

Рис. 1. Рівень безробіття серед внутрішньопереміщених осіб, %

Джерело: [8, с.7]

Зайнятість навіть постійно зайнятих переселенців лише умовно можна назвати стабільною: 17 % працюють на поточному місці роботи більше року, 35 % – від шести до дванадцяти місяців; кожному другому респонденту довелося змінити сферу зайнятості після переселення. Крім того, кожен другий працюючий після переселення займає нижчу посаду. Тільки 38 % опитаних згодні з тим, що вони зайняті на аналогічній посаді.

Безробітні внутрішньопереміщені особи зіштовхуються з багатьма труднощами і проблемами під час пошуку роботи. Серед найбільш популярних проблем є такі: низька заробітна плата на наявних робочих місцях; брак вакансій, які б відповідали рівню освіти і спеціальності тих, хто шукає роботу; дискримінація на ринку праці у зв'язку з небажанням роботодавців приймати на роботу таких осіб; брак професійних навичок та відповідного досвіду роботи; відсутність досвіду і навичок пошуку роботи. Зважаючи на те, що багато внутрішньопереміщених осіб мають високі професійні навички, специфічні для певного підприємства чи регіону, а також те, що багато осіб не працювали до переселення, питанню забезпечення їх професійними навичками, актуальними на новому місці проживання, має бути приділена належна увага у програмах стабільного забезпечення засобами існування та активної політики на ринку праці (рис. 2).

Щодо України, серед основних проблем працевлаштування внутрішньопереміщених осіб роботодавці назвали скрутну економічну ситуацію: скорочення виробництва; відсутність потреби у нових працівниках; неможливість виплачувати заробітну плату у повному обсязі навіть тим, хто вже працює; невпевненість у тому, наскільки довго вони затримаються на новому місці проживання.

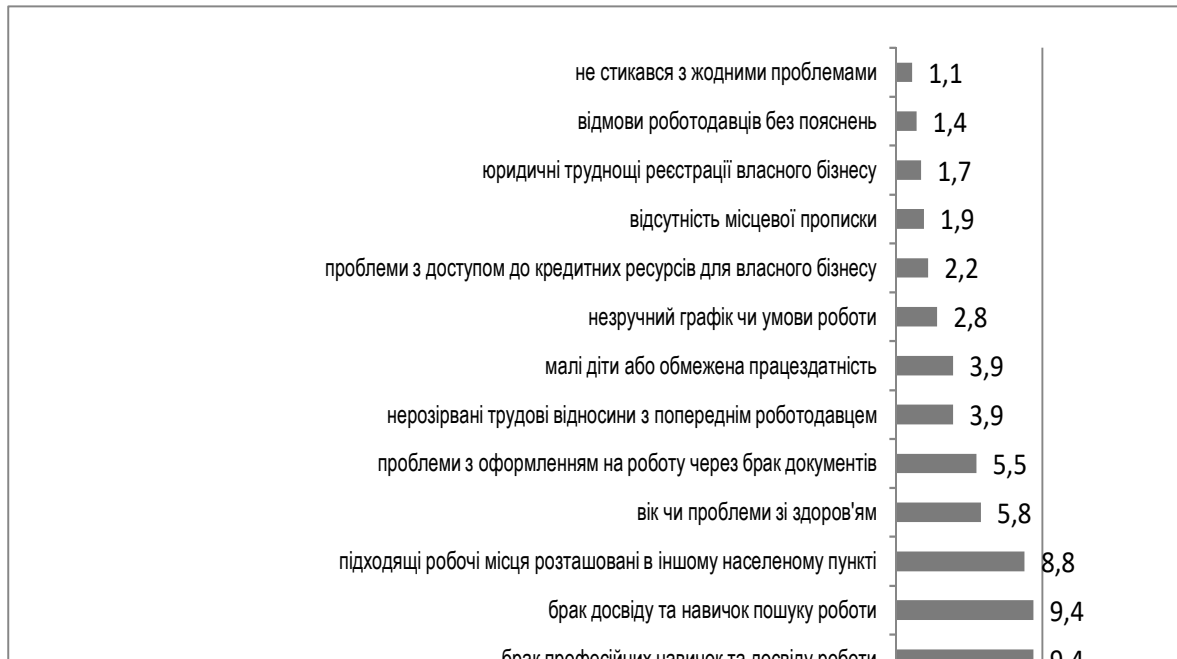

Рис. 2. Труднощі для внутрішньопереміщених осіб (ВПО) під час пошуку роботи, %.

Джерело: [9, с. 30].

Корисним є досвід Швеції у питаннях зайнятості та інтеграції біженців. Після оформлення статусу проживання Державна служба зайнятості залучає їх до програми інтеграції через зайнятність. Програма передбачає індивідуальний підхід до кожного біженця через оцінку не тільки формальних кваліфікаційних характеристик, а й історії його зайнятості, особистісних якостей та іншого важливого для працевлаштування досвіду. Враховуються очікування та бажання самого біженця, тим самим він також несе відповідальність за пошук потрібного місця роботи. Роботодавцям надаються субсидії за стажування та навчання біженців. Програма не обмежена ні строками, ні фінансово. Тож продовження підтримки після отримання робочого місця забезпечує сталу зайнятність [10].

Вважаємо за потрібне посилити роботу інформаційної системи ринку праці; популяризацію державної служби зайнятості; покращити методи кваліфікації безробітних за освітніми та кваліфікаційними даними для підбору вакансій; забезпечити можливостями профільного навчання та стажування; забезпечити громадськими та тимчасовими роботами.

Соціальні наслідки молодіжного безробіття різноманітні. Збільшення чисельності молоді, викинутої на ринок праці, її незадоволеність відсутністю перспектив працевлаштування істотно впливають на зміну психології в поведінці молодих людей, загострює взаємовідносини в молодіжному середовищі. Наростає поляризація позиції у ставленні до проведених реформ. Нестабільність в соціально-трудої сфері все більше породжує невпевненість у завтрашньому дні, спонукає до пошуку застосування своїх можливостей в тіньовій економіці. Боротьба, що в країні майнова стратифікація викликає у молоді сумніви в соціальній справедливості, що призводить до агресивності, протесту проти умов і сил, які призвели до безробіття.

Отже, освітні установи, від шкіл до вузів, спільно з іншими соціальними інститутами мають готувати молодь до роботи і життя в нових умовах і розвивати, поряд зі спеціальними професійними знаннями і вміннями, основні соціально-професійні навички, формувати цінності праці та трудової мотивації, готовність до праці, ініціативну поведінку на ринку праці, планування і реалізацію професійної кар'єри та ін.

Висновки. Отже, сучасний ринок праці характеризується наступними негативними тенденціями, а саме: зниженням рівня зайнятості, особливо молоді, зростанням кількості безробітних, професійно-кваліфікаційним дисбалансом та неоднорідністю кон'юнктури на ринку праці, постійно зростаючою кількістю переселенців та учасників АТО, складнощами у їх працевлаштуванні відповідно до досвіду роботи чи освіти.

На нашу думку, підхід до вирішення питання працевлаштування учасників АТО має бути комплексним. Існує потреба масового підключення соціальних служб та створення інституту соціальної реабілітації. Учасників бойових дій необхідно забезпечити повноцінною соціальною, психологічною та профорієнтаційною підтримкою. Робота Служби зайнятості має бути організована таким чином, щоб військовий ще до демобілізації мав розуміння того, що у нього є робоче місце.

Необхідне поєднання зусиль служб зайнятості, закладів освіти та роботодавців. Потрібно зацікавити матеріально роботодавців у створенні навчальних центрів для молодих фахівців для набуття ними не лише теоретичних знань, а й практичних навиків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кашуба Я. Сучасні виклики ринку праці України та діяльність державної служби зайнятості / Я. Кашуба // Міграція. – 2015. – С. 2.
2. Лісогор Л. С. Європейський досвід прогнозування потреби у робочій силі в контексті формування інноваційних перспектив трансформації зайнятості в Україні / Л. С. Лісогор // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 1. – С. 17–20.
3. Закон України «Про соціальне становлення та розвиток молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 16.
4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350805>
5. Надання послуг службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам за період з 1 березня 2014 року по 29 лютого 2016 року / Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>.
6. Закон України № 1436-VIII «Про внесення зміни до статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» щодо додаткових гарантій у сприянні працевлаштуванню учасників бойових дій, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1436-19>.
7. Кравченко С. Учасників АТО забезпечать роботою / С. Кравченко // Дело. – 2016. – 17 серп. С.1.
8. Соціально-економічне становище вимушенопереміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.czvl.org.ua/blog/wp-content/uploads/2016/05/CZVL_research.pdf.
9. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, МОП, 2016. – 75 с.
10. Peromingo M. Work and refugee integration in Sweden / M. Peromingo // Forced Migration Review. – 2014. – Vol. 48. – P. 76–77.

REFERENCES

1. Kashuba Ja. Suchasni vyklyky rynku praci Ukrainy ta dijalnist' derzhavnoi' sluzhby zajnjatosti / Ja. Kashuba // Migracija. – 2015. – S. 2.
2. Lisogor L. S. Jevropejs'kyj dosvid prognuzuvannja potreby u robocijj syli v konteksti formuvannja innovacijnyh perspektiv transformacii' zajnjatosti v Ukraini / L. S. Lisogor // Rynok praci ta zajnjatist' naseleennja. – 2016. – № 1. – S. 17–20.
3. Zakon Ukrainy «Pro social'ne stanovlennja ta rozvytok molodi v Ukraini» vid 5 ljutogo 1993 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy (VVR), 1993, № 16.
4. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby zajnjatosti Ukrainy [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350805>
5. Nadannja poslug sluzhboju zajnjatosti vnutrishn'o peremishhenym osobam za period z 1 bereznja 2014 roku po 29 ljutogo 2016 roku / Analitichna zapyska [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>.
6. Zakon Ukrainy № 1436-VIII «Pro vnesennja zminy do statti 14 Zakonu Ukrainy «Pro zajnjatist' naseleennja» shhodo dodatkovyh garantij u sprjanni pracevlashtuvannju uchasnykiv bojovyh dij, jaki braly bezposerednju uchast' v antyterorystychnij operacii', zabezpechenni i'i' provedennja» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1436-19>.
7. Kravchenko S. Uchasnykiv ATO zabezpechat' robotuju / S. Kravchenko // Delo. – 2016. – 17 serp. S.1.
8. Social'no-ekonomichne stanovyshe vymushenoperemishhenyh osib [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.czvl.org.ua/blog/wp-content/uploads/2016/05/CZVL_research.pdf.
9. Ocinka potreb ta mozhlyvostej zajnjatosti vnutrishn'o peremishhenyh osib v Ukraini: uzagal'ennja rezul'tativ doslidzhennja ta rekomendacii' / Mizhnarodna organizacija praci. Grupa tehnicnoi' pidtrymky z pytan' gidnoi' praci ta Bjuro MOP dlja krai'n Central'noi' ta Shidnoi' Jevropy. – Budapesht, MOP, 2016. – 75 s.
10. Peromingo M. Work and refugee integration in Sweden / M. Peromingo // Forced Migration Review. – 2014. – Vol. 48. – P. 76–77.

Влияние современных тенденций рынка труда на занятость молодежи в Украине

В.И. Кармазин

Проведен анализ влияния современных геополитических событий в Украине на занятость в целом и ее молодежную составляющую. Проанализировано современное состояние рынка труда, выделено особую категорию лиц, которая появилась недавно – переселенцы из зоны проведения АТО и участники АТО. Рассмотрен опыт Швеции по вопросам занятости и интеграции беженцев. Предложено персонафицировать работу Госслужбы занятости с участ-

никами АТО, задействува военкоматы, наладить связь этих институтов для сбора информации о сроках освобождения участников АТО и их профессии еще до мобилизации.

Ключевые слова: занятость молодежи, рынок труда, служба занятости, уровень занятости, трудоустройство, переселенцы, участники АТО.

The influence of current labor market trends on youth employment in Ukraine

V. Karmazin

The labor market in Ukraine is directly dependent on the political events taking place in the east. Total population employment and first of all youth is influenced by economical resection and geopolitical implications.

There is a notice in general decline in demand for labor, destruction of industrial cooperation, inflation, limitation of markets, massive migration of employees. Critical is the situation in the east, where armed conflict continues. Migration continues from the conflict zone, migrants are losing housing and jobs.

On the way to labor market effective coordination of supply and demand are such obstacles as: the presence of large-scale informal economy, a weak correlation between labor market and education system, ineffective reformation of education and professional education and training, weak incentives for employers to participate in the development training plans and programs.

The article aims to analyze the current state of the labor market, to define main factors affecting the level of employment, identify problems and propose solutions.

Low rates of youth employment are influenced by general state of the labor market in Ukraine and few specific factors. These are mainly low wages, high expectations of the young people; lack of progress perspectives; inability to apply knowledge because of the absence of connection between universities and the labor market; limited government programs.

According to the State Statistics Service of Ukraine labor market situation remains tense and shows declining employment and rising unemployment.

Another feature of the modern labor market is growing number of immigrants who left their previous jobs due to political and military conflict in the south and east. According to the Employment Service by the end of February 2016 – since beginning of the occupation of the ARC and counterterrorist operation 66.0 thousand people appealed for help in employment to employment centers, mostly residents of the Crimea, Donetsk and Lugansk regions (compared to 43.9 thousand people who were registered as of 13/03/2015). Severe the situation and that the people of the mentioned categories are not always possible to hire to work in areas of the economy where they have had experience.

Recently the Law of Ukraine № 1436-VIII “On amendments to the article 14 of the Law of Ukraine “On employment” acquiring additional help in promoting the employment of those who took part in anti-terrorist operations, ensuring its implementation”. This includes full compensation of the single social contribution to the employer and a fixed a quota of 5% in companies, institutions and organizations employing over 20 staff for this category of unemployed.

Among the main problems of employment refugees, employers named the difficult economical situation, the reduction of production; absence of need for new workers; inability to pay wages in full, even to current employees; uncertainty in how long they will be retained in the new place of residence.

Approach to the issue of employment of participants АТО should be comprehensive. There is a need in connection between mass social services and the institution of social rehabilitation. Combatants should ensure full social, psychological and vocational guidance support. Employment services should be organized so that the soldier had already understood that he had a job before military demobilization.

There is a need in joining efforts of employment services, educational institutions and employers. Financially encourage employers to create training centers for young professionals to acquire not only theoretical knowledge but also practical skills.

Keywords: youth employment, labor market, employment service, employment rate, immigrants, members of АТО.

Надійшла 5.09.2016 р.

УДК 681.3:339.138

ТРОФИМЧУК М.І., канд. екон. наук

САВЧУК О.В., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ МАГАЗИНІВ З ПРОДАЖУ НАСІННЯ

На сьогодні існує багато критеріїв оцінки комерційних сайтів, але й надалі вони залишаються предметом досліджень. В роботі проаналізовано існуючі системи оцінювання економічної ефективності електронних магазинів та пропонується методика вдосконалення критерію ефективності роботи на прикладі електронних магазинів з продажу насіння. Розроблені показники дозволили суттєво збільшити відповідність між критеріями та ефективністю функціонування електронних магазинів.

Ключові слова: інтернет-магазин, сайт, електронна комерція, ринок, Internet, критерій ефективності.

Постановка проблеми. З появою інтернет-ресурсів комерційного характеру, інтернет магазинів, торговельних майданчиків постало питання щодо їх ефективного функціонування та впливу на економіку. Вчені дійшли висновку, що неможливо охарактеризувати ці ресурси лише загально визначеними економічними методами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою визначення економічної ефективності функціонування електронних магазинів займаються з моменту їх виникнення. На сьогодні вже розроблено багато критеріїв з оцінки комерційних сайтів, але й надалі вони залишаються предметом досліджень як вчених так і практиків [1].

У 2001 році з метою оцінки веб-сайтів уряду Нової Зеландії Smith [2] удосконалив критерії Eschenfelder [3]. Його дослідження показало, що для ефективного функціонування важливо, щоб веб-сайти надавали потрібну користувачам інформацію, відповідали правилам недоторканності приватного життя і нерозповсюдження отриманої інформації, друківані матеріали мають бути належним чином адаптовані до веб-середовища. Матеріали на сайті необхідно постійно оновлювати, мають бути доступні контактні дані, а зовнішні посилання оформлені належним чином, сторінки мають бути пристосованими для користувачів з обмеженими можливостями, пошукові системи мають забезпечити знаходження сайту і надати інформацію усім потенційним покупцям.

De Wulf та ін. розробили і емпірично підтвердили модель оцінки успішності комерційних веб-сайтів. Їх оцінка (веб-сайтів) включає такі групи факторів як контент, організацію і технології. Ними виявлено залежність між оцінкою веб-сайту і економічною ефективністю його використання [4].

Park і Gretzel [5] запропонували 12 уніфікованих факторів оцінки веб-сайту: простота використання, якість інформації, швидкість відклику, зовнішній вигляд, безпека/конфіденційність, інтерактивність, довіра, якість виконання, персоналізація, реклама/просування, невимущеність і використана при створенні технологія. Woodside [6] зосередився на двох головних напрямках оцінки якості веб-сайтів – широта контенту і простота використання. Огляд який провели Chiou та ін. [7] показав, що критерії оцінки якості веб-сайтів мають охоплювати навігацію, швидкість, посилання, релевантність, змістовність, актуальність, привабливість, безпеку, персоналізацію і відгуки.

Отримання економічного ефекту від впровадження систем електронної комерції потребує вкладення інвестицій, здійснення витрат. В нашому дослідженні доцільно визначити коефіцієнти комерційної економічної ефективності інвестицій, спрямованих на створення електронного магазину, оскільки бізнес-проект передбачає чітке формулювання підприємницьких, комерційних та фінансових цілей (цільових показників), які повинні мати кількісну оцінку, і заради досягнення яких такий проект створюється і в подальшому буде здійснюватися.

Таблиця 1 – Критерії оцінки якості веб-сайтів

Навігація	Цей критерій показує, наскільки легко переміститися по структурі сайту, як просто повернутися на головну сторінку сайту, як легко знайти відповідну інформацію.
Швидкість	Цей критерій стосується швидкості завантаження, мінімального використання графіки і яскравих кольорів, легкого доступу до посилань.
Посилання	Цей критерій показує доступність посилань на інші організації пов'язані з веб-сайтом.
Релевантність	Цей критерій включає в себе глибину, масштаб і повноту інформації.
Змістовність	Цей критерій стосується рівня детальності та обсягу інформаційного змісту.
Актуальність	Цей критерій стосується актуальності останнього оновлення інформації.
Привабливість	Цей критерій показує, чи цікаво читати веб-сторінки і допомагати відвідувачу за допомогою графіки, он-лайн-ігор, мультиплікації, заставки, можливості завантаження програмного забезпечення.
Безпека	Цей критерій характеризує, наскільки веб-сайт є надійним для клієнтів. Веб-сайт має забезпечити конфіденційність особистих і приватних даних своїх користувачів, а також запобігти можливості підробки повідомлень.
Індивідуалізація	Цей критерій включає в себе індивідуальний інтерфейс та індивідуальне обслуговування. Індивідуальний зміст веб-сайту може надати різноманітні форуми для персонального групування інформації, яка б допомагала при вирішенні конкретних потреб.
Оперативність	Цей критерій характеризує можливість надання інформації за найбільш поширеними питаннями і пропонує допомогу у вирішенні проблем.

Класичні методи дають змогу об'єктивно та всебічно оцінити ефективність вкладення інвестицій в електронну комерцію, враховуючи якомога більшу кількість можливих ефектів впливу від впровадження системи інформаційних технологій, проте така оцінка скоріш за все є прогнозованою.

Мета дослідження – дослідити існуючі системи оцінювання економічної ефективності електронних магазинів та вдосконалити їх на прикладі електронних магазинів з продажу насіння.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалом дослідження слугували статистичні звіти та наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених стосовно комерційної діяльності в мережі. Дослідження виконані за допомогою монографічного, структурно-функціонального та абстрактно-логічного методів.

Основні результати дослідження. Розглянемо модель оцінки успішності функціонування електронних магазинів запропоновану А. Шердані, яка являє собою комплексний аналіз, що дає можливість обрахувати критерій економічної ефективності.

Для того щоб обрахувати і виразити кількісно ефективність комерційного інтернет-підприємства в області його функціонування вводиться поняття специфічного критерію економічної ефективності. Оскільки роботу підприємства он-лайн-торгівлі можна оцінити за допомогою ряду організаційних факторів, маркетингу, програмно-технічного забезпечення, функціональності, клієнтського сервісу, думки користувачів, то специфічні критерії мають висвітлювати характерні складові в діяльності інтернет-магазину, які безпосередньо впливатимуть на його економічну ефективність в цілому. Це є достатньою умовою існування та використання критерію, умовою його унікальності. А силу впливу критерію на загальну економічну ефективність веб-магазину – питомою вагою критерію у відсотках. Необхідною умовою використання критерію є те, що зміна будь-якого іншого критерію не має призвести до зміни його самого, тобто умова незалежності. Умови унікальності та незалежності дозволяють вибрати 9 специфічних критеріїв економічної ефективності інтернет-магазинів. Значення специфічних критеріїв можуть змінюватися від 0 до 100.

При розгляді ефективності магазину визначимо чистий прибуток:

$$\text{ЧП} = \text{ВП} - \text{P} - \text{H},$$

де ЧП – чистий прибуток; ВП – валовий прибуток; P – витрати; H – податки.

Ми можемо оцінити валовий прибуток, який складає близько 1 відсотка питомої ваги відвідувачів і витрати, значну частину яких складає реклама і підтримка сайту.

Тому пропонується вдосконалення критерію ефективності роботи електронного магазину за рахунок вдосконалення критерію релевантності і включення до нього фактору витрат на рекламу. За методикою Шердані питома вага складових критерію обчислювалась як співвідношення середніх арифметичних значень. В даному дослідженні запропоновано питому вагу складових критерію ефективності обчислювати пропорційно значенню коефіцієнта кореляції між значеннями досліджуваних показників і значеннями товарообігу.

Similarweb визначає таку найважливішу характеристику інтернет-магазину як його місце в рейтингу за ключовими словами в пошукових системах і тематичних каталогах. Онлайновий магазин, який знаходиться на першій позиції в рейтингу, приверне найбільшу кількість відвідувачів і відповідно буде мати максимальне значення критерію релевантності за відповідним ключовим словом.

Позначимо критерій релевантності як R, а його питому вагу будемо вважати рівною $aR = 0,25$, або 25 %, що показує першочергову важливість релевантності веб-сайту в сумарній економічній ефективності інтернет-магазину.

За даними системи обліку та аналізу відвідуваності веб-сайтів <http://www.alexa.com>, на частку пошукових систем припадає в середньому 72 % всієї аудиторії; близько 14 % це постійні покупці, і решта відвідувачів заходять з різноманітних переходів інших веб-сайтів. Найбільш популярними в Україні є пошукові системи Google.com.ua, Yandex.ua та Ukr.net.

Отже, головною складовою, яку слід враховувати за розрахунку критерію релевантності – рейтинг інтернет-магазину в пошукових системах.

Розрахунок критерію релевантності R проводиться за формулою:

$$R = \sum b_i q_i,$$

де b_i – усереднена питома вага цієї пошукової системи;

q_i – усереднений рейтинг інтернет-магазину за ключовими словами в даній пошуковій системі.

Таблиця 2 – Рейтингові дані інтернет-магазинів моніторингової служби Similarweb

Назва/адреса магазину	Direct	Rererrals	Search	Display%	In Ukraine	Home garden
semena.in.ua	17,57	14,43	59,53	6,04	7041	21862
ogorod.ua	11,97	11,86	75,65	0,17	10789	1703
ukrseeds.net.ua	21,39	11,88	65,40	0,00	42067	199875
magazin-semena.com.ua				0,00	105165	255168
agro-semena.com.ua	12,86	5,41	81,73	0,00	63269	345954
sempochta.com.ua	8,69	15,25	69,93	3,40	13494	38249
urozhai.com	9,42	9,65	80,33	0,03	15567	2377
uasemena.com.ua	17,71	14,49	67,55	0,00	22504	56758
agro-store.com.ua	7,10	8,20	84,52	0,00	105165	255168
supermarket-semena.com.ua	5,72	8,24	85,79	0,00	11537	33351
seed-shop.com.ua	9,89	13,26	75,94	0,00	34429	1380
Florium.ua	6,13	5,91	87,96	4,19	97921	25678
svpost.com.ua	24,73	13,54	53,58	0,00	2546	2546
dobrodar.com.ua	24,62	8,44	60,60	5,88	–	–
ukrsemena.com	10,31	11,01	78,33	0,00	–	–
greensad.com.ua	15,83	11,36	67,51	3,15	–	–
rozetka.com.ua	23,21	24,03	33,75	8,16	–	–
Allo.ua	28,21	16,78	46,41	4,39	–	–
iplaza.com.ua	14,90	14,52	68,02	2,35	–	–
Fotomag.com.ua	14,37	9,04	75,80	0,03	–	–
eldorado.com.ua	15,09	47,32	28,75	3,52	–	–
Kam.in.ua	26,47	47,84	25,51	0,00	–	–
comfy.ua	22,44	15,95	49,95	8,94	–	–
mobilluck.com.ua	16,55	22,68	48,85	10,41	–	–
1palladium.com.ua	17,64	56,12	20,61	3,17	–	–
5ok.com.ua	23,69	22,26	48,44	3,18	–	–

Джерело: Інтернет-ресурс [<http://www.similarweb.com/website/semena.in.ua#>]

Додамо показник контекстної банерної реклами, яка з'являється за перегляду користувачем різноманітних за призначенням сайтів. Тематика такої реклами відповідає попереднім пошуковим діям на даному комп'ютері і тому набагато більше відповідає інтересам користувача.

Згідно із статистичними даними, відсоток переходів з таких рекламних повідомлень представлений в таблиці 2. Питома вага відносно відсотка пошуку 3 до 1, тому виберемо коефіцієнти наступним чином:

$$R = 3/4 \sum b_i q_i + 1/4 \sum a_i k_i .$$

Таблиця 3 – Усереднені рейтинги інтернет-магазинів

Група	Інтернет-магазин	Критерій R	Група	Інтернет-магазин	Критерій R
1	semena.in.ua	91	16	ukrsemena.com	84
2	ogorod.ua	48	17	agro-market.net.ua	49
3	ukrseeds.net.ua	1	18	greensad.com.ua	62
4	magazin-semena.com.ua	4	19	Elit-semena.com.ua	61
5	agro-semena.com.ua	11	20	lubdacha.com.ua	19
6	sempochta.com.ua	41	21	rozetka.com.ua	64
7	urozhai.com	70	22	Allo.ua	84
8	uasemena.com.ua	4	23	iplaza.com.ua	16
9	agro-store.com.ua	23	24	Fotomag.com.ua	23
10	supermarket-semena.com.ua	55	25	eldorado.com.ua	87
11	seed-shop.com.ua	0	26	Kam.in.ua	0
12	Florium.ua	78	27	comfy.ua	94
13	svpost.com.ua	44	28	mobilluck.com.ua	59
14	dobrodar.com.ua	55	29	1palladium.com.ua	10
15	zcn-rodos.com.ua	45	30	5ok.com.ua	69

Під час розгляду впливу складових критерію релевантності на прибутковість магазину отримуємо, що найбільший коефіцієнт кореляції мають такі показники як переходи з пошуко-

вих систем $K=0,69$, переходи з посилань, що містяться на інших сайтах $K=0,66$ та переходи з рекламних повідомлень $K=0,31$.

Змінивши методику обрахування критерія релевантності відповідно до впливу розглянутих за допомогою кореляційного аналізу факторів, подамо коефіцієнти наступним чином:

$$R = 2/5 \sum b_i q_i + 2/5 \sum r_i k_i + 1/5 \sum a_i k_i .$$

В результаті чого отримаємо усереднені рейтинги інтернет-магазинів і відповідно критерій економічної ефективності. Відповідно модифікований нами критерій ефективності приймає наступні значення

Інтернет-магазин	Модифікований критерій ефективності К	Інтернет-магазин	Модифікований критерій ефективності К
<i>semena.in.ua</i>	68,6	<i>ukrsemena.com</i>	65,4
<i>ogorod.ua</i>	69,6	<i>agro-market.net</i>	53,1
<i>ukrseeds.net.ua</i>	33,3	<i>greensad.com.ua</i>	70,1
<i>magazin-semena.com.ua</i>	46,2	<i>elit-semena.com.ua</i>	54,6
<i>agro-semena.com.ua</i>	36,5	<i>lubdacha.com.ua</i>	49,9
<i>sempochta.com.ua</i>	54,3	<i>rozetka.com.ua</i>	86,6
<i>urozhai.com</i>	57,7	<i>Allo.ua</i>	82,3
<i>uasemena.com.ua</i>	41,4	<i>iplaza.com.ua</i>	51,6
<i>agro-store.com.ua</i>	53,1	<i>Fotomag.com.ua</i>	65,3
<i>supermarket-semena.com.ua</i>	50,9	<i>eldorado.com.ua</i>	85,4
<i>seed-shop.com.ua</i>	49,3	<i>Kam.in.ua</i>	42,0
<i>Florium.ua</i>	60,2	<i>comfy.ua</i>	85,6
<i>svpost.com.ua</i>	54,7	<i>mobilluck.com.ua</i>	78,6
<i>dobrodar.com.ua</i>	56,3	<i>lpalladium.ua</i>	67,5
<i>zcn-rodos.com.ua</i>	44,8	<i>5ok.com.ua</i>	81,9

Висновки. Проведений кореляційний аналіз між обрахованим за цією методикою критерієм ефективності та оборотом відповідних інтернет-магазинів підвищився з $R=0,5$ за критерієм Шердана до $R=0,76$ у запропонованій методиці. Таким чином, відповідність між ефективністю функціонування електронного магазину і розробленим показником збільшилася на 26 %.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська асоціація директ маркетингу. (УАДМ). [Електронний ресурс]. – <http://www.uadm.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/e-commerce-.pdf>.
2. Cunliffe D.V. Developing Usable Web sites – a review and model / D.V. Cunliffe // Electronic Networking Applications and Policy. – 2000. – №10(4). –P. 295-307.
3. Smith A.G. Evaluation of Information Sources [Електронний ресурс] / A.G. Smith.– <http://www.vuw.ac.nz/&agsmith/evaln/evaln.htm>.
4. Assessing US Federal Government Websites./ K.R. Eschenfelder, J.C. Beachboard, C.R. McClure and S.K. Wyman // Government Information Quarterly. – 1997. – №14(2). – P. 173-189.
5. The Role of Pleasure in Web site Success / De Wulf K., Schillewaert N., Muylle S. and Rangarajan D. // Information & Management. – 2006. – №43(4). – P. 434-446.
6. Park Y.A. Success Factors for Destination Marketing Web sites: A Qualitative Meta-Analysis / Y.A. Park, U. Gretzel // Journal of Travel Research. –2007.– №46(1). – P.– 46-63.
7. Woodside A.G. Tourism’s Destination Dominance and Marketing Website Usefulness / A.G. Woodside, R.M. Vicente, M. Duque // International Journal of Contemporary Hospitality Management. –2011.– №23(4). – P.552-564.
8. Chiou, W.C. A Strategic Framework for Website Evaluation Based on A Review of the Literature from 1995-2006 / W.C. Chiou, C.C. Lin, C. Perng // Information Management, 2010. – №47(5-6). – P. 282-290.

REFERENCES

1. Ukrai'ns'ka asociacija dyrekt marketyngu. (UADM). [Elektronnyj resurs]. – <http://www.uadm.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/e-commerce-.pdf>.
2. Cunliffe D.V. Developing Usable Web sites – a review and model. / D.V. Cunliffe // Electronic Networking Applications and Policy. – 2000. – №10(4). –P. 295-307.
3. Smith A.G. Evaluation of Information Sources [Elektronnyj resurs] / A.G. Smith. – <http://www.vuw.ac.nz/&agsmith/evaln/evaln.htm>.
4. Assessing US Federal Government Websites./ K.R. Eschenfelder, J.C. Beachboard, C.R. McClure and S.K. Wyman // Government Information Quarterly. –1997.– №14(2). – P. 173-189.

5. The Role of Pleasure in Web site Success / De Wulf K., Schillewaert N., Muylle S. and Rangarajan D. // *Information & Management*. – 2006.– №43(4). – P. 434-446.
6. Park, Y.A. Success Factors for Destination Marketing Web sites: A Qualitative Meta-Analysis / Y.A. Park, U. Gretzel // *Journal of Travel Research*. – 2007.– №46(1).– P. 46-63.
7. Woodside A.G. Tourism's Destination Dominance and Marketing Website Usefulness / A.G. Woodside, R.M. Vicente, M. Duque // *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. –2011.– №23(4). – P.552-564.
8. Chiou, W.C. A Strategic Framework for Website Evaluation Based on A Review of the Literature from 1995-2006 / W.C. Chiou, C.C. Lin, C. Perng // *Information Management*, 2010.– №47(5-6). – P. 282-290.

Совершенствование системы оценки экономической эффективности электронных магазинов по продаже семян

М.И. Трофимчук, О.В. Савчук

С появлением интернет-ресурсов коммерческого характера, электронных магазинов, торговых площадок возник вопрос о их эффективном функционировании и влиянии на экономику. Ученые пришли к выводу, что нельзя охарактеризовать эти ресурсы только общепризнанными экономическими методами.

Различные исследователи предлагали системы унифицированных факторов оценки веб-сайтов. Критерии оценки качества веб-сайтов должны охватывать навигацию, скорость, ссылки, релевантность, содержательность, актуальность, привлекательность, безопасность, персонализацию и отзывы.

В работе предлагается совершенствование критерия эффективности работы электронного магазина за счет совершенствования критерия релевантности и включения в него фактора затрат на рекламу. Для сравнения, по методике Шердани удельный вес составляющих критерия исчислялся как соотношение средних арифметических значений. В данном исследовании предложено удельный вес составляющих критерия эффективности вычислять пропорционально значению коэффициента корреляции между значениями исследуемых показателей и значениями товарооборота.

Проведенный корреляционный анализ между исчисленным по этой методике критерием эффективности и оборотом соответствующих интернет-магазинов повысился с $R = 0,5$ по критерию Шердани до $R = 0,76$ в предложенной методике. Таким образом, соответствие между эффективностью функционирования электронного магазина и разработанным показателем увеличилось на 26 %.

Ключевые слова: интернет-магазин, сайт, электронная коммерция, рынок, Internet, критерий эффективности.

Improvement of seeds e-shops economic efficiency evaluation

M. Trofymchuk, O. Savchuk

The researchers introduce a standardized set of factors for sites assessment: use simplicity, information quality, response speed, appearance, security/privacy, interactivity, confidence, quality, personalization, advertising/promotion, technologies used.

In order to increase the economic impact of the e-commerce introduction investments are necessary. In our study we have defined the factors affecting the economic efficiency of investments aimed at creating an e-shop.

The effectiveness of the online trading company can be measured by a number of marketing organizational factors, through its software and technical support, functionality, customer service, considering a user opinion and some other criteria. They should include the common components of a web shop which affect directly its economic efficiency as a whole. This is a sufficient condition for the existence and use of unique criteria. The percentage of the weight test is the criterion impact on the overall economic efficiency of the store.

A prerequisite for the use a criterion is its independence of any other criterion. The uniqueness and independence terms enabled us to select nine specific criteria of economic efficiency of online stores.

The effectiveness of the online trading company can be measured by a number of factors organizational marketing, software and technical support, functionality, customer service, account user opinions and some other criteria. They should include common components store directly affect its economic efficiency as a whole. This is a sufficient condition for the existence and use of unique criteria. The impact of the criterion on the overall economic efficiency of the store – a percentage test weight.

A prerequisite for the use of the criterion of independence from any other criterion. Terms of uniqueness and independence enabled us to select nine specific criteria of economic efficiency of online stores.

The article considers the criteria of an e-shop efficiency of through relevance criteria improving and inclusion the advertising costs factor. In one of the considered variants of the methods of effectiveness evaluating suggested by Sherdani the share of the tested components is calculated as the ratio of arithmetic values. The study suggested to calculate the ratio of the efficiency testing components in proportion to the value of the correlation coefficient between the values of the studied parameters and values turnover of some subset analysis of available stores.

Having changed the method of calculating the relevance criterion according to the effects of the factors examined using the correlation analysis, we gives the factors in the following way:

$$R = 2/5 \sum b_i q_i + 2/5 \sum r_i k_i + 1/5 \sum a_i k_i .$$

Thus, we obtain the average ratings of online retailers in accordance with the economic efficiency criteria.

The correlation analysis between the efficiency criteria calculated under this methodology and the turnover of the relevant Internet shops increased from $R = 0,5$ by Sherdani criterion to $R = 0,76$ in the proposed method. Thus, the correspondence between the e-shop efficiency and the developed indicator increased by 26%.

Keywords: e-shop, website, e-commerce, market, the Internet, efficiency criterion.

Надійшла 24.10.2016 р.

УДК 352.07(477)

ДАНИЛЕНКО А.С., д-р екон. наук

БРОВКО Н.І., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Доведено необхідність реформування органів місцевого самоврядування в сучасному суспільстві. Аналіз фінансової децентралізації місцевого самоврядування засвідчив, що найбільша питома вага належить надходженням від загальнодержавних податкових платежів, які фактично не пов'язані з власною діяльністю територіальних громад. Натомість обсяг ресурсів, що передаються місцевій владі для виконання делегованих повноважень у вигляді трансфертів, не відповідає їх компетенції. Це неабиякою мірою суперечить демократичним механізмам ринкової економіки, принципам планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад, задекларованих у вітчизняному бюджетно-податковому законодавстві та європейських нормах права.

Ключові слова: децентралізація, місцевий бюджет, бюджетний процес, доходи і видатки.

Постановка проблеми. Для існування та ефективного функціонування місцевого самоврядування на сьогодні відсутня матеріальна і фінансова база. Відомим є той факт, що на цей інститут здійснюється вплив з боку місцевих державних адміністрацій. Органи місцевого самоврядування не можуть бути повністю незалежними в своїй діяльності. Це призводить до труднощів у розмежуванні повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, саме тому і виникла необхідність у реформуванні системи місцевої публічної влади, змістом якої має стати децентралізація.

Суть перетворень, які пропонує реформа децентралізації у тому, що органи виконавчої влади та місцевого самоврядування почнуть займатись властивими для них справами. Органи місцевого самоврядування різних рівнів отримають необхідні повноваження та фінансові ресурси для їх здійснення. Реформа передбачає передачу в місцеві бюджети частини загальнонаціональних податків, а тому створює зацікавленість новостворених громад у розвитку виробництва, підтримці малого та середнього бізнесу тощо. Ще одним вагомим фактором є те, що новостворені громади стануть рушієм суспільних перетворень, адже вони будуть зацікавлені у добробуті своєї території.

Те, наскільки органи місцевого самоврядування є самостійними в питаннях організації місцевого бюджету свідчить про їх розвиненість та характеризує ступінь фінансової децентралізації власне в усій державі. Отже, на сьогодні, суспільні відносини потребують кардинальних змін як у законодавстві, так і функціонуванні системи влади. Аналіз аспектів фінансової децентралізації дасть змогу осмислити проблемні питання, що виникають при цьому, запропонувати шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання співвідношення і взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади цікавило багатьох вчених, серед них В.С. Чиркін, В.М. Шаповал, В.І. Борденюк, М.П. Орзіх. Дослідженням питань місцевих фінансів займалися Кириленко О.П., Кравченко В.І., Наджафов І., Письменний В.В. та інші, проте аспект фінансової децентралізації не знайшов відображення у їх працях, тому він потребує детального аналізу та дослідження.

Метою статті було дослідження фінансової децентралізації, що стосується діяльності органів місцевого самоврядування, та аналіз його місця в системі публічної влади і забезпеченні стійкого розвитку територіальних громад.

Матеріал та методика, основні результати дослідження. В системі державного управління надважливе значення набуває взаємодія органів державної влади з органами місцевого самоврядування, місце органів місцевого самоврядування. Загалом, суть процесу децентралізації має полягати в тому, щоб ці органи дійсно стали незалежними у вирішенні питань місцевого значення, незалежними у фінансовому та політичному аспектах. Саме фінансовий аспект відіграє вирішальне значення у питанні реформування місцевого самоврядування. У Конституції України визначення самостійності, матеріальної та фінансової незалежності ін-

ституту місцевого самоврядування обумовило необхідність невідкладного практичного розв'язання проблем становлення місцевих фінансів, організації фінансової системи на принципово нових засадах.

Аналіз статистичних даних підтверджує, що найбільша питома вага належить надходженням від загальнодержавних податкових платежів, які фактично не пов'язані з власною діяльністю територіальних громад. Натомість обсяг ресурсів, що передаються місцевій владі для виконання делегованих повноважень у вигляді трансфертів, не відповідає їх компетенції. Це неабиякою мірою суперечить демократичним механізмам ринкової економіки, принципам планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад, задекларованих у вітчизняному бюджетно-податковому законодавстві та європейських нормах права.

Ключовим положенням змін до Конституції України, що стосуються управління фінансами територіальних громад, є відхід від практики застосування місцевих державних адміністрацій в управлінні місцевими фінансами. Згідно зі змінами до Конституції, такими повноваженнями на рівні районів та регіонів (Автономної Республіки Крим та областей) наділяються виконавчі органи місцевого самоврядування громади. Крім цього, принципове значення для функціонування місцевих фінансів має включення до системи адміністративно-територіального устрою України громад та визнання її первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України.

Бюджетна політика, де основний акцент зроблено на фінансовій підтримці із центру, на сьогодні має негативний характер. Адже міжбюджетні трансферти використовуються для фінансування поточних видатків і дестимулюють органи місцевого самоврядування у пошуку власних джерел наповнення доходів місцевих бюджетів. Крім того, органи місцевого самоврядування повинні створити «спеціальні» відносини з органами державної влади, аби отримати максимальні обсяги міжбюджетних трансфертів і тим самим забезпечити уже власну перемогу на наступних місцевих виборах. Тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування фактично перебувають у взаємозалежності один з одним та жоден з них не зацікавлений у економічному та соціальному розвитку своєї території.

Надзвичайно важливим аспектом для розвитку фінансової системи місцевого самоврядування є пропорція між власними доходами місцевих бюджетів та субвенціями і дотаціями, які передаються з державного бюджету. Чим більшою у загальних доходах місцевого бюджету є частка власних доходів, тим більшою є її діяльність щодо збирання податків та зборів і тим більш незалежною є місцева територіальна громада у вирішенні проблем місцевого значення. Звичайно, бюджетний процес на рівні територіальної громади не може бути повністю відособлений від процесу складання та виконання основного бюджету держави, вони повинні бути пов'язані. Проте сьогодні постає питання як визначити межу, щоб бути самостійними, а не залежними?

Реальний стан фінансування видатків місцевої влади на виконання функцій і завдань у межах власної компетенції є складним, адже найбільша питома вага належить надходженням від загальнодержавних податків, які фактично не пов'язані з власною діяльністю територіальних громад. Натомість частка місцевих податків і зборів становить трохи більше 3 %.

Після внесення змін до Податкового та Бюджетного кодексів у зв'язку з реалізацією проголошеного курсу децентралізації влади в Україні, дещо змінився порядок перерозподілу ресурсів об'єднаних територіальних громад.

Постає питання фінансової дієздатності влади на місцях. Для цього потрібно переглянути фінансові нормативи бюджетної забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць відповідно до зростання рівня ВВП й обсягу доходів місцевих бюджетів; розробити регіональні стандарти з надання суспільних послуг (зокрема, перелік безоплатних послуг для соціально незахищених верств населення); поліпшити паритет між загальнодержавними та місцевими податками і зборами; створити механізм забезпечення впливу інститутів публічної влади й громадянського суспільства на прийняття рішень у фінансовій сфері.

Варто зазначити, що дотримання формальних вимог чинного законодавства щодо формування та використання ресурсів місцевих бюджетів, а також управління комунальним майном не гарантує ефективність цього процесу та дотримання принципів соціальної справедливості. Причиною цього є як недосконалість самого законодавства, так і об'єктивна

неможливість врегулювання всіх аспектів раціонального управління суспільними ресурсами в нормативно-правових актах. Доцільно було б прийняти закон, який би врегулював питання фінансування місцевого самоврядування. Важливе значення має також ефективне планування й управління бюджетними доходами. Це дозволить перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які зможуть самостійно забезпечити суспільний добробут своїх мешканців.

Це стосується і прийняття рішень щодо залучення коштів зовнішніх та внутрішніх інвесторів, які дозволяють покращувати інфраструктуру міст, селищ та сіл. На сьогодні існує широкий спектр резервів, які покликані підштовхнути муніципалітети до залучення донорських коштів на розвиток населених пунктів. Наразі працює низка міжнародних організацій-донорів, головною метою яких є реалізація проектів та програм підтримки реформи місцевого самоврядування та регіонального розвитку, покращення житлово-комунальних послуг, енергетичної ефективності, зеленої економіки, надання адміністративних та соціальних послуг тощо.

Сьогодні більшість наших сіл – дотаційні, вони не можуть заробити навіть на утримання сільради. А це, в свою чергу, позбавляє сільську владу будь-яких стимулів для розвитку.

Висновки. Отже, на нашу думку, децентралізація – це створення спроможних територіальних громад в результаті передачі значних повноважень та ресурсів від державних органів органам місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування має бути самостійною та незалежною від держави формою організації публічної влади територіальної громади, яка забезпечить можливість місцевим жителям вирішувати питання місцевого значення безпосередньо або через органи й посадових осіб місцевого самоврядування у різних сферах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України [Текст]: (відповідає офіц. текстові). – Київ: ЦУЛ, 2014.– 60 с. (Законодавство України).
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513
6. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін // Асоціація міст України. – К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 396 с.

REFERENCES

1. Konstytucija Ukrai'ny [Tekst]: (vidpovidaje ofic. tekstovi). – Kyi'v: CUL, 2014.– 60 s. (Zakonodavstvo Ukrai'ny).
2. Bjudzhetnyj kodeks Ukrai'ny vid 8 lypnja 2010 roku № 2456-VI [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny vid 2 grudnja 2010 roku № 2755-VI [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Zakon Ukrai'ny «Pro misceve samovrjaduvannja v Ukrai'ni» vid 21 travnja 1997 r. № 280/97-VR [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: // <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Proekt Zakonu Ukrai'ny «Pro vnesennja zmin do Konstytucii' Ukrai'ny» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513
6. Planuvannja ta upravlinnja finansovymy resursamy terytorial'noi' gromady / O. Kyrylenko, B. Malynjak, V. Pys'mennyj, V. Rusin // Asociacija mist Ukrai'ny. – K.: TOV «PIDPRYJEMSTVO «VI EN EJ», 2015. – 396 s.

Проблемы реформирования местного самоуправления в процессе децентрализации

А.С. Даниленко, Н.И. Бровко

Доказана необходимость реформирования органов местного самоуправления в современном обществе. Анализ финансовой децентрализации местного самоуправления показал, что наибольший удельный вес принадлежит поступлениям от общегосударственных налоговых платежей, которые фактически не связаны с собственной деятельностью территориальных общин. Зато объем ресурсов, передаваемых местным властям для выполнения делегированных полномочий в виде трансфертов, не соответствует их компетенции. Это в немалой степени противоречит демократическим механизмам рыночной экономики, принципам планирования и управления финансовыми ресурсами территориальных общин, задекларированных в отечественном бюджетно-налоговом законодательстве и европейских нормах права.

Ключевые слова: децентрализация, местный бюджет, бюджетный процесс, доходы и расходы.

Problems of local government reformation in the process of decentralization

A. Danylenko, N. Brovko

The present situation is characterized by absence of physical infrastructure and financial resources necessary for efficient functioning of local self-government. It is known that local administration authorities influence local governments, and the latter cannot function independently.

The aim of the article is to examine financial decentralization, which is closely connected with the activities of local governments. Special attention is given to the analysis of local government as part of local authorities system, the independence of its finance and resource base.

The relevance of the problem under consideration is that there is an urgent need for the reformation of the system, which has functioned until recently. The degree of local government independence in local budget formation shows its sophistication and characterizes the state of financial decentralization in the state. At present, state relations require considerable changes in legislation and state system functioning. The analysis will help to expose the most urgent problems and find the ways to deal with them.

The analysis of recent research and publications shows that the problems of relationship and interaction of local government bodies have been in focus of attention of such scholars as V.Y. Chyrkin, V.M. Shapoval, B.I. Bordeiuk, M.P. Orzikh. The issues of local finances were studied by O.P. Kyrylenko, V.I. Kravchenko, V.I. Nadzharov etc., though the aspect of financial decentralization has not been considered in their publications and needs further detailed analysis.

The financial aspect plays an important role in the process of local government reformation. The autonomy, material and financial independence of the institute of local government declared in the Constitution of Ukraine brings to life the need for urgent solving the problems of local finance formation and finance organization on new principles.

The real state of financial support of the local government bodies to perform their functions and tasks within their own competence as well as the realization of the powers delegated by the central government bodies is very complicated. The key concept related to the local community finance management is to avoid the practice of involving the local administration bodies into the local finance management. According to the changes in the Constitution, the above-mentioned powers are delegated to the executive bodies of the local governments on the district and region levels (regions and the Autonomous Republic of Crimea). Apart from this, the fundamental importance for local finance functioning is the inclusion of local communities into the administrative and territorial system of Ukraine and the recognition of them as its basic units.

After making changes to the Tax and Budget Codes of Ukraine resulting from the proclaimed course on decentralization of power in Ukraine, the principle of reallocation of the united territorial community resources has undergone changes. The financial capacity of local power has become an important issue. This leads to the necessity for reconsidering the financial regulations of the budgetary provision of administrative and territorial units according to GDP growth and revenues of local budgets; development of regional standards in public service provision (in particular, the list of free services for socially vulnerable population); creation of the mechanism which will ensure influence of the institutions of public power and civil society on decision-making in the financial sphere.

Key words: decentralization, local budget, budget process, income and expenditure.

Надійшла 18.10.2016 р.

UDC 32.019.5

DUBAS V., PhD student

Institute of Political Science University of Opole, Poland

PUBLIC DIPLOMACY OF UKRAINE

Для формування моделей публічної дипломатії країн світу був застосований емпірично-аналітичний метод. Для виявлення спільних і відмінних рис різних форм зовнішньополітичної комунікації був застосований метод порівняння, практики публічної дипломатії різних країн світу – компаративний метод дослідження. В основі розробки рекомендацій для України лежить метод експертної оцінки.

У статті використані ключові елементи і сфери реалізації державної дипломатії суб'єктів міжнародних відносин на основі аналізу досягнень країн з добре розвинутою практикою (наприклад, США), міжнародних організацій (наприклад, ЄС) і держав з перехідною фрагментованою політичною культурою (наприклад, Китайська Народна Республіка та Російська Федерація). Було досліджено існуючу практику України в сфері публічної дипломатії, з подальшою розробкою рекомендацій як поліпшити зовнішні політичні зв'язки України через публічну дипломатію.

Розроблено рекомендації перспективної моделі української публічної дипломатії, в системі зовнішньополітичної та суспільної комунікації.

Практична значимість даних результатів полягає в можливості їх застосування для поглиблення подальших наукових досліджень в сфері зовнішньої політичної комунікації, а також в процесі здійснення державної політики в цій сфері. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності Міністерства закордонних справ

України, зокрема, Департаментом міжнародної інформації і дипломатичних місій за кордоном, а також іншими урядовими установами, які беруть участь в іноземній політичній комунікації.

Ключові слова: публічна дипломатія, м'яка сила, культурна дипломатія, політична дипломатія, міжнародні відносини.

Formulation of the problem. The problem of public diplomacy in the system of foreign policy and effective application of this instrument in translation of own political culture and ideology, improvement of understanding of political culture of other countries is extremely current for Ukraine. Significant quantity of global states, namely USA, Great Britain, German, Japan, Canada, China, Russian Federation, are proceeding to search the most attractive model of public diplomacy passing way of capturing by this tool of foreign policy through its critical rethinking to pragmatic application. "Soft" power in general and the use of public diplomacy in particular allows to get more influence on the international arena than it is conditioned solely by military, political and economic power of the state. The building of effective public diplomacy will significantly contribute to ambitious objectives of Ukrainian foreign policy, while the fluctuation of its targeted development will only convert the country to the object of initiatives of other actors of international relations.

The degree of scientific development of the subject. The theoretical basis of the study are, first of all scientific works that reveal the essence of the changes in the environment of mass communications and their impact on international relations and instruments of foreign policy of states, the concept of "soft" power, its forms and tools such as public diplomacy, studying the ratio of public diplomacy of "hard" power, the efficiency of its use. Such scholars should be distinguished as M. Ruzkova, A. Shunkaryka, E. Makarenko, E. Tuhomurovoi, O. Shevchenko, E. Julion, A. Hoffman, J. Nymol, G. Rowsly, D. Rotkopf, M. Leonard, N. Snow, R. Zaharna, B. Gregory, E. Jilboa, S. Anholt, Y. Melissen, P. van Hann, D. Ebshir, K. Edelman, J. Meloun, S. Riordan, R. Ermitzh.

The purpose and task of the investigation. The purpose of this investigation is determination of place and role of public diplomacy in the system of foreign policy as a form of expression and the means of translation of political culture and ideology, and development of effective model of public diplomacy of Ukraine.

The main material research. The last decades are characterized by rapid changes of the modern world and reformation of international relations environment. The changes affect all fields, including political, economic, social, cultural, informational ones. The tendency that affects all areas of development is globalization. It is closely related to the democratization of domestic political life of many countries as well as of international scope, increase of the number and role of intergovernmental and non-governmental members on the international arena, convergence of global culture and development of transnational standards of behavior, the increasing the importance of public opinion and the impact of the latter on the formation and functioning of state political institutions, development of domestic and foreign policy etc. Significant changes of international processes are also caused by the development of information and communication technologies that facilitate to create new opportunities for communication and interaction between people worldwide, causing gradual erosion of the boundaries between internal and external policies. The role of media and international information flows significantly grows, especially of news flows.

These trends are closely related to changes in the content of the power of actors of international relations as an ability of the country to use its real or potential resources to affect the lives and behavior of other states. Along with the military-political and economic power ("hard") appears "soft" power [1, c. 81-95]. As the ability of a member of international relations, state in particular, to influence the behavior or interests of other actors. There is a growing need to develop not only military and economic power of the state, but also to promote its own political culture, values, ideology, building of a dialogue with the leadership and the people of other countries, increase of its own attractiveness for them [2, c. 74-94]. As a result, the approaches to the implementation of foreign policy of states change, when along with traditional diplomacy the diplomacy aimed at a wider audience of people of other countries, especially public diplomacy appears.

The purpose implies solution of the following tasks:

- Systemizing of theoretical provisions and conclusions of foreign public and political science on public diplomacy matters.

It is shown the evolution of foreign scientific thought in studying of public diplomacy and summarized the approaches to this notion; it was proved that public diplomacy reflects and translates the political culture and ideology of a state and is an instrument of state foreign political public communication [3].

- Defining the place and role of public diplomacy in the system of foreign political public communication of the state.

It is defined that public diplomacy as well as cultural diplomacy, state branding and propaganda, is a part of the system of foreign political communication of states with different influence on the international arena (big, middle, small). It was developed the combined ideal model of public diplomacy of the state within which there is a task relied upon it not only to achieve a positive perception of the country by overseas public and building a dialogue with it, but also to broadcast the political culture, values guides up to ensure the change in the political culture of communication object according to the foreign policy goals of the subject [4, c. 229-231].

- Clarification of principal differences between public diplomacy and foreign political propaganda and state branding.

It was analyzed the approaches, purposes and tools of public diplomacy and foreign political propaganda state branding. It was found that public diplomacy is continuous effective instrument of foreign political communication due to the bilateral dialog and establishment of relations of mutual belief with the subject and the object of communication, extended possibilities for mutual transmission of political culture of the actors of international relations, that is absent in practice of propaganda as well as in practice of state branding.

- Summarizing of effective approaches and spheres of application of public diplomacy as an instrument to transmit political culture by the means of analysis of public diplomacy in the system of foreign policy of influential states with steady practice in this sphere (according to the example of United States of America).

It was fully investigated the evolution of public diplomacy of the United States of America. It was defined that the factors of non-efficiency of public diplomacy of the USA is mainly propagandistic nature of communication and non-coordination of the key notifications with real foreign policy of the state. It was demonstrated that public diplomacy of the United States is directed also to promote political culture and dominating ideologies of the USA. It was shown that public diplomacy is included to the system of foreign policy of the state and in case of non-efficiency may be substituted by force [5, c. 28-32].

- Clarification of special features of the process of building the public diplomacy of international communities and organizations (according to the example of the European Union).

It is clarified that the key particularity of European Union public diplomacy is increased complexity of such foreign political communication given non-developed political culture of EU as a community and the presence of several heterogeneous groups of target audiences. It is shown that the typical tooling of state public diplomacy may be applied effectively on the level of international communities and vice versa [6, c. 77-79].

- Analysis of special features of public diplomacy development in the countries with transitional political culture (according to the example of China and Russian Federation).

On the basis of comparative analysis of China and Russian Federation public diplomacy building it was found that foreign political communications of states of transitional political culture and totalitarian past is fragmented having such special features as non-coordination of communication between internal and external audiences, control over information flow, inclination to unilateral communication that decreases the efficiency of public diplomacy of such states in countries which political culture differs significantly from the political culture of China and Russia [7].

- Investigation of current practices of Ukraine in the field of public diplomacy including summarizing of Ukrainian experience in the sphere of international cultural and educational exchanges.

The Ukrainian practice in the field of public and cultural diplomacy was integrally studied and presented. It was shown that Ukraine has a broad range of initiatives in this sphere under the low quality of performance.

It was demonstrated that the potential of such instrument as international cultural and educational exchanges are not used by the state sufficiently. It was proved the necessity of development of the state public diplomacy system beginning from the basic level.

• The development of recommendations regarding perspective model of Ukrainian public diplomacy in the system of foreign political public communication.

On the basis of investigation of the experience in the sphere of public diplomacy of other actors of international relations and investigation of expert opinion of Ukrainian specialists it was prioritized the list of initiatives recommended for implementation by Ukraine, and proposed the perspective model of public diplomacy of Ukraine [8].

Conclusion. Public diplomacy is the important factor of political development of the state that provides possibility of free development of foreign-policy communications and advancement of political culture. The offered measures of perfection of public diplomacy envisage the complex going near the decision of their basic problems and increase of her efficiency.

In a prospect it is expedient to deepen the practical aspects of introduction of these measures on the reformatting of environment of international relations predetermine the necessity of development of foreign-policy communications of the state in accordance with requirements of our time.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Stanley R. Sloan. «Soft-power» als Lösung. US-amerikanisch-europäische Beziehungen in Europa und über Europa hinaus / R. Sloan Stanley, Borchert Heiko // OSZE-Jahrbuch. – 2003. – P. 81-95.
2. Peterson P.G. Public diplomacy and the war on terrorism / P.G. Peterson // Foreign Affairs. – 2002. – № 81(5) – P. 74-94.
3. Zaharna R.S. Battles to Bridges. U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11 / R.S. Zaharna. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.
4. Tishchenko-Tyshkovets O.M. Public diplomacy States as a means of achieving foreign policy interests / O.M. Tishchenko-Tyshkovets // Actual problems of international relations – Vyp.69, ch.II.– K.: Publishing house IMO. – 2007. – S.229-231.
5. Tishchenko-Tyshkovets O.M. The transformation of public diplomacy the United States of America, legitimization of "hard power" to build a dialogue with the world / O.M. Tishchenko-Tyshkovets // Proceedings of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Politology. Sociology. Law: Coll. Science. works. – K: IVTS «Polytechnic», 2009. – №4 – S.28-32.
6. Tishchenko-Tyshkovets O.M. Public diplomacy as a tool of European Union support community legitimacy in the perception of the international community / O.M. Tishchenko-Tyshkovets // Latest trends in foreign policy of great powers: Materials of All-Ukrainian Conference of Young Scientists (IWEIR, December 2, 2009). – K.: IWEIR NAS of Ukraine, 2009. – S. 77-79.
7. Review of the foreign policy of the Russian Federation / Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Department of Information and Press. – 2007. [Electron resource] // access mode: <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/d925d1dd235d3ec7c32573060039aea4?OpenDocument>

Публичная дипломатия Украины

В.В. Дубас

Для формирования моделей публичной дипломатии стран мира был применен эмпирически-аналитический метод. Для выявления общих и отличительных особенностей различных форм внешнеполитической коммуникации был применен метод сравнения, практики публичной дипломатии разных стран мира – компаративный метод исследования. В основе разработки рекомендаций для Украины лежит метод экспертной оценки.

В статье использованы ключевые элементы и сферы реализации государственной дипломатии субъектов международных отношений на основе анализа достижений стран с хорошо развитой практикой (например, США), международных организаций (например, ЕС) и государств с переходной фрагментированной политической культурой (например Китай и Российская Федерация). Было исследовано существующую практику Украины в сфере публичной дипломатии, с последующей разработкой рекомендаций как улучшить внешние политические связи Украины с помощью публичной дипломатии.

Разработано рекомендации перспективной модели украинской публичной дипломатии, в системе внешнеполитической и общественной коммуникации.

Практическая ценность данных результатов заключается в возможности их применения для углубления дальнейших научных исследований в сфере внешней политической коммуникации, а также в процессе осуществления государственной политики в этой сфере. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности Министерства иностранных дел Украины, в частности, Департаментом международной информации и дипломатических миссий за рубежом, а также другими правительственными учреждениями, которые участвуют в иностранной политической коммуникации.

Ключевые слова: публичная дипломатия, мягкая сила, культурная дипломатия, политическая дипломатия, международные отношения.

Public diplomacy of Ukraine

V. Dubas

Methodological and theoretical bases of the article are scientific researches of domestic and foreign scientists and the results of author. For forming the models of world countries public diplomacy the empiric-analytical method was applied. For

revealing of common and distinct features of foreign political communication form, comparing of public diplomacy practice of different world countries the comparative method of investigation was applied. In the basis of development of recommendations for Ukraine there is a method of expert evaluation.

The article used key elements and implementation areas of the public diplomacy of the actors of international relations is defined based on the analyses of achievements of the countries with the well-developed practice (example of the USA), international organizations (example of the EU) and states with the fragmented transitional political culture (examples of the People Republic of China and Russian Federation). The current practices of Ukraine in the area of public diplomacy were studied, followed by the development of the recommendations on how to improve the external political communications of Ukraine through the public diplomacy.

Development of recommendations regarding perspective model of Ukrainian public diplomacy in the system of foreign political public communication.

Practical significance of the given results consists in a possibility of their application for deepening of further scientific investigations on the sphere of foreign political communication as well as in the process of exercising of state policy in this sphere. The results of the investigation may be used in practical activity of the Ministry of foreign affairs of Ukraine, particularly, by the Department of international information and diplomatic missions abroad, as well as by other government institutions involved to the foreign political communication.

Key words: public diplomacy, soft power, cultural diplomacy, political public, international relation.

Надійшла 20.10.2016 р.

УДК 331.101.3:631.15

ЖЕЛЄЗНИЙ М.Ф., аспірант

Науковий керівник – **БУРИК А.Ф.**, канд. екон. наук

Уманський національний університет садівництва

Email: udau@udau.edu.ua

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО ПЛАНУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ

Розглянуто сутність, основні засади та сучасний стан планування в сільськогосподарських підприємствах Уманського району. За результатами аналізу виявлено, що із 17 господарств лише в деяких з них є планово-економічний відділ і ведеться планування, а саме: ТОВ "Прометей", ТОВ "Агровіт", ТОВ "Берестівець", ТОВ "Дубова". В окремих підприємствах функції планування покладені або на головного економіста, або на службу бухгалтерського обліку, а в решті підприємств взагалі відсутнє планування.

Проаналізовано стан заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах Уманського району за серпень і з початку 2016 року. Проведений аналіз засвідчив зростання заробітної плати і це є позитивним явищем. Проте необхідно зазначити, що це зростання відбувається за рахунок зростання мінімального рівня заробітної плати і виконання галузевих угод, а не у зв'язку із підвищенням рівня продуктивності праці.

Переглянуто підходи до формування планово-економічних служб аграрних підприємств, що покликані вирішувати не тільки поточні, а й перспективні завдання та запропонована структура планово-економічних служб аграрних підприємств.

Розглянуто можливість підвищення мотивації працівників та рентабельності підприємств за рахунок впровадження корпоративного розрахунку.

Ключові слова: корпоративний розрахунок, планування, матеріальне стимулювання, планово-економічна служба, мотивація праці.

Постановка проблеми. Планування сільського господарства, як і інших сфер матеріального виробництва, є невід'ємною складовою частиною організації будь-якої цілеспрямованої діяльності. На жаль, останнім часом ставлення до планування (на державному рівні, і особливо на рівні підприємств) різко змінилось – від фетишизації до майже повного його відкидання. Абсолютна більшість аграрних підприємств обмежується складанням виробничої програми, не плануються витрати і собівартість продукції, не складаються фінансові плани, не розробляються комерційні розрахункові плани підрозділів. Водночас спостерігається майже повне згортання планово-економічної роботи, пряме руйнування основ цивілізованого ринку [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема планування діяльності сільськогосподарських підприємств перебуває у центрі досліджень вітчизняних представників економічної науки: Л.Л. Зрібняк [6], М.І. Бухалков [4], С.Г. Струмилін [10], В.М. Нелеп [8], В.А. Петров [9] та ін. Проте слід зауважити, що науковий доробок зазначених науковців та проблематика, ви-

світлена у їхніх працях, хоча й мають масштабний характер, проте потребують подальшого дослідження, враховуючи сучасні вітчизняні реалії.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану планування в аграрних формуваннях, а також поліпшення його стану за рахунок оптимізації планово-економічних служб підприємств та впровадження корпоративного розрахунку.

Матеріал і методика, основні результати дослідження. Господарськими об'єктами дослідження виступають сільськогосподарські підприємства Уманського району.

В умовах реформування аграрного сектору України та переходу до ринкової економіки перед підприємствами постають нові проблеми, зміст яких істотно відрізняється від господарської ситуації минулого. В сучасній українській економіці центральною ланкою будь-якої системи управління підприємствами та їх підрозділами має стати планування, яке є безперервним і багатоваріантним з умовою вибору найбільш ефективного варіанта.

Необхідність швидкого ефективного вирішення різноманітних за структурою та змістом економічних проблем потребує удосконалення планування як системи, яка відповідатиме сучасним умовам господарювання підприємств [2].

Тільки в останній рік розроблена програма на рівні країни про відродження сільських територій. Називається вона «Рідне село», яка поки що не знайшла широкого розповсюдження, оскільки координація розробки цих планів покладена на сільські ради, в яких відсутні відповідні категорії спеціалістів.

Протягом останніх двадцяти років в господарствах не складають перспективних планів, а обмежуються бізнес-планами, де відсутній розділ соціального розвитку, а план складається на 1-3 роки.

Аналізуючи планову діяльність сільськогосподарських підприємств Уманського району, необхідно відмітити, що із 17 господарств лише в деяких з них є планово-економічний відділ і ведеться планування, а саме: ТОВ "Прометей", ТОВ "Агровіт", ТОВ "Берестівець", ТОВ "Дубова". В окремих підприємствах функції планування покладені або на головного економіста, або на службу бухгалтерського обліку, а в решті підприємств взагалі відсутнє планування.

Слід переглянути і підходи до формування планово-економічних служб аграрних підприємств, що покликані вирішувати не тільки поточні, а й перспективні проблеми. Їх склад має встановлюватись з урахуванням особливостей господарства (ступеня його забезпеченості економістами, рівня їх освіти, фінансового стану тощо). На нашу думку, планово-економічна служба, або фінансово-розрахунковий центр у господарствах більше 2,5 тис. га, має включати не менше 3-х висококваліфікованих спеціалістів: головного економіста, економіста з оплати праці і маркетолога (останній надає консультативні, інші сервісні послуги економічного характеру працівникам підрозділів господарства, координує плани підприємства і систему його звітності, визначає найбільш вигідні канали продажу продукції).

Удосконалення методології планування передбачає підвищення професійного рівня спеціалістів, які б здійснювали методичне керівництво розробки форм планової документації. В господарствах доцільно створювати автоматизоване робоче місце (АРМ) економіста, оснащене комп'ютером і відповідними програмами (з виходом до Internet), що значно полегшить планування та його корегування в діяльності сільськогосподарських підприємств.

Економічні відносини між структурними підрозділами в нових умовах господарювання мають будуватись на основі взаємної зацікавленості і відповідальності сторін за кінцеві результати виробництва [7]. Невід'ємною умовою досягнення цього є застосування комерційного розрахунку, без якого нині неможливо налагодити ефективне господарювання. Найбільш прийнятною при цьому є модель, за якою первинні колективи мають власні розрахункові рахунки в фінансово-розрахунковому центрі господарства, здійснюють діяльність на основі внутрішніх корпоративних цін, а їх відносини будуються згідно з договорами між собою, а також підприємством.

Метою впровадження корпоративного розрахунку є повернення людського ресурсу у процес управління і розподілу кінцевого результату (прибутку) діяльності підприємства між працівниками.

Мотиваційний аспект запропонованого методу полягає у тому, що працівники розширюють свій статус із найманих робітників на розпорядників виробленого продукту. Це є можливим,

оскільки за таких умов вони самі розподілятимуть створений продукт між собою пропорційно вкладеній праці та вартості земельного і майнового паю кожного.

Основна ідея корпоративного розрахунку полягає у тому, що підрозділи вестимуть внутрішньогосподарську підприємницьку діяльність, встановлюватимуть корпоративні розрахункові ціни, які включають собівартість продукції або послуг і частку (8-10%) прибутку. За цією ціною на основі договорів, укладених між адміністрацією підприємства та підрозділами, вони продають вироблену продукцію або послуги господарству, а останнє споживачам по цінах реалізації.

Дія зазначених вище корпоративних взаємовідносин посилюється тоді, коли контроль за витрачанням коштів здійснюється щоденно. Для цього необхідно розробити: в рослинництві колективні нормативи витрат по кожній культурі, що вирощується в господарстві, і в кожний вид роботи включати всі матеріальні і грошові витрати в розрахунку на один гектар, і щоденно зіставляти планові витрати із фактичними, визначаючи економію чи перевитрати. По тваринництву визначати планові витрати на 1 кормо-день в стійловий і польовий періоди, по автопарку планувати нормативи на 1 км пробігу, на 1 ткм, 1 год використання автомобіля. По ремонтній майстерні визначати вартість 1 год наданих послуг в цілому майстернею або окремими категоріями робітників (слюсарем, токарем і т.д.). Аналогічно розробляти нормативи і по інших підрозділах.

Перемноживши фактичні дані на планові нормативи, визначати планові витрати на фактичний об'єм виконаної роботи і зіставляючи з фактичними витратами, визначати економію або перевитрати коштів на відповідний день, декаду або місяць, по культурі, виду тварин, інших підрозділах і підприємству в цілому. Практика застосування цього економічного механізму господарювання дає можливість включати в систему ринкової економіки найбільш дієвий контроль витрачання коштів і залучити до нього кожного працівника і весь колектив, який матеріально зацікавлене всіх учасників виробничого процесу. В цьому випадку адміністрація отримує продукцію за стабільними корпоративними цінами і отримує прибуток від її реалізації за ринковими цінами, а колектив підрозділу має можливість використати на стимулювання працівників 100 % суму економії витрат [3].

Практика застосування цієї моделі корпоративних відносин в господарствах Черкаської, Вінницької, Кіровоградської, Київської та інших областей України, Молдови, Росії та Казахстану показала його дієвість та високу ефективність.

Основними завданнями корпоративного механізму діяльності підприємства мають стати наступні:

- підвищення оперативно-господарської самостійності підрозділів підприємства та їх відповідальності за результати діяльності;
- ефективна координація суспільної виробничо-господарської діяльності всіх підрозділів підприємства;
- посилення матеріальної зацікавленості підрозділів і робітників підприємства в кінцевих результатах праці;
- створення належного механізму майнових і земельних відносин між робітниками підприємства і його власниками.

Питання матеріального стимулювання в аграрному секторі економіки, як відомо, також не є новим. Проблема з'ясування суті оплати праці, її джерел, а також функцій, які вона виконує в умовах різних економічних систем, завжди привертала увагу економістів. Проте в ринкових умовах господарювання чітко намітилась зміна факторів забезпечення результативності підприємств, надзвичайно дискусійним є сучасне розуміння самого принципу розподілу за працею. Найбільш багата частина населення, займаючи за питомою вагою найменший прошарок, володіє більшою частиною доходів. Тому багато соціальних чинників, пов'язаних з матеріальним забезпеченням населення і, насамперед, оплата праці, в плані здійснення економічних реформ виявились недосконалими [5]. Проаналізуємо стан заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах Уманського району за серпень і з початку 2016 року (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці 1 слід відмітити, що спостерігається зростання заробітної плати і це є позитивним явищем. Проте необхідно зазначити, що це зростання відбувається за рахунок зрос-

тання мінімального рівня заробітної плати і виконання галузевих угод, а не у зв'язку із підвищенням рівня продуктивності праці. Тобто в даному випадку таке зростання заробітної праці позбавлене мотивуючого чинника, оскільки жодним чином не залежить від продуктивності праці працівника та економії ним ресурсів. В більшості господарств України основною складовою заробітної плати є оплата по тарифу, яка досягає 96 % в структурі заробітку за норми 70 %. Зникли виплати за продукцію, як планову, так і надпланову, за економію матеріальних ресурсів, додаткова оплата за якість і строки робіт, надбавки за стаж і кваліфікацію, за роботу в нічний час, подвійна оплата в святкові дні, виплати із прибутку та ряд інших виплат. Все це знижує рівень мотивації до виконання якісних і кількісних параметрів своїх трудових обов'язків, внаслідок чого додаткові вигоди отримує роботодавець, який привласнює всю суму прибутку.

Таблиця 1 – Аналіз заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах Уманського району за серпень і з початку 2016 року

Село	Назва господарства	Станом на 31.08.2016			Станом на 01.01.2016		
		Фонд оплати праці штатн. прац., тис. грн	Середньооблікова чисельність штатн. прац., чол.	Середня зар. плата на одного штатн. прац., грн	Фонд оплати праці штатн. прац. з початку року, тис. грн	Середньо-облік. чиселн штатн. прац. з початку року, чол.	Середня зар. плата на одного штатн. з початку року, грн
Антонівка	ДП А/ф "Ліга"	120	39	3086	100	35	2859
Аполянка	ТОВ "Прометей"	191	54	3544	123	46	2683
Бабанка	ТОВ "Агровіт"	450	126	3568	369	110	3355
Бабанка	ДП А/ф "Байс-агро"	196	68	2888	166	58	2859
Берестівець	ТОВ "Берестівець"	242	64	3775	207	47	4401
Гереженівка	ДП "Харвест-Умань"	654	207	3161	554	191	2899
Городниця	ТОВ "Новий світ-агро"	128	46	2775	122	43	2827
Дмитрушки	ПП "Дмитрушки"	135	41	3291	142	44	3222
Дубова	ТОВ "Дубова"	323	81	3984	224	70	3500
Кочубіївка	ФГ "А/ф Базис"	631	190	3319	487	164	2971
Острівець	СТОВ "Дружба"	39	13	3021	31	11	2781
Полянецьке	ТОВ "Полянецьке"	182	63	2884	161	60	2681
Рижавка	ПрАТ "Райз-Максимко"	622	204	3049	477	163	2929
Родниківка	ДП "Родниківка"	222	70	3172	193	72	2686
Текуча	ТОВ А/Ф "Текуча"	317	92	3450	273	78	3494
Черповоди	ФГ "Хорста"	37	12	3098	30	10	2992
Черповоди	СВК "Черповоди"	108	35	3073	103	36	2857
Юрківка	ТОВ "Агроплант"	177	55	3213	181	53	3411
В середньому по району		-	-	3242	-	-	3061

Примітка: розраховано автором на основі статистичних даних.

Мотиваційний механізм системи корпоративного розрахунку представимо у вигляді схеми (рис.1).

Запропонована схема мотиваційного механізму демонструє взаємообумовленість складових елементів: розміру корпоративного доходу підрозділу, розміру матеріального стимулу та рівня мотивації працівників. Взаємообумовленість складових елементів цього механізму полягає у тому, що працівники беруть безпосередню участь в організації виробництва, ефективному використанні власних майнових та земельних паїв, тобто у створенні корпоративного доходу. У свою чергу, корпоративний дохід визначає розмір матеріальних стимулів, які прямо впливають на рівень мотивації працівників (на схемі – стрілка із суцільною лінією). Усвідомлення працівниками даного зв'язку потенційно приводить до підвищення рівня мотивації (на схемі – стрілка

із масною суцільною лінією). Підвищення рівня мотивації потенційно збільшує розмір корпоративного доходу, а, відповідно, і розмір матеріальних стимулів (на схемі – стрілка із пунктирною лінією).

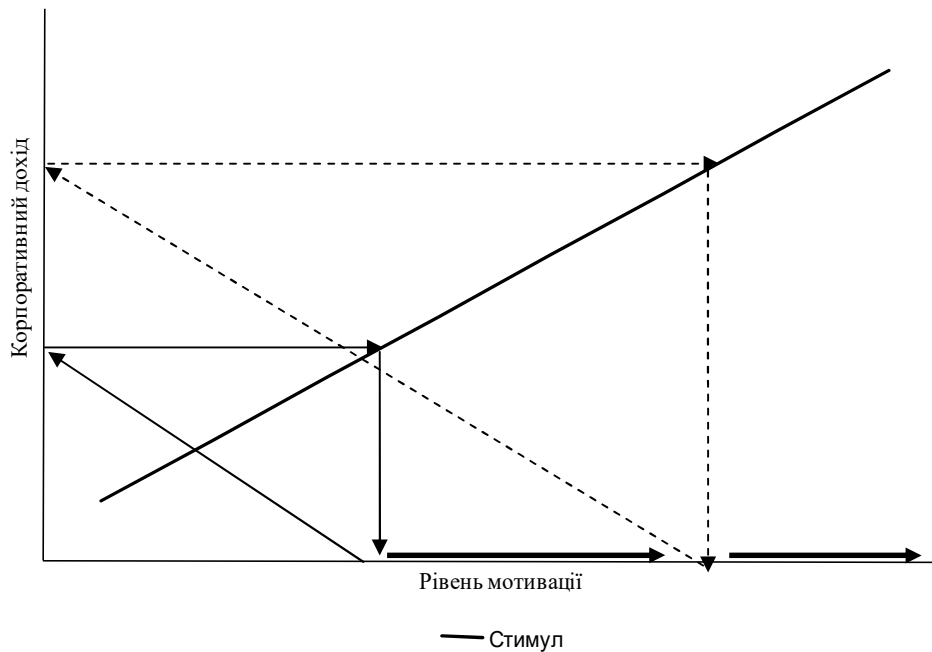

Рис. 1. Схема мотиваційного механізму системи корпоративного розрахунку.

Висновки. На основі результатів проведених досліджень можна сформулювати наступні шляхи покращення стану функціонування аграрних підприємств, а саме:

1. Переглянути підходи до формування планово-економічних служб підприємств та здійснити заходи з їх оптимізації.
2. Забезпечити спеціалістів планово-економічних служб належним чином обладнаним автоматизованим робочим місцем.
3. Впровадження корпоративного розрахунку в діяльність сільськогосподарських підприємств.
4. Здійснювати щоденний контроль за витрачанням коштів на основі розрахованих нормативів витрат на одиницю робіт.

Перспективними напрямками подальшого дослідження з цієї тематики є моральне стимулювання, що проявляється у відродженні села. Тобто підприємство має створювати фонд шляхом відрахування частини прибутку, за рахунок якого буде частково фінансуватись реконструкція будинку культури, місцевих амбулаторій, дитячих садків, доріг, будівництво і покращення житлових умов працівників тощо. Також з цього фонду може проводитись відрахування на часткову оплату харчування дітей працівників у дитячих садочках. Дане стимулювання проявлятиметься і у випадку коли підприємство на пільгових умовах буде надавати працівникам путівки на відпочинок і лікування. Тобто, підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств можливе за рахунок ефективного планування, а саме впровадження корпоративного розрахунку, та за підвищення рівня мотивації працівників, який має включати як матеріальний так і моральний чинник.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байда О.Б. Мотивація праці як складова успіху організації / О.Б. Байда, О.Б. Моргулець // Вісник КІБІТ. – 2006, № 1. – С. 55-57.
2. Богачев О.С. Дослідження взаємозв'язку продуктивності та оплати праці в Україні / О.С. Богачев // Вісник економічної науки України. – 2009.– № 1. – С. 33-36.
3. Бурик А.Ф. Синтез обліку і планування в аграрних формуваннях / А.Ф. Бурик, О.М. Світовий, Д.В. Дерев'яко // Економіка АПК, 2006. – № 6.– С. 8.
4. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование/ М.И. Бухалков. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 392 с.

5. Демченко В.М. Мотиваційні аспекти стимулювання трудової діяльності / В.М. Демченко // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2007. – № 2 (7). – С.80–83.
6. Організація і планування виробництва на сільськогосподарських підприємствах / Л.Я. Зрібняк, М.Г. Положенко, Т.Д. Короновська, Д.І. Рижмань; за ред. Л.Я. Зрібняка. – К.: Урожай, 1999. – 352 с.
7. Хозяйственный расчет в сельскохозяйственных предприятиях: справочник / А.В. Македонский, Д.Е. Ванин, Н.Ф. Солвьев и др. Под ред. А.В. Македонского. – К.: Урожай, 1990. – 200 с.
8. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві / В.М. Нелеп. – К., 2000. – 370 с.
9. Петров В.А. Модели внутрихозяйственных отношений в сельскохозяйственных предприятиях / В.А. Петров // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1999. – №8. – С. 20-22.
10. Струмилин С.Г. К теории планирования / С.Г. Струмилин // Плановое хозяйство. – 1928. – №11. – С. 55.

REFERENCES

1. Bajda O.B. Motyvacija praci jak skladova uspihu organizacii / O.B. Bajda, O.B. Morgulec // Visnyk KIBIT. – 2006, № 1. – S. 55-57.
2. Bogachev O.S. Doslidzhennja vzajemov'jazku produktyvnosti ta oplaty praci v Ukrai'ni / O.S. Bogachev // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrai'ny. – 2009. – №1. – S. 33-36.
3. Buryk A.F. Syntez obliku i planuvannja v agrarnyh formuvannjah / A.F. Buryk, O.M. Svitovij, D.V. Derev'janko // Ekonomika APK, 2006. – №6. – S. 8.
4. Buhalkov M.Y. Vnutryfirmenne planyrovanye / M.Y. Buhalkov. – M.: YNFRA-M, 1999. – 392 s.
5. Demchenko V.M. Motyvacijsni aspekty stymuljuvannja trudovoi dij'nosti / V.M. Demchenko // Visnyk Kyi'vs'kogo instytutu biznesu ta tehnologij. – 2007. – № 2 (7). – S.80–83.
6. Organizacija i planuvannja vyrobnyctva na sil'skogospodars'kyh pidpryjemstvah / L.Ja. Zribnjak, M.G. Polozenko, T.D. Koronov's'ka, D.I. Ryzhman'; za red. L.Ja. Zribnjaka. – K.: Urozhaj, 1999. – 352 s.
7. Hozjajstvennyj raschet v sel'skohozjajstvennyh predprijatijah: spravochnik / A.V. Makedonskij, D.E. Vanin, N.F. Solv'ev i dr. Pod red. A.V. Makedonskogo. – K.: Urozhaj, 1990. – 200 s.
8. Nelep V.M. Planuvannja na agrarnomu pidpryjemstvi / V.M. Nelep. – K. 2000. – 370 s.
9. Petrov V.A. Modeli vnutrihozjajstvennyh otnoshenij v sel'skohozjajstvennyh predprijatijah / V.A. Petrov // Jekonomika sel'skohozjajstvennyh i pererabatyvajushhh predprijatij. – 1999. – №8. – S. 20-22.
10. Strumilin S.G. K teorii planirovanija / S.G. Strumilin // Planovoe hozjajstvo. – 1928. – №11. – S. 55.

Корпоративная культура как элемент совершенствования системы морального стимулирования работников в сельскохозяйственных предприятиях

М.Ф. Железний

Обосновано сущность понятия корпоративной культуры на базе сельскохозяйственных предприятий Уманского района. Проанализировано современное состояние внедрения корпоративной культуры в сельскохозяйственных предприятиях. Определены особенности внедрения корпоративной культуры в деятельность сельскохозяйственных предприятий. Выявлены элементы нематериального стимулирования работников аграрных предприятий Уманского района на основе анкетного опроса. Предложены пути формирования делового кредо трудовых коллективов сельскохозяйственных предприятий. Проанализированы корпоративные традиции сельскохозяйственных предприятий и предложена процедура представления кандидатур работников к награждению, а также определена система наград и почетных званий на предприятии.

Ключевые слова: корпоративная культура, мотивация, нематериальное стимулирование.

Organizational culture as a component of improving the system of moral incentives for employees in agricultural enterprises

M. Zheliezny

The term essence of the organizational culture is determined, the current state of the organizational culture is analyzed and ways to improve the existing situation are identified.

The author used statistical, comparative and logical research methods. Development of the organizational culture in the Ukrainian enterprises in general and organizations of the agricultural sector is an important component of the structural reforming. It aims to achieve social and economic management efficiency under conditions of concurrent implementation of objectives of the operation of enterprises. The use of non-material motivation methods is effective due to the lack of sufficient funds for material methods and the need for constant innovations in the motivation system. Moreover, scientists have proved the fact that it is necessary to change motivation methods for employees every 3 months. The main approaches to the definition of the organizational culture and its functions in the enterprise are considered. The significance of the organizational culture in the system of non-material incentives for employees is determined. Non-material elements of the employee motivation based on the questionnaire are shown on the paper. Some terms of the enterprise mission and business credo are considered.

Variations of the enterprise mission and the personnel that would encourage employees to work most are suggested. In order to improve the labor collective interest it is proposed to develop a local legal act "Provisions on moral and material incentives for employees". It is proposed to use a number of provisions as a basis for enterprise ethical code that can be considered as the principles of non-material incentives in its content.

The effective functioning of the system of personnel development under modern conditions is impossible without the organizational culture of the organization. The high level of the organizational culture promotes employees loyalty to the enterprise.

Keywords: organizational culture, motivation, non-material incentives

Надійшла 25.10.2016 р.

УДК 338.242.4'06(477)

АРБУЗОВА Т.В., канд. екон. наук

e-mail: tv_arbuzova@ukr.net

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕКОНОМІЧНІ МОТИВИ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У дослідженні обґрунтована об'єктивна необхідність державного регулювання, з'ясовано місце держави в ринковій економіці як одного із суб'єктів господарської діяльності. Узагальнено переваги і недоліки ринкового та державного регулювання, представлено механізм подолання вад ринку шляхом застосовування державою різноманітних інструментів. Встановлено, що в нормально функціонуючій ринковій економіці та в періоди криз держава покликана діяти переважно в зонах недоліків ринку, а не підміняти ринкове саморегулювання.

Ключові слова: державне регулювання економіки, ринкове саморегулювання, недоліки ринку, некомерційні організації.

Постановка проблеми. Протягом всієї історії цивілізації держава розглядалась як невід'ємна складова організації суспільства, насамперед щодо реалізації нею політичної функції. Але як активного учасника і регулятора економічного життя її всерйоз почали сприймати лише близько сотні років назад, коли ринок виявився неспроможним вирішувати важливі соціально-економічні проблеми і опинився в кризі. Держава виступила на його захист. Вади ефективного ринкового саморегулювання – об'єктивна причина державного втручання. Криза сучасної української економіки – тест на дієздатність її державного регулювання. В зв'язку з цим питання взаємовідносин «держава – ринок» знову опинилися в центрі уваги науковців та практиків. Актуальним залишається проведення поглиблених науково-методичних і прикладних досліджень, присвячених економічному обґрунтуванню необхідності державної діяльності у ринковому господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади державного регулювання економіки набули висвітлення у фундаментальних наукових працях Дж. М. Кейнса, А. Маршалла, Дж. Гікса, Дж. С. Мілля, П.Е. Самуельсона, Е. Б. Аткинсона, Дж. Стігліца та інших. Пошуку альтернатив втручання держави присвячені, зокрема, дослідження К. Коліанеса, Е. Мендельсона, Р. Ла Порта, Ф. Лопес де Сіланеса, А. Шлейфера. Вагомий внесок у розробку моделі поведінки держави у економіці України зробили В.М. Геєць [1], Б.М. Данилишин, П.С. Єщенко [2], В.П. Онищенко [3], С.М. Чистов, І.Р. Михасюк та ін. Аналіз праць зазначених науковців свідчить про важливість дослідження цього напрямку для впровадження в сучасні реалії України системних реформ, спрямованих на ефективний державний вплив щодо економічних процесів.

Мета дослідження – виявлення економічної мотивації поведінки держави в сучасному ринковому господарстві України.

Матеріал і методика дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема, системний підхід у вивченні причинно-наслідкових зв'язків між явищами і процесами в системі державного регулювання економіки; діалектичний та абстрактно-логічний – у проведенні теоретичних узагальнень і формулюванні висновків.

Основні результати дослідження. Сучасний світ – це світ змішаних економік, що у різних пропорціях поєднують елементи ринкового та державного регулювання. Про універсальне для всіх країн оптимальне співвідношення між ними не йдеться, адже це залежить від застосовуваної моделі регулювання національної економіки – комплексу засобів, елементів економічної політики і державних інститутів, що їх розробляють та реалізують відповідно до соціально-економічних проблем конкретної країни. В різних економіках може бути більше «ринку» чи «держави», головне – чи є вони насправді економіками добробуту та який рівень довіри населення до управлінських рішень та застосовуваних заходів уряду [2].

В рамках найбільш абстрактного уявлення держава постає як регулююча надекономічна структура, що задає правове середовище для приватного бізнесу, є гарантом виконання взаємних прав і обов'язків, які беруть на себе вільно взаємодіючі індивіди. Але вона також є одним із

виробників, що пропонують свою продукцію споживачеві, покупцем товарів і послуг, здійснює перерозподіл доходів [5].

Сучасне розуміння місця держави в економіці полягає в тому, що вона розглядається як один із суб'єктів господарської діяльності, відповідає за поставку конкретних економічних благ та ефективність їх виробництва. Економіка державного сектору покликана пояснити, яким чином уподобання громадян трансформуються в цілі держави, як вона знаходить засоби для досягнення цих цілей, як ці засоби витрачає і за рахунок чого її економічна діяльність може бути раціональною.

За загальним правилом ринкова система будується на базі добровільного укладення угод між її учасниками. Розміщуючи державу в загальному ряду суб'єктів ринкової економіки, необхідно враховувати її принципову відмінність – держава та її органи наділені правом примусу в рамках і на підставі законів. Цієї переваги відносно своїх партнерів не має жоден інший учасник ринкового обміну. Ресурси держави формуються за рахунок законного вилучення частки доходів громадян та організацій, що досягається шляхом оподаткування [4]. Ця вирішальна економічна особливість держави стосується всієї системи влади, заснованій на законі, включаючи муніципальний рівень (міське самоврядування).

З'ясувати мотиви поведінки держави в ринковій економіці можна на основі дослідження механізму ринкової конкуренції та умов, коли цей механізм виявляється недосконалим. До переваг ринку, зокрема, належить те, що він сприяє ефективному використанню (алокації) обмежених ресурсів, викликає потребу у швидкій адаптації до змін умов виробництва, спрямовує виробників на задоволення потреб споживача та підвищення якості продукції, спонукає впроваджувати сучасні досягнення науки і техніки, забезпечує свободу вибору та дій виробників і споживачів.

Проте вільна дія ринкових сил не завжди забезпечує Парето-оптимальне розміщення ресурсів, означає виникнення вад ринку внаслідок недосконалості конкуренції та цінового механізму, наявності специфічних ринків, де не спрацьовує класичний механізм саморегулювання, існування екстерналій, неповних та доповнюючих ринків, інформаційної асиметрії, безробіття, необхідності виробництва суспільних благ та справедливого розподілу доходів. В зонах недоліків ринку піклування підприємств про максимізацію прибутку, що не гарантує ефективності алокації ресурсів [5].

Поряд з алокаційною неефективністю часто виникає технологічна, так звана Х-неефективність, тобто невикористано високі витрати ресурсів на одиницю продукції. Відхилення рівня продажів і витрат від оптимальних значень передбачає, що ціни не співпадають з тими, які встановилися б за наявності досконалої конкуренції.

Вади ринку виникають переважно в ході виробництва і споживання окремих, специфічних видів товарів і послуг. Державний сектор має функціонувати, спираючись на автономні ланки економіки. Це можуть бути підприємства, що орієнтуються на отримання прибутку, але цілеспрямовано поставлені в умови, за яких їх стратегія модифікується за допомогою спеціальних заходів, адекватних особливостям конкретного недоліку ринку. Держава може, вдаючись до застосування різноманітних інструментів (правового регулювання, податків, субсидій, державних замовлень тощо), спонукати певні ланки економіки орієнтуватися не на прибуток, а безпосередньо на досягнення конкретної соціальної мети і стабільне виробництво окремих, чітко специфікованих видів благ. Наприклад, за умов, коли транспортна галузь загалом здатна працювати на засадах самофінансування, муніципалітет свідомо організує неприбуткову роботу комунального тролейбусного парку для перевезення малозабезпечених категорій пасажирів та задоволення потреб населення у дешевих або безкоштовних транспортних послугах. Відповідно до рішення Білоцерківської міської ради в рамках Програми відшкодування витрат на перевезення пільгових категорій населення м. Білої Церкви міським електричним транспортом, Комунальне підприємство БМР «Тролейбусне управління» має гарантійне відшкодування витрат на перевезення пільговиків за рахунок коштів міського бюджету. Метою Програми є забезпечення безоплатного перевезення окремих пільгових категорій громадян Білої Церкви міським електричним транспортом, а основним завданням – гарантування громадянам Білої Церкви права на пільговий проїзд в міському транспорті. Соціальний громадський транспорт охоплює чверть (26,3 %) дорожньої мережі міста [7].

Отже, в зонах недоліків ринку довгострокова фіксація профілю організації (обмеження можливостей диверсифікації) і послаблення її зацікавленості в отриманні максимально можливого прибутку часто допустимі і доцільні.

Організація, що діє в ринковому середовищі, обов'язково має покривати свої витрати доходами. Якщо необхідно послабити зацікавленість в прибутку, важливо обмежувати не можливість перевищення надходжень над затратами і навіть не розмір такого перевищення, а лише право розподіляти відповідні суми між особами, що визначають стратегію організації. Прибуток в цьому випадку може утворюватися, але його варто повністю витратити на потреби самої організації, наприклад, на придбання обладнання, будівництво нових споруд.

Фіксований профіль (місія) і заборона на розподіл прибутку – відмінні риси некомерційних організацій. До прикладу, державний університет має в умовах ринкової економіки різноманітні джерела доходів – від надходжень від реалізації освітніх послуг до благодійних внесків. Часто плата за навчання студентів-контрактників не покриває витрат університету і є прикладом Х-неефективності. Зокрема, для організації підготовки студента факультету ветеринарної медицини необхідне дороге сучасне медичне обладнання та інструменти, утримання різних сільськогосподарських та домашніх тварин для проведення практичних занять, спеціальні приміщення тощо. Плата за навчання не відповідає високим витратам ресурсів. Інші послуги, приміром, проведення наукових досліджень за госпдоговорами, можуть приносити прибуток. Для того щоб забезпечити економічний добробут університету і фінансувати його розвиток, сумарні доходи зі всіх джерел мають перевищити поточні витрати. Проте засновники університету не мають права перетворювати вільні кошти у свої доходи, оскільки університет має некомерційний статус. Крім того, державний університет обмежений в праві займатися діяльністю, що не є для нього профільною, тобто не має безпосереднього відношення до навчання та досліджень. Отже, маємо очевидний контраст, наприклад, з акціонерним товариством, яке функціонує заради отримання дивідендів.

До некомерційних організацій здебільшого належать освітні заклади, науково-дослідні установи, лікарні, музеї, благодійні фонди, релігійні організації та ін. Будучи суб'єктами ринкової економіки, вони дбають про власні доходи, але їх економічні інтереси підпорядковані намаганням якнайповніше реалізувати конкретні цілі і свідомо ставляться в порівняно вузькі рамки. Формування стратегії діяльності та загальний контроль за її здійсненням покладається на тих, хто не може отримати персональну вигоду від максимізації прибутку, зате зацікавлений в престижі організації і успішному виконанні нею свого фіксованого профілю. В результаті некомерційні організації менш, ніж прибуткові, схильні використовувати недоліки ринку на шкоду споживачеві. Наприклад, державні лікарні меншою мірою схильні зловживати інформаційною асиметрією, якщо вони не прагнуть максимізувати прибуток. Некомерційний університет, навіть знаходячись у монопольному становищі, схильний, визначаючи оптимальну кількість студентів, співставляти скоріше середні, аніж граничні витрати і дохід, тобто прийме більшу кількість абітурієнтів і встановить нижчу плату за навчання, ніж освітній заклад, орієнтований на отримання прибутку, і т. д.

Некомерційні організації не завжди належать до державних чи муніципальних організацій, але і ті й інші слугують інструментами подолання вад ринку. Багато з них належить до державної чи комунальної власності, у окремих державах чи її органи є співзасновниками, для інших виконання держзамовлення слугує основним джерелом доходів, деякі отримують державні субсидії, що вирішальним чином формує стратегію їх діяльності. Крім того, для некомерційних організацій, що виконують соціально значимі місії, можуть бути передбачені податкові пільги, які з точки зору бюджету є недоотриманими коштами, що еквівалентні витратам, але це ціна, яку мусить платити суспільство за пом'якшення негативного впливу недоліків ринкового саморегулювання. Результативна державна підтримка некомерційних організацій галузі освіти, науки, охорони здоров'я в Україні, якій притаманний низький рівень відповідності соціальним стандартам – запорука дотримання прийнятної якості життя та забезпечення формування складових конкурентоспроможності національної економіки.

Констатувати, що держава покликана виправляти вади ринку, ще не означає вказати, як саме вона впорається з цим завданням. Досвід планового господарства продемонстрував безпідставність надій на те, що державні органи здатні точно визначити оптимальні характерис-

тики виробництва і за допомогою адміністративних методів досягати необмеженого росту ефективності.

В періоди криз держава посилює свій вплив на економіку, але вона має захищати інтереси ринку, а не заміщати його дію. Сучасна криза в Україні демонструє відступ від цього правила, ігнорування об'єктивних законів розвитку ринкової економіки і з високою ймовірністю може призвести до надмірної бюрократизації, суб'єктивізму, зловживань. У 2016-2017 рр. році Білоцерківська міська рада запланувала зміну маршрутів та перегляд системи зупинок громадського транспорту у місті. Нову схему руху громадського транспорту у Білій Церкві розробили фахівці Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. Сума проекту – 90 тис. грн. За словами дослідників, існуючі маршрути часто дублюються, кількість транспорту на них є надмірною. При цьому фахівці ХНАДУ визнають, що загалом сформована мережа громадського транспорту міста, основу якої складають приватні перевізники, є достатньо розвиненою [6].

На нашу думку, проводячи транспортну реформу у Білій Церкві, варто пам'ятати, що система транспортного забезпечення міста формувалася протягом тривалого періоду, методом спроб, в результаті яких окремі маршрути виявилися нерентабельними і зникли, а інші залишились як такі, що задовольняють попит споживачів і є дохідними. На практиці бачимо яскравий приклад прояву ринкового саморегулювання, коли без свідомого втручання і додаткових витрат коштів місцевого бюджету сформувалася достатньо ефективна система транспортного забезпечення Білої Церкви. Споживач послуги голосує за цей товар, обираючи проїзд на тому чи іншому маршруті і немає потреби спеціально витрачати ресурси аби з'ясувати, скільки потрібно транспортних засобів для здійснення перевезень. Цю роботу зробив за дослідника ринок. А от створити гідну конкуренцію на ньому – першорядне завдання муніципалітету і в цій частині слушною є підписання угоди між Білоцерківською міською радою та ЄБРР про підготовку кредитного фінансування, яка передбачає можливість інвестицій у розвиток тролейбусного транспорту у Білій Церкві, що дасть можливість заощадити бюджетні кошти на ремонті тролейбусів, зменшити витрати електроенергії, а також підвищити зручність цього виду транспорту для пасажирів, підвищивши його привабливість для білоцерківців порівняно з приватними перевізниками.

Висновки. Незважаючи на очевидні вади, ринок є ефективним регулятором. В нормально функціонуючій ринковій економіці та в періоди криз держава покликана діяти переважно в зонах недоліків ринку, а не підміняти ринкове саморегулювання. Характер державного втручання має в кожному випадку точно відповідати специфіці конкретних дефектів ринку. Українській державі варто оцінити досвід регулювання розвинутих ринкових економік, нарешті позбутися практики командно-адміністративного втручання в розвиток галузей і сфер діяльності, що ефективно можуть функціонувати під впливом ринкових регуляторів, формуючи загальні для всіх учасників і прозорі умови їх діяльності. Ринок не потрібно дублювати, він потребує специфічної державної протекції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геєць В.М. Якісні зміни в економіці України є нагальними / В.М. Геєць // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4(218). – С. 5-9.
2. Єщенко П.С. До інновацій та стратегічних пріоритетів шляхом об'єднання “невидимої” та “видимої” руки / П.С. Єщенко // Економіка України. – 2016. – №5. – С. 3-16.
3. Онищенко В.П. Реалії та можливості економічної стабілізації та розвитку України / В.П. Онищенко // Економіка України. – 2015. – №7. – С. 4-17.
4. Самуельсон П. Економіка. Т. 1. Економічна роль держави / П. Самуельсон. – М.: Алгон, 2002. – 527 с.
5. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц; пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
6. У Білій Церкві змінять маршрути транспорту та систему зупинок [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.04563.com/article/1303392> (дата звернення 06.10.2016) – Назва з екрану.
7. Білоцерківське «Тролейбусне управління» матиме гарантійне відшкодування витрат на перевезення пільговиків [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://kor.gov.ua/node/14229> (дата звернення 06.10.2016) – Назва з екрану.

REFERENCES

1. Gejec' V.M. Jakisni zminy v ekonomici Ukrai'ny je nagal'nymy / V.M. Gejec' // Visnyk Nacional'nogo banku Ukrai'ny. – 2014. – № 4(218). – S. 5-9.
2. Jeshhenko P.S. Do innovacij ta strategichnyh priorytetiv shljahom ob'jednannja “nevdydymoi” ta “vydymoi” ruku / P.S. Jeshhenko // Ekonomika Ukrai'ny. – 2016. – №5. – S. 3-16.

3. Onyshhenko V.P. Realii' ta mozhlyvosti ekonomichnoi' stabilizacii' ta rozvytku Ukrainy / V.P. Onyshhenko // Ekonomika Ukrainy. – 2015. – №7. – S. 4-17.
4. Samuel'son P. Jekonomika. T. 1. Jekonomicheskaja rol' gosudarstva / P. Samuel'son. – M.: Algor, 2002. – 527 s.
5. Stiglic Dzh. E. Ekonomika derzhavnogo sektora / Dzh. E. Stiglic; per. z angl. A. Olijnyk, R. Skil's'kyj. – K.: Osnovy, 1998. – 854 s.
6. U Bilij Cerkvi zminjat' marshruty transportu ta systemu zupynok [Elektronnyj resurs]: – Rezhym dostupu: <http://www.04563.com.ua/article/1303392> (data zvernennja 06.10.2016) – Nazva z ekranu.
7. Bilocerkivs'ke «Trolejbusne upravlinnja» matyme garantijne vidshkoduvannja vytrat na perevezennja pil'govyktiv [Elektronnyj resurs]: – Rezhym dostupu: <http://kor.gov.ua/node/14229> (data zvernennja 06.10.2016) – Nazva z ekranu.

Экономические мотивы поведения государства в современных условиях развития рыночной экономики Украины

Т.В. Арбузова

В исследовании представлено обоснование объективной необходимости государственного регулирования, выявлено место государства в рыночной экономике как одного из субъектов хозяйственной деятельности. Обобщены преимущества и недостатки рыночного и государственного регулирования, представлен механизм преодоления изъянов рынка путем применения государством разнообразных инструментов. Установлено, что в нормально функционирующей рыночной экономике и в периоды кризисов государство призвано действовать преимущественно в зонах недостатков рынка, а не подменять рыночное саморегулирование.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, рыночное саморегулирование, недостатки рынка, некоммерческие организации.

The economic motives of the state in modern conditions of development of market economy of Ukraine

T. Arbuzova

As an active participant and regulator of economic life, the state began to perceive about a hundred years ago when the market was unable to solve important socio-economic problems and were in crisis. The state acted to protect him. Disadvantages of effective market self-regulation is an objective reason for government intervention. The crisis of the modern Ukrainian economy – test the viability of its state regulation.

The state is regulating neteconomy structure that specifies the legal environment for private business, is a guarantor of mutual rights and obligations that take on freely interacting individuals. But it is also one of the manufacturers who offer their products to the consumer, the buyer of goods and services, redistributes income. Modern understanding places the state in the economy is that it is regarded as one of the subjects of economic activities. But unlike other state and its bodies have the power of coercion within the framework and on the basis of laws – state resources generated through legitimate withdrawals of part of the income of citizens and organizations that is accomplished by taxation.

Imperfections in the market occur mainly during the production and consumption of individual, specific types of goods and services. The public sector must function, relying on the Autonomous links of the economy. This can be enterprises deliberately placed in conditions in which their strategy modifiable using special measures, adequate to the specific lack of market. A state may resort to the use of different regulations (taxes, subsidies, state orders, etc.), induce certain parts of the economy to focus not on profit, but on the achievement of specific social objectives and stable production of certain, clearly specified types of benefits.

Fixed profile (mission) and a ban on the distribution of profits – the distinctive features of nonprofit organizations, which are mostly educational institutions, research institutions, hospitals, museums, charities, religious organizations and others Nonprofit organizations do not always relate to the state or municipal organizations, but also those and others serve as instruments to overcome market flaws. For non-profit organizations engaged in socially significant missions, may provide tax benefits, from the point of view of the budget is not received means, which is equivalent to the cost, but that's the price you must pay society for mitigating the negative impact of disadvantages of the market self-regulation. Effective public support of non-profit organizations of education, science, health care in Ukraine, which has a low level of compliance with social standards – pledge of compliance with an acceptable quality of life and ensure the formation of components of competitiveness of the national economy.

In a normally functioning market economy and in times of crisis the state has to act primarily in the areas of market flaws, not substitute for market self-regulation. The nature of government intervention required in each case to accurately match the specific defects of the market. The market does not need to duplicate, it requires a specific state patronage. The current crisis in Ukraine demonstrates a departure from this rule, ignoring objective laws of development of market economy and is likely to lead to excessive bureaucracy, subjectivism, abuse.

Key words: economy state regulation, market self-regulation, market failure, non-profit organizations.

Надійшла 28.10.2016 р.

ЗМІСТ

Губенко В.І. Зміна моделі соціально-економічного розвитку України	5
Варченко О. М., Крисанов Д. Ф., Артимонова І.В. Формування європейської моделі безпеки харчових продуктів та її впровадження на підприємствах аграрного сектору України	15
Лобунець В. І. Сучасний стан та особливості розвитку аграрної галузі економіки України в умовах євроінтеграції	29
Бондар О.С. Тенденції та напрями розвитку аграрного ринку Київської області	33
Danylenko A., Sokolska T. Conceptual bases of agriculture production rationalization	38
Сальман І.Ю., Даниленко А.С., Шуст О.А. Нормативно-правове забезпечення земельних відносин в Україні	44
Юхименко Я.В. Дослідження бюджетного процесу публічних союзів: інституціональна методологія	48
Однорог М.А. Модернізація інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового регіону на основі розробки комплексної програми по залученню інвестицій (на прикладі Київської області).....	55
Бондаренко Р. І. Оптимізація взаємодії суб`єктів інфраструктури агропродовольчого ринку України з використанням принципів е-комерції	59
Задорожна Р.П. Big data – новий інформаційний феномен цифрової епохи	64
Качан Д. А. Методичні підходи до оцінки стану та ефективного використання сільськогосподарської техніки	72
Стаднік Л.І. Облік запасів в сільськогосподарських підприємствах.....	79
Хомовий С.М., Гаврик О.Ю. Інформаційне забезпечення управлінського обліку сільськогосподарських підприємств.....	83
Кармазін В.І. Вплив сучасних тенденцій ринку праці на зайнятість молоді в Україні	88
Трофимчук М.І., Савчук О.В. Удосконалення системи оцінювання економічної ефективності електронних магазинів з продажу насіння.....	94
Даниленко А.С., Бровко Н.І. Проблеми реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації.....	100
Dubas V. Public diplomacy of Ukraine	103
Желєзний М.Ф. Вдосконалення внутрішньогосподарського планування та матеріального стимулювання в аграрних формуваннях	107
Арбузова Т.В. Економічні мотиви поведінки держави в сучасних умовах розвитку ринкової економіки України	113

Наукове видання

Економіка та управління АПК

Збірник наукових праць

№ 1–2 (126) 2016

Редактор О.О. Грушко
Комп'ютерне верстання: С.І. Сидоренко

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ №15167-3739Р від 03.03.2009 р.

Формат 60×84¹/₈. Ум. др. арк. 13,83. Зам. 6527. Тираж 300.

Підписано до друку 02.12.2016 р.

Видавець і виготовлювач:

Білоцерківський національний аграрний університет,
09117, Біла Церква, Соборна площа, 8/1, тел. 33-11-01,
e-mail: redakciaviddil@ukr.net

Свідоцтво внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

№ 3984 ДК від 17.02.2011 р.